

శ్రీ మేవాడు శౌర్యాగ్ని

శ్రీ శివ యోగి

కృష్ణలీల, లవకుశ, మిహిరాద్యనేక నాటకగ్రంథకర్తలగు
బల్లారి, వైయాకరణి, పండిత.

కే. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి విరచితము.

No.

The Nellore Progressive Union

శ్రీ నెల్లూరు వర్ధమాన సమాజము, నెల్లూరు.

శ్రీతిక్కన గ్రంథాలయము

వేంకటరాయశాస్త్రి సంస్కృత గ్రంథాలయము

THE CORONATION LIBRARY

శ్రీ ఆంధ్ర కళ్యాణ మండలి

గారిచే బహుకృతము

L. P. Hall, Nellore.

శ్రీ శివ యోగి, కృష్ణలీల, లవకుశ, మిహిరాద్యనేక నాటకగ్రంథకర్తలగు బల్లారి, వైయాకరణి, పండిత.

సర్వస్వామ్యములు
గ్రంథకర్త.

కాకినాడ స్కేప్ అండు కో లో కె. సుబ్బారాయ సోదరులచే
ముద్రింపఁబడియెను.

మొదటికూర్పు : 1927.

దీనివెల

1—4—0

విజ్ఞాపన

చరిత్రాత్మక నాటకభూషణయందు నాంధ్రమహిళకనలేని ఖిలావ; కావున చిరకాలము క్రిందట నేనినాటకము రచించితిని; కాని శ్రీ సరస్వినోదినీ సభకై ముద్రింపనైతి. ఇందలి సంవిధానపాత్రాను సంఘాన రసపోషణాదులు విశిష్టద్వయ్యల యాశయనికషమున గుణపరిపాటిసందగలవు.

ఇన్నాటకమున వీరకరుణారసములు ప్రాముఖ్యములగుట, లేదో సపోషకభాషాప్రాధిమ్యత్యవసరమయ్యె. అందందు దీర్ఘసమాసములు గీర్వాణవదానువిధములగుట నాకాలమున భాషాప్రచారపరిపాటియు, వైదుష్యమును బోధించుటకేయని విన్నవించువాడే.

కథాసంవిధానమతి దీర్ఘముగుటచే నుకింతనాటకము పెద్దదియైనను, నభివేతలు ప్రదర్శనానుగుణముగ సంకోచితమొనర్చుకొనుటయొప్పు.

వద్యములయందు యతిలక్షణవిధానము ప్రస్తుతకాలమున సంస్కారవదమధిరోపించుట మేలనుబుద్ధి మామనందనునకు కలిగి యుండుటచే నాతడు సవర్ణదీర్ఘముచేతను, సంధ్యేకాదేశముగను, కనుకట్టునచ్చుతో గూడిన పాల్లునకు ప్రథమవడికిని సావర్ణ్యమునాశ్రయించి యతిచెల్లించియున్నవాడు. “మానసవల్లరినోజననమంది” యను నుత్పలకూలయందును, “తరుణియెవ్వ తెనీపునకుచిర నేత్రాబ్జాతముల”

యను మత్తేభ మునందును మరికొన్నిటియందును నివిచూడవగు.
 'యి'కార 'యే'కారములకును, యికారప్రయుక్త వకారమునకును
 నిగ్రంథమునందు యతిచ్చల్లింపుఁ బడియున్నది. ఈసంస్కారము దుష్ట
 మను వారికి నుకూలముగ నయ్యవి తప్పొప్పులపట్టికయందు సవరింప
 బడియున్నవి.

ఇట్టివికాగ్రింతినిశేషంబులింకను నందందుఁగలవు. అవన్నియు
 నీనవీనసంస్కారాపేక్షచేఁ గలిగినవనియే పాఠకు లూహింప ప్రార్థి
 తులు.

కీరవపుటయందు, సాగర్జీవాక్యములకు ముందీపద్యము ప్రమా
 దవశమున ముద్రితముకాలేదు. కాన దానినికొంద ముద్రించియు
 న్నాఁడు.

చ॥ దురితమహాంధకూఠమునఁ † దొనినమిచ్చెనమెట్లనంగ, భా
 స్వరరసపుత్రీకీర్తి నిటు † వైరులఁగూర్చెడిదూతలోయనన్,
 నరకులహీను వాదుజన † నంబును దోహతమంబుఁ జేర్పగా
 నరుగుప్రదీపయుగ్మ మన † నక్కట సాచరణులులేగడున్.

పక్కవట్టాశ్రమము. } నైయాకరణి వండిత. కే. నుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి
 బల్లారి. 1—5-27

నా మ న వి

ఈనాటకమునైతము, నేతత్కవికృతేతరనాటకములుఁబోలే నాటక వ్రేదన్యనమున దిగంతవిశ్రాంతకీర్తినిగన్న బభ్రానిసరసవిసోదినీ సభాస భ్యుల పోత్సాహమున దాదాపు 12వత్సరములుక్రిందట రచియింపఁ బడియె. ఇటీవల ద్విజేంద్రమహాశయుని ప్రతాపసింహనాటకమును గాంచియు, దీనివ్రకటించుట కియ్యది స్వకల్పావావిరాజితముగుట కత ననే!

ప్రస్తుతకాలమున కథాసంవిధాన రసపోషణ పాత్రీపోషణా గులయందు మహారాష్ట్రహిందీ వంగభాషలయందలి నాటక రాజములు నవీనసంస్కారముచే వన్నె కెక్కియున్నవి. అందు శోకవీరరసాదులు జ్వేలంబుగ నభివర్ణించుటకు గద్యరచనయే రసనిష్ఠుడ పరాకాష్ఠ నందియున్నది. అట్టి నాటకము లాంధ్రమువ వీరశయుగ చూపట్టుచుండుటచే నీనాటకమున విశేషగద్యభాగ వేల్లనము గోచరించుచున్నది. పద్యములు తిలలందుల న్యాయమున విస్ఫురించుచున్నను, గద్యభాగమే విశేష మగుట కతనకాఁబోలు యాప్రాంతమునందలి నాటకీయసంఘమునందలి ప్రముఖులరసభ్యుడొకఁడు దీనిని నవలయని భ్రమఁజేందెనట!

ఇన్నాటకమున దుర్గాదాసు యను నొకపాత్రీనామము ఖేరంగజేబు సమకాలీనుడగు భాకూరు దుర్గాదాసును నిమగ్నించుచున్నదను భ్రమఁగలుగవచ్చును. ఏకనామసముపేతవ్యక్తులెన్నియొని హిందూదేశచరిత్రయందు, నందును రాజపుత్రస్థాపచరిత్రయందు చూడనగును. ఈదుర్గాదాసు నవీనసంవిధాన కవికల్పితపాత్రీయని యూహించనగు.

మహాకవి కాళిదాసవిరచిత శాకుంతలానువాదకావ్యమిత్రీ నాటకములయందలి కృతదారులును, లబ్ధసంతానులునునగు ధీరోదాత్రనాయకులకుఁ బోలే, నిందును, ప్రతాపునికి రాణాబాయియొడ నను రాగము కల్పించఁబడియున్నను, యాయను రాగమాతనిధీరోదాత్రతనాపాదించుసాధనములలో నొక్కటియనియే కవియభిప్రాయము. అన్యజానురాగ మెవ్వరియందైనను, నెట్టి కాలముననైనను దూష్యము కాఁజూ

లదు. కవిత్వోత్తరప్రణయ బీజాంకురములకు పాత్రాపాత్రములును చొరరాని హృదయక్షేత్రములునుకలవే? అయిన ననురాగమునింద్యము కాకున్నను, ననురాగశృంఖలాబద్ధులై యుక్తాయుక్తముల నరయక నూనపులోనర్పు యత్యాహితములు దూష్యములగును.

పాత్రాపాత్ర డనురాగబద్ధుడైనను, వాక్యపాలనదీక్షకై ప్రకటించిన మనోసైర్యమాను, కార్యైకదీక్షయు ప్రశంసనీయములగు మోహతిరస్కృతయగు రాణాబాయియు, ప్రపంచమున స్త్రీసహజకృత్యమగు నాత్మహత్యకు బూనినను, యుత్తరక్షణమున నేదె వము కరమాంతకరుణచే ప్రసాదించినకరీరమును హింసించ నెట్టియర్హతయు లేదనియు, దేశభలసహృద కాదుల వర్ధితములైన యవయవేంద్రియములు దేశప్రజాసేవకై వినియోగింపవలయుననియు నిర్ధరించె. స్త్రీలు సైతము దేశప్రజాసేవకర్తలుకారని జగంబులకు చాటుటకై, యాజన్మబ్రహ్మచర్యప్రతిసత్వయయై, తత్కాలసంసర్విత మేవాదువిప్లమునకునాత్మార్పణమునర్పి, యయోధయై యాత్మజ్ఞానమందెను.

రహీం, ఖాన్ ఖాన్, లక్ష్మరులకు మహమ్మదీయులైనను గాంధికభావ నువయోగించుబడినది, గామ్యమువయోగించినయు తమత్వమునకు భంగమాపాదించునను సంశయమున సలక్షణగాంధికభావయోచనబడినది.

కాకినాడ “స్త్రీవిజయభారతసభ” వారినాటకమును కాకినాడ, రాజమండ్రి పితాపురం మున్నగుపట్టణముల ప్రదర్శించి విభవజనప్రశంసకుపాత్రులైరి. వారిప్రార్థనపై రదియింపుబడినపాటలు సైతములు ముద్రింపుబడియున్నవి. పాటలు నాటకఫలనమునష్టకత్యావశ్యకములని కాని, యవిలేకున్న నాటకము రుచింపదని కాని కవియభిప్రాయము కాదు. పితృవికృతరాక్షసిమహత్వాకాంక్ష, ప్రణయపరిణామము, లేక, హిరణ్మయి, విషాధనుయోధన, కృష్ణ దేవరాయమున్నగు నాటకము లచిర కాలము నేముద్రితములు కాగలవు.

కే. బాలసరస్వతి. బి. యె. బి. యల్

ఈ నాటకమునందలి ముఖ్యపాత్రలు.

తత్ప్రవేశరంగములు.

ప్రతాపరుద్ర—మేవాడుమహారాజా : కథానాయకుడు. I 1, 3, 4
II 1, 3 III 1, IV 1, 3, 4, 5 V 1, 2.

సాగర్జీ—ప్రతాపరుద్రసోదరుడు. I 1, 4, II 2, 3, 5, III 1, 4, IV 2,
5, V 1.

దుర్గాదాసు—ప్రతాపరుద్ర సేనాని. I 1, 3, 4, II 3, III 1, 2, 5
IV 1, 2, 3, 4, 5, V 2.

అమరసింహుడు—ప్రతాపరుద్ర కుమారుడు. I 2, II 4, III 2, IV
2, V 2.

నోపీనాథ—ప్రతాపరుద్ర గురువర్యుడు. I 1, 4, III 1, 2, 3, 4, 5,,
IV V 2.

భామాసా
రూపానందరావు } ప్రతాపరుద్ర సామంతులు

రహింఖాన్—మొగలు సేనాని. I 3, II 2, III 4, IV 4.

అక్బరు—ఢిల్లీ సర్వభౌముడు. II 1.

బహాద్దూర్-ఖాన్-ఖాన్-మానసింహ-వృద్ధిసింహులు-అక్బరు సామంతులు.

స్త్రీలు.

విక్రమబాయి—ప్రతాపరుద్ర భార్య. II 4, III 2, IV 1, 3, V 2.

లీల—ప్రతాపరుద్ర కుమారి. II 4, III 2, 3, 4, 5, IV 1, 3, V 2.

రాణాబాయి—ప్రతాపరుద్రవరించినయువతి. I 3, II 1, 4, III 2,3,4,

5 IV 2, 3, 4, 5, V 2

ప్రమద—సాగర్జీభార్య. I 2, II 4, 5, IV 2, V 1.

రాజరాజేశ్వర్యనమః

నాం ది.

—:౦:—

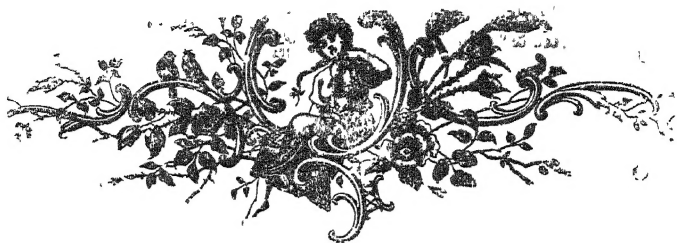
శా॥ స్థీరాంకూరకపోలమొక్కటి శర + శ్రీవిష్ణువక్షస్థిత
శ్రీరామామణిగారవింప, దనుజా + శేషవ్రభీలంబు నా
వేరొండాత్రి పురాళిదగ్ధముల గా + వింపన్. ప్రతాపాధ్యతీ
లారామన్ జగదాళిజోచు శివలీ + లన్ మమ్ముచాలించుతన్.

ప్రకటన.

నాచేరచియింపఁబడిప్రకటించఁబడిన యీమేవాదు శౌర్యాగ్ని,
నాటకమునకుఁ గల సర్వస్వాతంత్ర్యములు కొత్త కాపీరైటు ఆక్టుప్ర
కారము నాకుఁ జెందియున్నవి. కావున, దీనిని భాషాంతరీకరింపవలయు
నన్నను, ప్రచురింపవలయునన్నను ఫేలన మొనర్పవలయునన్నను, నాయ
నుమతిని వ్రాతమూలమున పొందవలయును. అటుగాక స్వతంత్రించి
నవారలు నానష్టమునకు పాత్రులగుదురు.

1—౪—27 }
}

బళ్ళారి కండిత కే. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి.

శ్రీ

మేవాడు శౌర్యగ్ని నాటకము.

ప్రథమాంకము ప్రథమరంగము

కౌమలేంద్రుడు—రాజాస్థానము

సాగర్జీప్రతాపాలు—సింహాసనముచేత నుపవేశించియుందురు.

భామాసా—ఝానాస్—రావ—భవానిదాసు—మర్దాదాసు లొక

పక్కను—గోపీనాథశాస్త్రి—కీర్తీస్తాజీ—బ్రాహ్మణులొక

పక్కను నుపవేశించియుందురు.

(అనుబంధము 1)

భామా—సభ్యులారా ! సామంతప్రభుచూడామణులారా !
ఇప్పుడు మనమందఱమిగుచేరియుండుట సర్వజనవిదితమేకదా ! మహా
రాణా ఉదయసింహరాజేంద్రుడు దివంబునకరిగె ప్రస్తుతము రాజ్య
మరాజకమైయున్నది. మేవాడున సార్వభౌమపదలాలితుడగు ప్రభు
వతంసుడు లేకున , దేవనందినము పరీక్షీణదశనందగలదు. కావున రాజ
వంశధర్మచిరంత నాచారప్రకార ముదయసింహభూపాలమరణానంత
రము, తదగ్నిమనుతుడగు శ్రీప్రతాపసింహ యువరాణాగా రీసింహాసన
మలంకరింపవలయునని నాయాశయము.

మేనాడు శౌర్యాన్ని నాటకము.

సీ॥ మేనాడుస్వాతంత్ర్యం భేదాంధకారాల్ని
నుదయసింహుడు నస్త్రం మొదలెనుర్వి
రసపుత్రశౌర్యాబ్జం రాసిని-వగముంప
యవనచంద్రుడు దేశం భువినివెల్లె
క్షుత్రియయోధ విం కగ్గిమహేమరేఖకు
నికబోపల బిందుం నేగుడెంచె
జన్మభూభామిని సార్వభౌముని నాధు
పాణిశాసనంతయు మమతగోరె

తే॥ గీ॥ శత్రురాహువు గగ్గిసియింప న సరగవచ్చె
మేచ్చుఖడ్గాలిదుర్దిన రీతిచెలకె
లెండు ! పగభుచంద్రు నిలుపుడి రీతిసింహ
పీతి ! యింకేలయోచింప ! నీరులార ॥

భవా—సామాజికులారా ! నావిన్నపమింత యాలకింపుడు.

ఈభామాసావచించినరీతి—ఉదయసింహమహారాజాయనంతరము—ఈచి
స్తూరు రాజ్యచక్రవర్తిత్వము సాగర్జీ యువరాజా యుదావహించు
చున్నదిగాని రాజ్యలక్ష్మీ యితురుల నరింపనేరను. ఈరాజ్యసామ్రాజ్య
పదవిని మహారాజా ఉదయసింహభూపాలుని స్వర్గమనసమయమున
వీరికరతలమందిడి చనిరి వారుతమ పవిత్రముఖపద్మమునుండి ప్రికాశీ
కరించిన వాక్సరణియొక్కటియేగాక, స్వహస్తలిఖిత శుభాక్షరవిన్య
స్త శ్రీముఖమునైతము దయపాలించియున్నారు—ఇదియేయాశ్రీముఖము.

భామా—(పత్రికకైకొని) సామాజికులారా! మహారాజాగారి
యానతిని తజ్జీవితకాలముననేమి, దేశాత్యాగానంతరముననేమి, నస్స
దీయశిరంబుల ధరింపవలసినదేకదా ! ఈపత్రిక నింతపరామర్శింతము.

“ శ్రీ మేనాడుసార్వభౌమ మహారాజా ఉదయసింహరాజేంద్రులు మది

యసానుంతభూకాంతులకును, ప్రజానీకమునకును నాజ్ఞాపించుకీర్తిముఖ
మేమన:- నేనింతకాలము, యీ చిత్తూరురాజ్యమును మీకరుణావాత్స
ల్యముచే నిర్వహించి దైవవశమున సీకర్కమయశరీరమును వీడిపోవలసి
యున్నది అట్టిసమయమున కలిగిన మామకాభీష్టమును నానుంత
రమున నెనను మీరాచరింపవలసియున్నది. నాకు మువ్వరుసుతులు
నయవినయవిక్రమకృమ వీరులున్నను, మదనంతరము సింహాసనపురం
ధ్రీవామాంకపరిసరము నధిష్ఠింప యువరాణా సాగర్జియేనర్హుడు.
నాయగ్రిమసుతుడగు ప్రతాపునిమాని, యీరాజ్యశ్రీని సాగర్జినివలె
పజేయుట మేవాడుదేశజననిపై నాకుగల యభిమానమనియే మీరు
భావింపవలయు. ప్రకృతము మేవాడు దుస్థితినితిలకించి నమ్మాతనుద్ధరిం
చుటకై నేనెంతయో యోచించి యీనిరారణమునకువచ్చినాడ. కాన
మీరు రాజభక్తి ధురంధరులేయెన మదీయాజ్ఞామాణిక్యమును మీశిరం
బుల ధరింపవలయు.

ఇట్లు,

ఉదయసింగ్ మహారాణా."

అందఱు—(ఉరకుందురు)

సాగ—రసపుత్రవీరాగ్రేసరులారా ! ప్రభుభక్తి పరాయణు
లారా ! ప్రభుశాసనోల్లంఘన మెట్టిపాపకార్యమో యోచింపుడు.
ప్రకృత మీమేవాడు దుర్భరహీనస్థితికి దావలమైయున్నది. రాజ్యపా
లన కష్టములెఱిగినవాడగుటచే, మహారాణా ఉదయసింహప్రభువుతన
యనంతరమున సీచిత్తూరు రాజ్యరమామణి శాశ్రివపాదతల విచూర్ణి
తమైపోవు నేమోయను భీతిచే నేనెంతవలదనినను బలవంతమున నాకీరా
జ్యరమాపాలనభారమొసంగి చనియె. కావున, చచ్చి పరలోకమునను
న ప్రభు మనశ్శాంతిని, దేశమాతకష్టములను నాలోచించి కార్య
మొనర్పుడు. రాజభక్తి నిమానకుడు.

భవా—సరి. మహారాణాగారి యానతిని మనమవశ్యము నిర్వర్తింపనేవలయుకదా? ఇదిమీయందఱికిని సమ్మతమేకదా?

రూనా—సందియమేల? భవాసీదాను వచించినరీతి మనము రాజాజ్ఞ పాలించుటకిదియే నవీనప్రారంభమా? రాజపుత్రరక్తమునకు న్నంతప్రభుభక్తిపరాయణత మరెదానికికలను?

భవా—సమంజసము యువరాణా! సాగర్జీప్రభూ! ఈసింహాసనమలాకరింప మిమ్మీసభప్రార్థించుచున్నది.

(సాగర్జీ సింహాసనవేదికనధిరోహించును, ప్రతాపుడు వెనుదిరుగును)

సూర—నిలుడు! ప్రతాపసింహసార్వభౌమా! నిలుడు! సింహాసనవేదికఁబ్రాయకుడు. ఈ యనన్యసామాన్యప్రక్రియనే పరమామూల్యమార్గమని భావించి, కర్తవ్యసమచితకార్యకరణమున విముఖులుకాకుండు. (ప్రతాపుడు నిలచును)

సభాస్థానులారా! సామంతులారా! ఇదియామనకు కర్తవ్యము? ఇదియా ప్రభుభక్తిపరాయణత్వము? ప్రభువగు నుదయసింగ్ మహారాణాగారికిట్టి యభూతపూర్వమగు నాజాకరణమున కెట్టియర్హతయు నుండదు. సార్వభౌమపదము రాజధర్మమర్హపరాగతమగు నభ్యాసప్రకారము, రాజసంతానసంతానమున కగ్నిమనుతునకు ప్రాప్తీయస్వత్వముకాని చక్రవర్తిత్వనయిచ్చుచోప్పున వివియోగింప చేపిశర్కరాచూర్ణముకాదు. కాన నుదయసింగ్ మహారాణాగారు మేవాడురాజకులక్రిమాగత సింహాసనాధికారమును తనప్రథమనుతునకు తప్పించి యితరులకిచ్చుట కెట్టిధర్మశాస్త్రబోధితమగు నధికారమును నుండదని నొక్కినక్కాశించెద. అగుచే, నిరంతరప్రజాపాలనధురీణబాహుయుగ్మండై, సజప్రతాపజ్వల ననిరస్త శాత్రవతృణకాననుండై, రాజ్యరమా విలాసకేళిభవన స్వకీయకటాక్షుండైన, శ్రీ ప్రతాపసింహరాజేంద్రునకీ

మేవాడుసింహాసన మధిష్ఠేయమైయున్నది. దీనిని మీరవిర్భవమున, అధర్మమున, అక్రమమున, నతిక్రమించి, రాజ్యము నరాజపాలితము నొనర్ప సమకట్టితిరా! మదీయబాహుబలసమగ్రసాహస శౌర్యవిభూతిచే, రాజ్యరమామణిని బలాత్కారసమాకిర్లణమున రాదిగించి ప్రతాపసింహభుజాపరమనిరపాయ పద్మమందిరమున నధివసింపజేసెద. (సింహాసనము చెంతకేగి) సాగర్ధీభూ! తామధిష్ఠింపఁదగిన పరమాసనమియ్యది కాదు. అదే! అందున దిరండు (అకిర్చించి సాగర్ధీని యతనియాసనము ననుపవేశింపఁజేయును.

ఝానా—భలిచే! గుర్గాదాన్! సిధర్థవిచారణపరీణతయెంతయు ప్రశంసనియము. మేమందరమును ప్రమాదవశమున రాజశాసన మవశ్యకిరణీయ మని భావించి రాజ్యపాలనమున న్యాయత్త మొనర్ప సంసిద్ధులమైయుంటిమి. నీదగురాజసీలిసారధర్మబోధవాక్సరణినాలించి యస్మదీయాజ్ఞానవిజృంభిత వివేచనాశూన్యతమాని కర్తవ్యము నెఱంగి తిమి. ఇక నునమాచరింపవలసిన ధర్మమును నిర్వర్తించుచున్నాము,

(పాదలు కిరతాశద్ధనులు చేయుదురు.)

ప్రతా—ఝానాన్ రాప్ర! తాళుము_తాళుము సామంతరాజవశేష్యులారా! యిచ్చుక యోచింపుడు నాకు రాజాజయెటు పాలనీయమో, నాకును, ప్రజాసామాన్యముననుగుటఁజేసియే పాలనీయమగుకాదే? ఇయ్యది నాకు రాజశాసనమొక్కటియేఁగాక, యవశ్యమాచరింపవలసిన జనకుని శాసనము ఒక వేళ రాజున కిగ్గిమునుతుండ నగుటచే నాయందే రాజ్యపాలనార్హత యావహించునని మీరెంచుపక్షమున, నేను నాసోదరుని పట్టాభిషేకమున కియ్యకొనుటయేఁగాక నామనసార నాస్వత్వమును నాయనుజాతుడగు నీసాగర్ధీకొసఁగుచున్నాడకదా? మీకేలయోచన? ప్రకృతమీమేవాడు కష్టపరంపరలమునిగియున్నది ఇంకను మునుఁగనున్నది డిలీసార్వభౌముడగు వక్చరు

పాపపాపై న్యము లీమేవాడును నాక్రమించియున్నవి మనజన్మదేశమునకే యలంకారప్రాయమే, శాత్రునపాదస్పర్శనమందక, నిగంతరవిముక్తివాటమై, నిర్భయమైన, చిహ్నము దుర్గసతీమణిపరులకు వశీభూతయై, శాత్రునపాదతల స్పర్శమున తలడిలుచున్నది.

సీ॥ ఏకోట! యనినర్థ ఏ వీరచుర్యోకమే

రసపుత్రమానశౌ ॥ ర్యాభిబేనచు

ఏకోట! ఘనహమీ ॥ గ్వభునిదిగ్విజయభా

నూవివాహోజ్వల ॥ మండపాబు

ఏకోట! సుగరా ॥ డ్వభుకోపవహ్నిమే

చ్ఛాళసంహారైకి ॥ యజ్ఞశాల

ఏకోట! క్షత్రియ ॥ వీరరమామశి

యననవధాను వి ॥ హరిభూమి

శే॥గీ॥ మనయశశ్చుద్రికమనల ॥ ప్రాణధనము

మనశరణ్యంబుమనపూర్వ ॥ మాన్యరక్త

వర్జితాబు చిహ్నార్ధ ॥ వరనిధాన

మరివశంబయ్యె నేమందు ॥ నక్కటకట॥

ఇట్టిసమయమున నామన మంతఃకిలహములఁబెంచి కలహించుట? నా సోదరుఁడు సార్వభౌముడైన, నేనుసార్వభౌముడనుకానా? ఒకసార్వభౌముడేల, మేవాడేశస్వాతంత్ర్యరక్షణమహాకార్యమున, ప్రతియొకడును తనయావచ్చుక్తిని వినియోగింపవలసినదే? కానలెండు! మనమందఱము నుదయసింగ్ పితాజీగారియానతిని నిర్వర్తింతుము సాగర్భికిపట్టాభిషేక మొనర్తుము, (సాగర్భి చెంతకుఁబోవనుంకింప గోపీనాథుఁడునిలపి)

గోప.—ప్రతాపసింహరాణా! నిలుఁడు! ఇది మీజనకునియానతియగుటచే, మీరుదానినిపాలింపఁచుట మీపితృభక్తిని, స్వార్థపరి

త్యాగమును చాటుచున్నది. కాని, జనకాజయైనమాత్రమున ధర్మా
 ధర్మముల ప్రజాంగీకారప్రకారము విచారింపవలదా? పంశపరంపరా
 గతమగు పూర్వాచారరీతి, ప్రాణములు రాజాగారిదేహమును బాసిన
 క్షణముననే, సార్వభౌమత్వమును, సతనిదేహమునుబాసి, యతనియగ్ర
 మతనయునియందావహించును అట్లమిమ్ముచేరినరాజ్యసిరి నితరుల
 కొసంగుటకు మీకెట్టియధికారమును లేను అటునిరాకరించుటకును,
 నితరులకొసంగిపంజేయుటకును, వలయుస్వాతంత్ర్యమేకాలమున నైన,
 నేరాజ్యమునైన, ప్రజలయందేయుండును ప్రభువుతనకు లేనియధికా
 రమును కల్పించుకొని, యక్రమముగను-నన్యాయముగను తమకిడిన
 శాసనమున ప్రజలుపాటింపకున్న, వారికెట్టిరాజశాసనాతిక్రమణ పా
 పమును కలుగను. ఈయత్సవము నియాదా సుస్థిరయై, దోషవిర
 హితయై తనంతనానహించిన దొరతనపుయోషామణి జననామా
 న్యమునకు ప్రకటించువినోదోత్సవముగా-మేవారాజ్యసిరిని మీ
 యందావహించేయు హక్కుభిషేకమహోత్సవముకాదు కావుననే
 యీదేశమున పట్టాభిషేకసూచక కీర్తిధారణస్వాతంత్ర్యము వేదాశీ
 ర్వచనపూర్వకముగ నునర్చుద్విజితములయందుగాక, క్షత్రియ
 శేఖరుడగు సకృష్టాజీవంశముననున్నది. ఇదినిసమ్మోదోత్సవమున కెట్టి
 యాలస్యమునునొనర్పకుండు. ఇదిధర్మసమ్మతము పూర్వాచారసిద్ధము.
 దీనిచే నెట్టియనర్థమువాటిలినను, అదిదెనకృత్యమని యెంచవలయు.
 కృష్ణాజీ! రమ్మ కిరీటధారణోత్సవమునిర్వహింపుము. (కృష్ణాజీకిరీట
 ధారణ మొనర్చును. బ్రాహ్మణులు మంత్రములు చదువుదురు. “దేవీం
 వాచమజనయంతిదేవాః” మంగళవాద్యములు మోయును. (యవనిక
 పడును.)

మేవాడు శౌర్యాన్ని నాటకము.

ప్రసంగాంకము—ద్వితీయరంగము,

—ప్రసంగము—

(సాగర్మీమూదిరము-ప్రవేశముసాగర్మీ-చిత్రాకులితుండ)

సీ॥ సతతసంతాపాన్ని శ స్వాంతాబుదహింనుప

నుశుకుమె యెటులూర శ కూడువాడ

కరతలపగ్గూకి శ చరయెన, రాసిరి

యెగిసివోచుటకెట్లు శ నగచువాడ

సచిన, సైన్యాధిప, శ సామంతులకు, నాగు

సుదతికిమోమెట్లు శ చూపువాడ

అసభకలగిన శ నవమతిశల్యుబు

తెటునేమదిని స శ హించువాడ

తే॥గీ॥ ప్రబలశౌరవభావత శ పరగువాడ

ధరణిసరివాగిలో నెట్లు శ తిరుగువాడ

మరచియినగ నెట్లు శ చునెశువాడ

ఎంచిప్రాణములెట్లు భ శ రించువాడ॥

అహా! ఎన్నిదినములు శత్రుప్రాభవమోర్చియోర్చి, తజనితదూఖ కల్లో
లకల్లోలమాలికల మునుంగును. అయ్యో! నేడు నిండ్లోగమున సమ
స్తసామంత సర్వాసహనలభులమోల, తనంతనె, రాజ్యసిరినన్న నరింప
కరధృతకమలహారయె, కమనీయరత పంచాస్యపీఠమున, తన కేగింట్ల
చూచుచున్న సమయమున, నాప్రతాపుడు, మదీయకంధర రాజ్యరమా
నిక్షిప్త కుసుమదామమును నావలచిసివైచి, తద్రాజ్యరమామంగళ
దేవతాకరమును బలాత్కారమున గ్రహించెగా! అయ్యో! నేడు
నాకుగలిగిన పరిభవదూఖము జగన్మయమె, వేదనామయమె యెం
దునుతానయె ననునిర్దహించుచున్నదిగదా! రాజ్యరమాకాంక్ష నాకు
లేకున్న మానెగాక, మదీయహస్తగతమహేంద్రపదవిని, నింకొకరు

తప్పించి, ననునొప్పించి, దురంతవృద్ధిప్రక్షేపరసహృదమున నెత్తు
 మ్మడియే, ననుదోయుట కెట్లునహితు ? అందును, నానాసానుత
 భూకాంతులసనియనీత్రమానికలమందర, ననుమన్నించు సచివసేనా
 ధివ సబహుమాన సభక్తివినమృచ్చిరముల సమక్షమున, విజయేందీరా
 సతీమణులభాతి, శాధాంతరాళమున నధివసించి, మదీయమకుటధారణ
 మహోత్సవదిదృశ్యాయత్తచిత్తలగు రాచకన్నయల వలపుగొలుపు
 దరస్థితంపునెమ్మోములసన్నిధిని, కఱా! యేమనివచింతు ? మామకా
 జ్ఞాకరణనూచకనయనవిశ్లేషములకై శాచియును భృత్యసేవక
 మిత్తులదండ, సింహపీఠినుండి యాదుర్గాదాను నన్నాకర్షించి, దుర్భ
 రావమాన సహసాశనిధారాకదంబములచీల్చి, సంతాపసంఘాతవజ్ర
 పాతనిపాతముల విశీర్ణ మొనరించి, లోకానికభీకరమస్తరావమానహేళన
 వాక్యతీక్షణప్రముఖములగుచ్చి, వృశయకాలాభీకాలశమనకూగిర
 చండవిఖండనముల ఛేదించి, నిరర్గళనిరసనాకృతతధారాధారాళ
 క్షీడనముల తుత్తుమురొనర్చి, కలఁచి, నలఁచి, నణఁచినైచుటకెట్లోర్తు ?
 అనన్యాయతపితృసమర్జిత మేవాదురాజ్యనైభవము వరమచండాలుని
 భాతి నానుండి తొలంగిపోవుటకు శోకింతునా? దైవసమాన మజ్జనక
 శాసన భంగమునకైవిలపింతునా ? సకత్తిమాతృసంజాత మత్సవత్స
 రూక-ఆజన్మశాత్రవ దుర్దమప్రతాపప్రతాపుని ప్రాభవమునకై దుః
 ఖంతునా ? దుర్దమమై, దురంతమై, దుర్భావ్యమై, దుఃఖసర్వస్వమై,
 రాజపుత్రీక్షత్రియమానసాసంభవమై, ననుముంది, లోకమునావరించి
 దిశలనాకృతీకఁబెంచి, మల్లోకవృత్తి నిజృంభించుచున్న మదవమాన
 గాధాంధకారతమిసృజేవతా సమాకృమణమునకు రోదించునా ?
 అయ్యయో ? తోడిరాజకుమారవరేణ్యులు, భవదీయ బాహువంజర
 విముక్తమై సార్వభౌమపదవీరాజమరాళము యెప్పగిదివన్యులపై
 వ్రాలెనన్న వారికెప్పగిది వృత్తుత్తరమిత్తు ? సార్వభౌమపదవి నేవవ

లీల కరగృహీతమునర్చికొని వచ్చినన్న నిర్భరామోదోత్సాహగా
 త్రివల్ల రీసంచలనశబ్దాయమానమణిభూషాభూషాయితాంతఃపురయో
 షామణియగు నావ్యమదాభూష కేమనివచింతు ? వ్రతీవభూషాల
 వారంబు, మదీయాసిధారాగ్రజ్వలివ్యమాణశౌర్యాన్నిపై నులుక
 నున్నతరి, తత్సమదాటోపనివారణ పటిష్ఠంబులైన షాత్రేనానికురంబ
 ములకు, తత్తదాజ్ఞాకరణమహాసంరంభంబు నందుటమాని, నేనును
 తద్భృతోవ్యవమానజీవినై వారితోకలసి—శాత్రువునిక్రింద—అకటా
 శాత్రువుఁడును కాఁజేసిజనాదరరూపవైరిచరణసమీపమున, నన్నిస్తన
 త్వనిగనవగతరాజ్యవైభవునిగనతీతలో కాధమజీవనునిగఁజేసిన ప్రతి
 పక్షునిదండ, శిరంబువంచి-కరంబుమోడి, పట్టెడన్నమునకై సేవక
 వృత్తి నెట్లానర్తు ? మామక రాజ్యపట్టాభిషేకమహాత్సవమే, తమ
 కెందును దురధిగమవైకుంఠ రాజ్యవిభూతియని భావించుచు, మత్స
 మ్మోదభాగగ్రహణమునకై, యనేక సమ్మోదోత్సవవరంపరల నన్నుఁ
 దేర్పనాకై వేచియున్న మామకమిత్రబృందము నేరీతినూరడింతు? సరి
 వారునవ్వ, పిరవారుచులకనచేయ, కాని వారు కాని కానిమ్మనియాశీర్వ
 దింప, కలయవమానములకెల్ల నెట్లుతాళుదు? యేవగిది వ్రజాబృందము
 లఁజేరుదు ? యేభాతివల్కురింతు? యేరీతి మన్మానసము నాదరింతు?
 యేభాతివల్కురింతు ? లేదే ? మదీయావమతిసంఘాతజేమూతవా
 తంబుల నిపాతంబొనర్చు వాతపోతంబొక్కటిలేదే ? కలుగజే అస్మ
 త్తిరస్కారవ్రతీకారవరమవదవిప్రాప్తి వరమామోదమహాత్సవ
 నుఖమురాదే ? వైరివిదారణ, తద్వృద్ధయపుటభేదననిస్తృతవిక్రమో
 పాత్రవిజయలక్ష్మీకరగ్రహణవరమానందము—కలుగవలయు—రావ
 లయు-సమకూరవలయు-సమీపింపవలయు-మదీయశాత్రువనిర్దళన—
 నిర్మూలన-నిర్నామికరణ నిరూపనిర్దతనత్వ-నిర్దహనసమ్మోదసమయ
 ముచేకొందును ! అహ ! యేమీ ! శాత్రువవిదళనమా ! శాత్రువుఁడ

వఁడు ? నిర్దళనమెట్లు ? ఏరూపమున ? శాత్రువుఁడు మాప్రతాపుఁడు
కాఁడా ? మామకవంశప్రదీపకప్రతాపాన్నతఁడుకాఁడా ? సోదరుఁడు
కాఁడా ! సోదరనిర్దళనమా ! కట్టా ! మానసేందీవరమా ! నీకెట్టిబుద్ధి
వాడమి ? నీయొద్దలి ప్రతినత్తారేణువును సాపకృత్యమానే ప్రపించు
చున్నదా ? అహా ! నిరాశతానిర్దళనమానదేవతా ? త్వదీయవిలాస
మాయించి ? చిక్కను-నీకు చిక్కను ? నీకు గుఱియెవ్వరు ? నీసంతా
పమునకు దావలమెవరు ? మాప్రతాపుఁడేకదా ? అన్యుఁడుకాఁడే ?

(ప్రవేశముప్రమద)

సాగ—ప్రమదా ! యిదియేమి ? నీరోషకషాయిత ఏక్షణము
లెచ్చట ప్రసరించుచున్నవి ?

ప్రమ—ఎచ్చట యిచ్చటిదుండునో ? ఇచ్చటి దెచ్చటలేదో
యచ్చట !

సాగ—ఇచ్చటిదేమి ? అచ్చటిదేమి ? నానొక్కటియుఁ దెలి
యకున్నది !

ప్రమ—అది యిప్పుడెట్లు తెలియును ?

సాగ—అది. యన్ననేది ?

ప్రమ—ఏదిలేకున్న పురుషుఁడు కంచుకమున కర్హుఁడగునో ?
ఏది యున్ననన్ని యుండియు నుండనట్లు కాన్పించునోనదియు-
అదియు !

సాగ—నీమాటలేమియు నర్థము కాకున్నవి !

ప్రమ—అనర్థమగువఱకు నర్థముకావు.

సాగ—ఆయనర్థమున కయ్యేనా నీకింతశ్రమ ?

ప్రమ—ఇచ్చట యిష్టమున్నఁగాదా శ్రమ ?

సాగ—ఇష్టమనఁగ జేసియందు ?

ప్రమ—స్త్రీలయందు—స్త్రీలసమానులయందు.

సాగ—స్త్రీసమానులూ ?

ప్రమ—ఔను—బ్రదికియు చచ్చినవారు.

సాగ—అట్టి వారెవరు ?

ప్రమ—దుస్సహవమానమున—బ్రదికియు—చచ్చినట్లు తిరగు వారు.

సాగ—ఎవరువారు?

ప్రమ—ప్రత్యక్షవస్తువునే తెలియజాలరా?

సాగ—ప్రత్యక్షమున నుండున దెవరు ? నేనేకదా ?

ప్రమ—ఔను. నేను చెప్పునదియు మీరే ? మీరు చెప్పు నదియు మీరే ?

సాగ—ప్రేయసీ ! యేమి? తూలనాడుట ఈపక్కమించితివా?

ప్రమ—అర్థాంగినియగు నేను తూలనాడుటయే తమ మాన సమునకు వెక్క-సమైన, పగతురు, దాయానులు, తూలనాడి, పోనాడి, తెగనాడి, అడినంతజేసి, చేసినంత యనుభవింపఁ జేయచున్నను మీమానసమున కేమియు వెగటుపాటు దోచలేదు కాబోలు?

సాగ—నాపగతుఁడెవఁడు ? చేసియుండుటేమి ?

ప్రమ—నిన్న సీంహాసనమునుండి క్రిందకీడ్చి, సరివారిలో తల వంపులుగ నవాచ్యపరిభవమునకులొఁ జేసినవాఁడు తమకు మిత్రుఁడు కాబోలు ?

సాగ—(తలవంచియుండును)

ప్రమ—బోవనిండు ! నాకేల యాచింత ! ఈప్రమదాభూష యెన్నటికిని దానులకు దాసికాఁజాలదు.

సాగ—దానులకు దాసియెవరు ?

ప్రమ—మీరు మీదాయాదులకు దాసులుకారా ? అట్టి మీకు నే దాసినికానా ?

సాగ—జీవిలేళ్ళరి ! నేడేల నీపిల్లెతివి ? నేను దాయాదులకు దాసుడవా ! ఉదయపురమహారాజా సోదరుడనుకానా?

ప్రమ—వరులసమయ మారసి వారిపాదసపర్యలోనర్చు నీచ దాసజనమునకు, వట్టెడన్నమునకునై తనువును పరాయత్త మొనర్చి ప్రాణముల నమ్ముకొని జీవించు మీకును భేదమేమి ?

సాగ—ఏమీ ! యువరాజాయన మహారాజాదక్షిణభాగ మలంకరించి యలరారు నాకును నీచదాసజనమునకును, సాటికల్పించి తిహ ?

ప్రమ—యువరాజాయామీరు! నాఁడు భోజనపాత్రకడ కరుగు శునకమును పాఱదోలినట్లు, ఆదుర్గాదానుభటాధముఁడు సింహ పీఠముండి కిందికిడ్చి పాఱవైచినది చాలదా మీయువరాజ్యపదవికి అహుమానము?

సాగ—రఘు! ఖేను ! ఆయువమతియే నన్నింకను క్షణక్షణ మును వలుకరించుచున్నది, దానికి దగినశాస్త్రయగువఱకు నాకు నిదురపట్టదు .

ప్రమ—నిదురయేలపట్టదు ? శాత్రువులు మిమ్మాడ్చి యూడి గము చేయించుకాలము వచ్చువఱకు నిదురకేమి కొఱంత ?

సాగ—ప్రమదా ! యేలప్రాణముపై తొరజలము జల్లెదవు ? నామానసవేదనయే విశ్వరూపము ధరించుచున్నది? దానికి నైదో యుగ నీతీక్షణవాక్య శస్త్రవేదన యొక్కటియా?

ప్రమ—శాత్రువావమానశూల వేదనకన్న నావాక్యశస్త్రవేదన మీకు దుర్భరముగ నున్నదా ?

సాగ—చాలునింకూరకుండుము. బెట్టిదంపుపిడుగుల నెక్కు మ్మడియే నీముఖా కాశమునుండి గుమ్మరింపకుము.

ప్రమ—ఇక నావాక్యవేదన మీకుండదులెందు ! అప్పుడే ప్రతాపునిభార్య, ప్రమదయంతఃపుర సీవకుప్రమదయేల రాలేదని వరుసంపు మోముతో నుడివెనట ! పోయివత్తువా ?

సాగ—ప్రమదా ! యిండుక శీపు నన్నువదలుము. నీమహా కూరనిశాతవాక్యహాలాహలమును ధరించుకత్తి నాశిరమునకులేదు.

ప్రమ—రాజకుమారా ! కాదు—కాదు—రాజపత్నీకు మారా ! మరియొక వార్త ? అక్కరుచక్రవర్తి మనపై ననేకవాహినీవ రంశరలఁ బంపియున్నాడట ? మీరాయుధమునకు చనవలయునట ! వెడలుదు వేగమే ? దుర్గాదాసుక శాఘాతములు వడులోపలనే ?

సాగ—ప్రమదా ! నీవేల నాకు ప్రమదపు కాతున్నదానవు ? దుస్తరసంతాప మావజాలక యేమొనర్తునాయని సందియపడుచున్న నాకిదియా—?

ప్రమ—ఓనర్పుట నులభముగ నున్నదే ! దుర్గాదాను నింకి వాకిలి కాడుచు మీరును, సతనిభార్యయగు టాత్రీ పరిచర్య చేయుచు నేనును నున్న నెవ్వరిభయమును నుండదు. భోజనమున కెట్టికొఱంత యునుండదు.

సాగ—ఈరాజపుత్రకులాభరణుఁ డగుసాగర్జీమేన విక్రమ రేణువులాటకుండుపటకు ప్రతిపక్షనిర్మూలనకీడయొనర్చి, వైరిశుద్ధి నొంది నుఖంపక మాను ననుకొంటివా ?

ప్రమ—ఇప్పుడు మీరు పురుషసింహులు. అయిన మీప్రతి పక్షులెవరు ? అక్కరా ? అతనిసేనలా !

సాగ—కాదు, కాదు అక్కరుకాదు! పేరొలగమున నన్ననుభూత దుస్తరావమానమునకు గుఱిజేసిన దుర్గాదాసుకన్న నాకు వైరి, శాత్రువుడు మఱొక్కడు కలడా! వాని—

ప్రమ—వెట్టిజేడా! యిదియో? మీవైరిదీక్ష! ఇట్టివెట్టిదొరలు కావుననే పగతురు మిమ్ము పశువులఁ గట్టెడిస్తంభమునకు కట్టియున్నారు. దుర్గాదాసేమి చేయును పాపము! వరులు చెప్పడివని చేయువాడు. ఏసినవాడుండ యిటు వేమిచేయును?

సాగ—కలకీ! దుర్గాదాసుకాడా నాపగతుడు? వానికీబోధయొర్చిన బోధకులెవరు? స్వావైరిపడవట్టాభిషిక్తులెవరు? చెప్పుము? నామానసము కింకర్తవ్యతాపిదూఢమైయున్నది?

ప్రమ—సరిసరి; మంచి నేర్పరులు మీరు; విందుపొందు ననుభవించుటకు మీరు? నిష్ఠురమునకు మాత్రమునేవా? నిష్ఠురమానకైన నియ్యకొని వచించిన నేమిఫలము? ఊరక నాయులును పోవఁగొట్టుకొనుటయేగదా?

సాగ—రామామణీ! తొలుత వచింపుము? నీయువదేశప్రకారము ఎర్తించువాడు నాకంటె సింకెవడు? జీవితేశ్వరీ! నీవు నీతివిద్య కాచార్యువై సమంచితగృహిణీపదమలంకరింపుము?

ప్రమ—నాథా, యిత తెలియఁ జాలరా? మీప్రతిపక్షుఁడెవ్వరగుటయు నూహింపఁజాలరా?

సాగ—ప్రేయసీ! నాకేమియుఁ దోచకున్నది, దురంతదుస్తరసంతాప నిదాఘతప్రమగు మామకమనశ్శీలను నీయువదేశ శీతలశీతకరామృతవృష్టిచే చల్లవడఁజేయుము?

ప్రమ—రాజేంద్రా! మీతాపసంతాపకారకుల నిరూపించిన మీవైరభావముఁ దీర్చికొని సంతృప్తులగుదురా? నిక్కమా?

సాగ—నిక్కమా ? యేలయింకను సందేహించెదవు? ఇదే నీకరమున కరమిడి వ్రతీజ్ఞుడేనెద చెప్పము?

వ్రమ—నేను నోటచెప్పవలయునా ? మీశాత్రువుడు- మీ వైరి- మీయగ్రజుడే- మీశత్రువునికన్న వేలు శాత్రువులకలరా ?

సాగ—వ్రమదా ! నాసోదరుడు నన్నిట్టి యవమతికి గుఱి జేయ నెన్నడైనఁ బాల్చునా ?

వ్రమ—నేను తొలుతనే వదలిపడదా? లోకులకు సత్యము రుచింపదని, తలఁగోసి ముంచిడినను గారడివిద్యయన్న నేనేమిచేతు? మీసోదరుడే, మీసంశయేభరుడగు వ్రతాపుడే, దుర్గాదాసునకు సేనాధిపత్యమొసంగెదనని యుద్ధోద్ధించి వాడు నిండాంగమున ని మ్మిట్టి యవమానసాగరమున దోగినెను.

సాగ—కామినీ! వ్రతాపుడే నిండుసభయందు నాపట్టాభిషే కమునకు సమ్మతించడా?

వ్రమ—అంతయు నాటకము. నాథా! ఇంతయోచించఁజాలరా! దుర్గాదాసు గోపీనాథులు తప్ప నింకెవ్వరైన వ్రతాపుని సింహాసన మధిష్ఠింపుమని పార్థిందిరా! వారితో యోచించి, మీమోమునకు మసిఁబూసి, సామంతులకన్నుల మన్నుజల్లుటకై వన్నినతంత్రముకాని, నిక్కమని విశ్వసించితిరా? ఇంతయోచింపుడు. మీయగ్రజుడే దుర్గాదాసున కట్టిప్రోత్సాహభయవాదాన మొసంగకున్న మీతండ్రికాలమున నెందో మూలకొదిగి మీసోదరసేవలభించునా? ని వేకరుచున్న యథమ దుర్గాదాసు మిమ్మిట్టి ఘోరతిరస్కారమైన న్యరాజ్య పట్టాభిషిక్తులఁ జేయునా ?

సాగ—సతీమణి ! నీవాశ్వసరణిచే నిక్కముఁ దెలిసితి ! ఇక తెలిపెద మదీయసాహసవికృమిసాయ మహాజాలమును. తెలుపుమువైరశుద్ధికి మార్గమెయ్యదియో ? ఇంకేల నే నిందుండవలయు ? వరరాష్ట్ర

ముల యోధుడనై ! క్రమక్రమమున సమాన్నతపదవి నంది మీసలు దువ్వుచుండెద! వీరిమోము చూడనోప ! బండుగులలో నెల్ల నెక్కుడగు వానియందు చూవఁదగిన వైరమింతకంటె నింకేమికావలయు ?

ప్రమ—బాగున్నది. ఇంతకంటె మర్యాదాను పరిచర్యయే మేలు? మీరీపురిఁజూసిన శాత్రువులకుపీడపీడినట్లగు. తమ సమారంభమును విశృంఖలముగ జరుపుచు, మిమ్ము వెక్కిరించుచుందురు. మీరనుభవించు సంతాపమునకు మీరు వారికి దుర్లుటకూరసంతాపము చేకూర్చి, పోవఁగొట్టుకొన్న సింహాసనమును మరల సాధించినగదా పౌరుషము ?

సాగ—అది సాధ్యమా ?

ప్రమ—ఉపాయ వైఖరియున్న సంతయు సాధ్యమే !

సాగ—అయిపాయము నిరపాయమైయున్న పవశ్యము గ్రహించెద.

ప్రమ—అక్కరు ప్రభువుతో మైత్రీపాటించుట యపాయమా ? అప్పుడు మన కార్యమంతయు చక్కవడదా ?

సాగ—అక్కరుపాదుషా నాశ్రయించుట యపాయముకాదు. కానికార్యమెట్లు చక్కవడఁగలదు?

ప్రమ—కార్యముచక్కవడక వక్రపడునా? మేవాడుకునుమదామము తనచరణముల నాశ్రయించిన వలదను వాఁడా అక్కరు?

సాగ—అక్కటా! కామిసి! దారుణకాలకూటమును పైత్యరొగమునకై మ్రింగుమనెదవే? మాయంటిముంగిటికల్పకమై, మామూర్వికులకుపేటికాభూషణమై, యితవఱకు మామకాభీష్టప్రదానమున వాసిఁగొందిన చిత్తూరురాజ్యమును వరులపాలు చేయుమంటివా? నీవు రాజపుత్రీవనితప్రకావా? దేశాభిమాన, మాతృదేశానుపాలన, జన్మ

దేశభక్త్యాదులు నీయందీనాడటైవ్రావో యీభూతములయ్యెనా? తుత్తి
యాంగనాతొత్త తేజము నీమనోక్షేత్రమున తిరోభూతమయ్యెనా? ఎట్టి
మాటలాడితివి? ఎట్టికర్ణకంటకవిషమవాక్సరణిని గుటియించితివి?
ఎట్టిఘోరమహాపాతకచింతనకు మనమున తావొసంగితివి?

వ్రమ—ఁబోను. నేనే మాతృదేశాభిమానమును మూనితిని. నేనే
దేశమాతను వరులవంచకుఁ ద్రోసితిని. మీయన్న పాదుషాసైన్యము
లకు మేవాడునందలి వ్రజలనందఱిని బలియొసంగి దేశమాతను కాపా
డుచున్నాఁడు. జన్మదేశమంట? అభిమానమంట? ఏమైనది మీజన్మదేశ
మునకు రోగము. ఇట్టిసోదరప్రేమలేని కిరాతకరాక్షసులచే దప్పి రాజ
సీతిదురంధరుఁడును, ధర్మమార్గ వ్రతిష్ఠాపనాచార్యుఁడును నగు నక్కరు
నంతటిపుణ్యమూర్తి పరిపాలనమునకు సిద్ధమగుట దేశమాతకు క్షేమ
ముకాదా? ఆపలమనమూరక విడతుమా? ఇంతకును మీజన్మదేశ
భూమి మీపాలనేయుండునుగదా?

సాగ—అక్కరుమన రాజ్యవ్రభుత్వమునునునయింట నేకట్టునా?

వ్రమ—కట్టకున్న మనమాతనికి సాయము చేయుదుమా?

సాగ—స్వజనుల, స్వజాతి ధర్మంబుల, స్వవిక్రమగౌరవముల,
నితరులపాదమూలమున విక్రయించి, దానివలన కలుగులాభమును
నేపొందవలయునా?

వ్రమ—వలకు-పొందవలదు! ఇట్లేకానివారు కట్టకడపటకను
పూడ్చుటకు నియోగించినను తిరుగుచూడము. వగతురపాదసేవచేయు
చు నవతిత్తికొడుకు పెట్టుపట్టెడంగిలన్నముకై, వారుమిముచున్నను
మనపైబడలేదని తిరుగుచుండము. తేవురుగ్గాదాను కాదు తుదకొక
చండాలుయవతిపై తయిచులకనజేసి వామపాదమున తన్నినను మమ్ము

కాదని యెడల తుడుచుకొందము. ఇట్లుబ్రదుకుటకంటె చచ్చుటయే మేలు-మీరెట్లునహించెదరోకాని—

సాగ—వడతీ! నీవేలభీకరాగ్నివిస్ఫులింగముల గాలి విసరి రగుల్చుచున్నావు? ఇంచుక సేవ్తూరకుండుము?

ప్రేమ—అగ్ని గుండమధ్యమున నుపవేశించిన మీకువిస్ఫులింగము లొక లెక్కయో?

సాగ—ఔను-నుదవతి! ఔను-నామాననసంతాపము దావానలతనెందియుండ మాటు చేయఁజాలకున్నాను, నీయుపాయము నమించితమే; కాని, దానికై దోహమొనర్పవలయుగదా? అందును నాయగ్జానికి—

ప్రేమ—అయ్యో! పాపమెంతవ్యసనము గుఱివ్మరించుచున్నార. అగ్గిజ్వలంబు; ఏమగ్గిజ్వలంబు-అంత్యజ్వలంబు. మీయగ్గిజ్వలంబున పూజ్యుడగు మీతండ్రియానతి మీరుచుండెనా? మీమోమునకుమసి బూసి మిమ్ము సేవకులచరణదాస్యమున కునిచినవాని నగ్గిజ్వలంబు యెట్లనెదరో నాకుసిగ్గుచున్నది.

సాగ—మానినీ! సత్యము. ఆయిననతఁడట్టివాడై నమాత్రమున మనమిట్టి నీచ కార్యమునకు నమ్మితింపవలయునా?

ప్రేమ—ఏదిసీచము! అన్యులనాశ్రయించియైన మీశేముమీ కరిపాటిచే మీవైరులొనర్చిన యవమతికి ప్రతీకార మొనర్చుటయో? లేక పౌరుషంబంతయునట్టేటఁద్రోసి-అవమానమంతయు నహించిగద్ద బిడికినట్లు బ్రదుకుటయో? చాణక్యసంతటిబీదపారుడు తనకాలికి తగిలిన దర్భపుడకను కాల్యబూడిదచేసి, నీటఁగలిపి త్రావఁడా! ఆజడు గులాబునికున్న పౌరుషము మీకులేకున్న నేనేమిచేతును? నాదార్భాగ్యము ననవలయుగాక?

సాగ—అలవా! ననువీడిపోవకుము. లోక మేనాకుసంతాపమయమై విజృంభించుచున్నది. ఇట్టిదశయందు నీవును ననునిరాకరించెదవా? రమ్మ! ఇంతసంతాప కారకుడగు నాప్రతాపునిప్రతాప మాటుపడిన నాతాపమాటదు.

మ॥ అరిసాధోధిమునింగి, వైరజలను నీ స్నాతుండనై, యాప్రతాపరమాగ్రాహము నొంచి, రాజ్యమణులన్ నీ భావించి, రాదీసి సంస్కరగర్వోన్నత తాపమార్చి, ప్రమదా నీ భూషేందీరాలోలతన్ ధరచెన్నారేద! వికృమించెద! లన నీ త్వద్భావలోలేక్షణ॥

ప్రమ—ఇప్పుడు మీరుపురుషవరేఖలు, మిమ్మవమానించిన వైరులల్లేతల్లడమందుచుండ-మనమిరువురమును చూచుచు చిత్తూరుసామ్రాజ్యమునాడించుచు- వారినిపరిహసించుచు, బంగరుతూగులుయ్యెలలో మనముడోలాసమాకీడన మొనర్చుచుండ-ప్రతాపుడు, దుర్గాదాసును నిరువైపులసవర్యలొనర్ప-వారిభార్యలు “దేవిగారేమిచేయుచున్నారు! దర్శింపనమయమా?” యని నాసేవకై కాచియుండ మనమంతిపురమున, సగాంభీర్య, సరాజన, సకౌఠ, సనైభవదృష్టులతో వారినిజూచుచు గ్రాలినగదా మీపేరుషసాహసములు జగచ్చిరోరగమున రంగారును? ఇందుదోష మేమున్నది? అక్కరునుండియైనను పితృశాసనమున బలాత్కరణమున చేసినవారగుదురు.

సాగ—అంతయే-ప్రమదా! నీయట్టి కృత్యవిదయైన సాధ్వీమణి యుండగదా నాకిట్టి కృత్యవిచారకృతార్థతకలిగెను; ఇకధన్యుడనైతి.

ప్రమ—ఒకధన్యతయేనా! ఇంకెంత కానున్నదో చూతురటలెందు-

(లోకల-అమరసింహుడు-నాటలోనిచరణము)

అదే! అమరసింహుడు వచ్చుచున్నట్లున్నది. వీనికిప్పటినుండి యేదేశమాతస్తవము! స్వాతంత్ర్యము!!

(ప్రవేశము—అమరసింహుడు పాడుచు—అనుబంధము-౩)

అమ—పినతండ్రి! అభివాదనములు!

ప్రమ—అమరసింహ! నీకు సమయాసమయము లేదు, స్థలాస్థలములును లేవా?

అమ—జననీ! యిదియ సమయమా? నాకు ప్రతిదినమును మా పినతండ్రి యస్త్రవిద్య గఱపు సమయమియ్యదియేకదా?

ప్రమ—ఇతని కెట్టివిద్యల నేర్పుటకును నీ పినతండ్రికి కాజాలదు, నీకన్నివిద్యలబోధింప నాదుర్గాదానులేడా?

సాగ—ఔను! అమరసింహ! ఔను! నీకన్నిటికిని యాదుర్గాదానీ యాచార్యుడు.

అమ—పితాజీ! యేల? యిదియద్ధనమయమనియా? కానిమ్ము; నీకు కరుణకలిగినపుడు బోధింతువటలెమ్ము. పితాజీ! మరియొకమాట! ఉదయసంగ రాణా మొగలు సైన్యముల నెదుర్పలేక పీరికివందవలె చిత్తూరువీడి పరువెత్తునపుడు నీవందుంటివా?

సాగ—ఏల?

అమ—నీవుండియు నతనికి బోధింపలేదా? దేహమశాశ్వతము. సుతదారాద్యాప్తవర్గంబులయు స్థిరము కాదు. భాగ్యసంపదలన్నియు బుద్బుదప్రాయములు. క్షత్రియునకు కీర్తి యొక్కటియే స్థిరమని బోధింపజాలవైతివా. అయ్యో! ఆవీరాబాయిజననికున్న ధైర్యసాహసములలో నొక్క శతాంశమేని మాతాతగారికున్న మన జన్మదేశమున కిట్టిదుర్దశ కలిగియుండదుకదా?

మ|| నృపహృద్వేదివెలింగి, దుష్టసమిధా ॥ నీకంబువేగాల్చిలో

కపునీతామలధర్మము ॥ బెనిది, స ॥ తల్పాణముల్ గూర్చి, స్వర్గపురానంద ఫలంబొసంగెడు మహా ॥ తాత్పర్యచల్లారిన్
స్వపులందాతడు ॥ లోక బాహిరుడు ॥ १ ॥ నిశుండు కానేర్పునే॥

అట్టి స్వార్థపరుని అట్టి దేశస్వాతంత్ర్యవాళకుని గర్భమునజనించిన మీకును పితృకీలనమును, దేశస్థానాదుల్పింతనయు నుదయింపకుండుట ప్రశంసనీయుముకదా?

సాగ — అమరసింహ — ?

ప్రమ — చాలునిత నీయధిక ప్రసంగము. నాథా! పోవుదము రమ్మ?

(సాగర్జీ — ప్రమదఁ నిష్క్రమము)

అమ — అదేమిచిత్రమో కాని నాకును - యీజననికిని మొదట నుండియు సరిపడదు. నామాటయటుండ - మాసాగర్జీ పితృజన్మైతము యీజననిమాటకు మాతాడఁజాలఁడు.

(అనుబంధము - 3 లోనిచరణమునుపాడుచు - నిష్క్రమము)

(యవనిక వడును)

మేవాడు శౌర్యాన్ని నాటకము.

ప్రథమాంకము:—తృతీయరంగము.

కొమల్నేరు దుర్గనమి పాఠశాలము

ప్రవేశము: రహీం—బైరామ్ ఖానులు.

రహీం—బైరామ్ ఖాన్! ఇంకనువారు రారైరి! ఇంజేమైన నపోహముండదుకదా?

బైరా—రహీం ఖాన్! నీవు ఖాన్ ఖాన్ పుత్తుడవు. యువచక్రవర్తియగు ఫలీమునకు ప్రాణమిత్తుడవు. పాదుషాయాజ్ఞచే మేవాడు యుద్ధభారమంతయుఁ గైకొన్న శూరుడవు. నీయెదుట నే నసత్యమాడుదునా?

రహీం—అయిన రాణాబాయి గోగుండదుర్గమువీడి కొమల్నేరుకుఁబోవనేల?

బైరా—అమెతండి, మలయసింహుఁడు ప్రతాపునికూర్చునే నాని. తనకుమారి యొక్క తెయే - యసహాయయై, అబంధుకయై యుండ నాతన్నినిప్రతాపునిసంరక్షణమునకొసంగివీర స్వర్గమలంకరించె! గోగుండదుర్గము మనవశమైనందున నాసతి కొమల్నేరుదుర్గమునకుఁ బోవుచునీమార్గమున రాగలడు.

రహీం—వచ్చిన మనకార్యమంతయు చక్కవడఁగలదు. ఫలీమునచక్రవర్తియంతటివాఁ డామెపై ననురాగమునూచించుట

చోద్యము - అయిన మనమాతన్ని నిర్మూలించజేయుటెట్లు? శాత్రువ
వసితయైనను రాజపుత్రాంతః పుర కామినిని నిర్బంధించితిమా మనప్రా
ణములకే అశ్వురూపాదుషానుగడి ముక్కు వాటిల్లగలదు.

బైరా—అవిషయమంతయు నాకప్పగింపుము.

(లోకల - పల్లకిబోయలు - పాట)

అదేపల్లకివచ్చు ధ్వనియగుచున్నది. మఱుగుననుందమురమ్ము.
(చాటునకుఁ బోవుదురు. ప్రవేశముపల్లకి - బోయలు - పాట - అను
బంధము 4-తురకలు దీన్-దీన్ శబ్దముల వారిపైఁబడుదురు. బోయలు
పల్లకిని విడచి పరువెత్తుదురు.)

బైరా—వెనుక నెవ్వరునులేరు. ఇదియేసమయము. సైనికు
లారా! మీరే పల్లకినిమోసికొని చనవలయు?

(ప్రవేశము - రాణాబాయి - పల్లకినుండి - ఖడ్గహస్తయై)

రాణా-

మ. ఎవఁడా రాజకులాధముండెవఁడు? నా శ్రీ హీనుండు, కూర్చుండు నీ
భువిరాజస్య సతీవరాకృతునిని శ్రీ పోల్వారకానండు! ఆ
రవిసంతాపరుచిన్ కనంగనిడదన్ శ్రీ రారండు మీకాయువులే
అవనిన్ తీరె! మదీయ ఖడ్గహతి మా శ్రీ హత్యంబువే చూడుడి!
ఓరీ! మీరెవ్వరు? మము నిర్బంధింపకారణమేమి? అంతఃపురకామినుల
పరిభ్రమింప నెంచిన మీయధిపుండెవఁడు?

బైరా—యవతీ! నిన్ను నిర్బంధింపవచ్చినవారముకాము.

రాణా—అయ్యా! మిమ్ముజూచిన మహమ్మదీయమతస్థులుగ
కాస్పించుచున్నారు. అందునుసతిగౌరవ నీయకుటుంబమునకుఁ జేరిన
వారుగ పోల్వారుచున్నారు; కాని, మీయద్యమముమాత్ర మంతఃపు

రయోగ్యపనితా జనవిషయమున నించుక సంశయస్పదముగనున్నది. మీరు పూజ్యమునల్కానులయ్య నిట్టి యనుచితస్థలమున కామినుల నిలుపునట్టి యనాచిత్యోద్యమముననుబాతులగుటమిక్కిలిచోద్యముగనున్నది.

రహీం—(ముగదరికివచ్చి) హరిణాక్షీ! నీయూహమిక్కిలిసమంజసము. నేను అక్షరుసార్యభాముని సచివసందనుడ కాని నీసంశయ డోలిక సధిరోహిణి డగినవాడనుకాను.

రాణా—పూజ్యచారిత్రా! అక్షరు మండలాధిపతి కరిపూత నామశ్రీపణ మాత్రముననే మదీయసంశయముదీరెను; కాని, యీకార్యము మాత్రము మిక్కిలిఘోరము. దీనికెయ్యదిసమాధానము?

రహీం—కామిసీమణీ! నేనింకేలదావవలయు. డిల్లీయందలి నారోజాయత్సవము నెఱుంగుదుఁగా జే? నీకుదానిదర్శనభాగ్యము చేకూర్చుటకైయే నేనీకార్యమొనర్చితి. ఒనర్చితి ననల నీనించుక సమ్మతించిన నీయపాంగావలోకమునకై, నీపాణిగ్రహణమునకై సలీయునచక్కవర్తియంతటి వాని నీపాదాకాంతునిఁ జేయువాడ.

రాణా—అయ్యా! యిదియూ నీయుద్దేశము. నీయట్టివానికి శ్రోవలగాచి తోయ్యలుల బలాత్కరించుట యీకార్యము! యువచక్కవర్తయైన మాత్రమున వరమపావనరసపుత్ర కామిసీమణి బలాత్కారమున కియ్యకొని, నీవుకోసినవానిని వరించునని తలఁచితివా? పాదుషాయాజ్ఞపైతము నీకుబుద్ధిగలుగుదా?

రహీం—కామిసీ! కలదు, లేదనివాదించుట కిది పేరంటము కాదు. నీసేవకులందఱు నీల్గిరి. మానిశితకరవాలవంజరమున మాచేకట్టబడితివి. మాశౌర్యదేవతానుగ్రహప్రాప్తవగు నిన్నే మొనర్చుటకును మాకు సంపూర్ణాధికారముకలదు. సమ్మతికాకున్న మాభాగ్యదేవతవోలె బలాత్కారమున్నదికదా! ఊరకనా వెంటవచ్చి భారతసా

ర్వభౌముచకు ప్రేమంపుకోడలైన రాజ్యశ్రీ మీయింటి కోడలగునని నేముందేవచించితిగాదే? అరుదారు ప్రేమనందలంబెక్కెదవో? నిష్ఠంధకుతూహల తురుష్కభట కరాందోళనమెక్కెదవో? యొక్కమాట వచింపుము. వేగాధలేల?

రాణా—ఏమీ! మహా తేజోవిభవమహనీయమేవాడుసామ్రాజ్యధురంధరుండగుశ్రీప్రతాపసింహరాణా కరిపాలనముననుండి, యమ్మహామహునిచేతకు బోవుచున్న నన్ను నిర్బంధించి బెవరింకసాగితివా? కానిమ్ము! నీవేమిచేయగలవో చూచెద? ఈరాజపుత్రమానిసీమణి కాదు, తల్పాదతలవిచూర్ణ తుచ్ఛపరాగంబునైన స్పృశింపకలవేమో చూచెద? క్షత్రియమానిసీమణులసహజసౌందర్య రామణీయకములెల్లు జగద్విఖ్యాతములో, వారియప్రతిమాన శౌర్యమును నట్లే జగద్విఖ్యాతములనుట నెఱుంగవుకాబోలు?

రహీం—కలవాణ్ణి! నీవీరనూర్తుల నాలకించుచు, మూర్తిభివించిన శౌర్యదేవతయో యన నలరారు, నీసాహసమునుజూచి సంతోషింపగలవాఁడువేటొకఁడున్నాఁడు. దానికియ్యది సమయమునుకాదు, సురక్షితస్థానమును జేరినపిదప నీయిచ్చవచ్చినరీతియొనర్తువటలెమ్ము? ప్రకృతముమాత్రము వల్లకినధిరోహింపుము?

రాణా—ఓరీ! రమ్ము. నీకునూరేండ్లు నిండినవి. చేతకరవాలమును, మనమున ధైర్యమును కలిగి కదనాధిదేవతవలెనున్న నాపరాక్రమమును చచ్చివీరస్వర్గమునకేగి, యందు దేవాంగనలకుఁ దెల్పుదువట రమ్ము?

రహీం—పలుగాణ్ణి! ఇంకను సీమార్థ్యము మానవా? అయిన నాయత్నములేదు. సైనికులారా! బుధింపుఁడికల్మషవాదిని! సంకొచింపకుఁడు?

(తురకలు రాణాబాయిని సమీపించురు)

రాణా—(ఖడ్గమును దిగివ్రుచ్చుచు) ఓరీ! భూమిపైజీవించునెంచితి
రేని మారముగ నిలుచు! (తురకలు వెనుకనుండి ఖడ్గమును తీసివే
తురు.) సీచులారా! శూరాధములారా! మీరొకభూరులారా! పిరికివం
దలగుచురుగాక! మోసమున నొక్కయజల చేతిఖడ్గమును దీసితిరా?
పీరులనియేల మీసలుదువ్వెదరు? మీరు సార్వభౌముని సైనికులే
యైన నిట్టి సీచకృత్యమునకు బాల్చుచుదరా! ఛీ! మీమోములజూడ
పాతకము.

బైరా—సైనికులారా! యేలచూచెదరు? లెండు! బంధింపుడు?
(తురకలు వట్టుకొనవత్తురు)

రాణా—హా! దీనబంధో! అనాధరక్షకా! ప్రతాపసింహ
చంద్రా! మాంపాహి మాంపాహి—

(అనుబంధము 5)

(లోపల భయమువలదు-భయమువలదని-అందఱురిచ్చవడుదురు-

రాణాబాయి మూర్ఖిల్లును-ప్రవేశము-ప్రతాపదుర్గాదానులు సైనిక
సహాయులై)

ప్రతా—

మ॥ అరరే! మామక బాహుదుర్గవరిర ॥ యో సందహర్షానునం
చరసౌఖ్యోన్నతమర్త్యకోటికలహ ॥ సన్నద్ధులెవ్వారు? ఆ
దురితాచారుల, మద్భుజంబుగని యు ॥ ద్ఘోషింపకీక్షించునే
ఖరహర్యక్షముఖాప్తి చీల్చిశిరముల్ ॥ ఖండింతువేనిల్వడి॥

సీచాధములారా! ఆవాచ్యపాపకార్యములచే మేవాడు భూమిని మలిన
ముగ నొనర్చు చనుదెంచితిరా? క్రూరతరానాధయువతీహింసకు
లారా! నిలచిన మీరాములు తీరెనని భావింపుడు! దుర్గా! కడంగుమరి
వర్గసంహారమునకు-సీచాధములారా! యిదేచచ్చితిరి! (తురకలు వరు

వెత్తుదురు) దుర్గా! చూచుమీయువతి కంఠమున నింకను పాణివాయు
పులున్నవా? లేనా?

దుర్గా—దేవా! ఈయువతి భయసంహితాధిక్యములచే
మూర్ఛిల్లినది; యిందెట్టియపాయమును లేదు. దేవా! మనమామూన
సింహహతకుని మోసమున శాత్రువపక్షముఁజేరిన రత్నస్తంభాధీశుని
విషయమునారముటకై పోయి, మరలి వచ్చుచో సమయమునకీమూర్గ
మున నుండుటతటస్థించినందున నీతన్నిని రక్షింపఁగలిగితిమి. కాని, లేకున్న
నెట్టిప్రమాదము కలుగుచుండె? అక్షరుసార్వభౌముఁడైనత మీవిషయ
మున నెంతకృప గైకొనుచున్నను, బానిసఖల్లీ వంశపరిపాలన కాల
మునుండి ప్రవర్తిల్లు దుష్కృత్యము లొక్కనాఁడు నశించునా?
అయ్యో! భరతఖండ దుస్థితికి మహమ్మదీయులేఁగాక మ్రోదపులును
సాయమొనర్చుచున్న మనమేమి చేయఁగలము?

ప్రతా—దుర్గా! అదియుండనియ్యు. ఈతరకలు మిక్కిలి వట్టు
దలఁగలవారు. వారిసైన్య మనతిదూరముననే యుండవచ్చు
ను. మరల వారువచ్చులోపల నీసాధ్వి నెట్లని కొమల్నేరుఁ జేర్చవల
యు. కావున సమీపముననున్న పల్లెకుపోయి బోయల పిలచికొనిర
మ్ము. మనసైనికు లెందున్నవారో పరికింపుము?

దుర్గా—భాగ్యము. (నిష్క్రమము)

ప్రతా—అహ! ఏమియాయందువదనయందము! భూలోకము
న యువతీసౌందర్యమంతయు, రామణీయకమంతయు, లావణ్యతాంతి
పూరమంతయు, నొక్కచోఁజేర్చి, లోకసమ్మోహనదేవతనుకొలచి
యాయంగ నాతిలకమునెమ్మేచుననావహించియుండునా; ఈతరుణీమణి
యెవ్వరో?

మ॥ రతియో? భారతియో! మహేంద్రునతియో? కాళబుమేల్నాతియో
సతియో; లోకవిమోహసంతతియో సత్సేంద్రర్యమాకాంతయో
అతిలోకోత్తర యెవ్వరో? కనులకున్ శ్రీ సార్థకృష్ణమేపారెగా
మతివిభ్రాంతమునయ్యె నీకలికిలో శ్రీమాటాడనర్హుండనే.

॥ యీనగుమోము. భయమూర్ఛయందైనను. తనసోయగంబు
మానక, కమలవిలాసమును నీటముంచి, సాటినిదాటి, తోటిబోటుల కారా
టము కల్పించి, తానుమూర్ఛను కన్నను, తనచేరితరుల శృంగారమూ
ర్ఛను కాంచునట్లుచేయుచున్నది గదా! ఆహా! పరకాంతను పర్యాలో
చింపక పరిపరివర్ణింపజెల్లునే? పాపఫలకముకాదే? నాకార్యమేమి?
మదీయప్రియత్నపరికరసంపూర్ణమేమి? నేనిపుడు నష్టపరిభ్రమణ
మొనర్చుటేమి. శాత్రువసేనాతటిచులు నాయురముపై పారుచుండ, నేన
ధికమతివై కల్యము నొందనానే? అకటా! ఏది నొట్లున్నను? నీసంపూ
ర్ణపూర్ణిమా సుధాకరవదనను కనులారఁగాంచియు వర్ణింపని మాన
వుని మానవత్వమెంతయు నిరర్థకముకాదే?

సీ॥ నిటలదేశంబున శ్రీ నటియించు ముంగురులో

పంకేజచరభృంగ శ్రీ భ్రమసు నీన

కోపారుణంబునా శ్రీ కోమలవదనంబు

వరకోకనదకాంతి శ్రీ వాదులాడ

అశ్రుస్నికకపోల శ్రీ హరికజ్జలరేఖ

సకశంకశశి నెక శ్రీ సక్తమాడ

అధరోష్ఠగతబహు శ్రీ శాశుబిందులు మాకి

కయుతమాణిక్యరే శ్రీ ఖనునదల్పు

సీ॥ కొమరునిశ్చసనోత్పత శ్రీ త్కుచములలరు

విల్తుమోహనకలశములో శ్రీ విభుల హృదయ

మొగయుచుండంబు బెప్పనీ ర మగువఁగాంచి
సంతసించివరించని ర జనులుకలరె?

అదే కదలుచున్నది. పలుకరించెదఁగాక (ప్రకాశము) మానినీమణి!

రాణా—(లేచిదూరమున నిలచి) ఆర్యా! నాకిట్లుప్రాణదానమున సైన్యకృపనుఁజూపిన మహాత్ముని నామయు వినఁగోరుట సామానమగునా?

ప్రతా—మానినీమణి! నాపేరేమని వచింతు?

మ! తనసామ్రాజ్యము నిల్పులేక మదిశాం ధ తంబేదినున్నాడ; మేచ్చనవీనార్భటిమాతృదేశమును పెం ధ చన్నేరకున్నాడ; నామనుజాధీశుల శత్రుపక్షచరులన్ ధ భావించి తిప్పంగఁ జాలనివాడన్ వినుమా ప్రతాపుండను పే ధ ర్వాడన్ శశాంకాననా!

రాణా—అహ! నేనెంత బేలనైతిని? (ప్రకాశము) మహారాణా గారికింత గూఢాసమొసంగినందుకు నేనెంతయు సకరాధినినైయున్నదాన.

ప్రతా—కామినీ తిలకమా! ఇదియేగదా? ప్రభుపదమందిన ప్రతిమనుజులను మొనర్పదగిన ధర్మము, అదిలేనిచోవాడు ప్రభువగునా? నాధర్మమునేజేసితి ఇందతిశయమేమున్నది? మదీయధర్మమునుపైతమా సర్వరముగ సమయమున మొనర్పకపోవుటకై నేనెంతయు క్షమాపణవేడవలసియున్నది.

రాణా—మహారాణాజీ! యీ ధరతభూమికి కలిగిన కడగండ్లు బావుటకై మీ జీనవతరించిన కమలానాథులుకదా మీరు? మీ బాహుబలసమాశ్రయమున నేకదా? ధర్మవరిపాలనమును సాధ్యజనరక్షణమును నింతవఱకు చక్కగజరుగుచున్నది?

ప్రతా—అలనా! ఇదియంతయు భవదవ్యాజప్రేమ సమాదరణము. కాని వాయుపూర్వసామర్థ్య మేమియులేదు ఇదియుండనిమ్ము. ము! తరుణ! యెవ్వ తెలిపు? నిగుచిర నే న త్రాజ్ఞాత కాంతుల్ వసి సరసీపాళికిసిగ్గుబెంప తనువి న స్ఫార ప్రభాపూరముల్ మెఱపున్మించుల భ్రాంతినివ్వ బనిలో న మిత్రవళిహీనవై తిరుగన్ బోలునె నెంటిమై యువజవా ర్తిన్మూర్చి బింబాధరా .

నినుగంచిన నుత్తమక్షత్రియ్యాస్వపాయ సంజాతవని తెలియుచున్నది. నీగమ్యస్థానమెయ్యదియని పక్షింపవచ్చువా?

రాణా—నేనుదయపురమునకుఁ బోవుచున్నాను. తామూహించినరీతి నేను క్షత్రియాస్వపాయముననేజనించితిని.

ప్రతా—అందుదయపురమున సిద్ధదర్శించుటచే కృతార్థమగు వస్తు వెయ్యది!

రాణా—అది నామాన సముపదేయున్నది. దానినుండినకల జగముననిండియున్నది.

ప్రతా—ఉదయపురమున కార్యఫలమెదురుచూచుచుండ నీతురుష్కులెదురించి నీయభిలషితమును కొనసాగించుటకంత రాయము గల్పించిరికాబోలు?

రాణా—వాకార్యఫలము శాపురోభాగముననేవెలసియున్నది. దానికంతరాయము గల్పించువారెవరు? (గోపలజయ్ ప్రతాపసింహ రాణాహజయ్ అని ధ్వని)

ప్రతా—అబలా! మామకపైనికులు నన్న స్వేషించుచున్నారు వారిని ప్రయాణసంసిద్ధులుగనొర్పివచ్చెద. నీవిం దేయుండుము.

(నిష్క్రమించును.)

అనుబంధము 6

రాణా—అహ! ఈజగన్మోహన ప్రళాంతా కారుని, యీవిక్రమ క్రమత్రివిక్రముని, పరలోక గుర్లోక మహా తేజోవిభవ్రుని, నామనోహిత నిలయ దేవదేవుని, కనులారఁగాంచు భాగ్యముఁ గంటినిగా? అయ్యారే? ప్రతాపసింహనామము సార్థమచుటకీతని భూభారవ్యగ్గి. విశాల భుజాసీమయే తార్కాణము. ఈనవీన నటరాజశేఖరుని ప్రతికదన సదనమున వినోదించు శౌర్యశృంగారచ ను నాలించుచంచరీకేతులకు నీతనియాననము, శ్రీనియశూరాంగనా మణులకు మోహఫలం బొసంగుటకు కల్పవృక్షమై శత్రుకాననములనాశిల్లజేయు విషవృక్ష మై ప్రభుమంత్రోత్సాహములని కేతనవృక్షమైయొప్పురుగాదె? ఈ ప్రతాపనభీమణి సంభృతాంగసంగత త్కౌత్రప్రభనుగాంచి హర్షించి, మోహించి, వరించి, వామభాగాంచి తస్థానమున విక్రమలక్ష్మికి బాసటగనిలచి. శాత్రువదీన భయదాభయదాననిష్ఠుణమైన యిమ్మేటి సంగ్రామపండితు కరమందిన యిందునిభాననదేగదా లోకోన్నత భాగ్యము.

సీ! సుండుచందురుశండు శ నిరసించునెమ్మోము

సతులకు వాహ్లాద శ సరణిబెంప

అరికేళినరిదేరు శ నాజానుబాహువుల్

ఘనమహాపురుష ల శ క్షణముఁదెలుప

కెందామరలగేరు శ సందమాకమఁదోయి

చెలుపు సామ్రాజ్యంపు శ చిన్నఁదెలుప

కొదమసింగముఁబోలె శ కొమరారుపేరు రం

బలరువిక్రమలక్ష్మి శ నట్టెచాట

గీ! అతివిశాలంబు ఫాలంబు శ నతిశయిల్ల

లోకమోహనకందర్ప శ లోలకశల

మిసిమిమీరెడురా నుతు న ససమపాణి

నందు భాగ్యంబునాకెందు నలరునకట!

భలిరే? యిపుడే-మైచ్చసేనాకాదంబినులదంభమణిచియించుకవిశ్రాంతిని గన్పయ్యావ్రతా! మానసమునకుమామ కానురాగవాహినిచేశ్యం గారరుచిరోద్యానవిహారతననభ్యర్థింతునా? ఈయితి నిన్నంతగమున నిగంధరము జీవితేశునిగళోరియున్నదని నివేదించువా? కటా? అది యెంతయు ప్రాధికామినికి స్వభావలాఘవముకాదా? అయిననాత్రిలోకవిక్రముడునను గాంచుచోతననయనవీక్షణప్రభలయందించుకననురాగకరణముల నుదయింపజేయుచుండెను. అయ్యదినుదభీష్టకుసుమగుచ్ఛము నకునొకవికసనప్రకాశముకాదా?

(ప్రతాపుడు ప్రవేశము)

ప్రతా—అలివేణీ! నారాకతడవయ్యె. ననుక్షమింపుము.

రాణ—ఆర్యా! నన్ను మీరుక్షమించుభాగ్యమునే కోరుచున్నవానగాక-మిమ్ముక్షమించుచాననా?

మ|| ధగణీశాన్యమహాళి! యొక్కసతియూ న త్కన్నిల్ని పూజించుచున్
నిరతంబెవ్వని పాదసేవ తనకు నన్నిత్యాపవర్గంబుగా
వరదైవంబని గొల్పురేడుప్రణయ న ప్రారంభుడై తన్ను న
త్కరుణన్ బ్రానిక్షమించుభాగ్యముచుతా న కాంక్షింపజేభూవరా!

ప్రతా—(స్వ) ఆహా! యేమి యామందగామిని నుందరవా క్యమరందబిందు సంద హము? గోలగోల తనివీడిరకున్నది. ఈవా క్యచిత్రమణి దర్పణమునననేక భావప్రతిబింబములు ప్రతిబింబించుచున్నవి. (ప్రతా) కమలాక్షి! నీచువారతప్రేమమంజరి కెంతయు జగదీశ్వరుడు సుస్థిరతనొసంగుగాక-అయిన నీప్రదయపురిజేరుటయే కదా? కర్తవ్యము.

రాణా—అంతయేకాదు. అందుకర్తవ్యమును కలదు. అయిన నాకర్తవ్యము-తమదర్శనముచే-కృతార్థమైనదనియే చెప్పనొప్పు-అకృతార్థత...

ప్రతా—మధురవాణీ ! ఏమూరకనీవాక్యసుధావృష్టివాపి తివి ? నీకేదైన కొఱతలదా ?

రాణా—నాకొఱత దీర్ఘరూరేనమధులు. నాకోర్కెలన్నియు మిమ్మచేరియున్నవి.

ప్రతా—అదేల ? నీకోరికదీర్ప నీవతిలేదా ?

రాణా—నాకన్నిటికిని ప్రకృతము మీరేకదా వతి-మీకంటే వతియెవ్వరు?

ప్రతా—కందర్పవల్లరీ ! నేనే నీవతియని నీవు మనసారవచించుభాగ్యము-కంటినికదా చునివేనోళ్ళవామన్మధునిగొనియాడెద! నేకతృజనవారాసిమునిం యొదిజాలిననునీయవ్యాజ ప్రేమవారాసిసీదజాలకున్నాను. రాజమరాళాంగనకు యేరాజమరాళము హృదయావాసమొసంగి, యస్త్రాకాసురాగమునఁబెంచునో, వారాజహంసమే భూవతిత్వమునకు కడుంగడుయోగ్యముకాదే ? ఢిల్లీసైన్యము లక్ష్మణుసామ్రాజ్యేరితములై, యీమేవాడుభూభాగంబునుముండుజనుదెంచుచున్నను, మనమున సధికప్రోత్సాహముమములవెదఁజల్లురాజవని తావల్లరీ సమాశ్రియీభూతయై వామభాగమలంకరించిన,యెట్టిశాత్రుసైన్యాతవంబునైనను యీప్రతాపపున్నాగము కనిష్టికానఖరాగ్రంబున నిలువరింపఁగలదని సమధికోత్సాహమున వలుకువాడ.

రాణా—అమూల్యచిక్రమలక్ష్మికి సైదోడుగనవనవ కల్పనానర నవనితాజనవశీకరణవాగ్దేవతసైన్యము తమకు వశపర్తినియగుట మిగుల ప్రశంసనీయమే. కాని-అయిన-అనాధయైననొక ముగ్ధయెడనా తమసరసచమత్కారాధికారమునకు తావు ?

ప్రతా—అబివేణీ ! అయిన నిర్మలప్రేమోదయమైన నీహృదయమున యీప్రతాపునకు నివాసముకింటేని లభింపదా ?

రాణా—మహారాణా ! తామేయిట్లు మాటాడనగునా ? ధర్మపరిపాలనస్థితిక్షవహించిన మీరేయిట్లు మాటాడిన నేనేమందును.

ప్రతా—బింబాధరా ! మహారాణా యనియేల నన్ను సలగాఁ ధించెదవు? నవ్యమన్మథ మహాధనభావవిలాసమహారాజ్ఞివి నీవుకావా! నన్ను కృతార్థునిజేయుటయేకదా నీమహారాజ్ఞిత్యమునకు సార్థకము?

రాణా—ఊ—మంచిసార్థకము—ఊరక పరిహాసమున కిట్లందురు— గాక—తామేడ—నేనేడ ?

ప్రతా—కీరవాణీ! నీవు నాహృదయమునందే యున్నదానవు— నేను—

రాణా—మీరు నాహృదయమునందే యున్నారనుట శేషందియమునులేదు.

ప్రతా—అయిన ధన్యుడ ? ఏదీ! నీకరగ్రహణముననన్ను ధన్యునిజేయుము

రాణా—ఆర్యా ! మీసరసములకు వేయివందనములు— మహారాజులప్రేమలతాంకురములు క్షణకాలరామక్రియకములు.

ప్రతా—మోహనాంగీ ! నన్ను సామాన్యపురుషులలోఁ జేర్చితివా ? నీయూనవచించెద—నిన్ను నాకూర్చివత్తిగాగైకొందు. కాని, నవశిరీషకోమలాంగివగు నీకీమనోకాతివ్యమెట్లువట్టువడియె?

చ॥ కలువలు కన్నుదోయి, మృదు శ కల్పకవల్లరి యంగరేఖయా;

తలిరులుపాదములొ; కుసుమ శ తండముచూపు; సుధాంశుబింబమా
యలరెడుమోము; పల్కులమ్మ శతాంబులు, నన్నియుమార్దవంబునన్
నెలయుచునుండ నీదుమన శ నెట్లుల కర్కశమయ్యెకోమలీ

రాణా—మాటల కేమిలెండు ! నిరాఘాటముగ శోటలు దాటును—

ప్రతా—అయిన నాప్రార్థననిరర్థకమేకదా ! నీయిష్టము నే పోయి మరలవచ్చెద—(అనిపోవోవ)

రాణా—(అడ్డముపోయి) ప్రాణవల్లభా! కోపమా? నాయెడ కోపమా ? సీక్త కదానే నింతదూరమేతెంచుట? ఈమలయసింహపుత్రి నేడుగదా ధన్యయయ్యె.

ప్రతా—(రిచ్చవడి—దూరముననిలచి) చంద్రవదనా ! నిక్కమా ! నిక్కమా ! సీవు మలయసింహనందినివా ! నిక్కమా !!

రాణా—రాశేంద్రా! ఏలమలయసింహనందినినన్న నింతవఱకు పూర్ణిమాసుధాకరునిమాడ్కి పూర్ణ మోహరసంబు గుఱియించుచు, లోకోత్తరానురాగరసమనోహరంబగు నీనెమ్మోము నాకస్మికముగ ననేకవిచారసందేహసంభ్రమరసంబులు గుఱియించుచున్నది?

చ! ప్రాణయముపొంగిరాదు; అను శ్రీ రాగము సరికలెత్తబోదు; మోమున దరహాసమొప్పదు; వి శ్రీ మోహరసంబు, నాకింతయేనియున్ మొనయదు; వీక్షణంబుల న శ్రీ మోక్షుకలోదయమొందరాదు; ఓ మనుజవరేణ్య! కారణ వి శ్రీ భావనదెల్పవె మిమ్మువేడెదన్ !

వచింపుమా ! వచింపుమా ! దీనికి కారణమెయ్యది ?

ప్రతా—కమలాక్షీ! ఏమియులేదు. ఏదియునులేదు. నేడంతయునులేదు. అదే—నూర్యుడుతన ప్రేమను విడనాడి కమలిసీకాంతప్రేమనురాగిమునుఁ దలకుకనకురాంబుధిఁ జేరుచున్నాఁడు.

(ప్రవేశము-దుర్గాదాసు)

దుర్గా—మహారాజాకు జయమగుగాక ! దేవా! పల్లకియును బోయలును సిద్ధముగ నున్నారు.

ప్రతా—దుర్గా ! మంచి సమయమునకే వచ్చితివి ? కామినీ మణి ! లెమ్ము. ఈయందలము సధిరోహింపుము.

(రాజాబాయి పల్లకి నెక్కును-అందఱు-నిష్క్రమము)

ప్రథమాంకము-తురియరంగము.

కొమళ్ళేరుదుర్గము-రాజాస్థానము.

ప్రతాప-దుర్గాదాసు-గోపీనాథ శాస్త్రి-భామాసా-రూపానాస్
రావ్-జయసింగ్-కమలాదాస్-సాగర్-భవానీదాసులుందురు.

(అనుబంధము ?)

ప్రతా—శూరాగ్రేసరులారా ! దేశాభిమానైకవ్రతులారా!
సీ! రాజపుత్ర స్థాన శ్రీ రాజ్యసాధంబును
మాభుజంబుల నిల్పు శ్రీ మాన్యులార
సంగరావని దేవ శ్రీ పందోహములనైన
సరకుసేయని శౌర్య శ్రీ సారులార
జన్మదేశోద్ధార శ్రీ జాతి ధర్మావన
కై ప్రాణమిచ్చు భూ శ్రీ కాంతులార
మేవాడు స్వాతంత్ర్య శ్రీ దేవతరక్షింప
దీక్షవహించిన శ్రీ ధీరులార

గీ॥ భతత గాలంబు నూపెంట ३ నంచరించి

కష్టసుఖమాలనరయు స ३ మ్మలుపులార

నేడుచనుదెంచె మీశౌర్య ३ నిజుతినెరువ

సమయమియ్యదే సామంత ३ చంద్రులార॥

కుక్కుతనివయమింతయే యని యుపేక్షించరాదు! కగమవతిగ్రుణాలవాలమై, కరిపూతరాజపుత్రశాసనకీర్తి చంద్రికాధవళితదిగంతమై, యీభూమండలంబున నేననలేనికీర్తి నిగడించిన యీమేవాడుభూమిదుష్కృతశాత్రునపాదతలస్పర్శనమున తన తేజమునాసియున్న పుత్రకులతో లోపియి, కన్న కిష్టములకులోనై, కన్నరుమున్నరై పార, స్వకీయతనూజవరిపాలనవిశ్లేషమఃఖమ ప్పొంగి, వెల్లివిరిసి, వేలాతీతమై, తన్నునింప, స్వరాజ్యస్వాతంత్ర్యములనంద ననవరతముచుమ్ముల దీనదశావిలోల నేత్రముల గాంచుచుండుట మనమందఱు కన్నారగాంచుచున్నారము కదా ! మును రఘురామచంద్రాదుల కరలాలనమున నిగమాగమకళాప్రాధిని, విమలసస్యవై భవకనకరత్న సమభివృద్ధిని, పానన సదాచారసంపత్సమృద్ధిని భారతదేశరాజపుత్రస్థాన తనయాశిరోమణి యనపే రెన్నికఁగాంచి, విమలయశశ్చంద్రికనార్జించి, లోకోన్నత పదవి నలరారిన మేవాడుదేశజనని, యిప్పుడుదిక్కుచెడి, యస్మాద్భృతవీరశిఖామణుల నిజనందనులుగాఁ బడిసియు, దరిలేనిదూఃఖమునకులోనై యుండఁగాంచి, యుపేక్షించి తూష్ణింభావమందిన, మనముపుత్రకులమగుదుమే. కన్పతల్లికష్టములఁ బాపలేనిపుత్రకు లొక పుత్రకులే? మహమ్మదీయులు భారతదేశమున జనించినందున మనకుసోదరులై నను మనతోకలసి మెలసి కమనీయసౌహార్దభావమొందక, మతకలహములఁ బరామర్శించి, పరరాజ్యపమాక్రమణ కాంక్షచే, సోదరభావమును దూరీకరించి, శత్రుధారాసంపత్తియే సకలార్థసాధకంబనియొంచి, మనపైస్వవిక్రమజ్వలనజ్వాలాకలాపముల కరిగించి, మనజన్మరత్నరాజకీనెలవై, సకల

కళాసముదయమున కాకరమై, చూసరుల కరివర్గమునకు నుర్పిరిక్ష్య
ప్రభాప్రతాపముల ప్రభాసించునీచిత్తాదురాజ్యమును నువ్వెత్తుగ
మింగిచనుడెంచుట యెచ్చి ఘోరకార్యక్రమణమో మీరేయోచింపు
డు. అక్కనుసార్యభాములు విధునమానరాజసీతివిరుడై, నిరంతర
కరుణాతరంగితినిజహృదయపరిపాలితప్రజాసందోగుడై, సర్వమ
తనిష్పక్షపాత భూషితుడై, భారతదేశమునకే, ఖండంతరముల నైతము
స్వకీయపరిపాలనమునకే, స్వకీయపరిపాలనమున నెనలేని కీర్తినిగడించిగా
మిదారాభగ్యవిశేషమోకాని, రాజ్యకాంక్షాబాధితుడై, మనకన్న
తల్లిపై, మనజన్మభూమిపై నిజరూక్షవీక్షణ ప్రసరణదవాగ్ని నెదగొల్పి
లుచున్నను, దేల్పుచున్నాడు. నేడో, రేబో, మనకిప్పుడు సమాశ్రయసా
ఖ్యమిచ్చి, సర్వదుఃఖములనడంచిబోచుచుమిగిలిన యీకొమల్నేరుమర్గ
మునైతము శాత్రువకతినపాదతలవిచూర్చి తమైపోవచున్నదనివచించుటకే
నెంతయుచింతించుచున్నాడు. రాజపుత్రవీరాగ్రేసరులారా! దేశభక్తి
ధురంధరులారా! నేడుమనకీర్తి ప్రాణమానధనములు మీచేచున్నవి.

చ॥ మనతరవిక్రమంబైనయ రే గారిపుపాలివిదిల్చి దేశమా

తమ మనుపన్ హితంబా? రిపు రే దాస్యముకోరిధరితి సీచులై

షనుటహితంబా? సంగరస రే మస్తవిహారము సల్పిత్రులౌ

నన ఘనకీర్తి దేహముల రే నాకనుఖంబులనందుటొప్పునో

మనమున నెంచి కార్యకృతి రే మానకదెల్పరే? కీర్తింబెంచకే॥

చక్కగనాలోచింపుడు. సమయమొదలినతరి కృత్యులక్షణాంచిత
ధర్మమును బాఱకుడు. అజస్రమానసవేదికాప్రజ్వలివ్యమాణ
రాజభక్తి మహాధనంబును బాఱకుడు. రాజభక్తి యేసకలారసాధకం
బనియు, మాతృదేశభక్తి సమస్తపురుషార్థదాయకం బొక్కటియేగాక
యిహపరార్థసాధకంబనియు. జింతింపుడు. కమనీయతరకటిస్థలవిరాజ

మానకరవాలభుజయుగ్మ విలాసాయాధముల నెడనించుకంతయు ఈపే
క్షింపకుడు. శౌర్యమిహిహిహిశయముల వచింపుడు.

శోభ—భూపాలచూడామణి! రసపుత్రప్రీతిగాగేసరులారా!
ఈయుద్ధము మేవాడు ప్రాణానిలముల శ్రోలచనుదెంచినకాలభుజుగ
ముకాని విజయలక్ష్మినిచేకూర్చు విజయమహోత్సవము కాదనుట
నేనెఱుంగును. అయిననంతమాత్రమున, రసపుత్రులకుగ్గుతో బుట్టిన
శౌర్యమును నీటగలిపి, సరఫజంబుకములవోలె, వగతురపాదముల
వంచబడి జీవింపవలయునని చెప్పువాడనుచును. వాకుచూడనుంది
కాలములుదెంచువఱకు. సింధునదినిదాటి హిమవత్ప్రాంతారణ్యముల
నివసించుటమేలని తోచుచున్నది. శాత్రువులీ దుర్గమునేసాధింతురు.
గాక? చిత్తురురాజ్యమునే చూక్కిమింతురుగాక? దానికంతయుమనమం
గీకరింపవలసియున్నది. అల్లిహిరణ్యకసిపు రాసణాదుల పాలిపుచ్చ
టకై యాశ్రిహరియెంత కాలమునీక్షింపలేదు? సామంతచందుగిలారా!
చక్కగయోచింపుడు. ఒక్కమేవాడేల, రాజపుత్రస్థానమును,
రాజపుత్రశౌర్యాగ్నియు, భారతీయశౌర్యధైర్యదేశభక్తులును మీనిర్ధా
రముపై నాధారపడియున్నవి. రసపుత్రులకెఱాక, భరతఖండమునపుట్టి
నవారికిని, పుట్టనున్నవారికిని నిదర్శనప్రాయముకాగలరు. ఉన్నవిష
యముల వచించినాడ. వానిగై కొనుటయును నిరసించుటయునుమీచే
నున్నవి.

వృత—గురువర్యా! మీయాశయము మిగులసంస్తవ
నీయము.

భామి—రాజపురందరా! భవదాజ్ఞాపిత విషయమును మేమే
తావకీనచరణపరిసరమున విన్నవించవలయుననియుంటిమి. అద్దానిని
తామేవినగోరుట మొక్కజోయిన దేవుడెదురువచ్చినట్లయ్యె. వృత్త
తస్థితియెంతయు శోచనీయము. మనతోడిల్లీసార్వభౌముడు వైరయా

నుట, సింగంబుమార్జాలమును పొదవినట్లయ్యెను. అనేకాక్షోహిణీసేనా సమేతుడగు అశ్వరుసార్వభౌముడేడ? కొలందివల్లియులు మాత్రము శేషించిన యీమేవాడు నేలు మనమేడ?

శా! భీమాటోప విజృంభితాశల శిఖా శ్రీ వీధిన్ తృణౌఘంబు, నుద్ధామాహంకృతిమార్కొనన్ గనరునే? శ్రీ దర్శోద్ధలాక్షోహిణీ సేముండగ్భరదేడ? వల్లియలనా శ్రీ ర్తిన్ బోచుమేమేడ? ఓ భూమీశా! వలదిట్టియుద్ధమఖమున్ శ్రీ పోదోసి రక్షింపవే!

అయినను నింతవఱకు శ్రుతియధర్మమూని, వైరివర్గములుమెచ్చ, సంగ్రామమొనర్చితిమి “హల్దిఘాటు” యుద్ధమున మనకజయము నాటిల్లినను జగంబులకచ్చెరువుకల్పించి, యితరులార్జింపనేరని సమగ్రయశమును సంపాదించితిమి! కానిసైన్యమంతయు నాశనమయ్యెను. జయమన్న గగనకుసుమాయమానమయ్యెను. కాననికయుద్ధసమారంభ సాహసము నిరర్థకసాధ్యము. రాజనీతిననుసరించి గొప్పవారితో సంధికియ్యకొనుటయే ప్రకృతముమనకొప్పిన పనియని మదీయాభిప్రాయము.

ప్రతా—భామాసా! నీయభిప్రాయమువింటిని. ఇకచాలును. రూనాన్ రావ్! నీయభిప్రాయమేమి?

రూనా—దేవా! సమంచిత ప్రతిభావిశేషమున నాదేవగురున కైన మంతనము నుద్బోధింపఁ జాలు లాము, మామకాశయమును వినఁగోరుట నాయందలిపరిపూర్ణాంతః కరుణాభావ మహిమమునకాని వేఱుకాదు. అయిననుభవచ్ఛాసనబలసముద్బిల్ల నాక్యరసణివాహఁజాలక నించుకవిన్నవించెద. భీమసంగరభీరుత్వము శూరకోటికెంతయు వనర్హమనినాకును, దెలియనివిషయముకాదు. అయిన దేశకాలముల నారసి తారతమ్యములవిచారించికదా మనమేకార్యక్రమమునకైననుచక్రమిం

చవలయు? మనవాహినులు శాత్రువులతోనొక్కరితిగఁజూరాడి వీరస్వర్గములంకరించె. శేషించినవీరయోధులందఱును, డస్సి, గాఢములచే కాయములు పాయనివేదనా ధీనతనంద నితిభారముగ మోసికొని పాణిమాత్రావశిష్టలైయున్నవారు. కావుననిత మనకును జయసిద్ధికిని స్వర్గనరకములకున్నంతదూరము. ఇట్టిజయసిద్ధిలేని యుద్ధమునకు పాణిములనర్పించుటకంటె సంధియే ప్రకృతకరణీయమని నాకునుఁ దోచుచున్నది.

ప్రతా—రూనాన్ రావ్! ఇదియానీయభిప్రాయము? కాని ముగ్ధు సాగర్జీ! ప్రకృతవిషయమున నీనిర్ధారణమాకు తోడ్పడదా?

సాగ—మేవాడురమానాథా! ఈవిషయమున నేచక్కఁగ నాలోచించి నిర్ధారమునకువచ్చినాఁడ. శాత్రువదురాగతావమానములపై చివేత కానియబలవలె నూరకుండుటశిశోదియావంశమున శీయపయశముచేకూర్చినట్లు—కావునవైరివివాశనవ్రతదీక్ష యవశ్యకరణీయము. దానికి యుద్ధమవశ్యకరణీయము. లాభముచేకూర్చుసంధికి సమ్మతించుకాలము సమకూరినను సమంజసమే.

చ॥ రణమును కార్యమేయగును; १ రాజితసంధియు కార్యమేయగున్
రణమున కొంతదోషమును १ రంజలు; సంధినికొంతదోషముకొ
మొనయును, సంధియుద్ధముల १ మోఘగుణోజ్వలదోషయుక్తముల్
మనుజవరేణ్య! యెద్దిహితశ్రమార్గ మొయెంచియొనర్పవేడదన్ ॥
మేవాడు రక్షణమహాకార్యము మాత్రము మనకవశ్యకర యము—ఇదియే నాయాశయము.

ప్రతా—మిక్కిలి సమంజసముజయసింగ్ యిందు సీమానన వితర్కమేవైపు రాజిల్లుచున్నది.

జయ—ప్రతాపసింహచంద్రా! నాయభిప్రాయమేమనివచింతు?

నామానసముడోలాందోళనమువోలె నీవైపునునావైపునుతూగాడుచు
వ్రాలుచున్నది. ఒకరీతినాలోచించు నముద్రితరంగములవలె పైపై పట
తెంచు శాస్త్రవచమూసందోహములు మన జన్మభూమిని ముంచు
చున్నభంగి మహాదారుణమై, దుస్సహమైయున్నది. మఱియొకరీతి విమ
ర్శించు స్వదేశగౌరవస్వాతంత్ర్యములు నశించుట కోర్వజాలక రణరం
గమున శాస్త్రపుల చక్కాడి మేవాడును వీరసూమతల్లిగఁ జేయుద
మాయనియుఁ దోచుచున్నది. ఇన్నిదివంబులు మనముకాపాడిన స్వదేశ
శవిద్యాకీర్తిధర్మంబుల పగతురకమ్ముకొనవలయునో? లేక, మేనప్రాణ
ములుండువఱకు పరిపంథుల కసిదీరఁజక్కాడి, వీరవిహారము సలిపి
రాజపుత్రదేవారక్తముచే కదనభూమికభిషేకమొనర్చి, స్వకీయమాం
సకబళోపహారముల నొసంగి జగన్నుతమైన పత్నిర్తినందవలయునో?
సార్వభౌములే నిర్ధరించవలయునని వేసువాఁడ.

ప్రతా—జయసింగ్ ! మెచ్చితి నీవీరధర్మమునకు ! భవానీ
దాస్ ! నీవేమందువు?

భవా—రాజేంద్రా! మదాశయవచనము సింహాసనపూజ్య
మాంససకమలమున కేమి వెగటుఁదోచునోయనుసందేహముననూక్రాంత
చిత్తతయొప్పారుచున్నది. సమయములటస్థించినతరి మిన్నకుండుట
ప్రతిభావంతుని లక్షణముకాదు. కాన విన్నవించెద. ఏతావత్కాల
పర్యంతము కదనమహర్ణవము నీద నుపక్రమించుటయేమనయవిచార
సంజాతావివేకభావమని వచించుటకు తమింపవలయు. వాచాభులగు
కొందఱు విమూఢమంత్రాలోచకులఁగైకొని మహారాణాగారురాజనీతి
విరుద్ధయుద్ధోపక్రమణమున కియ్యకొనుటమార్జాలసంతతినిమహితపం
చాస్యసంచయమని నమ్మినట్లయ్యె.

మ! ఘనమాకొండనుత్సాహమునోరక పట్టుచందాన మా
కనిసేయక ఫలమేమి? రాజతనయా ॥ బ్రాహ్మణసమర్పించి వే
చను బాంధవ్యము సేయ జోధపురరా ॥ జన్మాదులందెందఱో
కనరేదివ్యవహంబులో యధిప సం ॥ గామింబు వేమాన్పవే!

జయపూర్ జోద్పూర్ మార్వారుసంస్థానాధీశులకన్న నీ
యువదేశకులును మనమును నుచ్చైఃపదముల విష్టవిగువారదూ?
వీరందఱతిశయావరరమావల్లభుడన నలరారు నక్కరు మండలాధిపతి
తో ప్రేమలతావిజృంభితసంబంధబాంధవ్యముల సలిపి సమంచిత
నుధర్మసభను సైతము నిరసించు సభనలంకరించు హవైభవవిభవలై,
వరమానందనుధార్మరీవారమునఁ దేలుచు మనశిరములఁదన్నినట్లుండలే
దామనమురణ మొనర్చి, పరాజయ మొంది స్వకీయజన్మదేశ రామామణి నే
లగోల్పోవలయు? కప్పమేల ముప్పగింపవలయు? నాఁ డుమనము సార్వభౌ
ముమొందియగు మానసింహుని నసాంక్ష్యేయవి గ భావించినందునక
దామనసేనల ప్రజలయుద్ధావనికి బలియొసంగి మనముకన్నయిడుములఁ
జడుచుండుట? సంధికి సమ్మతించితిమను నైదక్షరముల నుచ్చరించిన
మాత్రమున మనదేశము పూర్వాధికవైభవము నలరారఁగలదని ఢిల్లీ
శుండు పచింపఁడా? అదియునుఁగాక, సర్వజనానురంజనసమానప్రేమ
సమాలింగన మతవైషమ్యవిసర్జనాది లోకోద్ధారక ధర్మసంచయముల
నుద్ధరించినవారమగుదుమా, మనమందఱము నెదపైఁజేయిడి నిదురింప
వచ్చును. ఇదియే మామకనిరుపాధిక - నిరపాయక - నిస్తులసుఖదాయక
మగు నాశయము.

ప్రతా—భవానీ! రాజపుత్రరక్తమునందలి హృత్ప్రేజోరేణు
వులు నేడునీరయ్యెనా? శ్రోత్రములారా! మీరుమిన్నకుండుడు. కమ
లాదాస్! భవత్సమ్మతిని వెల్లడించి కృత్యమునుద్బోధింపవా?

కమ—మహారాజా! ఏయాయాసమును లేక వగరఁబరిమార్చు
జరమోత్సవము సమకూరుచుండ నిరవధికశతధార చేకున్నమదళమునుఁ
గోయనెంచుట నెంతటియవజ్ఞతయో యోచింపుడు!

చ॥ కరతలకల్పకంబు నవ శ్రీ గౌరవధిక్కుతి జేసినట్లు న
గృరువిభుతోటి బాంధవ శ్రీ మహస్తముఁ జేసెడి వెట్టిగల్గునె,
యరయనిమూర్ఖులన్ గలఁచి శ్రీ యబ్బినస్వర్గమునట్టెదోసి చే
కరుణదలంపవే సమర శ్రీ కర్మముమానిప్రతాపభావరా!

అఖిలరాజమానసింహుడైనమానసింహుఁడుతనసోదరినిఅక్కరునకర్ధాని
గా నొనర్చినందున రెండవచక్రవర్తియననెంతయునలరారుచున్నాఁడు.
మనవారికందఱికిని సార్వభౌమప్రసాదజనక బాంధవ్యకరణమహోత్సవ
ముఁ జేకూర్చిన,నస్మదీయదేశ పాలన ప్రతిష్ఠ మనకులభించు. మనస్వీతం
త్యైశైలము చలించదు. మహారాజప్రేమభానుర దృష్టిపాత సత్కీర్తి
యు మనకులభించును. కీర్తియొక్కటియేఁగాక నానారాజన్య ప్రాణ
సంజీవనపుణ్యమును మనకులభించును. ఇంతకంటె నేవచించవలసినదే
మున్నది?

ప్రతా—శంకరీ! హైమవతీ! నేఁడెట్టిదుర్దినము! దుర్గాదాస్!

దుర్గా—దేవా! ఈరాజపుత్రులందఱును చేతకానియబలల
చందమున, వీరక్షత్రియకోటి కలయందైనదలంపరాని భీతిఁకొని,నీచ
వృత్తికిలోనై, వగతురపాదములపైఁబడి జీవించుతున్నచియున్నవారు!
అంతటఁజాలక శాత్రువులతో సంబంధ బాంధవ్యములు నలువవలయు
నట! తమవడచుల వారికప్పగించి. యప్పుడుపుకూడుభుజించి బ్రతు
కుట కియ్యకొనవలయునట! ఇదిరాజసీత్య నుసరణమట! ఇంతకన్న
శాత్రువులతో పోరుట హీనకార్యమట! అకటా! వీరాధివీరక్షత్రియ
వీరులని తలంచియుంటిమికాని, వీరుకన్నబిడ్డల కన్నవారికిచ్చి కడుపు
నమ్ముకొని జీవించుకఠినకీరాతకులని తెలియమైతిమి! దేవా! వీరినేలనభి
ప్రాయమడిగెదరు? వీరిష్టమువచ్చినట్లు కన్నకూడు కుడుతురుఁగాక!
మేవాడుమాత శాత్రువపాదతలస్పర్శమున తల్లడిల్లువఱకు, రాజపుత్ర

మేవాడు శౌర్యాన్ని నాటకము.

యోధవరులచేత కరవాలముండువఱకు వగులకులొంగనొనే? అక్షరగు
గాక-అయభవుడగుగాక! నిజఖడ్గధాగ డీలువుచ్చి, యరివర్గముల రక్త
ధారలు వెల్లువలై పారజేసి, వారిశిరంబులు మేవాడుభూమికర్పించి,
మరల చిత్తూరుదుర్గమును విజయలక్ష్మీనివాసస్థానముగ నొనర్తము.
లేకున్న నిజప్రతాపమార్తాండుని సమరభూమి నెనయించి, స్త్రీజన
ముల నగ్నికర్పించి పరాక్రమైకగమ్యమగు వీరస్వర్గమైన జేకొందము.

ప్రతా—భళిలే! దుర్గాదాస్! నీనాదుర్గాదానువే యగునువు!
రాజపుత్రీవీరులారా! మీపలన నేడిట్టిబూటలు విసనొనని నే కలయం
దైన నెఱుంగ! మీరింతటి యుద్ధభీరువులై, యింతటియనదలై, యింతటి
నీచవృత్తులై, యింతటిదేశద్రోహులై జీవించకోరుదురే? ఊరకగాజులు
దొడగిశొని మీయిండ్లయందున్న మిమ్ము నేనూటాడింపనుగదా!
మాతృదేశసాక్షిగ నవాచ్యనీచతరమాతృద్రోహసల్లాపములనాడిన
మిమ్ముఁగాంచుటచే వీరక్షత్రియజన్మమే యవకీర్తిపాలయ్యె! హీనక్ష
త్రియులారా! పొండు! నాయెదుటనిలువక! కలియుఁడు తురకలతో!
దుర్గా! గైకొమ్ము! కరవాలకాండకాండాననముల! సంశయింపక! భీతి
చెందక! కన్నులగాంచిని ఘనతరప్రథనకర్కశ పరిపంథివాహినీతరం
గిణుల నిజవిక్రమ మార్తాండువేడిమిచే, పోడిమియడగించి, వాడిమగ
లమై, మముఁగాంచిపెంచిన మేవాడుమతల్లిని వీరసూమతల్లిగఁ జేయు
దము. విచ్చలవిడిఁబలరేగిన మత్త! ద్విరదము సముల్లసత్కంఠనాళముల
ఖండించువగిది శాత్రువమస్తిష్కముల ఖండించి, జగతినిర్జామమై
పోవుచున్న ఔత్రశౌర్యవృక్షమును భూమినంకురింపఁజేయుదము; ప్లా
దయమా! పరాక్రమలక్ష్మీకీడానిలయమా! అభిమానమూని, గోబ్రా
హ్మణ దేశరక్షణ వక్షపాతివై, నీశరీరమును తృణప్రాయముగ నెంచి,
నిజమై, నిరుపమానమై, నిరంతరవీరవర్గ సంస్థవనీయుమైన వీరలక్ష్మీ
ప్రముదవిలాసంబునంది శాత్రువమదానిలగ్గినన మహాయజ్ఞంబునకు
దీక్షాకంఠము ధరింపుము. రాజపుత్రీవీరులారా! ఇదే నాశవధమా

లకింపుడు! నేను ప్రతిపక్షవర్జితవిదారుణ మహాయజ్ఞదీక్ష నిర్వహించు
వఱకు, అరికంధరమాలా సందోహముల విజయలక్ష్మికి నర్పించువఱకు,
మాతృదేశమునకు స్వాతంత్ర్యమునన్యసామాన్యప్రక్రియ చెలరేగు
వఱకు, రాజభోగంబుల నాశించును. సువర్ణపాత్రభోజనపక్వాన్నభోగ
నాదుల నాశించును.

మ॥ అరిసందోహ శిరంబులాజ సతిగీ ॥ వాలంకృతిన్ గూర్చుదా
క, రణోర్విన్ రుధిరాంబువాహనులు ఏ ॥ కన్ పారునందాక! నీ
వరమేవాడుపుగంధిమాకెందువిమల ॥ స్వాతంత్ర్యమొప్పురుదా
కరహీన్ మానభోగముల్! విడద సా ॥ భ్యంబింక సన్యాసిన్తై!
భవానీ! శర్వాణీ! త్రిపురసంహరిణీ! నీకు నేజేయు శార్వము మదికెక్కి-
యన్న - నీదివ్యహానసాబ్జమున శాత్రువుల నురుమాడుటయు ననాతన
ధర్మపరిపాలనమును నిష్టమైయున్న రాజస్థాన తనయామణియుగు
నీమేవాడునురాపాడ నీకరుణావిలాసముల నెక్కచో నెక్కి పక్కా
ణించి పుత్రదారాద్యభిమాన విషవల్లరీకదంబమును నానుండి తొలంగిం
పుము. మదీయహృదయ కనకపీఠమున శుంభనిశుంభాసురసంహార
కాలమున చూపరులచూపులు మిటుమిట్లుగొలుపు నీరొద్దరసమహి
మాంచితరూపమును నెల్లవేళల నెల్లదిశల విలసిల్లునట్లు చేయుము.
రాజపుత్ర భవ్యశౌర్య మహామహిమాంచిత రక్తమునజనించిన దేశ
భక్తిపరాయణ సంసిద్ధులగు శూరజనవతంసములారా! రండు! మన
మాతృభూమిని రక్షింప! హీనదాన్య మాతృవిక్రియ కిరాతక
రక్తమునజనించిన స్వధర్మవిక్రీతలగు రాజపుత్రకులవాంసనాథము
లారా! పొండు తురకలతోకలసి దేశస్వాతంత్ర్యసమున్నతలక్ష్మినిర్దగ్ధ
మొనర్ప! జయ - భవాని-

(అందఱు - జయభవానీయని కరవాలముల నెత్తి విన
ముగిలగుదురు.)
(యవనిక వడును.)

శ్రీ

మేవాదుశౌర్యాగ్ని నాటకము.

ద్వితీయాంకము—చరిత్రమరంగము.

కొమల్వేరు దుర్గమునందలి రాజవగరు రాణాబాయి కూర్చొని
యుండును. (అనుబంధము ౮.)

రాణా—దీని నేమనవలయు? ఇదిమోహమా? లేక నసమాన
మోహవిలాసమున కలిగినలజ్జాభరమా? అదియుఁగాకున్న నుభయవక్ష
ముల డోలాండ్డోళనము వోలె రాజిల్లుచున్న మానససందేహమా?

సీ॥ ప్రేమరసస్ఫూర్తి శ్రీ మోము మోమునఁజేర్చు

మతి నెంచి వెనుదీయ శ్రీ గతమదేమొ

అదరాహ్లాదమో శ్రీ దాసురంజితనేత్రీ

వీక్షణలో అటునిల్చు శ్రీ హేతువేమొ

గాఢసమాశ్లేష శ్రీ కౌతుక బాహువుల్

రహినట్టెనిల్చు కా శ్రీ రణమదేమొ

వాక్యనుధాధార శ్రీ ప్రాణేశ్వరియనివి

ల్వకనంత విరమింప శ్రీ భావమేమొ

గీ॥ మలయసింహ వదంబింత శ్రీ విలయలీల

కనఁగ గతమేమొ? వితమేమొ? శ్రీ కలయదేమొ

పెతలు కనునేమొ మతియేమొ శ్రీ వేడ్కయేమొ

ఏమొ యేమన్న నాగతి శ్రీ యేమొ? యేమొ?

మొన్నగదా మన్ననోనాధుని వ్రతాపుని మోహంకుర వ్రతిభాసక
ములై, మామక మానసానందకరములగు పల్కుల నాలించితిని, మా
తండ్రియుదంతముమఱచి, నా యే కాకినీర్వమును స్మరింపక నేవలచినది
యేరత్నమనియు, నేకామించినదియే మహాభాగ్యకల్పతరువనియు
నెంచి నావ్రతాపేందు కరగ్రహణమున కుంకింప “నాజనకుడు మల
యసింహుడు” అన్నమాట విన్న శోడినె యారాణా యచ్చరుపాటొం
దనేల? నను సంకయింపనేల? అంతట తనయనురాగమాలలీలతను
వెనఁద్రొప్పనేల? ఇందేమో యనర్థమున్నది? అట! యాకరుణాను
యుని కరుణా పూర్ణకటాక్షములు ప్రేమ రసవాహంబులై, ననుప్రా
ర్థించుచో దైన్యరస ఝరీవాహంబులై, నామాటల నాలించునపుడు
నన్నునైతము స్వకీయానురాగ మహారసంబున ముంచుటకై పన్నినప
టుతర జాలవిసంబులై, అచిరములై, అచిరవిలాసములై, చిరమానస
శోషణములై, అచిరానంద వోహదములై, యెప్పురేగా? నాకెంతయు
మెప్పురేగా? ఆచొప్పారయమిచేనేనిప్పుడప్పరమవీరుని రాకకై యెదు
రు చూచుచున్నదాన. ఇదియే మనుదాన! ఏమనకయుండిన నాభా
గ్యమెట్లగునోయనుదాన! చూచినచూడనిభంగియు, చూడకున్న నెప్పుడు
నుమానసమున చూచుభంగియు, లోకమునంతయునుకనరామికలుగుట
యు, లోకము నంతయు కనుదాననగుటయుకలుగుచున్నదికదా? ఇది నాకే
తెలియకున్నది! తెలియకుండియు తెలిసినదాననై మెలగవలయునా?
తెలియదా? ఈవలతేనివలపులమహామహిమ నాకింతేని తెలియదా?
పలువాదముల, పలుతలంపుల, పలుసంకల్పముల, పలుమోహావిచిత్రాం
కురముల చింతించి చింతించి, తత్త్వవిచారముజెంచి నాహృదయపతా
కము సంచరించుచున్నది. సంచరించుచున్నది. కానిమ్ము. ఆమనోహ
రనుందరాంగుని నిజమానస సరోజాతకయ్యపై నిడి “యిది యెడరాయ

నియు, దీనినీవడలింపకున్న కడిదిమిగంటును. ఈసుమ కాండీరుఁడు నన్నడ
రించుననియు ప్రార్థించెద. ఉన్ననంగతి నర్థించెద. మలయసింహ
నామోచ్చారణ సీకింత వెగటాయని సమర్థించెద.నను నీవు విడనాడిన
ప్రాణములే విడనాడుదునని విన్నవించెద.

శా॥ ఓకందర్పశుభాంగ! ఓహృదయ పీఠ మోత్తుంగ సారంగ భూ
షాకారానన! యోప్రతాపనిలయా! ధ అంభోజపత్రేక్షణా!
ఓకారుణ్యనుభాప్రసూన! ఘనభా ధ మోత్తుంగ సాధాలిరా
వేశాన్విపవె? దీన, సీరమణి పా ధ లింపన్గదే సత్కృపన్.

(ప్రవేశము ప్రతాపుడు)

ప్రతాప—కలవాణీ! నీకు శేమమా?

మ॥ చెలవా! శేమమె? నీకు నీ చెలులకున్ ధ చిత్తంబు మోదానునం
కలితంచే? పరిచర్యలందు కొలు లే ధ కన్ దానులర్పింతులే
కలవాణీ! రణకార్యదీక్ష చెనినున్ ధ గాంచంగరానైతి నీ
విలసన్మానన సీమప్రీతినను మ ధ న్నింపన్గదే మానినీ!

ఈప్రాసాదము. సీమనఃప్రసాదనమున వెలుంగుచున్న దా? ఇందలి వైభ
వములన్నియు సీయవియేయని భావించి నన్నుఁ గృతార్థునిఁ జేయుము?

రాణా—మహారాణా! ఈమందిరమును నిందలివస్తువులును
నాయవిగా భావించుటకు వలయుస్వాతంత్ర్యముఁ దప్ప వేలుకొలుంత
నాచెంత చేరకుండుటయేకొలుంత. అదే యందుతిలకింపుడు. అకాల
చంద్రోదయ మదికాదా?

ప్రతా—శశాంకాననా! నిరంతర పురుషమనఃకుముదచంద్రుఁ
డగు సీముఖచంద్రుఁడు కలకాలముదయించియుండ నిది సకాలచం
ద్రోదయమగుఁ గాక; యకాలచంద్రోదయమగునా?

రాణా—ఈచంద్రుడు, చంద్రకాంతశిలాసముదయముపై బ్రసరించికరిగింపకున్నదియెకాలచంద్రోదయమేకదా కాగలదు.

వృత—పూర్ణమాచంద్రకీరణములు, చంద్రకాంత శిలలపై బ్రసరించిపచ్చరించి మది నెంచరాని సంచలనమొందినకదా చంద్రకాంతశిలామణులు కరిగెను?

రాణా—అగ్రా! యదియే నాకును చోద్యముగనున్నది. చంద్రకాంతశిలాసమితీకే మానసచంద్రకాంత వశీకరణశక్తి లేదో? లేక చంద్రబింబమే యందందు సంచరించుమా? వలదా? యని తనకరముల సంకోచించి పృథాకము నపృథాకముగావించి యూరకున్నదో? తెలియక చింతించుచున్నదాన.

వృత—(నిట్టూర్పువిడచి) మదవటీ! కలుముల జేవిమైన నీను గాఢముగవలచియు వలదను నంతటి మనోభిలాషాచంద్రోదయమునకు నొక్కపృజల కారణరూపమగునమవసరినియున్నది. అయ్యది దైవకృతము. అంతయేల? నిన్నుకుమారీ! యని సంబోధింపవలయుగాక “నాప్రేమాదరీ” యని సంబోధింపజాల. అర్థిజనప్రార్థితుడగు దరిద్రదాతవోలె నేమియుఁ జేయలేమిచే, విధిలేమిచే, కుమారీ భావబలిమిచే నూరకనిట్లాడితిఁ గాక నేనిట్లాడుట, నాభావి జీవితసౌఖ్యమునంతయు నాకాలఁదన్నుటయని నేనెఱుంగనని తలచితివా?

రాణా—(క్షణనిశ్చేష్టయై) మనోరమణా! నివేమైన ననుము, ఇంక నాయునురాగనిధానమును దాపజాల! ఇంకెంతయని నానెయ్యంపులతను వెఱుంగనివ్వక నిరోధింతును? నేను చిన్నతనమునుండి నీగుణవర్ణననాలకించి, వృతకదనరంగమున నవృతమానముగ హోమవేదినివెలుంగు జాతవేదనిఁబోలెఁచండతరవైరిమండలములవిదాహమొనర్చుచు పృజ్యలించు నీవిక్రమచిత్రభానుని వామానసమున ధ్యానించుచు, నిన్నే కరదైవముగ నెంచి, నిన్నే యాత్మేశునిఁగింతించి, నామోహనమో

హనునిగ న్నరించుచుంటిని. మనోరమణా! నామాన సకీరమును హరించితివి. అభిమానమును సన్మానమును హరించితివి. దేనిగాంచి నను నిన్నే గాంచునట్లు నరించితివి. సీరూపలావణ్యముల నామాన సమునుముంచు నట్లు నరించితివి అత్తి మొదలు రమణీయపదార్థములు రమణీయములుగాక - నుమనోవిసరములు నుమనోవిసరములుగాక యుండ సీనుమనో దయారససమాదరణను నమ్మియుంటి! మొన్న నన్ను తురుష్కుల బారినుండి రక్షించిన పిదప సీమోహంపువలుకులను నుధామయబిందువులగోలి యిదేనానెయ్యంబు ఫలించెననుకొంటి. నాచేబూజించఁబడుచున్న సీచి త్రబింబమునకు జీవభారకలిగించిన యాదైవమును వేనోళ్ల గొనియాడు చుంటి! ఇన్ని దినములు కన్నులయెదుటకట్టినట్లు కలకాలము వెలరారు సీరూపమే నేనైయుంటి! మాతండి! మలయసింహుఁడు వచించుచున్న రాణాచరణదాస్యము లభించెగదాయని సభక్తికముగ నెంచుచుంటి. ఎవ్వరినుండియైన, నేస్థలమునుండియైన, ప్రతాపసింహశబ్దమువిన్ననదియే నుసమయమని యెంచి ప్రత్యక్షరమును జతించి, లిఖించి, పూజించుచుంటి. నిద్రయందైన - మెలకువనైన, కలయందైన, వాత్మసాక్షాత్కారముగ, నిన్నే యానందముగ, సచ్చిదానందముగ, మహాదానందముగ భావించుచుంటి. ఇట్లు మహామోహప్రవాహమునఁ బడిపోవు నొక దిక్కులేని యబలపై, యశసిపాతముఁజోలె, ప్రళయాన్ని సన్నివేశముఁజోలె, సీవలుకులెట్టివంతఁగలిగించెనో యాదైవమెఱుంగు? రాణా! నాప్రియమోహరసనిధానా! ఇదిపరిహాసమునకు నాచునసరయఁగోరి వచించితివి. గాక సకముకాదు. మనోరమణా! పరిహాసమునకైన సీ తిరస్కారమును సహించఁజాల! నన్ను చులకనఁజూడకుము. సీవద సరోజముల శిరమునధరింపఁగల్గుటయే పరమభాగ్యముగ నెంచుసీ స్వత్వమును, సీదారను - సీదాసిని తెగనాడకుమా? విడనాడకుమా? పరిపాలింపుమా?

ప్రతా—చంద్రవదనా ? నేనేమనువాడ ! ఏమనకయ్యుండు
వాడ. నీవాశ్చర్యములనాలించుచో నాయంతరాత్మయొలది సరితపించుచు
న్నదో యాదైవమెఱుంగు ! ఇది కాజాలగు. కారాదు. నీతండ్రి మల
యసింహుడు నాకెంతయుఁగూర్చునేచాచి. యుద్ధమునకుతనప్రాణముల
నర్పించుచు స్వర్గము నందుజేళ, తనకుమారియుగు నిన్ను “నీకుమారిగ
పాలింపు”మని వేడి తలచినయదంతమునంతయు వచింపఁజాలక మృతిఁ
జెందె. నేనును నిన్ను మదీయకుమారిగ పాలించెదనని బాసయొనర్పితి.
దానఁజేసి నీవునాకు పుత్రివైతివి.

రాణా—మనోరమణా ! ఇదియూ మీసందియము ? దీనియర్థము తే
టగనున్నది గాని మీరుతలంచిన భావనంకురింపదు. మాతండ్రినన్ను
కుమారిగ పెంపవేడుట నట్టినుతాధికవాత్సల్యమునఁ బోవుమని యర్థ
ము. కాని, కుమారీ భావముననుద్వాహ మాడకూడదని కాదు. అంతయేల?
నాజనకుఁడే నిన్ను జామాతగఁబడవలయునని యెంతయో సాధిలాష
ముగ సమయమబ్బినపుడెల్ల నాతోముచ్చటిం చుచుండెను.
భార్య పతికి పరిపాలనవిషయమున కుమారీసద్వృత్తయేయుగును హిత
బోధయొనర్చుచో మాతృసమానయుగును. మానసమును నానాచిం
తావిముక్తముగఁజేసి తనజీవితేశ్వరుని నభిరమింపఁజేయుచో ధర్మప
త్నియుగును. ఇదియంతయు తమశేషముపీఠపాటికిఁ దెలిచుని విషయ
ముకాదు. ఇపుడిట్లు తామువాక్కుచ్చుట లోకోన్నతకీర్తివిక్రమప్రా
భవలతాశ్రయిలగుభవాదృశసార్వభౌముల చరిణదాస్యమున కే నన
ర్హునను నిరాదరణబుద్ధియనియే భావించెద.

ప్రతా—కామినీమణి ! ఏలనన్ను తూలనాడెవవు ? నాసం
తాపకళికలనెఱుంగ నేరవా ?

“మ॥ రనుణి ! యేమనువాడ నాహృదయదోర లాస్పందమెట్లాపువా
డ; మనోరాగవిష్టాంకబింబమనీయా ర దన్ గాంచి నైరింపువాఁ

డ; మహిన్ మోహమువీడి పుత్రియనుమూటన్ బల్ల భీతిల్లువాఁ
డ; మనోహరిణి ! యెట్లునంశయము: వీ ర్ డన్ గల్లువాడన్నతి!
మ॥ మందారంబది కంటకాప్తికడు దు ర్ రాన్యంబు, నన్యోన్యప్రే
మోదారామృతపల్లవంబు లిఁకను ర్ దూభిల్లి రావెందు, నీ
సాదామిన్యను రాగవల్లరి వర ర్ య్మోకాంత వృత్తాశ్రయా
మోదకాజేసి ధరితి, ధర్మతతినం ర్ భోజాక్షి పెంపకగ జే॥

రాణా—జీవితేశ్వరా ! సర్వ కార్యసముజ్జీవనమునకు మానస
మేకదా కారణము. అట్టిచో మీహృదయఫలకమున మాతండ్రికొసం
గిన వాగ్దానముచే పితృపుత్రికాభావముదయింప వలయుగాక. మీ
హృదయంబువలయునన్న నదిదైవమునకు ప్రీతిదాయకమనియేకదా
భావించవలయు? కృతావనిలయా! నేనింకేలదావలయు? నేనుభవ
దీయకరగృహణమొందనివాఁడు. తావకీనాసాంగావలోకనమొఱుంగని
వాఁడు, ఈదేహము, యీప్రాణసందోహము, ఈసుఖకృపంచపరిదేహ
మునంతయు నీకర్పించెద.

సీ॥ ఆబాల్యముగ నాధుఁ ర్ డం చనియెంచునా

ప్రేమయేవృతిఫలం ర్ బెఱుంగ జేని

పొలుపారుభక్తి నే ర్ పూజించుదైవంబే

తావ్రసాదింపఁగఁ ర్ దలఁపఁజేని

సామోహలతయెందు ర్ వ్యాపింప నీభువి

వలయురసాలంబు ర్ వడయ జేని

హృదయసీమవసించి ర్ వెలరారు నిచిత్ర

కుటము జీవత్వంబు ర్ వడయ జేని

గీ॥ నాదుసనురాగమంతంత ర్ నాశ మొందు

వగిది యీమాని నీమణి ర్ ప్రాణసమితి

తునియలైమంటఁగలసియై ర్ స నినుజేరు

గాక నన్యులజేగునే ర్ క్షౌతలేంద్రా!

హృదయనాథా! నిన్నే నమ్మినభామామణిని, నిన్నే మోహించినరామా
మణిని, నీజన్మమున నీమనసార, నీకరుణారస మొప్పార, నీనామభాగ

పరిభాసితః గావించెదవో ? లేకజన్మాంతరమున నీవియోగదుఃఖముచే నూడివ్రక్కలై, తునియలై, రజములై, మిన్నునతగయు నామానస జీవ ప్రాణముల నాదరించెదవో? సీచేనున్నది నేననన్యధాగతికను. తలిదండ్రులు లేనియనాథను. చుట్టములు కానని శూన్యభాగ్యను. దైవమునకు రోసినదానను, నీవుసరసించినను, ననాదరణమొనర్చిపొమ్మన్నను, రమ్మన్నను, నీధనమేయనుదానను, నమ్మినదానను, చేకొమ్మనుదానను. దయరానిమ్మనుదానను, మందభాగ్యయగునాపై నక్కటిక మూనకున్నను, సీకొఱకై, నీదేశముకొఱకై, నీప్రాభవముకొఱకై, తనప్రాణముల కానుకగానిచ్చిన, నాతండ్రిపై నెనరువహించి, యాతనికోర్కె నెఱవేట్టుమనుదానను. నీధర్మపత్ని పదమన కేనెంతయు తగనిదాననైనను, నీకును నీవువలచిన ధర్మపత్నికిని దాన్యమొనర్చుటకై న, జేకొమ్మనుదానను. అంతటికిని బాలకున్న నీచరణపద్మముల- నామానసమున నెంతయో పెద్దకాలమునుండి పూజించుచున్న నీచరణపద్మముల ధ్యానించి పూజించుస్వాతంత్ర్యము నైనకనికరమున నొసంగజేడుదాన, విధాతయొసగిన నాయాయుఃకాలమంతయు మనసిచ్చుట సీచేనున్నదనుదాన. పాలకుండన్నను, రమణుండన్నను, రమారమణుండన్నను నీవేయనుదాన. నీవొక్కండవు నా పాలలేకున్నను నేనంతయు నీపాలనేయనుదాన. నీవే శరణుదాన- పాహియనుదాన- (అని పాదములఁ బడును)

ప్రతా — మోహనాంగీ! కాదు-కాదు-చునోహరాంగీ! యీ హతభాగ్యు కేలవేడికొందువు! తరుణి! పచనభిష్టత్వ మనుప్రవాహమున తనంతనె పడనున్న నన్నేల నీదీనవాక్యబలిమిచే దోసెదవు. శ్రుతియుఁడు పచనముతప్పటకంటె తనువుతప్పటయే యుత్తమమని యెఱుంగవా?

సీ. శ్రుతియశేఖరు १ సత్యవచోనిష్ఠ

దుర్లంభ్యుమని యాత్మఁ १ దోషవలదె

వరరసాలభంబు శ కరమంద, భుజియింప

సేరని నావంత శ నెన్నవలదె

కటికరాలక్కరగించు, శ కలికి, నీవలపునూ

క్తులఁగొననట్టిన్ శ దలపవలదె

కుసుమభృంగంబుల శ వెననూన్పువిధిక్మతి

మకట దుస్తరమంచు శ వరయవలదె

గీ. మాతృదేశస్థముద్ధర శ మాన్యనిష్ఠ

యొక్కవైపు నీయనురాగ శ మొక్కవైపు

నీడ్వ మత్కష్టపరితాప శ మెఱుంగవలదె

తండ్రియానతి శిరమున శ చాల్చవలదె!

నీతండ్రికి నేనొసంగిన వచనముపాలించుట నాకెట్లుకర్తవ్యమో, నీకుచు నల్లకర్తవ్యముకాదే? పృథిజ్ఞాదూరుడ కాఁజాలమిచే కరుణాదూరుడ కావలసివచ్చెను. నాకును నీకును కుమారీ పితృసంబంధము కలగవలయుఁగాక, మోహసంబంధము కలుగరామిచే, కలుగఁజాలదని తలంపుము. ఇది దైవనియోగమనియు, దైవసంఘటనమనియు, సూరటుఁజెందుము. ననుతెగడకుము, విధితేమిని తెగడుము. కామినీ? నీప్రవివేక మహిమాంచితపు! క్షత్రియకులసంజాతపు! ధీరగుణోపేతపు! నీవేయోచింపుము! నాకును కర్తవ్యముపదేశింపుము. మానవతివికమ్ము నేను నీవాడననియే తలంపుము ఇక నీవట్టుమానుము.

రాణా—హా! దైవమా! నాకువట్టులదా! నావట్టు నన్ను వదలదా! కట్టా! కలికియైవుట్టుటకంటె గుట్టలరాతిచట్టయైవుట్టుట మేలు కాదే? హా జనకా! మలయసింహ! నాకీగతి దెచ్చితివా! నీమాటయే నాకామోదముఁ గూర్చెను. నీమాటయే ననుమనిసంతకాలము దుఃఖమహారవమున ముంచెను.

ప్రతా—భామిని! యేమి నీవాక్యములు?

రాణా—నావాక్యములు- మందభాగ్యయుగు నావాక్యములు-
నావాక్యములేగాక వేదవాక్యములేగాక-ఓపితృవాక్యమా? నాపాలికి
పితృపతివాక్యమెతివా?

ప్రతా—సారసాంగీ! యేలయిట్లు మాటాడెదవు? కూర్చొ
నుము.

రాణా—కూర్చొనుటయూ! నాకు ప్రేమకూర్పువారెవరు?
దైవమా! నాదురదృష్ట దైవమా! పోయితివా! నీవెక్కడికి పోయెదవు?
అహా! మఱల వచ్చితివా? రమ్మ! నిన్ను జరిమార్చెద (అనికరమైతి
పోబోవ)

ప్రతా—కమలాక్షి! యెం జేగెదవు?

రాణా—ఎం జేగవలయునో యం జేగెదను.

ప్రతా—నీబంధువులకడకేగెదవా?

రాణా—నాజీవబంధుల కడకేగెదను.

ప్రతా—వారెండున్నారు?

రాణా—నాయందున్నారు! నాకనులయెదుటనున్నారు. అచే!
అందున్నారు. ఇందున్నారు!! (అని వెడలి పోవుచు)

ప్రతా—అలివేణి! పోవకుము! పోవకుము! అయ్యయో!
యీతరుణీలలామ చిత్తచాచల్యమున నేమియో వలుకుచు వెడలి
పోయె. ఈతరుణి పరితాపము నెట్లుపరికింతు? ఖేరా! నేనేల నాయుం
డే బద్ధానురాగయుగు మదవతిని పరిగ్రహింపరాదు? ఆమెతండ్రియిభి
లాషయు నయ్యదియేకదా! ఆతరుణి వచించినవెలుగున సర్వమున
కును మానసమేకదా కారణము; అయ్యో! అదియెట్లు? నాసేనానికి
మాటయిచ్చి తప్పుటపాడియా! తప్పుకున్న నిప్పురమసాధ్య జీవితము

దేహమునుండితప్పదా? దైవమా! నాకెట్టివిషమసంఘటనముఁ దెచ్చి
తివి? ఆహా! లోకమున కామినులు కామమనస్సంకల్ప మెట్టిదనవలయు?
రణరంగవీరధీరమాన సములును, సాధ్వీమణులనుస్థిర ప్రేమానుబద్ధమాన
సములును మొక్కచోటనే యానలువ సృజించియుండఁజోలునా? కమల
దళమృదులములగు బాహువులు కదన పరిపంథినిర సునక క్కశముల
గును. ప్రణయర సనవసీతో పమానములగు నారులహృదయములు
భీకరహాలాహలసవృశములగును. ప్రపంచమాయావైచిత్ర్యంతయు
మానినులయందే చూడనగు. సామాన్యతరుణులకే మనస్సంకల్పప్రభావ
మధికమన్న వీరక్షత్రియకుమారి కెట్లుండవలయు ?

(ప్రవేశము — భామాసా)

భామా—దేవా! జయమగుఁగాక-శాత్రువ నైస్యములీడర్గవరి
సరమును సమీపించుచున్నవి?

ప్రతా—భామాసా! అట్లనా? పొమ్ము. రణసన్నాహమును
సిద్ధపరపుము. ఇదే నేనునువచ్చెదను.

భామా—భాగ్యము. (నిష్క్రమము)

ప్రతా—వర మేశ్వరీ! భవానీ! నిమిషనిమిషమునకు చరించుచు
పైపైఁబర తెంచు వైరివాహినీకరకరవాలముల కంతసీమ నోర్చికొం
దునా? అందందు కర్ణకుహరతప్త శలాకికా ప్రాయములగు ప్రతిపక్షు
లొనర్చు సత్వాహితముల మాన్పఁబ్రయత్నింతునా? శిశోదియావంశ
వరిపాలనమున దిగింతవిశ్రాంతకీర్తినిఁ గన్న మేవాడు మాతయుపును
స్వాతంత్ర్యదేవతకై తనపుత్రీకాపుత్రుల బలియొసంగి, విలపించుట
చూచి యోర్తునా? అనన్యసామాన్య మోహబంధయగు నీలలనామణి
ప్రాణాపాయరక్షణమున జాగరూకతవహింతునా? ఏదియు తెలియ
కున్నది. శంకరీ! హైమవతీ! నీయానతియెట్లో యట్లాచరించువాఁడ
(అన బంధము 11. పాడుచు నిష్క్రమము)

మేవాడు శౌరాగ్ని నాటకము.

ద్వితీయాంకము ద్వితీయరంగము.

(డిల్లీనగరోపాంతమున-ప్రవేశము-సాగర్జి-గూఢవేషమున)

సాగ—ఇచ్చుదియే డిల్లీపురము! ఇచ్చుదియే మామకపాపకార్యఫలభూతమోక్షస్థానము. ఇచ్చుదియే మదీయమాతృదేశవినాశనహింసాస్థానము. విజయమందిన రాజపుత్రసార్యభౌమబిరుదముతో నిందుఁజొచ్చి నిరంతరభారతసార్యభౌము దక్షిణభాగమలంకరింపవలసిన ప్రతాపసింహు ప్రతాపఛత్రమునీడ నిలువయోగ్యములైన నాచరణములు నేఁడు, నిగూఢముగ నిరస్తమాతృదేశప్రేమములై నిఖిలకల్మష కిల్బిషతలతువితానబద్ధములై, ఆత్మదేశవిద్రోహ, ఆత్మజనవిద్రోహాది ద్రోహకదంబకూపమున క్షణక్షణమునకొకసోపానము దిగుచున్నవికదా? ఇన్ని మణిదీపికలచే వెలరారుచున్నను సీనగరమేల నాపాలికినేఁడు గాఢతామిస్సమై తోచుచున్నది! అకటా! ఇంతకాలము రసపుత్రయోధవతంసుల దినదిన విజృంభితనానావిక్రయచక్రటన ప్రకాశిత భయవిద్యుద్దీపికాసహస్రములచే నులికిపడుచున్న యీ నగరమున సమస్త యవనసేనాధిపుల మనోవిశాలశాలలయందు, రాజపుత్రప్రతాపజ్యోతుల నెక్కసారియే యార్పచనుచున్న యోసాగర్జి సాహసపురుషా! నీసాహసమందిరమున నెకచోటనైన పారుషకీర్తి దేశాభిమానదీపము కాన్పింపదా? ఏలకాన్పించును? ఆదీపశిఖ, ఆపవిత్రతర దీపదేవత నాప్రేమదాభూషణచే నాహృతమయ్యె. ఆయారే? అనారతపీఠవరేణ్యుల మానసదేవాయతనముల స్వకీయసావన శౌర్యాజ్యధారలచే వెలిగించిన దీపశ్రేణినార్ప, దీర్ప, పెంప, నుంప, నవత

రించిన యుంఝామూరుతమాలలుకదా లోకమున, బాలలు! తద్బాలికా
 రచితమార్గమేక నా, నన్నిందు జేర్చి! అయ్యో! పితృ, భ్రాతృ, బంధు
 మిత్రప్రేమమయావర్ధిత సుఖావలరులనట్టె తెంపజాలిన లవిత్రములే
 కదా! జగమున దుష్కళత్రములు! పురుషులకు దుష్ఫలసత్ఫలముల
 సొసంగ జిహ్వాదిదేవవర్గములే శరణ్యములని యెఱురుకాని, యది
 కల్ల. మనుజుని సత్కార్యసత్ఫల సంసిద్ధుని జేయుటకును, దుష్ఫల
 దుష్టకార్యసిద్ధుల జేయుటకును, దుష్కళత్ర సత్కళత్రములే కారణ
 భూతములు. అహ! ఏమి యీ సకల వయవకంఠము! నను నధీరునిగఁ
 జేయుచున్నది, నన్నొకనినేకాదు! ఇన్ని దినములు సకలజనహృదయ
 సీమలఁపించుచుండిన రాజపుత్రీకుల మానకారవకీర్తి ప్రభవములనే
 కంపింపనమకట్టినది. కాదు. కాదు. వాకింతకాలము కొమళ్ళేరుసింహు
 సనశైలమున మామక దాదూద భయంకర మేఘము వర్షించిన ఘోరా
 వమాన భీకరనిరసనభ మదబంధుమిత్ర సమయోగారవరూపవర్షధారల
 నడలించి, యడలించి యట్టెనిలుప సమకట్టిన దీనర్వాంగకంఠముని భా
 వింపవలయు. ఇంకేలయోచన! ఓనిగూడ వేషద్యోతకనీలాంబరమా!
 నీవెట్లునన్ని పుడు సమాచ్ఛాదన మొనరించియీ నాగర్జిని నవీనమాయా
 మయ సకల్యాంధకార గృహమున నాట్యమొనరింపఁ బిలుచుకొని
 యేగుచున్నదానవో యల్ల మామకవిపక్షదంతియూధముల, వారి
 వైభవాహారకారముల, వారి రాజ్యకారవముల నెల్ల నిగూఢవరచిమదీ
 యొకృత్యశృంఖలముల బధించి జగదమేయకాథాంధతామిస్రముఖభూ
 గృహమునఁ బడవేయును. నీసంకల్పమును సత్వరముగ నిర్వర్తింపుము.
 ఎన్నడును తలంపని యొకస్మికఘనగర్జనముల మచ్చాత్రపులనాహ్వ
 వించి నీయఖండశక్తికి బలియొసఁగుము. ఎఱఁగుము. లోకమునమసలకు
 ము దుర్భావనలచే—

(నిష్క్రమము)

యవనిక నెత్త—డిల్లీ రాజనగరు

అక్కరు, ఖాన్ ఖాన్, ఖానసింహ, పృథ్వీరాజు, బాడోనిరహీ ములుందురు.

అక్కరు—ఖాన్ ఖాన్! అయిన నీయభిప్రాయమేమి? ప్రతాప సింహుడు మనతోనికనుసంధికియ్యకొనడనియో?

ఖాన్ ఖాన్—దేవా! తనజన్మదేశమునకై, మహామన్వాతంత్ర్యమునకై, ప్రతాపుడు తనమేనప్రాయము లుండువఱకు, చేతకరవాలమును, సధిరోహించుట కొక్కతురంగమును నుండువఱకు, నిజప్రతాపాగ్ని వెలయించి శాత్రువశాసకముల నహించి, ఏరస్వర్గమైచేకొనునగాక బాహ్యరావు కాలమునుండి తనపూర్వీకులచేరక్షింపఁ బోవుచున్న తనదేశమును నితరులకమ్మకొని జన్మదేశవిక్రయధనమున జీవించ మొల్లఁడు. ప్రభూ! తమనన్నిధిని శాత్రువునినుతింప నాసాహసమును క్షమింపుఁడు. సేనాసంపత్తిలేకున్నను, మిత్రులును, సామంతులును శాత్రువపక్షమువలంబించి తనతో వైరముసాధించినను, తనశాత్రువుడు భారతసామ్రాజ్యరమ్యమణుడగు నక్కరుసార్వభౌముడైనను, యుద్ధోహిణీయహాసేనలేకొర్పిచ్చుభంగి, తన్నుదహింపఁజనుదెంచుచున్నను, నిశ్చలుడై, నిర్భయడై, పరంతరరారంజితదేశభక్తిపరామణుడై, సంధినివృత్తిచింతినను నెక్కవదోచ్చారణచ నేరాజ్యభోగింబుల యుద్ధావసకితాధారవోసెనో, నయ్యవి పూర్వముకన్న సహస్రాంశములధికముగ తనకు సంప్రీతింపనున్నచు, నిరాకరించి సరుచుమానప్రతాపనిధియై, మింటవెలుంగుమంట దొరచందమువెలుంగు నన్యహావీరు, శూరాధిశూరులన్నతల్లియే వీరనూరుతల్లి.

మ॥ తరగెన్ సేనలు; అశ్వముల్ నవిసె; యోధవ్రాహ్మణుల్ నాశితెన్
ద్విరదాళుల్ నశియించె; నన్నగితనాధిపతిగాంబులన్

అరివారంబునెదిర్చి అత్తనున ధైర్యస్ఫూరసాహాయ్యుడై
దూరమునొనల్చు వ్రతాపుజన్ముల నం శస్త్రాస్త్రమై వెల్లడే!

దేవా! మీరును గుణవత్ పాతులు. మలవైషమ్యముల మానసమునఁ జొరనివ్వని మహోదారులు. హిందూమహమ్మదీయులు తమతమ ద్వేషములమాని తమకెంతయు నాశ్రయ మొసంగినర ఫలసప్తాదకాదులచే తమకు జీవనత్వము మొసంగి, కన్నతల్లికగట నేను టనుతక్కువ కాని యీభరతఖండమునకు కూర్చుండలనుటస్మరించి యందఱును కలసిమెలసి కమనీయసౌహార్దభావమున మెలంగుటయే, దేశప్రజాక్షేమ మునుసోధకు మార్గదర్శకులు, తామేకదా? కావున నేనేనింతవచింప సాహసించితి. ఈయుద్ధము కొనసాగింపనే వలయువా? మీరేయోచింపుడు.

అక్కరు—ఖాన్ ఖాన్ ఇందు నేక్షమింపఁదగినదెయ్యెడి? శూరుఁడగువాఁడు, తనవ్రతపక్షుడైనను, మరియొక శూరవతంతుని ప్రశంసించుటమా? అదియెంతయు సొస్తనవీయంబగుగాదే! వ్రతాపునిదేశభక్తి శౌర్యాదుల నీవొకండవే! యీగాజపుత్రస్థానమింతయు పొగడుచుండుట నేనెఱుంగనా? అప్రతాపుఁడు మనయవన పరశీకుల పారదోలితనభర్తమానమును, మేవాడురాజ్యసిరిని కాపాడిన యావీరాబాయి నందమందుకాఁడా? అతండు వంశపరంపరాగతమగు చిత్తూరురాజ్యమునకెట్లధికారియో, యట్లే చిత్తూరుపూర్వరాజ్యులగు, బాప్పరావలే సామర్చి కుంభరాణాదులశౌర్యపరాక్రమదేశసేవా స్వార్థపరిత్యాగాదులకును నధికారియనుటకొత్తపిషయమా? అయిన ప్రారంభించినకార్యమును కొనసాగింపక మానుటయీయక్కరుజాతకమున వ్రాయనివని, ఇంతకాలము యుద్ధముజరిపియుభయవత్సముల నందఱొడఁతో నైనికులు మడ

సినను మేవాడు గాజ్యమును జయింపకున్న నీడిల్లీ సింహాసనమునకే తలవంపులుకదా? ఇదియుగాక, మనము డక్కను రాజ్యములపై దండువెడల నిర్ధరించితిమిగదా! అపుడు మనకు సమీపమున శాత్రువుఁ టొక్కఁడు స్వేచ్ఛ నుండుట రాజనీతి విరుద్ధము కాదా? కావున మనకీ యుద్ధమవశ్యకర్తవ్యము, ఇందు కేమియోచన?

మాన—దేవా? ఇందు కాలోచన కావలయునా? కుక్కలకనిఁ దీర్ప సింగము విచారింపవలయునా? పక్షిభావుఁడనఁగ నెంత? వాని క్రతావమనఁగ నెంత? వానినోహటింపుటకు బంకుబడిన సేనానులు సైన్యములును, యుద్ధనిపుణులేయైనను, కొండలదాగి పాతాత్తుగ వైబడు నీవచిత్రేయుద్ధమునర్పి యెఱుంగరు? కావుననే మనకు సంపూర్ణజయము లభింపదయ్యె, దీనికై తా మింతయోచింపవలె? నేపోయెద నీయుద్ధమునకు. వానినచిరకాలముననే తమపాదాక్రాంతినిఁజేసి తమసన్మానమువడసి, నేమానసింహుఁడనుట సార్థకపరచెద. నాఁడువాడు మానవంత్రిభోజనమే యవవిత్రముగ నెంచి, నన్నునువిమ్మును, దూలనాడించిన పరిభవమింకను ననుబాధించుచున్నది. దానికి నర్హ వ్రతీకారము నర్చినఁగాని మీచెంతనున్న రాజపుత్రులకు నూరటజనింపదు. వానిను పేక్షించితిమామనయందఱికినియవమతిగల్గినట్లగు.

అక్కరు—మానసింహరాజాజీ! మీయుత్సాహము మిక్కిలి సమంచితముకాని, అదికాదు—

బడోనీ—అదికాదనవలె? దేవా! కాఫరులనా మీరింతవ్రశంసించుట? వారినడంచుట మనకెంతయుఁ కర్తవ్యమగు ధర్మముకాదే? మీవ్రభావమింకను మేనాడునందు చక్కగ వెలుంగలేదు. కావుననే వానిశూగత్వమింతవఱకు చెల్లినది. వలండువనమున జోరంగకోకిలయేకదా! మూర్ఖులు, జయపూరు, జోధపూరు, బుందేల్, బంగాలాఖూ

ర్షర దేశాధీశులకి న్ను నీవృత్రాపసింహుడయెక్కువయో? మానసింహు-
రాణాయు నేనును పోయెదము చూచెద వానివృత్రాపమెట్టిదో?

రహీం—దేవా! యింతవఱకు జరిగినయుద్ధమున కొమల్లేరా
దికొన్ని దుర్గములుతప్ప వల్లయు మనస్వాధీనమయ్యె. హల్దిఘాటుయుద్ధ
మున మేవాడునైన్యమంలయు నశించె. ఇట్టిచోమనము కొంచెముప
ట్టుదలవహించితివ. మేవా : సంపూర్తిగ మనస్వాధీనమగుచు. అంత
యేల యావృత్రాపసింహుడే సంధికియ్యకొనునట్లును యుద్ధమునావప
లయుననియు రాయబారిని నొకని పంపియుండ మీకు నివేదించి మీ
యాజ్ఞ తెలిపెదనని యతనిపంపితిని.

అక్కరు—ఏమీ! వృత్రాపుడు సంధికినమ్మశింతునని రాయబా
రమంపెనా? నిక్కమా? ఏలవానినానమ్ముఖమునకుఁ దీసికొనిరావైతిని?

రహీం—దేవా! నిక్కము. ఆజ్ఞయొసంగిన వాని నిందుదోడ్చి
త్తును. కుమింపుడు. వృత్రాపుడు మనకులోబడుటకు నాలోచించు
చున్నాడనియు, నందుకై యుద్ధముకొంతకాలము మిమ్ము ప్రార్థించి
యావపలయుననియు నన్ను వేడె. అవరాధియగుటచే మీచెంతకు పంప
వెఱచి కాబోలు చుట్లొనర్చె.

వృధ్వీ—రాణా వృత్రాపసింహుడా! సంధికియ్యకొనుటయా!
మాతృదేశస్వాతంత్ర్యమును విక్రయించుటకు నమ్మశించుటయో? కల్ల.
నేవిశ్వసింపఁజాల!

అక్కరు—వృధ్వీరాజ్జీ! యిందు సంశయమేల? అలేడు వృత్రా
పసింహుడైనమాత్రమున నైరిబలతారతమ్యముల విచారింపఁడా?
వృజాక్షేమమును తలఁపఁడా?

రహీం—దేవా! ఈవృధ్వీరాజు వృత్రాపవక్షపాతి. కావుననే
నతడే మొనర్చినను పొగడుచుండును.

వృద్ధి—పాదుషాజీ! నానాహాసమును క్షమింపుడు. మీరెంతఁ జెప్పినను ఆప్రతాపసింహునిమేన ప్రాణములుండువఱకు మనకును నతనికిని సంధిపానఁగునని నే విశ్వసింపఁజాల.

ఉ॥ సింగమునాకటక కృతఁ ॥ జెందిన, వార్ధకదిగమైన, న
 ర్వాంగములూడనున్న, వివ ॥ దంబుధియున్గిన కుంభికుంభతా
 సంగతమాంసభుక్తి మన ॥ పారగగోరునుఁగాని, తుచ్చమా
 డెంగటనున్న శుష్కతృణ ॥ చిన్నములక గ్రసించుఁగోరునే॥

ఈరహింఖాను వచించుట సత్యమేయగు-యెవ్వరో, దోహాలు,
 ప్రతాపుని శాస్త్రపులీకృతిమతంత్రమును కన్ని యుండవలయుఁ గాక!
 ఇదియథార్థమైయుండదు. అంతయేల ? జేవా ! ఇంద రాయోధన
 పండితులు మనసభనున్నారు ! ఇందలు మహమ్మదీయశూరాగ్రేస
 రులు నేను నేనని తలలెత్తుచున్నారు ! ఇందలు పారశీకవీరు లపార
 జలంబున ప్రొద్దుతమనొనటిపై పొడిచినదని విజ్ఞప్తిగుచున్నారు !
 ఇందలు రాజపుత్రప్రధనకర్కశమహాయోధవరిష్టులు శాస్త్రజనేనాన
 ముదయంబులఁ దరికొనుటకై కాలుద్రవ్యమున్నారు! మొగలులో
 మిగులవాడిమగలమనిపేరువాడియ రినాహినిడికొననుంకించుచున్నారు.
 ఇందటిచేనలంకరింపఁజడుచున్నయానింఁడోలగమునందు నెవ్వరైన,యే
 వీరుడైన, యేశూరుడైన,యే రాజసతి పారంగతుడైన,తుదకేచక్రివర్తి
 యైన, యీపాదుషాసన్నిధానమున, యెదవైఁజేయిడి, జంకక, తడఱా
 టులేక, సంశయింపక, నోరార, యాభువనలోకదుల్లోకప్రతాపుని,
 నురాసురమానసవిభేదనవిచక్షణప్రకాపుని, దుష్టలోకసంతాపుని,
 ఆశీరజనప్రాపుని, ప్రతాపుని, యీసార్వభౌమునికి పాదాకాంతునిఁ
 గఁజేసెదనని యుచ్చరించుటకైన ధైర్యముకలవారున్నారే! ఏటిమాట-

చేతకర వాలముధరించి, ధైర్యముననో, బలిమినో, యాత్మగౌరవరక్షణార్థమో, కొన్ని యుద్ధములందు శాత్రువులకొందఱి జంపినంతనే నతఁడొక శూరవతంతుఁడగువా? వీరు లతని బ్రశంసించురా! అసహాయుఁడై, కష్టపాశావారములను ముంచినను, తనమిత్రులు, సామంతులు, నాపులు తన్ను దూరీకరించినను, పవిత్రోద్దేశమునకై, ఐతిహాస దేశస్వాతంత్ర్యోద్ధారమునకై, యాత్మీయ ప్రాణధనము నర్పింప కంకణముకట్టుకొని, శూరాధిశూరుఁడగు నీయశ్వరు పాదుషా యంతటివానిచేసైతము “భరీ” యను బ్రశంసాపాత్రుఁడైన యావ్రతావసింహుని పుత్రునిగఁబడయుటచే మనభరతదేశమీతల్లియే వరమపావనియయ్యె. దేశమాతా!

భారతాననీ.

మ|| శా|| నీగర్భంబునఁ బుట్టి రెందఱాసుతులఁ గ వీరవ్రభాశోభితులఁ భోగాభులఁ నినును స్వతంత్రిగను సం గ పూజ్యాభిచారిత్రి స ద్యోగానందనుచేయగల్గిరె ? ఘనా గ యుఃప్రాణముల నీకునై నీగర్భాను వ్రతావసింహుఁడొకఁడే గ నీపుత్రుఁడొ! నీస్వతంత్రాగారముఁ బోయివాఁడు వగపే గ లాభారతాంబా! యికగ.

అతనివరాజయమే, మీరు సాధించిన యుద్ధవిజయములకన్న సహస్రాంశములధిక తేజోవంతమై యొప్పురుగాడే ! రణమునకై వ్రయత్నించు వ్రతిరణశూరుఁడును, విల్లును కేలునబూను వ్రతివిలుకాఁడును, నావ్రతావసింహుని తొలుదొల్త ధ్యానించిమించినగదా, గుణవత్సరాతత, సమభావత-చక్రవర్తి తచెలఁగును. పెరవాడే, వరుడే-వీరవరుడేయని యనూయయుంచకుండు, అతనిని పొగడుండు-గణింపుండు-సంతసించుండు. అనుకరింపుండు-అపుడు మిమ్ము జయలక్ష్మీవరించును!

ఖాన్ — భరీ ! వృద్ధిసింహాజీ ! నీకాకవిరాజనామమంతయు సారకమే యగును.

రహీ—దేవా ! అగ్రతావుడు పరాక్రమవంతుడేయగు-
దాని నెవ్వ రంగీకరింపరు. అయిననతనికి సేనాసముదయము శూన్యము.
అయుధసామగ్రియందటూ? శశివిషాణము-దీనికొక చిన్న యుపాయము
గలదు. అద్దాని మండలేశ్వరుడే కాంతమునవినఁగోరెడ-అదియనుకూల
మయ్యెనా? మేవాడురమానాథుడు తమపాదాక్రాంతుడగుటకే
నుత్రరవాదిని.

అక్ష—రహీంఖా— ! నీవు రాజనీతికోవిదుడవనుట
నిక్కము. ఇక నీసభాసదులందఱు నుచితజ్ఞలేకదా ?

అంద—భాగ్యము(నిష్క్రమము-ఖాఖా-రహీములుతప్ప)
రహీ—సార్వభౌమా! మేవాడునుండి తమదర్శనార్థమై సాగర్జీయువరా
ణావచ్చియున్నాడు?

అక్షరు—ఏమి ! సాగర్జీయా ! మనచెంత కరుచెంచెనా !
అతడుప్రతాపుని సోదరుడు కాడా? ప్రశయాగ్నికీలయందొకటి
నీరసశీతలతనందుట కడునబ్బురముగదా ?

ఖా—దేవా ! ఇదిదూరముగ నాలోచన యొర్పవలసిన
విషయము. అగ్ని బూడిదచే కప్పబడినదని స్పృశించితినూ, అది మొద
లంటమనలనే దహింపకమానునే ?

అక్ష—కానిమ్ము. ప్రత్యక్షముసంభాషించిన సంతయుఁ దెలి
యఁగలదు. రహీంఖా ! నీవతని నిందుతోడైమ్ము.

రహీ—భాగ్యము—(నిష్క్రమము)

ఖా—(స్వా) సాగర్జీహతకా ! నిన్నేమనవలయు ? వీర్యర
మాపరావతారయగు వీర బాయిగర్భక్షీరపారావారమున నుద్భవించి
యభిమానైకధనుడగుప్రతాపసింహుసంతతివానికి సోదరుడవై, శౌర్య
ధనైకనిలయమగు రాజపుత్రవంశమున నుద్భవించి, తుదకు రాజదో

హమునకు గడంగితివా ? నీవాయుదయసింహునికి తగిననందనుడవే యగుదువు.

చ॥ తరువున నగ్నిపుట్టి, యది १ దానినెకాల్పైదు భంగి, నీచుడై
యరులకు కోటనమ్మి, జన १ నావనివైరుల కప్పగించి, దు
స్తరమగు నాపదక ననుజా १ సంతతిముంచె ! ననూయచేకటా
దురితప్రచారమెంతటి పు १ దుఃఖములక గలిగించుభారుణి॥

ఈయనూయయేకవా హిందవస్వాశంత్ర్యవివాశనమునకుఁ గారణము.
అక్కరు—ఖాన్ ఖాన్ ! ఏమియలోచించుచున్నాడవు?
ఖాన్ —జేవా ! ప్రతాపసింహసోదరుడైట్టి కార్యమొనర్పఁ
బాల్పడియెనని యోచించుచున్నాడ.

అక్కరు—ఇం దేమి యా శ్చర్యముకలదు. ప్రతాపసోదరుడైన
మాతృమున లోకసహజమగు రాజ్యలోభ ముండుటయబ్బురమా?
అదియఁగాక, ఇతనిఁదప్పించి, ప్రతాపుడు మేవాడుసింహాసనము
నధిష్ఠించుట సోదరద్వేషమునకుఁ దగిన కారణముగాదా? రాజ్యమును
ధనమును, నుండరియగు తరుణిఁగొందిన యాదైవమైన నాశించుట
యాశ్చర్యమా? అదే వారును వచ్చిరి.

(ప్రవేశము రహీము-సాగర్జి)

సాగర్జి—తురుష్కచక్రవర్తియై, శ్రీమాధవావతారసంభూతుఁ
భారతసామ్రాజ్యరమావిలాసుడైన డిల్లీసార్వభౌమున కభివా
నములు.

అక్కరు—ఉదయపురభావి చక్రవర్తియగు సాగర్జిరాణా !
దు! మీకు సేమమా !

సాగర్జి—ఇంతవఱకు లేకున్నను ముందు సార్వభౌములకృపచే కలుగుననుటకు సందియము లేదు.

అక్క—చిత్తూరువిప్లవ మెట్లున్నది?

సాగ—ప్రస్తుతము తమచే విప్లవము నాగి సమంచితస్థితికి రానున్నది.

అక్క—దానికంతటికిని మీరే కారణభూతులు కావలయు.

సాగ—ప్రభువాఙ్మళిరసావహించి భవితవ్య కార్యసాగరమును వేల్చిడిసేదఁ గలుగును.

అక్క—దుర్గ సంపద చిత్తూరునకు నతిదృఢమైనదికదా?

సాగ—దృఢమగుటయు, నదృఢమగుటయు నాప్రయత్న సాహసములపై వాధారపడియున్నది.

అక్క—కానిండు. అయిన మేవాడు సేవానియగు దుర్గాదాసు మనలబాధించువా? యని యోచించుచున్నాఁడ!

సాగ—అదియే నేనును యోచించుచున్నాఁడ.

అక్క—ఆతని దేశబహిష్కృతి మనకు ముఖ్యము. (లోనఘంటాధ్వని “సార్వభౌమునకుజయమిగుఁగాక” యని) అదె కాల్య కార్యములు వాకై యెదురుచూచుచున్నవి. పోదమురండు.

(నిష్క్రమము)

మేవాడు శౌర్యాన్ని నాటకము.

ద్వితీయాంకము-తృతీయరంగము.

చిత్తూరు-రాజనగరు-ప్రవేశము-ప్రతాపుడు

ప్రతా—మోహమా ! కృత్యాకృత్యవిచారవిమోహమా !

ఉ॥ మానసవల్లరికా జనన శ్రమంది, హితాహిత కృత్యమపిహో
 హీనవి మోహమా ! యణగి శ్రయించుక హృల్లతయందూ, దేశర
 తౌనవనిష్ఠ, దేశవిల శ్ర సత్పర తంత్ర విభావ నాశనా
 నూనమనీష పెంపుము ! ఘన నోద్యమమియ్యదె నీకు నెల్లడకా !

భవదీయనిరంకుశప్రసరణమునకు మామకహృదయాంతరాళపాదము
 ముదిరితకవాటమై యున్నది. నీవు వినుచున్నావచముగతరంగతరంగ
 ములుగనీను నాహృదయవల్లరియందూ, నిర్లీనవై, యామానసప్రసవి
 నీలతనుండి స్వదేశరక్షణ, భారతీయగౌరవధర్మపరిపాలన, దేశస్వాతంత్ర్య
 తోడ్పాడరాది సకలధర్మకుసుమంబులఁ బ్రసవింపఁ జేయుము.

ప్రవేశముసాగర్జీ-భవానీదాసులు.

సాగ—భవా—మేవాడు సామ్రాజ్యరమాఖండలునకు విజ
 యమగుఁగాక.

ప్రతా—సాగర్జీ—రమ్మ-మీకరవాలములు దేశ వాధ
 ర్థమున ప్రమాదమందవుకదా?

సాగ—మహారాణా ! శార్వైకతత్పరులను ప్రమాదాలనత్వ

ములెందైన బాధించువా ? అది యుండనిండు. ప్రకృతము తమక్షమా
కణ వేడవచ్చితిమి.

ప్రతా—సాగరా ! నీపేరు సాగర్జీయని యుచ్చరించిన వారికే
నాయభయదానముండ నీవభయమడుగవలయునా? భవానీదాన్-నీవి
దేల వచ్చితివి?

సాగ—దేవా ? అది నిక్కవమేయైనను, ప్రభువులచిత్తములు
క్షణక్షణమునకును మారుచుండును. రాజులచిత్తములు క్రూరభుజంగో
వమానములు. అట్టిచో నేదివదించినను దోషమేయగును.

ప్రతా—సోదరా ? నన్నెఱుంగవా ? సింధుయముగ వచింపు
ము. ప్రతాపుఁడెన్నడును తగరమును వెండిగా తలంపఁడని నమ్ముము.

సాగ—భాగ్యము. అయిన మహారాజాగారీ దుర్గముచు రక్షిం
పనొచినారా ? తద్రక్షణార్థమెవ్వరిని నియోగించినారు ?

ప్రతా—ప్రభుభక్తి కరా మణుఁడగు దుర్గాదాసును-ఇదియే
మిఁకొత్త గనడుగుచున్నావు ?

భవా—అయిన మనమిఁకోటనువిడచి పోవుటయేకదా యుత్త
మము.

ప్రతా—ఏమి శత్రుజనభీషణమగు నీకోటనునకు ప్రాపుగ
నుండ, వెట్టసికోటలై మీరెంతయు నెప్పుచుండ, మనమిఁకోటను వీడి
పోవలయునా ?

భవా—కోట బూటకమే, కాన. శీఘ్రబుద్ధివలాయనమేకదా
మనకు కర్తవ్యము.

ప్రతా—కొమల్నేరుకోట బూటకమా? ఏమి నీమాటలు
నేడుచోద్యముగ నున్నవి.

సాగ—చోద్యమంతయు ముందున్నది. దానిని తుదివఱకు తిలకింప నెంచితిరేని మిక్కిలి పొమాదమగు.

పృతా—సోదరా! ఇట్టి కాలయాపనచే నామానసమునూరక కలతఁజెందింపకుము. ఇట్టి మహత్తర కార్యములయందు మరిహాసము తగునా! విషయముల వచింపుము.

భవా—పృథుచంద్రమా! మనదుర్గమున రాజద్రోహియొకఁడు శాత్రువులతో రాయబారము జరుపుచున్నాఁడు.

సృతా—ఏమి-ఏమి. మనదుర్గముననా! రాజద్రోహియా! రాజపుత్రరక్తమునజనించి, యిన్నిదినములు మేవాడుసస్యోదకములజీవించి నాపరిపాకనమున మెలంగినవాఁడెట్టివాఁడైన రాజద్రోహియునకుఁ బాల్పడునా?

సాగ—రాణాజీ! నేనేమివచింతు; లోకమున స్వార్థపరాయణత లోకులకార్యాకార్యములకు, కారణమగునంతవఱకు, దురాశాద్వేషములు మానవులహృదయములు బాంధవ బాధించువఱకు నెట్టియుద్దేశమునైన పలువురు పలువిధంబులభావించుట లోకసహజముకదా! మీరు రాజద్రోహిమనియు, దేశద్రోహిమనియు నెంచుకార్యము మరియొకఁడు సర్వజనక్షేమకర దేశోద్ధారణ పుణ్యకార్యముగ నెంచుట యసంభవమా?

ప్రతా—సాగరా! ఏమిసీనోటనేడిట్టివింతమాటలవింటిని? శాత్రువులతో రాయబారము జరుపువాఁడు రాజద్రోహి కాఁడా! జన్మదేశవిక్రయహీనతర కిరాకకక్ష్మత్యమెవ్వఁడైన, యేకాలమునైన పుణ్యకార్యముగ నెంచువా?

భవా—దేవా! ఈసాగర్జీ యువరాణాగారు కరుణాతరంగిత హృదయులగుటచే పృథ్వీతాపరాధమునందలి రాజద్రోహియొకఁడని

గలివహింప నిట్లు నుడువుచున్నారు. అందును రాజదోహి తమయాంకరంగికులలో నొక్కడగుటచే—

ప్ర—ఏమి రాజదోహి నాయాంతరంగికుడా? అయినవాని ముఖరాధము మిక్కిలి ఘోరము! వచింపుము, తొలుతవచింపు మెవడు వాడు?

భవా—తమకెంతయుఁ గూర్చువాడు. తమవిశ్వాసపాత్రుడు.

ప్రతా—అలస్యమువలదు! చెప్పము?

భవా—తమ-సేనాని! తమ - దు - ర్గా - దా - ను.

ప్రతా—దు-ర్గా-దా-ను! దుర్గా - దాను !!

భవా—దేవా! వానినీదుర్గరక్షణార్థము నియమించుట మూర్ఖమును మూఁషకరక్షణార్థమై నియమించినట్లు—

ప్రతా—దుర్గా - దాను - రాజ - దోహి - కల్ల - నమ్మజాలింశ్వసింపజాల.

భవా—దేవా! క్షమింపుము - నేదొలుతచే వచింపలేదా? పైత్యరోగికి జగమంతయు బంగారముగ కనుపించునని ?

ప్రతా—దుర్గాదాను-శాలివకుక్షముచేరెనా? రాజభక్తినిమాననా! వచింపుము? నిక్కమా - వివరమంతయువచింపుము.

భవా—దేవా! నేనేల తమదివ్యచిత్తమునకు సంక్షోభతకలుగఁజేయవలయు. నేనునునందఱివలెగాక రాజభక్తియు దేశభక్తియుకలవాడనగుటచే రాజదోహివాదంతము మనసున నైవజాలక వచించి తగ్గుకతిఫలమందితి.

ప్రతా—భవానీదాన్! నామది యల్లకల్లోలముగ నున్నది చెప్పమా? జరిగినయుదంతమంతయు వచింపుమా!! ఎట్లుననాకర్ణించెదా

సాగ—దేవా! నాకుమాత్రము దుర్గాదాను కగతుడా? ప్ర

భమును నేనును దీనివిశ్వసించనైతి. పిదపనీకమ్మనుగాంచి విధిలేకవిశ్వసించితి. నామానసమునండలి సంతాపము వాడైవఁజెఱుంగు! ఈకమ్మను పరికించిన విషకూపమంతయుఁ దెలియఁగలదు.

వృత—(జాబుఁగైకొని) అక్షరములు దుర్గాదాసువనుటకు సందియములేదు. ఇందేమున్నది. “శ్రీయద్యవనసార్వభౌముఁడగు అశ్వరు పాదుషా చరణసన్నిధానమునకు - మేవాడు సేనానియగు దుర్గాదాను వ్రాసికొన్న మనవి. (జాబుకిందవడును)

భవా—దేవా! యేలచాలించితిరి?

వృత—(ఊరకుండును.)

సాగ—(జాబుఁగైకొని) నేజది వెదనాలింపుఁడు. “దేవా! ఢిల్లీచక్రవర్తి యేడ? పల్లయలదొర యేడ? వైపై పొంగినచ్చు మహాసాగర మేడ? రొచ్చుకాలువయేడ? మేవాడు రాజపుత్రులు తమతో తెలివితేక పోరి మడయుచున్నారు. మావారు ప్రాణమాత్రావశిష్టులై తమసేనలతో పోరఁజాలకున్నారు. వారిసంతాపమును చూడఁజాలక నేనాలోచించి దేవరవారికీకమ్మవ్రాసినాఁడ నాకార్యముసత్కార్యమగుటయు, బహుమానార్హమగుటయు, నుదారగుణభూషితులగు తామెఱుంగని విషయముకాదు. రేపు బహుళచతుర్దశి భవానీదేవియుత్సవము. కావునమావారందఱుప్రమత్తులైయుండురు. అప్పుడు తమసేనకోటఁ బ్రవేశించుట సుకరము. దక్షిణవైపుకోట బురుజువద్ద యీలవైచినంతనే దుర్గద్వారములు తెఱువఁబడును. చి తగించవేడెద.

సేవకుఁడు - దుర్గాదాను.”

వృత—(ఊరకుండును)

గసా—దేవా! దీనికింత యోచింపవలయునా? కాని కాలమున కన్నకుమారుఁడునై తము శాస్త్రపుఁడగుట వినమా?

ప్రతా—సాగరా! ఒక్కంత సేపు నన్ను విడువుము. నాహృదయమివిషయము పట్టజాలకున్నది.

భవా—మూకీకమ్మయెట్లులభించెనోయాలకింపుడు. దక్షిణదుర్గ ద్వారముచేత సేవక వేషధారియొకఁడు నాప్రశ్నలకు చక్కనిప్రతిస్పందనముల నొసంగఁడయ్యె. అందుపై నేను వానినిజంధించి పరిశోధించు నీకమ్మదొరకెను.

ప్రతా—హా శంకరా! ఏకలింగేశా! అప్రతిమానరాజభక్తి పరాయణుడనియు, నిరుపమానదేశసేవాతత్పరుడనియు, నెంచినదుర్గాదాను—నాసోదరునితోలెనున్న దుర్గాదాసిట్టితృణావృతకూపమైన నింకెవ్వరినినమ్మి దేశసేవామహాదీక్ష నిర్వహింతు? ఎవ్వరినివిశ్వసింతు?

సాగ—దేవా! ఇదియూ యోచించుటకునమయము, తొలుత దుర్గరక్షణవిషయమున జాగరూకత వహింపవలయుఁగదా!

ప్రతా—నిశ్చయము - ఎవరక్కడ-?

సేవ—(ప్రవేశించి) దేవా! ఏమానతి?

ప్రతా—ఓరీ - నీవీక్షణమునతోయి—దుర్గాదానును— నన్ను వానిని నున్నట్లే పిలచికొనిరమ్ము. (సేవక నిష్క్రమము)

సాగ—దేవా! ఇట్టి యనురక్తులనమ్మియూ మనము దేశసేవచేయఁబూనుట? అందుకైకాదెన్నఁడు నిండోలగముననే నెట్టియభిప్రాయమును నొసంగనైతి లేకున్ననాకు దేశభక్తిలేదా? పౌరుషహీనుడనా?

ప్రవేశముదుర్గాదాను.

దుర్గా—మహారాణాకు విజయమగుఁగాక.

ప్రతా—దుర్గా! నాకు విజయమగుఁగాకయని మనసారవచించితివా?

దుర్గా—దేవా? మిమ్మే దైవముగ నెంచికొల్పు మీదాసునకు,
మీయభ్యుదయమును, విజయమును, మనసార కోరఁదగినవికావా? ఏల
మీమాటలు నేడు వింతగనున్నవి!

ప్రతా—నిశ్చయము! నాకంతయు నేడు వింతగ నేయున్నది. ఈ
ప్రపంచమే వింతగనున్నది. ఏదీ-ననుచక్కగఁపరికింపుము. కొన్ని నిగూ
ఢాంశములు నీచే బాహిరవడ వలసియున్నవి.

దుర్గా—సేవకుఁడు సిద్ధముగనున్నాఁడు. ఈదాసుని మనోపేటిక
యే నిగూఢశూలములను ధరింపఁజాలదని నమ్ముఁడు.

ప్రతా—సీపురాజభక్తుఁడవా? లేక పరరాజభక్తుఁడవా?

దుర్గా—దేవా! ఇదియేమిప్రశ్న? నేను రాజభక్తుఁడనగుటయు
కాదనుటయు ప్రభుపాలకులగువారెఱుంగరా? దేవా? ఏల మీప్రశ్న
లు నేడతిదారుణముగనున్నవి?

ప్రతా—ఉండనిమ్ము. సీపు రాజద్రోహమొనరింపఁ బాల్పడ
లేదా?

దుర్గా—రామ-రామ! ప్రభుచూడామణీ! యెట్టియకరాధమును
దాసునియందు - మీరు సోదరునిబోలె నారయు నీదుర్గాదాసునందు
నారోపించితిరి. సర్వకాల సర్వావస్థలయందు రాజభక్తినిమానక, చిత్తూ
రుసింహాసనమే దైవముగ నెంచి బూజించు, నీదుర్గాదాసుభక్తివి
శ్వాసములెఱుంగరా?

మ॥ అనుగున్ పుత్రునిబోలె బెంచితివి! నై శ్రీ వ్యాధీశతన్ గూర్చితి వ
ననుజానీకమునందు జేర్చితి! మహా శ్రీ హస్తప్రతాపాన్నతన్
మన మందావహిలంగఁ జేసితిపుడీ శ్రీ మానాపహరంబునా

ఘనపాపాపహ మైనద్రోహమిడినన్ శ్రీ గారింపఁ గాఁబాడియే॥
ఎవరైన యీకనరాని, వినరాని, యవాచ్యదోషారోపణనాపై నెసర్చిన
మాతృమున మీరైన విశ్వసింపఁగలిగితిరా?

ప్రతా—వీడి. ఈకమ్మ నింతవరికింపుము?

దుర్గా—(చదివి) కృభంచంద్రమా! అక్షరములుమాత్రము నాయక్షరములఁ బోలియున్నవి. కానియిది నేనువాసివదికాదు. శాత్రువులెవ్వరో?—

ప్రతా—ఛీ - పాతకీ! యింకను నీయన్మతమునూనవా? నీయట్టిరాజద్రోహిణి! సత్యాసత్యవిచారణ యొక్కటియూ? ఇన్నిదినములు మేవాడుసేసానివై, నమ్మినబంటులలో నెల్ల మేటివై, యీప్రతాపునిబహి, ప్రాణమై, తుదకు స్వామిద్రోహమును చేయఁ బాల్పడితివా? నిన్నే మందును. ఏప్ర చేయఁ బాల్పడిన నీస్వామిద్రోహమున విప్పటికంటె నీకు సమున్నతగౌరవప్రాభవాదులు లభించునని తలఁచితివా? నీపైనుంచినగౌరవము - అభిమాన మేసామంతులయెడగాని, తుదకు నాసోదరునందుగాని యుంచి యెఱుంగననుట మఱచితివా? నాప్రేమకు - నాయభిమానమునకు సమంచితప్రతిఫలముఁ జూపితివి.

చ॥ మనమున, సంగమందు, సుఖ శ్రీ మంజరియందు, ననుప్రతాసమందు, నిఖిలవేళలందు, ఘన శ్రీ దోస్తటసత్వమునందు, నేనీ నెవనగ నభేదరీతి మని, శ్రీ యంతటనున్న మహాస్నీకీలవై ననుదహియింప, చెల్లితే! య శ్రీ నారత పాపమహాగ్రభావనా॥ మ॥ సిరికాసించితి; వానుఁగాక; కృభతా శ్రీ సిద్ధిన్ ప్రకాశించి, తో సరి; భోగంబుల కోరితొనుహితమే; శ్రీ సంతృప్త్యజ్ఞానావనిన్ పరపాదావళిఁజేర్చి మేచ్ఛజనతా శ్రీ వాంతాన్నమాళించి, తచ్చరణా ధోగజముత్తమాంగమున నా శ్రీ చ్ఛాదింప నెల్లార్పితో?

ఇట్లునర్చిన నాకుండరామి కలుగునే, యెక్కుడు కీడువాటిల్లునే, మీదు మిక్కిలి కలుషముకలుగునేయని యోచింపవైతివి. స్వకీయ తేజోవిలాస మేవాడురాజ్యవిభూతికే ధూమకేతువైతివి. దుర్వార క్షత్రియకూత్ర విద్యోతమునకే వినాశకుడవైతివి. దుస్సాధప్రతాపసేహ నామము

నకే భీకర హాలాహలమైతివి. క్షత్రియపాంసనా! క్షత్రియాధమా!
అస్మదీయశాహుదుర్గపరిపాలితుడవైయున్న నీకీరాజద్రోహమెట్లు పట్టుపడియె? అస్మదీయమానాటవీధవాసలమా! రాజ్యగౌరవవర్వతదంభోభినాశమా! రాజకులసౌఖ్యవృద్ధిభంజనకాలాహీవాలమా! సమస్తపాపనిచయకశోరతరుప్రావేష్టితాలవాలమా! దుర్గాదానునామకవృచ్ఛన్నకరవాలమా! మారుమాటాడక సంకోచింపక తెరలుము నాదృష్టిపథమునుండి! తొలఁగుము నారాజ్యసీమనుండి! పెద్దయుంకాలము నుతాధికప్రేమచే బెంచిన కతన నినుసమయింపక విడచినాడ, కనికరించినాడ.

దుర్గా—(కన్నీరుగార్పుచు) వృధా! తమయానతి శిరమునధరించెదగాని, వృధువునకు కీడురానున్న చోమానావమానముల లెక్కించువాడనుకాను. ఎవ్వనియందు మావృషితామహాదివంశీయులైనలేని భక్తినివృత్తించిరో, ఏవృధువతంతులకై తమమానప్రాణంబులనే తృణప్రాయముగ నెంచి, తమరక్తధారల నవారిగధారవోసిరో, ఎవ్వరిగాంచిన నేనును, మామకవంశీయులును. పరదైవముగాభావించి పూజించి, కొలుచుచుంటిమో, అట్టిచిత్తూరువృధువులకెడరుకలుగనున్నతరి, మానావమానములును, గౌరవాగౌరములును, లెక్కింపను. ఇందటియెదుట నాకు తామొనర్చిన యవమతిని యావంతైనలెక్కింపను. కాని దీనినుండి మీకును, మీరు పాలింపసమకట్టిన మేవాడు స్వాతంత్ర్యక్షికిని యనర్థమువాటిల్ల నున్న దేయని చింతిలెద! దేవా! యిది కృత్రిమవృత్తిక, తమదివ్యమానసమునకు కృత్రిమము తెలియనికతనదీనిని సమ్మి నన్నురాజద్రోహిగ నెంచితిరి. ఇదియంతయు రాజద్రోహులకవటనాటకము. ఇందలిసూత్రధారులపైతమే నెఱుంగుదు. వృధా! నామానసమెఱుంగరా? చిన్నతనమునుండి ననుబెంచి పెద్దజేసితిరి. మదీయమానససంకల్పములన్నియు నెఱవేట్టితిరి. వృత్తముమాతృదేశ

సేవయురాజసేవయుమానసమునక్షణమైనబాంధవ్యక, దానికై మూమకపంచపాణములసమర్పించి ధన్యతజెందనున్నను దూరీకరించితిరి జేవా! వలసినకతనశిక్ష విధింపుడు. పరమసంతసమున భరించెద. సకలోద్యత్కాలకూటపూరపన్నగక్షేళపగ్గవాహమున ననుముంచినను నెవ్వగనొందను. లోకాసీకభీకరపగ్గభంజనప్రేరితరాద్రీత్యక్షసంక్షుభితనిటలాక్షజ్వలనజ్వాలలనిడి నను దహించినను, నదిపగ్గబుదాస్యమనిసంతసమునభరించుచుంటిని, కాని, ఏనాలుగక్షరములసంతకుండలకుండలితపణాదంష్ట్రాంచలములో, యేనాలుగక్షరములు, పగ్గత్యక్షరూక్షమృత్యుజహ్వగిపగ్గత్యగిసమగ్గిగ్గసరములో, యేనాలుగక్షరములు, నిర్నిద్రానిస్తంద్రసప్తార్చిసమర్పిప్రాపణజ్వాలావిపణములో, యట్టి రాజద్రోహసమక్షరములచే నక్షతక్షత తుత్తుమురొనర్చి, నీచేచేత నన్నింతవాని జేసిన మీదయాభావమున హేయసాపసలిలముల కలిపి, కాలరాచి, వేగించుట మాత్రమోర్వజాలను. జేవా! మీసత్యనిమిర్మగకటాక్షముల సత్యదేవత నాహ్వనింపుడు. మీవివేకవివేచన సుధావృష్టి యీద్రోహమును వారయుడు. నీనందనుని పరామర్శింపుడు. దూరీకరింపకుడు. (అని మోకరించును)

పగ్గతా—ద్రోహీ! పొమ్మావల! ద్రోహకర్మమలినమగు నీశరీరమును నావతిత్రాంగముల స్పృశింపకుము. (అని తోయును)

దుర్గా—జేవా! హరింపుము. నాపంచపాణవాయువుల హరింపుము. నాతనుమానజీవధనముల- కాని నీచరణవలన దాస్యసౌఖ్యమును, జేకమాతృచరణసేవామహాసౌఖ్యమునుమాత్రము హరింపకుము. నిండుమనమున దుర్గాయని కలయందైన పిలచుచుంటివే? దానిని మరచితివా? నీతనయులకంటెనేమిటనుతక్కువ కానిమక్కువ బెంచుచుంటివే? ఆప్రేమనెందుపొదోలితివి? జేవా! యింకను కరుణవహించవా? మీయా

స్వప్నాంకు నేవలయుకదా? పోయెద. నాగతికొలదిపోయెదమీదనే న
జాసి, జన్మదేశము వీడిపోవనున్న యీహతభాగ్యునిమాటయొక్కటి పా
టింపుడు. నేనున్నను, చన్నను, నుక్కటియే కాని, మేవాడు స్వాతంత్ర్యర
క్షణముపై సకలరాజపుత్రగౌరవమానధనములే యీ ధార వడియున్న
వి. కానయీదుర్గరక్షణవిషయమున మిక్కిలి జాగరూకతవహించవలయు.
ఇట్టిమహాత్తరకార్యమున నెట్టివారిని విశ్వసించరాదు. తుదకు సోదరు
డే యని యీసాగర్జీయవరాణానుసైతము విశ్వసించరాదు. ఎట్టివారి
హృదయక్షేత్రముల నెట్టివిషభీజాంకురములుత్పన్నములగునో యెవ్వ
రెఱుంగుదురు.

పుత్రా—చాలు నింక నీయుపన్యాసములు. నీవవరాధిపగుటచా
లక పూజ్యులగువారినిసైతము దూషించ సమకట్టితివా? ఇది నీయవ
రాధముకాదు. హెచ్చైన చనువొసంగుట నాయవరాధము. రేపునూ
ర్యోదయమున కీదుర్గముననుంటివానీ ప్రాణములు నీవికావు. హెచ్చరిక!

దుర్గ—ఇదియే? కలయందైన మాననినా స్వామిభక్తికి మీ
రొసంగుబహుమానము కానిండు! ఆదైవమునకు మేవాడుమాత్రమే నిం
కను కరుణకలుగకున్న మీరేమిచేతురు. రాజద్రోహులు చిత్తూరు రా
జ్యమును వాశన మొనర్చువాడు, శాత్రువవాహినీనికురంబములు చుట్టు
ముట్టి మిమ్మనాధులజేసి బాధించినవాడు, మేవాడు రాజ్యలక్ష్మి, అవాధ
యై, దిక్కులేక పరితపించువాడు, వావాక్యముల స్మరింతురుగాక.

సీ. సత్యంబు సత్యంబు శ సలిపి, రాజద్రోహ

విషజంతువులు, పైన శ వెడలునాడు

మనయింట, మనసభ, శ మనలోనమెలగెడి

చిచ్చరవిడుగట్టె శ చెలగునాడు

సామ్రాజ్యసాధాళి శ సకలంబుగాల్పంగ

నగ్నిమునుంగున నలరువాడు
 దోహంబు, దోహియు, న దోహజాలంబును
 బంధించి మిమ్ముల న పరగునాడు,
 తే-గీ. ఘనవతివృత మితల్లి న గర్భనుధను
 బిట్టు హాలాహలంబు తా న పుట్టునాడు
 వెతలగనునాడు, మేవాడు న వెడలునాడు
 తలతు నామాట తథ్యంబు న ధరణిపాల.

వృతా—దోహి చాలింపుమిక నీదురితాలావముల- నీమో
 ముచూడ మహాపాతకము. (నిష్క్రమము)

దుర్గా—భవానీదానీ! ఇంతటితో కార్యమంతయునుగిసెన
 నితలచితివా? నీదోహ మే నెఱుంగననుకొంటివా? నీదుశ్చింతనములు, నీ
 స్వారూదోహములు, నీమాయానటనలు, నీహాలాహలసదృశ గుణములు
 బయలుపడి తత్ఫలానుభవమునకుఁ బాల్పడఁ జేయకమానుననితలచితి
 వా? మీకీ మేవాడుమాతకాదు. యహ్మత పాదతలపరాగ లేక మైనయీ
 దుర్గాదానుమేన పాణములుండ మీకు దక్కునా?

సాగ—(తలవంచియూరకుండును)

భవా—చాలు నీధర్మోపదేశములు. రాజదోహియగు నీవా
 నాకు ధర్మోపదేశకుడవు?

దుర్గా—ఓరీ! రాజదోహియెవ్వరగుటయుదైవమెఱుంగఁడా;
 నీవెఱుంగవా! మీమానసముల సంపూర్తిగ చావక యింకను వృతా
 శించుచున్న మానససాక్షిణి దేవత తెలియదా? అంతయేల కాంతిహీ
 నములై, తెల్ల బారి, తమయపరాధమును చెప్పక చెప్పుచుండుమీముఖ
 ములే మీదోహమును తెలుపవా?

శా. లేదే! మానససాక్షి! దోహలనునా శ లింపన్ గనన్ లేడేలో
కాడే? యంతరసాక్షి! పాపఫలదుః శ ఖంభివ్యగాలేదే; తా
లేడే? యాత్మమరొక్కసాక్షి! ఖలులా శ ర్తిన్ గుండశిక్షింపదే
యీడుష్టాత్ముల కేలశిక్ష? హరిమే శ యాక్షింతునిక్కంబిలక.

కానిండు! మీరేమిచేయఁగలరోచూచెద! భ నానీదాన్! ఎందోమూలఁబ
డిన నీచదాసీపుత్తుడగు నీవీయువరాణాచెంత జేరినన్ను నైతము సరకు నీ
యవా? నేనీరాజ్యమును బాసినంత నేమీ కార్యములుని రాఘటముగకొన
సాగుననితలంచితివా? నేనుదున్న నేమి, మీరెందుజూచిన, నెందుసంభా
షించుచున్నను, ఎందుదోహ మొనర్చుచున్నను నీదేశ సేవాదురంధరుడ
గు దుర్గాదాను మీ సమక్షమున నే మీచర్యనవలోకించుచుండుననివిశ్వ
సింఘుడు! దేవాధిదేవా! శంకరా! నీకృపాసాత్రమైన యీ దేశమును,
నీప్రియనందనుడగు మావృభువును మావృభుకుటుంబమును నే
హానియుకలుగకుండగా పాడుము! జననీ! భరతమాతా! నీకూర్చిపుత్రియుగు
నీమేవాడును రక్షింపనీవేసమర్థవు. మాజననిస్వాతంత్ర్యరక్షణమునీదా
నుడు నీకేయిప్పగించి పోవుచున్నాడు.

సీ. రసపుత్రవిక్రమ శ రాజతభిత్తుతా

ఆరావళీకర్వ శ తాభులార

తూత్రీశార్యజ్వాల శ శైవడి, గగవాద్ధి

గాలుసద్వజవతా శ కంబులార

మేవాడుసత్తిర్క్తి శ మిసిమిమీగడబోలె

తనరారు రాజసా శ ధంబులార

రాజన్యకారవ శ రక్షణచేయఁగా

నవతరించిన కాన శ నంబులార

గీ. లలితస్వాతంత్ర్య జలపూర శ ములవహించు

నవ్యబానాను, చాంబలు శ నదములార

పోయివచ్చెద నెలవిండు! ३ పుడమివిభుని,
మాతృభూమిని మేవాడు ३ మనువరయ్య.

(నిష్క్రమము.)

భవా—(కరతాళధ్వనిచేయుచు) చూచితిరా! ఉదయపురమ
హారాణా! వీనిదురభిమానము?

సాగ—(రిచ్చనడి) భవానీదాస్! అపుడే యుదయపురమహారా
ణాయని యేల సంబోధించెదవు? ఇంకను వృతాపుండు జీవించియుండు
టెఱుంగవా?

భవా—ఉన్న నేమి? శేపటితో నతనియాయుఃకాలము సమా
ప్తికాగలదుకదా? నేటియర్ధరాత్రిముననేకదా! యీదుర్గమునుమనము
మొగలుల స్వాధీనమొనర్ప నిర్ధరించుట! ఈదుర్గాదానుపోవుటచేమనక
ర్థము పీడవీడినట్లయ్యె! కావుననే యట్లు సంబోధించితిని. దేవా! మీరే
మో మేవాడురాజ్యరమూనాధులుకాగలరు. అప్పుడు నేను—

సాగ—చెప్పవలయువా! సచివచంద్రుడేయగుడువు. అయిన
మనమీనాడే— యీయర్ధరాత్రిమునే—మేవాడు స్వాతంత్ర్యల
క్ష్మిని—మొగలులకు—విక్రయింప—వలయునా?

భవా—నేనంతయు వచింతు రండు.

(నిష్క్రమము)

మేవాడు శౌర్యాన్ని నాటకము

దిగ్విజయము, — తురీయరంగము.

కొమళ్ళేరుదుర్గము - రాజప్రసాదప్రాంతోద్యానము.

రాణాబాయి - చింతాకులితయై,

రాణా—అక్కటకటా! నా ప్రపంచప్రయాణ వినోదకీర్తనమింతటితో నశించెగా? నాయైహికముఖమధురఫలసారము నేడట్టెఱుక్కించినరయ్యెగా? స్త్రీసామాన్యప్రశస్తమైన మోహనురాగ సుధాకరబింబము నేడు రాహుగ్రహణపీడితమై, శాశ్వతాస్తమయమునందెగా? ఓనిరర్థకనిష్ఫల రాణాబాయిశరీరమా! నీకీ యానందమయభూవలయమున తావులేదు. నీకు కార్యమానులేదు! నీయభినవసౌందర్యవిలాస మనోరథములు ప్రళయభూతములయ్యెను. నీకీ జగద్రంగమున నేమి పని? నీవీకర్మమయశరీరము నిందుబాసి జననమరణరహిత జగదీశ్వరసన్నిధానమున మోక్షానందసౌధమున విహరించెదవుగాక? ఓవ్యర్థతర రాణాబాయి రుచిరాంగమా! నివు నిమాతృభూమియందేకీభవింపుము!! (ఖడ్గమెత్తి.) ఆ! ఆ! ఏమిది! ఈ మధురకంఠస్వరము నన్నేమియోపకరించుచున్నది! నామానసనికీతనమున నేదియో పలుమారు పలుకరించుచున్నది! ఆహా! వలదా? నాకీశరీరహింసనము పాపమా! ఆత్మహింసపాపమా! లేదా! నాకు పరమేశ్వరసన్నిధాననివాసభాగ్యము! ఆహా! యేమీ! యీశరీరము నాయదికాదా! మాతృభూమిసంవర్ధితములైన నీయవయవ రక్తేంద్రియ నాడీమాంసముల నాశన మొనర్పనా

కెట్టియధికారమునులేదా? నాజన్మదేశజనని, ననుకన్నతల్లి, నన్నింతదాని గజేసిన మేవాడుదేశోద్ధార నలలితపుణ్యప్రతిదీక్ష జేచియుండ నాకీజ గద్రంగమున కార్యములేదనుట యవరాధమా? ఆహా! అదే! ఆనంద ప్రకాశమండలమధ్య సింహాసనమూర్తియెవ్వరు? అదియే మామకన కలవిలసిత పుణ్యఫలలలిత తపోభాగ్యరాసి? మదీయజన్మజన్మాంతరనమ ర్చిత జగదీశ్వరావతారప్రతిమ ! ప్రతాపసింహ జీవితేశ్వర మూర్తి! నాకు సాక్షాత్కరించె! నానేత్రజ్ఞాన జీవజ్ఞానచంద్ర చంద్ర కాంతరాశివిలాససౌధమున ప్రకాశించె! నాతోడ సీభారతాంబగర్భ మునజనించిననాసోదరులకు, నాదేశీయమిత్రులకు నాయోపిసంతచక్షు ర్మానస శరీరబలసాహస కష్టములనందియైన సేవయొనర్చెద ! ఆత్మార్పణమొనర్చెద! నాప్రాణేశ్వరు మాతృసేవా మహాకార్య దీక్షకునేనంకు రార్పణభూతనై జగతిచరించెద ! వ్యర్థతరరాణాభాయి జన్మకుసార్థకతకల్పించెద ! జననీ ! మేవాడు మాతా ! సీతనయాధమ యైన, యాయనాధబాలిక,యిదే నీకు నాత్మార్పణమొనర్చుచున్నది. నీసేవయేనాకు పరమపురుషార్థపేటిక ! నీసేవయే నాజీవనలతికా జీవ నము ! నీసేవయే మామకకృత్యకరణీయకృతార్థకల్పకుసుమము ! వివేకాహశృంగారవిలాసకా మానురాగవిలాస సౌఖ్యకదంబమా ! డుమునన్నిక! నను నీయంతరమున దింపకుము. ప్రతాపసింహానుందర ప్రతాపగుణసముదార జగదుద్ధారనంచరన్యామక హృదయకీరమా! దీప్త్యంతరాంతరంగిక ప్రణయేశ్వరునం జే లీనమైయుండి నీనకలప్ర యత్న సకలకార్య సకలవ్యవసాయముల దేశసేవకై, జన్మదేశారాధ నకై వినియోగింపుము. లెమ్ము ! నిన్నా దేవి యాహ్వానించుచున్నది. ఓసుకుమారపీతాంబరనువర్ణమణి భూషణఘనసారచందనచర్మలారా ! మానుడు-ననుమాని, యింకెందైన, యేసుఖనీకుటుంబములనైన నుండి మరల మరియొక జన్మమున నన్నావహింపుడు. పొండు.

సీ॥ నా, కాశహాననంబు శ చేకూరె; అయిన నీ
 తనువు నీశేవకై శ చాల్తునమ్మ
 చక్రవాకాంగవా శ సరణి, రాతిరిపొల్పు;
 యాప్రాణమీకు న శ ర్పింతునమ్మ
 ఆనంధభైరవీ! శ యిననిను; శ స్వాతంత్ర్య
 సింహాసనాసీను శ జేతునమ్మ
 విభవకల్యాణి! నీ శ వినుతనుతాళికి
 కీర్తిజయంబు శ చేకూర్తునమ్మ
 గీ. బిలహరి సకూను, నావృతా శ పేండుఁజేరి
 సిద్ధసంకల్పు, కృతకృత్యుఁ శ జేతునమ్మ
 ఘనరసావేరితంబైన శ మనమొసంగు
 దాన, మేవాడు జన యిత్రీ, శ ధర్మగాత్రి.
 ప్రవేశము-ప్రమద.

ప్రమద—(స్వ) మహాత్తర కార్య నిర్వహణమునందు, బాంధ
 వ్యమును, వావివరుసలును గణనీయములు కావు ! అనవసరరక్తాపాత
 ము కార్యనిర్వహణభారేయతకే కళంకమాపాదించుటసత్యమేయైనను,
 శత్రుశేషము నిష్కంటకవైరి వినాశనసమ్మోదరాజ్యానుభూతికి నంత
 రాయముకలిగించును ! కావున ప్రతాపుఁడు సకుటుంబముగ నీలోక
 ముబాధనవలయు! చూచెద నీమోహతిరస్కృతయగు రాజాబాధ
 నాకెట్లు సాయపడియెడినో ?

సక

రాజా—అమ్మా ! విచ్చేయుము! యాయాసనమలంకరింపుము.

ప్రమ—నీవు మలయసింహశేఖరిని పుత్రివి కావా ?

రాజా—కౌను—?

ప్రమ—నీతండ్రి రసపుత్రయోధాగ్రేసరుఁడు కాఁడా ?

రాజా—అయిన ?

ప్రమ—అతఁడు శతృకృతావమానముల నైచిగాజలదొడఁగి
కొని యెన్నఁదైన మూలకొదిగియుండెనా !

రాణ—ఇదియేటిమాట ? అయిననది యిప్పుడేల ?

ప్రమ—ఏమియును లేదు ! నీవు మహారాణాగారిని పరించితి
వికదా ?

రాణ—చేపీ—?

ప్రమ—వారు నిన్ను నిరాకరించిరికదా !

రాణ—అవిషయము తమకేల ?

ప్రమ—నిక్కమే ? యిదికొద్ధార్థముగు విషయమే ! సహ
సగుణము సన్యాసులయెడ ప్రకంసనీయునుగు నేమోగాని, యదిసా
మాన్యముగ దుర్బలులనే నాశ్రయించును.

రాణ—చేపీ! మీమాటలేమియు నాకర్థము కాలేదు—నేను—

ప్రమ—ప్రత్యక్షముగ నాలకించి, తిలకించి, యనుభవించు
చున్నను, సర్థముకాకున్న నది నాయవరాధముకాదు.

ప్రవేశము—విక్రమబాయి.

రాణ—మహారాజ్ఞుని స్వాగతమగుఁగాక !

ప్రమ—మహారాజ్ఞుల కెందైన స్వాగతమునకు కొఱంత
యుండునా ?

విక్ర—స్వాదరీ! యిదియేమి కొత్త మర్యాదలకు ప్రకృమించితివి?

ప్రమ—లోకమున మర్యాదలు కొత్తవియో ? రాజకీయకా
ములయందును, ప్రభువులయెడను, బంధుత్వమును, వావివరుస
లును పాటింతురా ? అదియుండనిండు ; దుర్గాదాసు విషయమేమైన
వింటిరా ?

రాణ—దుర్గాదాసు విషయమేమి ? అతఁ డెందున్నాడు ?

వ్రాము—దుర్గాదాసా ? మహారాణాగారు సవిమర్శగ నుసం
గిన దేశబహిష్కృతిశిక్ష నిర్వహించ మేవాడు దేశమును వీడిపోవ
నున్నాడు

రాణా—దుర్గాదానుకా—దేశబహిష్కృతియా ? అతడే
యవరాధ మొనర్చెను ! నిష్కళంకనుధకు విష సహారోపాణము కడు
కడు ననర్హము కాదా ?

అతడు దేశవిద్రోహి—?

రాణా—ఏమీ! యేమీ ! దుర్గాదాను దేశద్రోహియా ?
నిర్మలదర్పణమున కెందైనకలుషారోపణమునైన సర్గికము, ఇదిచోద్యము.

వ్రాము—ఇదిచోద్యమా? ధర రాజ్యలాలసత్వశృంఖలముల కెం
తశక్తియున్నదో తెలియదా ?

రాణా—కల్ల!కల్ల! ఇదియసంభవము! ఈరాజద్రోహారోపకుల
స్వార్థబలము వర్జనాతీతము.

విక్ర—అదేల ? మహారాణాగారే నిదర్శనపూర్వకముగ విమ
ర్శించి యవరాధము నిర్ధరించినారు.

రాణా—మహారాణాగారీ కృత్రిమవ్రతంచము సత్యఫలకమున
నారోపించిరా ? విశ్వాసశైలసముద్భూతసమున కదిచాలునాయని
యోచించరైరా ?

వ్రాము—వ్రత్యక్షవ్రతమాణముకన్న విశ్వసనీయుగ విషయజే
మికలదు ?

రాణా—రాజ్యహీనసమక్షమింపుము—నాహృదయ మీవిషయ
మున నెన్నియో యంశములను గ్రహించ సమకట్టినది. లోకోత్తరదేశ
భక్తి రాజభక్తిధురంధరుడగు దుర్గాదాసే యట్టిదుస్సంభవనిదా
రోపణలకుదావలమైననిక నెవ్వరిజగమునవిశ్వసనీయులొ తెలియజాల.

సీ. ఖరకరుఁ డెవ్వని శ్రీ ఘన విక్రమక్రమ
 రేఖద్వాదశ యాపు శ్రీ లీనుడయ్యె
 స్వర్ణాద్రియెవ్వని శ్రీ స్ఫారధైర్యత్రిపా
 భరత గీర్వాణాఘ్రి శ్రీ చరతనెందె
 ప్రభుభక్తినిష్క్రేత శ్రీ వదయాది సద్గుణ
 రాసి యెవ్వనికర శ్రీ కత్న సమితి
 గిరిశుండు నెవ్వని శ్రీ పరపునాశత
 ధరణి కళాలైక శ్రీ ధారియ్యె.

గీ. నుగుణవానుండు, ధీలిలా శ్రీ మండు, భువన
 భానుడరి వినాశుడు, కీర్తి శ్రీ లానుడెన్న
 దుర్గదాసు రాజద్రోహ శ్రీ దుష్టవంక
 మలినుఁ డేనాడుకాండు, నో శ్రీ మండమాన.

ప్రమ—దేశభక్తి-దేశభక్తి-ఎందు విన్నను దేశభక్తియే-దేశ
 మెవ్వడి ? ఎందున్నది ? దానికి పేరెవ్వరిచ్చిరి ? ప్రపంచమే దేశ
 ముకాదా ? ప్రపంచాంతరమున నొక భాగమగు దేశమును ప్రపంచ
 మున నేకలపుట దేశద్రోహమా ? ఇదియంతయు మానవకల్పితము,
 ఇది మానవులచేతనే మరియొక విధముగ కల్పితమేల కా కూడదు ?

విక్ర—సోదరీ ! ఇదేమి నేడు నీవచనముల నేకార్థబోధకము
 మున్నవి.

రాణ—మహారాణి ! అదియిందనిమ్ము-ప్రకృతము దుర్గా
 ఎందున్నాడు ?

విక్ర—రేపు సూర్యోదయమగు నక్షత్రకతడి దుర్గముననుం
 డకూడదు.

(ప్రవేశము-అమరసింహుడు)

అమ—జననీ ! మనదుర్గాదాను నేడేటికో యానతవదనుడై కన్నీరుసించుచు నెందోచనుచున్నాడు. నేనెంతయోపలుకరించితిని. కాని తనప్రేమ సమాధరభావముల నెంతయో కనపరచుచునేమియు ప్రత్యుత్తరమియ్యక యేయెటికోచనియెను. కారణమేమియో చెప్పవా?

విక్రమ—కుమారా ! అతడు శత్రుపక్షావలంబకుడైన రాజద్రోహి ! అతని దేశద్రోహమే యతని దేశబహిష్కృతునిజేసెను.

అమ—హరిహరి ! తల్లియెట్టిమూటలాడితివి? అంతటిపూజ్యచారి త్వుడు, అంతటి శూరలోకవతంసుడు, రాజవిద్రోహహృదమున నెన్నటికిని మునుగజాలడు! ఇందెదియో రహస్యముగు సంతర్నాటకము న్నుది. అమ్మా ! ప్రమదా ! దేవీ ! యీనాటకమునకు నుపక్రమింప సంహారములు నీవును నూహించజాలవా ?

(ప్రవేశము-లీల.)

లీల—కలదు-కలదు-ఉపసంహారమును కలదు, ప్రారంభమును కలదు. ప్రకృతమీ మేవాడు రాజ్యతంత్రమంతయు, ననేకనిగూఢ శస్త్రములచే, ననేకరహస్యవిషజంతువులచే నిండినిబిడీకృతమై యున్నది. ఇందెన్నియో, మనోహర కీర్తనలములు భీకరాన్ని పర్వతములుగ వెలువడనున్నవి.

ప్రమ—కొను. ఇందుదేశరక్షణమునకును, శనాశనమునకు కారణభూతులనేకులున్నారు. లేకున్న నద్వినబాగు దుర్గాదాసి వాడగునా ! ఇంతయేల ! త్వరలోనేనంతయు బయలుపడగలది అయినది రాజద్రోహకపటనాటకమైన నిందలి నూత్రాధారులెవ్వరో తెలియవలదా !

లీల—ఏల తెలియదు ? దుర్గాదాను పరాభవమును, దేశబహిష్క

ఘృతియు నెవ్వరికి యావశ్యకములో-వా రీ-యిందలి సూత్రధారులు!

విక)-కుమారీ ! అట్లు మాట్లాడరాదు మీతండియొనర్చిన
కార్యముల యందెందైన వ్రమాదములుండునా ?

రాణా-కుమారీ ! నీవేమియు యోచింపకుము. నిజమునిలు
కడమీద బయలువడఁగలదు. రాజద్రోహులఁ దుష్టతంత్రదుర్బుద్ధులకు
చక్కని ప్రియశ్చిత్తములభింకపోదు! సర్వసాక్షియగు జగదీశ్వరుఁడు
ద్రోహుల శిక్షింపకమానఁడు.

వ్రమ-అదియంతయుమూఢవిశ్వాసము ! ధీశాలు లెట్టి కార్యము
లొనర్చినను నిజవ్రతిభావిశేషమున కార్యజయమునందుట ధృవము!
సత్యసత్యవిచారణధర్మశాస్త్రముల యందుదప్ప రాజకీయ కార్యముల
యందస్వయింపదు!

లీల-ఏమీ ! సత్యమునకు జయసిద్ధియారోకమున కలు
చుదా ? ధర్మదేవత నామమాత్రానశిష్టయ్యెవా ? అధర్మకరణమే
జగదీశ్వరునకు సమ్మతమా ?

వ్రమ-సమ్మతమగుఁగాక. అసమ్మతమగుఁగాక- దైవమునకు
మానవులకృత్యాకృత్యముల విచారించిశిక్షించుటయొక్కటే కార్యమా?

లీల-సోదరా ! యిదికడుజాగ్రతతో నిరీక్షింపవలసిన విష
యము. మన శేనానాథమును, దుర్గమును, వవ్రమత్తతో రక్షింపవ
లయు ! రమ్మ ! పోవుదము. (లీలా-అమరసింహులు-నిష్క్రమము)

(లోకల మహారాజీయని)

విక)-అదే-నన్నెవ్వరో బలచుచున్నట్లున్నది-నేపోయివచ్చెద.

(నిష్క్రమము.)

రాణా-దైవము శిక్షించినను, శిక్షింపకున్నను, ధర్మోద్ధార
కులు కొందరు ద్రోహశిక్షణమును, శిష్టరక్షణములనే తమజీవితముఖ్య

కార్యములంగ నిర్ధరించియోండు వారు లోకమున నుండరా !

ప్రమ—అట్టివారికై భీతిల్లి స్వకార్యదీక్షాబద్ధులు స్వీయశా
ర్యోపారంభమును మోనుదురా !

రాణా—కానియ్యు, లోకమున ధర్మమట్టే ప్రళయభూతమగు
నేమోచూచెద! నాజీవితమును, ధర్మస్థాపనకై కాకున్నను, నధర్మశిక్ష
ణమునకైన ధారవోసెద! లేకున్నతత్ప్రియత్నమున నాప్రాణముల
నేనిబాసెద!

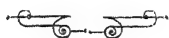
ప్రమ—తథాస్తు! అభీష్టసిద్ధిరస్తు. (నిష్క్రమము.)

రాణా—నాకసముద్రమున నేనుండగలదు. సముద్రముననే
మునుంగగలదు. కాన, మహార్థవసంచరయైన, యానాకను పట్టుట మ
దీయోద్యమమనకు ఫలభూతము. కార్యతంత్రము నతిజాగరూకతతో
కాలవిశంబములేక, ప్రవర్తిల్లజేయవలయు. ఏదియెట్లున్నను, వీరలో
కసంస్తవనీయుడైన దుర్గాదాను, యాదేశమునకు పెట్టనికోటయైయుం
డకతప్పదు. ఈయసల్యోపవాదహిమానీసంచయముకటాపంచలు కా
వలయు! అంతవఱకు. దుర్గాదానీచుర్యముననే పరిరక్షింపబడవలయు.
ఈతంత్రమునకు, ముఖ్యఫలము గాజ్యావహరణమును, ప్రతాపసింహ
ప్రాణావహరణమునునైయుండవలయు. ఈరెండవర్థములకయ్యే దుర్గా
దానునవవాదారోపణమున కడుంగడు ప్రతాపసింహహస్తాదయము
నకు, సామీప్యమునకును, మూరుడయ్యె. ఆరెండవర్థముల బాపుటక
య్యే దుర్గాదాను శౌర్యాద్యుత సాహసము లావశ్యకములైయున్నవి
కాన నేనిపుడే దుర్గాదానును సమీపించి కర్తవ్యసోపానముల నధి
హించెద! మేమిరువురమును పవిత్రితర మేవాడు స్వాతంత్ర్యోద్ధా
నాటకమునకు నూత్రీధారులమయ్యెదము.

(నిష్క్రమము.)

మేవాడుశౌర్యాన్ని నాటక వహి

ద్వితీయాంకము - పంచమరంగము

(సాగర్జి భవనము - సాగర్జి యువవేళించుచుండును;

సాగ- ఇదెచనుదెంచెనా ? హృదయగుహపుష్ప

శౌర్యశార్దూలపు శ కాన్యసిద్ధి

ఇదెపాడనూపె న శ మృదవైరసంశుద్ధి

విస్ఫులింగోత్కర శ వేదికస్య

ఇదెపైనవర తెంచె శ విదితమేవార్నాశ

వృష్టిమేఘాగమ శ వేళయిపుడె

ఇదెవ్యోమవ్యాపించె శ హృదయ సంతాపార్క

గగనకేతూ దయ శ గగిహణవేళ

గీ॥ ముంచెనరిభూమి, సూర్యి వ్యా శ పిం చెజగతి

బెంచెమద్యత్న గ్రాహళి శ మిం చెబడబ

విలయజలరాసి విమతాసి శ వశయకాసి

ఇదియెప్రాపించె మేవాడు శ విస్ఫురించె॥

నావైరిని నాశనవృత్తిదీక్షయందలి ప్రథమాంకము నమూ
నయ్యె! ద్వితీయాంకమీనాడేప్రదర్శించబడగలదు. నాశాత్రపు
నొక్కడగు దుర్గాదానునకు చక్కనిపరిభవముగలిగె. పుర్రరక్ష
ణభారమునాయుండంచబడియె. ఇకమిగిలినదెవ్వది? ఈదుర్గముమొ
గలుల స్వాధీనమునకొనంగి, వారిచేమాప్రతాపుల సంతమొందించుట
నొకదా కర్తవ్యశేషము! అహ! యిదియేమిచిత్రిము! నాకార్యజయ

మునన్ను వరించుకొంటి, ప్రతాపపాలితమగు నీదుర్గమునందు శిశోః
యావంశసంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యపరిణామ కాలము ఊహణమునకు చేరువ
యగుకొంటి, మేవాడురాజ్యము నాకరగ్రహణమునకై సమీపించు
కొంటి, నాహృదయమునచేయిపెట్టి కలదినరీతి సంతాపమొక్కువయ
గుచున్నదే! హృదయవంకజమున నెన్నియో శతసహస్రాశనిపాతంబు
లుప్పటిల్లుచున్నవి! హృదయమా! భవత్సమీపముననున్న సంకోచవి
కోచశబ్దములు, నీమేవాడురాజ్యసార్వభౌమురాలబ్ధిని రాజపుత్రస్థాన
భూమినుండి తొలగించు హుంకారశబ్దంబుల ననుకరించుచున్నవికావా?
నేడున్న నిత్యదీయ ధైర్యస్థైర్యవిభూతి! అకటా! అగణ్యపన్నగదంష్ట్రాదంశ
నవేదనముఁబోలె, నాయూత్పసాక్షి, వామనస్సాక్షి, ననుబాధించుచున్న
దిగదా? ఆహా! ఇది దుర్భరము! - దుర్భరము! - అయ్యో! మానససాక్షి
ణదేవతా! నీచిత్తూరురాజ్యసాక్షి, రేవతీసూర్యోదయమునుగాం
చినేరదని ప్రతిలవలవమునకును, ననునుద్బోధించెదవా? కట్టా! నే
ఘోరపాతకిని, నాకిహవరలోకములు దూరములని నిందించెదవా?
ఇదితగదు, ఇదియన్యాయమని సదయముగ నివేదించెదవా? ఔరా!
నీయట్టియచైతన్య, అరూఢ, అనుభవైకరూఢమగుదుస్సాక్షిని, సరకు
గొని, యీసాగర్జి, స్వసమూరబ్ధవైరిప్రతీకారపుణ్యవ్రతముమానునను
కొంటివా? ప్రళయ కాలరుద్రాసేకరాద్రవిజృంభణమొక్క పెట్టున నేనా
వైబడినఁబడుఁగాక! లయకృత్యనియోజిత, ప్రాణిప్రాణహరణ, కాల
మకాలదండచండఖండనములకే దావలమైన యగుదునుగాక!
నజహనముతాశాన్ని ప్రజ్వలనబ్వాలలేననుదార్కొనునుగాక!
గర్జికరవంజరబద్ధమగురాజ్యమా, పరజనకరకమలమున వ్రాలకత్,
తప్పదు, అక్కటకటా! తప్పదా! తప్పదా!! — ఈబాహురావువం
శశంసిత, ప్రశస్తశౌర్యరక్తమింకను జగద్విదితమైయొప్పురుచుండ, మా
స్వాతంత్ర్యిలక్ష్మిని, మామాతృదేశస్వాతంత్ర్యమహాధననిధానమును,

మా వంశపూర్వక రాజన్యశౌర్యపణసమార్జితప్రాణధనమును, నీనాడు
 యీ పాపపునాడు... యీ యనర్థము నాడు... నేను-వీరా బాంసునందనుడ
 నగునేను... పరులకప్పగించుటతప్పదా! తప్పదా! పరలోకరౌరవవరక
 కూపనిశ్రేణిక తప్పదా! దుర్భావమస్సహ దుష్కిర్తియీలోకము
 నతప్పదా! అయ్యయో! మాపూర్వక రాజనారాండులు, నిజంక్త ధా
 రాసారబలశక్తి సాహసములకానుకగించి యీమేవాడు రాజ్యరమా బా
 లిక నెట్లో స్వాతంత్ర్యపీఠివిలిపి, యజగామర శాశ్వతకీర్తిచంద్రిక నార్జిం
 చి, తమవంశీయులకు నిదర్శన ప్రాయముగ నుండుటకై కిర్తి జయస్తంభా
 దులనిర్మించిరి. వారిసంతతిని, వారిరక్త బిందు సంతతిని, వారి శుభ్రతద్వం
 ద్వవిక్రమ ఝురీసంతతిని, సుద్భుంపించిన నేను, నీమేవాడు సామ్రాజ్య
 సుస్థిరయగు రాలచ్చని, యస్థలిత స్వాతంత్ర్య సత్తాశక్తిని, నాశ మొనర్చి, తు
 త్తుమురొనర్చి, పర రాజన్యరక్త గంధమునకలపి వాటివీర గంధావలేపన
 మొందునా? ఆహా! అదియేమి? చిత్తూరు స్వాతంత్ర్య మహాలక్ష్మి! నేత్ర
 శతపత్రములనుండి నిరర్గళాశ్రుదారలువ్రాల, నెమ్మొమున విన్నందన
 ము మూర్తిభవింప, వివర్ణకృశీభూత వికార చైతన్యవిహీన దేహావల్లరివ
 ణంతుచుండ, నేప్పుచు, నన్నుకపించుచు, నాపన్నిధానమునుఁ జూసిపో
 వుచున్నది! జననీ! నేను నినునాశిలఁజేయను. ఇప్పుటిసమున్నత వైభవవి
 స్మయసంపదలకంటెవేయిరెట్లెక్కువ ప్రాజ్యవిభూతినికు చేకూర్చెద.
 య్య! పలదా! నీకా సార్వభౌమ కరలాలితనుహాపదవివలదా? నీ
 త్ర్యవినాశనమున లభించుమహేంద్రపదవియైన నిరసించెదవా!
 హా! కనుల కోపవిస్ఫులింగములుగదుర, వాకోశ సంస్థితి హస్తలల
 విరాజితకపాల ధారిణివై, యాక్షేపణపీక్షణకాతరిత శాత్రువసందోహ
 వై, నానాకరవాల పరశు ధనుర్పాణాదిశస్త్రాస్త్రహస్తవై, నాపైపర
 తెంచెదవా! ఇట్టికులనాపక, కులనిందక, క్షత్రియుకులనాశక, స్వదేశ

స్వాతంత్ర్యనాశకనుతుడుండటకంటె ముంపుటయేమేలని శోశాశ్రు
 ధారాసంక్షోభితకరవాలధారా సహస్రముల మ్రొందింపనేతెంచెదవా?
 ఆహా! ఇదియేమి మాయయా! లేక మతివిభ్రాంతియా! కాకున్న
 నంద్రజాలిగ విద్యామహిమయా! వీరాబాయి! మదీయజననీపదపవిత్ర
 భూషితయుగు వీరాబాయి? మాదృశపుత్రసహస్రశౌర్య ప్రబోధిని
 వీరాబాయి! అమ్మా! యిదియేమి! వీరస్వర్గమునుండి నీనందనునిచే
 ప్లాకృత్యాదులఁ దిలకింపఁజనుచెంచితివా? నీపూర్వికులు, యేడిల్లీకుల,
 యవనచక్రవర్తులజయించి, జయస్తంభములస్థాపించి మేవాడుపాలించిరో
 యట్టివంశమునజనించి, యదే డిల్లీళ్ళరులకు యవనసార్వభౌములకు,
 పూర్వరాజన్యశౌర్యవిదర్శనాదులకు నిలయమైన యాదుర్గమునువిక్ర
 యించెదవా?" యని నావైకోపమా! యీవైఞ్ఞి, నాకై, నామరణము
 నకై వేదియున్న శిశోదియారాజ్యలక్ష్మిని కాపాడఁజనుచెంచితివా?
 నను నీనందనుడళాను. భ్రాతృవైరదూషితుడను. దురంతానూ
 యాభోగాసమాకాంతచిత్తుడను. స్వమాతృ, స్వదేశ, స్వగౌరవ, స్వ
 రాజ్య, స్వవైభవ స్వప్రాణమాన ధనములవరులకు, శాత్రువులకు, విక్ర
 యింపనెంచిని బలుకూళను. ననుష్ఠృశింపకుము, చేరకుము, కరమువవి
 త్రితరమై, సర్వభువనపాలనవ్రతదీక్షాబద్ధకంకణమై, యిట్టలశ్చరునంతటి
 వారివదివేపుననిజనఖరాగ్రరేణుశకలముఁ నిలువరింపఁజాలునీయమోఘ
 భక్తాభయదాననిపుణమైనకంఠమున ననుష్ఠృశించినందున కలిగినయ?
 విత్రతాదోషమునుచేకూర్పకుము? ఆహా! ఎమియీజననియుదయభ
 లక్ష్మీసహితయై, నిజకరుణాకటాక్షనిస్సరత్కృపారసపూరంబువెదనీ
 చు, మేవాడుభూమి నాశీర్వదించుచు, క్రేగంట నస్త్రాక కృధారస
 దుసందోహములనాపైనవారిగ వ్రసరించుచుపోవుచున్నది. అయ్య
 యో! కన్నతల్లికినైతము కానివాడనైతి. బేరా! ఇంతేలయోచింపవల
 యు? అపుడేలోకమస్తమించెనా? గడవయలికినంతనేకంజాక్షుపూజనలి

పినల్లయ్యనా? కోర్కెదా! యిక నా చెంతకు రాకుము! నవిత్రీతరక్షత్రీయ
కులొద్దారక మైనయీజన్మమును చన్నను, మన్నను, మరంతదురధిగ
మ, దుష్కిరిరారవనరక పాత్రముగ నెనర్పకుము. ఇంతవఱకు
సీమిత్రులగు ననూనూ జ్యేష్ఠాదుల బలిమిచే నన్ను మాత్రబద్ధకనకసాల
భంజకవోలె నీయిచ్చవచ్చినట్లాడించితివి. ఇపుడిసాగర్జీ పరమపత్వ
గుణమయ్యుండై, అఖండవిజ్ఞానమనస్సాక్షి ప్రకాశితజేజోవిన్యాసుండై
నిక్కంపురాజపుత్రుడన నలరాజుచున్నాడు. (ప్రవేశము) ప్రమదమ
రుగున, శాత్రువులకా! సోదరులర, యేకమాతృసంజాతులని, సోదరధర్మం
బులపాటింపక మమ వరిభవించునెంచిన మొగలులకామేవాడుస్వాతం
త్ర్యము నప్పగించుట! అదియంతయుకల - అదియంతయుకల్ల - అదియం
తయు మనోభీష - మా నెద మా నెద.

ప్రమ—(సాగర్జీ పోజోప - చేయిపట్టుకొని) ఏమి మా నెదరు?
నాడుమిమ్ము నిఁడోలగమునక్రింది కీడ్చి పారివై చి మీరాజపుత్రునా
మమునకే కళంకమోపాదించిన మీశాత్రువులయొడ ప్రతీకారచింతన
నా? మీరై, మీకరగ్రహణమునకై వేచియున్న రాజ్యరామోమక్షిపరి
ణయమునా? లేక, క్షత్రీయవంశమునజనించిన పురుషసింహుండనుట
పార్థకపఱచెద ననుమీప్రతినయా?

సాగ—ప్రమదా! దుర్గర్విదుర్గదా! మత్కులనాశనప్రమదా!
తృదేశగౌరవ హరణపచపదా! పొమ్ము నాదృష్టిపథమునుండి!
హీనదుష్కర్మ దురాకృతకార్య హాలాహలమునదిగినది చాలక
ను దానముంచెదవా? తొలగెదవా?

ప్రమ—నేతొలగెదవా? మీరు ప్రాణములనుండి తొలగెద
రా! మీకిట్టి పిరికితనమలవకుట నాదార్భాగ్యము. మీచేనవమాని
తుడైనదుర్గాదా సీమిచేయుచున్నాడని తలంచితిరి? నేఁడో, రేపోమీకృ

త్రీమము బయలుపడుచిమీకొంపలార్పరానున్నాడు. అప్పుడెవరునో
లఁగెదరో చూచెదరటలెండు?

సాగ—నీమీ? దుర్గాదాసింకను నీదుర్గముననున్నాడా! రేపు
సూర్యోదయమగునప్పటి కతఁడిదుర్గముననున్న మరణదండనకుపాత్రు
డుకావలసివచ్చుకదా!

ప్రమ—వాఁడూరక మీకేమియు ప్రతీకారమొసర్పక చేత
గానికుండవలె తలమీద బట్టవేసుకొని పోవుననితలచితిరా!

సాగ—ఎవరున్న నేమి? ఎవరుచన్న నేమి! ఉన్నయుదంతమంత
యుమా యన్నకువచించి మన్నింపవేడెద. మరల మేవాడుస్వాతంత్ర్య
దేవత నీదుర్గమున నుస్థిరగానిలపెద.

ప్రమ—ఏమినిలపెదరు? మేవాడుస్వాతంత్ర్యమునా? అది మీరు
కాదు. మీవంశీయు లందరునువచ్చినను కాఁజాలదు. నేడు మీనుండి
కాకున్న, రేపొ, మరునాఁడో సార్వభౌమసేనలీదుర్గమునుసాధింపగలవు.
మేవాడుస్వాతంత్ర్యదేవత యాయుఃకాలము కొన్ని ఘడియలకు కాకు
న్నను కొన్ని దినములకైన నంతమగుట విధివిధానము.

సాగ—నిక్కము. అక్కరుపాదుషామానసమున నీరాజ్యమును
సాధింపవలయు ననుబుద్ధిజనించినక్షణమే యీదేశస్వాతంత్ర్యదేవత
యాయుఃపరిమితిదినములపైనున్నది. అయిననది నాచేజరుగవలయునా?

ప్రమ—మీయోచనకు నాకు నవ్వువచ్చుచున్నది. మీరు
సంగతియొప్పికొనిన మీయన్న మిమ్మూరక విడచునా? మీయన్న
మీయగ్గిజాడే, “ఏడు రాజదోహి; వీనిమనవివ్వరాద”నితక్షణమే
చర్మమొలిపింపఁడా! అప్పుడు మీకునిలచునదే? దుష్కిర్తియొ
డిరిశిక్షమరియొకటి! మేవాడురాజ్య శ్రీ శిశోదియావంశమును బాసి
మొగలులవశమగుచుండ, మీరు కనికరించి, మీకేముషీప్రభావమున
దానిని మీయందే, మీవంశమునందే నుస్థిరగనొసర్చుటదోహమా?

మీప్రతాపుడు స్వవరజలతారతమ్యములవిచారింపక దేశస్వాతంః
ద్ధారమను మూర్ఖాభిప్రాయమునకై వేలకొలంది వ్రజల, రాజపుత్రుల
బలియొసంగి, రాజపుత్రస్థానము నేనిర్మానుష్యముగ నొనర్చుచుండ, కరు
ణాతరంగితహృదయులై, మీరువ్రజలకు ప్రాణదానమొసంగి, దేశమా
తనుకాపాడనున్నారు. ఇది దేశద్రోహమా? మీరే యోచింపుడు!

సాగ—వ్రమదా! సత్యము! నీవాక్యము సత్యము! మోహనాం
గీ! నాకేమియుఁ దోపకున్నది. నాయొడలంతయు దురంతదవాగ్నిచ్చ
టానందోహముల పొదలుచున్నట్లున్నది. హృదయమున ననేకసహస్ర
వృత్తికము లొక్కపెట్టిన నన్నావేశించి, కరచినపగిది మహావేదనకలు
గుచున్నది. నాశిరము నావైనిలువకున్నట్లున్నది. ఆజయస్తంభము
నన్నుఁజూచి “నీవు ఘోరపాతకివి! సకీర్తాధయెంతయు తగినదే”యని
పరిహసించుచున్నట్లున్నది.

వ్రమ—ఈపిచ్చియే మీకార్యభంగమునకు కారణము. వ్ర
తాపుఁడును, నతనికుమారుఁడును జీవించియుండువఱకు మేవాడునకు
క్షేమముకలుగదు. వ్రజాబృందమునకు సుఖముకలుగదు. మీప్రతా
పుని యొక్కనికొఱకై దేశమే విధ్వంసమగుట సమంజసమా? రండు?
నేనంతయుసమకూర్తు. పాదుషాకడ మీరు సమ్మతించిన తేజంగున
ర్మమును సార్వభౌముని వశమొనర్ప నిదియేకదా సమయము-రండు

(నిష్క్రమము)

మేనాడుశౌర్యాగ్ని నాటకము

తృతీయాంశము—ప్రథమరంగము.

రాజభవనము; ప్రతాపగోపీనాథులు పవేశించియుండురు.

ప్రతా—గురుచంద్రమీ! మీమాటలు సత్యము లేయైనను నేనొ
ర్వఁబూసిన మహాకార్యమున నెట్టివారి కేకాలమున నెట్టిబుద్ధిపుట్టునో
యెవ్వరెఱుంగుదురు? నాకు దేశ సేవా యహాకార్యమున నాయ మొనర్చు
వార పవాదమునకు నైతము బాహిరులుగ నుండవలయు.

మ॥ సతియైనన్, సుతుడైన, భాతృసముఁడౌ + సన్నితృఁడైన నుధీ
గతిమేవాదుపురింధిపై, దొసగులన్ + కల్పించునీచాధుని
డతిశత్రుండగునాకు, దేశజనని + స్వానందస్వాతంత్ర్యమున్
మతిచేకూర్చువాఁడు మిత్రుఁడెపుడున్ + మాన్యుండువాకీధరన్॥
కావుననే వానిచంపకవిడచినాడ. వానిభావిప్రవర్తనమేవాని శిక్షా
విముక్తునిగ నొంర్చుటకును, వాఁడెట్టివాఁడనుటకును, కారణమగును.

గోపీ—ఒక వేళ నిరపరాధియగు తన్నవమానమునకు గురిశ
యన్యాముగ శిక్షించినప్రభువునెడ కోపముచే నకార్యము చేయఁ
ల్పడిన?

ప్రతా—అర్యా! అతఁడు దేశభక్తుఁడైయైన, నేను సవిమర్శ
నొసంగిన శిక్షకైకోపగించి, దేశద్రోహము చేయఁబాల్కునా! ఈవి
షయమున ననుమరల మరల ప్రశ్నింపకుండు - అదే సాగర్జీ వచ్చుచు
న్నాడు.

(ప్ర. సాగర్జీ-యుద్ధసన్నద్ధుడై)

సాగ—ప్రతాపసింహరాజా కభివాదనములు.

ప్రతా—సాదరా ! ఇది యేమిట్టివేళనై తము యుద్ధసన్నద్ధుడవై చనుదెంచితివి?

సాగ—యుద్ధమునకుఁబోవుచోయుద్ధ సన్నద్ధుఁడుగనుండవలదా?

ప్రతా—ఇంకిను తెల్లనారుటకు రెండుఘడియలుండ నివును యుద్ధమెక్కడ?

సాగ—దేశరక్షణార్థమైదుర్గద్వారముచేతకుఁబోవుచున్నాడ!

ప్రతా—దుర్గద్వారములచేత సైనికులప్రమత్తులై యున్నవారో లేదోయనిచూచుటకేగుచున్నాడవా? నిజాగ్రతయెంతయు ప్రశంసనియము. అయిన మనసైనికులందఱు రాజభక్తిభూషితులు. ఈదుర్గరక్షణముపై మేవాడుస్వాతంత్ర్యదేవతరక్షణ మాధారపడియున్నదని యెవ్వరు తెలియరు?

సాగ—సత్యము. మేవాడు రాజ్యశ్రీ యాదుర్గముపై మాధారపడియున్నది.

ప్రతా—సాదరా! నీవలనగదా!దుర్గాదాసును రాజద్రోహిగా నెఱింగితి. నీవులేకున్న నెట్టిప్రమాదమగుచుండెను.

సాగ—ఒక్కగుయతించుటయేనా! నావలన దేశమునకింకను ముము కలుగచున్నదో ముందు తెలియఁగలరు.

ప్రతా—సాగర్జీ!నీయిట్టిసాదరుఁడుండ నీదుర్గరక్షణవిషయమున ట్టిచింతయుఁ గలుగదు.

సాగ—ఈదుర్గవిషయముననేగాకయినామేవాడువిషయమున నే యెట్టిచింతయు మీకుఁ గలుగకుండ నొనర్చుటకైకాదె నేనింతశ్రమించుట?

ప్రతా—నిక్కము. అయిన మనమీదుర్గమును నాల్గుదినములు కాసాడఁగలిగితినా మనభిల్ల సైన్యమిందురాఁగలదు. మనకప్పుడు శత్రు బాధయుండదు.

సాగ—నేనుండ మీకు శత్రు బాధ యులేదు. మిత్ర బాధయు లేదు. అంతయు నేనెయ్యెనర్దు.

చ. ఆలమటలేసి శాశ్వత † సుఖానుభవంబొసగూర్తు మీకు; కా
ర్యలవమునైనచుండ దభి † రామత పూర్వికులున్నచోట నిన్
నిలిపెద; నీ, కు, మారకుడ † నేననుమాటయెసత్యమయ్యెడున్,
కలుగదు యింతకంటె మరి † కాంక్షిత మీభువినాకు భూవరా||
ఇక నాకు సెలవిండు. మరల త్వరలోనన్ను చూడఁగలగు.

(నిష్క్రమించును)

గోపీ—మహారాణా! నేనెంత ప్రయత్నించినను యీ సందేహమునను బాయకున్నది. నాకు నిన్ను రేయికలిగిన దుస్వప్నమునకుఁదోడు యీ సాగర్జీ వలుకులన్నియు భావగర్భితములైయున్నవి. అర్థాంతరమును సూచించుచున్నవి. ఏదియోయనర్థము వాటిల్లనున్నదని నామనస్సాక్షి చెప్పక చెప్పుచున్నది. ఈ సాగర్జీని విశ్వసించకుఁడు. దుర్గరక్షణ భారము నుమీరే స్వయముగ వహింపుఁడు.

ప్రతా—శాస్త్రిజీ! మీరు సందేహించునదెవరిని? సాగర్జీ నా సోదరువా? వాని మేనపాపనశిశోదియావంశర క్తమింకను ప్రవేశించుండుట మఱచితిరా? దుస్వప్న భయమునను, దుర్గాదాసు నెడవ్విగలవాత్సల్యమునను, మీమానసము కలతఁజెందియున్నది. (మీ నున్న కవచము భయంకరశబ్దముచే నేలగులును.)

గోపీ—మహారాణా! ప్రతాపా!! కుమారా !! నామాటయొకటి పాటింపుము! అదే—యాదుశ్యకునమునుగంటివే? ఈనాడేదియో యనర్థము తప్పక వాటిల్లనున్నది. లెమ్ము-అలసించిన ప్రమాదమగు. ఈ సాగర్జీ

ననుసరింతము- గైకొమ్మునీకర వాలమును- లేకున్న- నాకుసెలవొసం
గుము.

ప్రతా—గురూజీ! ఏలనేడ్చిల్లు భీతిల్లుచున్నారు, శిశోదియా
వంశగురుపీత మలంకిరించినమీకునుభీతియూ? కానింగు-మీరుపొంగు-
నేనును సత్వరముగవచ్చెద.

గోపీ—శీఘ్ర! యగరమ్ము- నేనుదక్షిణద్వారము చేంతకేగెద.
(నిష్క్రమించును)

ప్రతా—అహా! ఏమి! నేడునాహృదయమున సైతమేదియో
తావముకలుగుచున్నది. బాహ్యరావువంశీయులు కలయందైన తలంప
రానిభీతి హృదయమున పొడిసూపుచున్నది. మానససూతుడనే శంకిం
చుచున్నది.

మ|| తొలగెగైర్యము; శౌర్యసారమవిసెగ; తూలెన్ సముత్సాహముః
కలగెగ నూనసమేటికో? కలిగెనంగాకంపమాశ్చర్యమై;
చలగెగ భావములెన్నియోమదిని! నాశిల్లెన్ భుజాసారమీ
ఫలితంబేమగునుక్కో? దేశజనసీన్వాతంత్ర్యమెట్లువ్వనో!

గురువర్యుని వచసములయందు సత్యముండునా! ఈసాగర్జీ దేశ
దోహియగునా! ఖేరా! శిశోదియావంశమున జవించి, నాయట్టివానికి
పొదరుడైన సాగర్జీయా దోహ మొనర్చుట! కల్ల! కల్ల! కల్లయైన నీచుత్స
ల నేమనవలయు? హృదయమా! వీరలక్ష్మీనినానసాననూ!
సము. ఈమర్గ మొక్కటి నురక్షితమైయుండ నెట్టిశాత్రువును,
ర్యభౌములును నిన్నేమియుచేయఁజాలరు. (లోనకలకలము)
అదేమి కలకలము! సైనికకోట హాలముఁబోలెనున్నది. నేశంకించి
నదియేనిక్కువమైయుండునా! రామరామ! అట్లెన్నటికిని సంభవింపదు.
అదేదియోవిచారిం చెదఁగాక. సేవ కా! (ప్రతిశబ్దము రామిచే, కోపమున,
సేవ కా! సేవ కా! అహా! యిదియేమి- సేవకులొక్కరునులేరా! నామీ

టవానింక సుక్కరునులే! (ఘోషదీన్, దీక్, శబ్దములు) హా! భరాసీ! అంతా! అంతయు, నేశంకించినదంతయు, నేనూహించనిదంతయు, కలుగజేసితివా? రాజపుత్రయోధవగుడెంతయు తలవంచుభంగి యొనర్చితివా?

(ప్రవేశము-శీఘ్రియానమున భామాసా)

భామా—మహారాణా! అపాయము—అపాయము—శాత్రువనాహిని సమద్రోతరంగములవోలె లోనఁజొచ్చుచున్నది. ప్రాణములకు తెగించి, మగసేనపోరుచున్నది. జయము దుర్లభము.

ప్రతా—భామాసా! కోట కావలిపాలెవరు? కోట యెట్లు మొగలులస్వాధీనమయ్యె? మీరుండియు నీయుమ్మలమెట్లుకలిగె?

భామా—దేవా! మాటాడుటకవకాశములేదు, శాత్రువులెడ వైనున్నారు. ద్వారములు సాగర్జయువరాణాగారిస్వాధీనముననుండెను. (లోపలసాగర్జ-రహీం-కలకలము) అదే-అందుచూచితిరే సాగర్జిశాత్రువపక్షమవలంబించి మనసేన సురుమాడుచున్నాడు. లేండు-మేవాడును రక్షింప మీరొక్కరు సురక్షితస్థానము చేరుడు.

ప్రతా—హా! దుర్గాదాన్! సీసమంఠితసితివాక్యముల నాలింపమికి ఫలమచిర కాలముననే యనుభవించితిసి. భామాసా-పోమ్మ-నాకైయోచింపకుము. (కరవాలమొరనుండిదీసి) చేతకరవాలముంకువలకు సీప్రభువున కెట్టిహానియి కలుగదు! ఎట్టిశాత్రువులకును చ్చి పరువెత్తఁడు. పోమ్మ! మనసేనల రక్షింపుము. మీమీప్రాణరక్షించుకొనుడు. తాత్రీమిప్పుడు ఫలకారికాదు. 13

భామా—దేవా—

ప్రతా—మారుమాటాడకుము. యిదిసీప్రభువు వాఙ్మదుర్గనాశనదుఃఖమునకులోడు, మిత్ర, సైనికమరణదుఃఖమును సైతము మీప్రభువునకు చేకూర్చుకుము.

భామా—దేవా! తామేమొనర్చెదరు?

పృతా—నేనా! శాత్రువులీదుర్గమున పృవేశించి నుక్షణమేనా యోహికేచ్ఛముగిసినది. ఈదుర్గముతోడనే నాప్రాణములనైతముశాత్రువులుగైకొందురేమో చూచెద నీలుతనీవుపొమ్ము. మనసై నికులరక్షింపుము. (భామసా నిష్క్రమము.)

కరనాలమా! యీపృతాపునిమానప్రాణములునీపైనున్నవి దేశజననీ వాయవివేకముచే నీస్వాతంత్ర్యరక్షణమొనర్పజాలనై తి ఇదే! యీపాపి శరీరమును బాసి వీరస్వర్గముజేరియైన నిన్ను శేవించెద.

(పృవేశము శాత్రువ సైనికులు.)

శాత్రువాధములారా! దోహముచేదుర్గమునుపృవేశించినంతనేయీదుర్గమును సాధించినట్లయ్యెనా! గండు మోసమునకును జయలక్ష్మికిని బాధనిచుట్టరికము కలదేమోచూచెద - (యుద్ధము, పృవేశముదుర్గాదాను.)

దుర్గా—దురాత్ములారా! మేవాదుసేనాని మేనప్రాణములుండువఱకు మాపృథువును శాత్రువులు వేరిచూడనగునా? అదే అందుకు రికింపుడు మీసైన్యము లెట్లుపలాయితములగుచున్నవో!

(సైనికులు పరువెత్తుదురు)

పృతా—దుర్గా! దుర్గా! మఱల నన్ను చేరితివా! స్వామిభక్తిపరుడై, నమ్మినబంటువైన నిన్ననరావిదుర్గావలాడి, యవమానరూపిడిన చండాలునిమఱల చేరితివా? నీదయాగుణ మెంతపూర్ణము. దుర్గా! నివు మనారక్షించితిన్న కాని నాకూరటకలుగదు. అప్పుడు నాకు నిక్కముగ ప్రాణదాన మొనరించిన వాడవగుదువు. (మోకరించును.)

దుర్గా—(లేవనెత్తుచు) వ్రాభూ! నీవీట్లాడనగునే? తండ్రిలు కోరిన గొరించిన పుత్రీకులు తండ్రిలవేడవలయుగాక తండ్రిలు మేవాడులే? దేవా! యెట్లున్నాడవు. రాజరాజమూర్తాండునిచందమున వెలుంగువాడవు. తేజమువాసి రక్తపూరముచే కంజాయరంజలు మేనునచూడరాకున్నాడవు. దైవము నేమనువాడ! గోబ్రాహ్మణద్విజవతివ్రాతా బాంధనంబులకే మనువాడ! మేవాడురాజ్యాభిమానంబునేగతిఁ బాయువాడ! సాగర్జీదురాలోచనకాలకూటమున మఱల మిమ్ము చేరసాహసిందితి—

వ్రాతా—అచండాలునిపేరు నాయెదుట నుచ్చరింపకుము. ఇక నీరక్షణోపాయమెద్ది?

దుర్గా—దేవా! నావిషయమటుండనిండు. అంతిపురమునమాతృవర్గముగతియొద్దది. తొలుత దాని సమర్థింపవలయు. నేనెడలెదనాకార్యమునకు! రక్షించెదమహారాజీవతన మూతనయులశాత్రుల నురుమాడియైన! మహావంచనలఁ బడవైచియైననాదేహరక్తమాంసకబళములవ్రాతీకరవాలమానకు నింతింత నాహుతియొసంగియైన! నాకుసెలవిండు.

వ్రాతా—దుర్గా! పొమ్ము. నీమానసమున కౌర్యాగ్ని బాయక వ్రాజ్యలించుచుండుగాక. ధైర్యస్థైర్యములుఁ బాయకుండుగాక. సర్వధర్మములు నిన్నుకాపాడుగాక. బ్రదికినవారు నారావళి పర్వతసీమల చేరుదురుగాక. (వ్రాతేశముఝానాసరాపు-పైనికనిహాయుడై-వ్రాతా పసింహవేషమున- దుర్గాదానునష్కమము) ఝానాసరావ్! యిది యేమి? నావేషమూనితివి. ఓహో! తెలసె! నావేషమున- శాత్రువాలముల నీపైనాకర్షించి, నను రక్షింపనెంచివా? స్వామిభయణా! తూరవతంసమా! నిన్నేమనివ్రాతంసంతు? రమ్ము శాత్రు మేవాడుకౌర్యాగ్నిరుచి యింతవ్రాతకటింతము.

ఝానా—దేవా! వలదు - వలదు - తొలుతమీరు నురక్షిత స్థానమునుచేరుడు. మీరునురక్షితులైయున్న మేమునిశ్చింత త శాత్రువులనురుమాడగలము.

వృతా-వమీ- శాత్రువులకోలాహలము ననురణమున కాహ్వ
నించుచుండ, సైనికుల రణధ్వనులు- “నీకుపౌరుష మేమున్న- యుద్ధము
నకు రమ్మ”ను రీతి-పై పై వర తెంచుచుండ, నన్ను, కలాయనుడకమ్మంటి
వా? మీయందఱికిన్న యీవృతాపునికి మాత్రము ప్రాణమంతిపీ
యని తలచితివా? శి శోదియా వంశరక్త రేణువులనెంత వెదికిననులేనికద
నకాండిశీకతనాకు బోధించెదవా? ఈవృతాపు డీయుద్ధభూమినుండి
తొలంగవలయునన్న- శవవాహకుల భుజాసీమలనైన-విజయలక్ష్మీయు
హ్వనమునైననని విశ్వసింపుము.

ర్ఘునా-—దేవా! మము బోలువారెందఱుమడసిన నేమి- మీ
రొక్కరు జీవించియున్న మేవాడు మాతయేనుపుత్రపతియైచల్లగనిదిం
చును. ధర్మదేవత సంతసమందును. మేవాడు స్వాతంత్ర్య దేవతర ఊంఠ
భూమినవలరించిన మహామహాలు కదామీరు!

సీ. పరరాజపదచార † బాధలజన్మభూ

దేవికిమాన్యుభూతిలకు † డెవడు

పరులు, నందనుల † చెరవట్ట, వగనొందు

జన్మభూచిత్తరం † జనుడెవడు

ఐహికసుఖరాసి † నావలదోసిదే

శానందుడైనమ † హత్కుడెవడు

జన్మభూస్వాతంత్ర్య † పత్కిర్తితనజీవ

ముననిల్పుమదనమో † హనుడెవడు

గీ. అన్నిరూపములతనరి † యాత్మదేశ

ముద్ధరించెడుమాన్యులు † నుర్వి నెవరు?

నీపుడక్కంగ వికృమో † న్నిద్ర, సర్వ

భూపగజసింహ, రాణావృ † తాపసింహ.

సైనికులారా! మీ మీప్రాణములనైన పరకుగొనక- నేహ
సించినకృత్యమును నిర్వహింపుడు-

(సైనికులు ప్రతాపుని పట్టుకొందురు.)

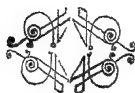
ప్రతా—ఝానాన్ రావ్—ఇదియేమి—సైనికులారా విడచెదరా!
లేదా! ఇది యాప్రభువదభక్తి కోరక వికసనము,

ఝానా—దేవా! ఆయన పరాధమునాయది! బలాత్కరణమున కాని
రణభూమి జాయననిమిరేయానతిచ్చుటచే మిమురక్షింపనియుపాయము
నేనాశ్రయింప వలసివచ్చెను. మీజీవితమే—మేవాడు జీవితము—మీమను
గడయే సకలమేవాడు స్వాతంత్ర్యదేవతమనుగడ—కానమీరు జీవింపనే
వలయు. లోకకలాణ కిరణుడైన మూర్తాండుఁ డస్తమింపరాదు.

ప్రతా—సైనికులారా! విడుపుఁడు నన్ను. మీకురాజభక్తియే
యున్న! మీకు దేశభక్తియేయున్న! ఝానాన్—ఇదియంతయు నీకృ
త్యము.

ఝానా—దేవా! తమిషుఁడు, సేవకుఁడొనర్చినయపరాధమును
వీరస్వర్గమునుండియైన—మీమన్ననవడసెదఁగాక—సైనికులారా! ఏలచూ
చుచున్నారు. ప్రభూ! యిదే సేవకుని కడవటియభివాదనము. బ్రదికియున్న
మరిలమిముచేరఁగలను. అప్పుడు మీరు విధించినశిక్షకడుసంతసము
భరింపగలను. మీకు సర్వదేవతలును, సర్వధర్మములును, శుభము
సఁగుఁగాక! సైనికులారా! ఇకమీరుపోండు.

(సైనికులు బలవంతమున, ప్రతాపుని నీడ్చుచుందురు. ప్ర
తాపుఁడు తప్పించుకొనయత్నించుచుండును. ఝానాన్ రావు, మందహా
సముననుండును, తెఱవ్రాలును.)

మేవాడు శౌర్యాన్ని నాటకము

తృతీయాంకము—ద్వితీయరంగము.

అంతఃపురమునందలిగది—విక్రమ బాయి యుప వేళించియుండును.

(అనుబంధము 9)

విక్ర.—అహ! ఎందుచూచిన, నీయర్థరాత్రీమున నీకలకలమే
నియో తెలియకున్నది. ఇది యుద్ధకోలాహలమైయుండువా ?

(ప్ర) వేశము అమరసింహుడు లీలాకుమారియు చెరియొకవైపు
నుండి యుద్ధపన్నద్ధులై—)

(అనుబంధము 10)

అమ—తల్లీ! నా కానతిమ్ము. ఈయర్థరాత్రీమున వైరులు మన
వైఱచుచున్నారు. నేనును నిజే కరవాలధనుర్బాణములఁగొని, శాత్రువు
ల నురుమాడెద.

విక్ర.—కుమారా! ఇదికడు సాహస కార్యము, వలదు. నీవు పో
వలదు.

లీల—అమ్మా! ఇప్పుడు సాహస కార్యమే కావలయు. ఇట్టి సమ
మున, తీర్తియకులభూషణులగు మేమూరకుండుట పాడియా? రాజపు
త్రకరవాలము లూరకనలంకారమున కేనా?

విక్ర.—కుమారీ, కుమారులారా! మీరుపసిపాపలు. మీ కేల
యుద్ధము?

అమ—జననీ! కన్నతల్లికి కలిగిన యావదలఁబాపలేని తనయుఁ
డొకతనయుడగునే? మాతాత యుదయసింహమహారాజా కాలమున,

మొగలులు చిత్తూరుదుర్గమును సాధించిరట, అప్పుడు క్షత్రియులకులభూషణులగు, “పుట్టా, జయమల్లు”లను నిర్వరు, రసపుత్రయోధులు నిస్సహాయులై, పాదుషా సైన్యముల నెదురించిమడిసిరట. అహ! ఏమివారి పరాక్రమము. ఏమివారిస్వార్థపరిత్యాగము !

లీల—అట్టివారు కొందఱైన భారతాంబగర్భమున జనించుటక తనగదా భారతీయగౌరవాభిమానము లింకను భూమిపై పేరునక్షత్రమున్నవి.

విక్ర—కుమారా! వారిశౌర్యసాహసముల నక్కరుసైతము మెచ్చుకొని ఆగ్రానగరమునువారి శిలాప్రతిమలచే నలంకరింపలేదా? అట్టివారు మడిసినను కీర్తికాయములచేనింకను జీవించినట్లేకదా?

అమ—నిక్కము. అదియే మాదాద్వైతము చెప్పెను. జననీ! మొగలులు చిత్తూరు దుర్గము నాక్రమించినపుడొనర్చిన సత్యాహితములనాకర్ణించినప్పటినుండి మావంశమునకుకలిగిన యవమతినితొలగింప నిర్ధరించినాడ. నాకుమాత్రము సెలవొసగిన మేవాడుభూమినుండి శాత్రువుల పారబోలెడ. మఱుల చిత్తూరుదుర్గమును సాధించి స్వాతంత్ర్యాలక్ష్మీనందునిలపెడ! ఢిల్లీని సైతమాక్రమించి యానగరమును మొగలు పౌజాసహితముగ యమునాతోయములగలిపెడ!

విక్ర—భఠీ! కుమారా! నీయాశయము మిగుల ప్రశంసనీయము.

లీల—జననీ! అయిననిరపరాధులగు ప్రజలను బాధింపవచ్చునా? వారేమిపరాధ మొనర్చిరి ?

విక్ర—కుమారీ! ప్రజలను బాధింపరాదు.

అమ—తల్లీ! ఈయుద్ధమునమాత్రమేలనేను దుర్గాదానుగరమున శత్రువిద్య ప్రకటించి శాత్రువుల నురుమాడరాదు?

ఉ. వైరుల నార్పలేక, వర + వాహినిగూల్చుగ లేక, తండ్రికిన్
చేరువనుండి, సుద్దులవి + శేషము చెప్పిప్రసాదభావమున్
గూరిచినంతకల్గున? య + కుంతితకీర్తియు దేశ సేవయున్
ధీరుభృతావనందనుడి + దేరిపుపండ్కులయాపుమావెదన్!

అమ్మా! మాతండ్రియనుజ్ఞ యుద్ధమునకై వేడనతఁడు నీవింక
ను, బాలుఁడవనియె! అమ్మా! నేను శాత్రువుల చక్కాడఁజాలనా! నేనింక
కను బాలుఁడనట!

లీల—ఏమి! దేశరక్షణమహాకార్యముననా బాల్యవార్ధకవిచార
ణ! బాలుఁడగుఁగాక, వృద్ధుఁడగుఁగాక, దేశస్వాతంత్ర్యదేవతకై ప్రితి
యొకడును తతప్రాణముల నస్పృహవలసినదే!

(ప్రవేశము—దుర్గాదాసు శీఘ్రియానమున)

దుర్గా—జననీ! లెమ్ము! లెమ్ము! కోట శాత్రువుల స్వాధీనమై
నది! ఇట్టియావత్సమయమున సంతిపురము జొచ్చిన నాసాహసమును
క్షమింపుము. ఆవత్కాలమగుటచే నిట్లు సంభవించె!

విక్ర—కోట యెట్లు శాత్రువుల పాలయ్యె. మీరందఱేమొన
ర్చుచుంటిరి?

దుర్గా—జననీ! దీర్ఘసంవాదమున కిదిసమయముకాదు. కార్య
మున శాత్రువులకు ముగ్ధుల జయింపలేదు. రాజద్రోహమాన నీయాపద
వాటిలె!

విక్ర—హా! దైవమా! నీకు దేశరక్షణమహాకార్యముపై కరు
ణకలుగదా? ఈమేవాడు నిర్మాచుమైపోవుటయే నీకు సమ్మతమా!
ఇకనీవు గుణవత్పాతివి! శిష్టరక్షకుఁడవని యెవ్వరు విశ్వసించురు. ఎ
వ్వరు పూజింతురు!

దుర్గా—జననీ! దైవము నేల నిందించెదవు? మన మొనర్చినదిమనమేయనుభవింపవలయు కాదే ?

విక్ర—అన్నా! మీమహారాజా! యెందున్నార? ఎట్లున్నార?

దుర్గా—నేమముగనున్నారు ! నీనేమమునకై వరితపించుచున్నార! పురము చేడ్వడుగాక! మాకవజయమేకలుగుగాక! రాజ్యమే నాశనమగుగాక! అంతఃపుర సతీమతల్లుల, రాజపుత్ర జేశమతల్లుల మానధనమును రక్షించుటయే ముఖ్యధర్మముగ భావించి, దేహముదంతటను నిస్సత్యమాడు ఖడ్గంబుల సరకుగొనక, సియనుగ్రహముకలిమి యిందు చేరగంటిని, ఇతరదువార్లుబోకములెత్తివచ్చినను నీమర్గాదానుమృతకలేబరముపై నడచిగానిమిమ్ము తేరిచూడనసాధ్యము. జననీ! గైకొమ్ము కరవాలమును! ధరింపుము పురుష వేషమును! అనుసరింపుము నీనందనుని ! ఆభవానీదేవియే మనల్గర్హింపఁగలదు.

విక్ర—దుర్గా! నిన్నెంత సువ్వనాడియున్నను, నా నెవ్వగమనమున నుంచక రాజకుటుంబమును రక్షింప కంకణము ధరించిననిన్ను నోరారస్తుతించుటకైన నియ్యదిసమయము కాకున్న దే. మానరక్షణమహాకార్యము మాకు ముఖ్యకర్తవ్యమనుట నేరును నెఱుంగుదు. శాత్రువులు విజయోన్మత్తులగుటచే సంతిపురధర్మంబుల పాటించరు. రణరంగమున హఠాఃరాహఠారిపోరాడి వీరస్వర్గమలంకరించుటయొకటి, చితిఁజేర్చి, జోహారొనర్చి, కామిసేజనభూషణాయమానమానధనమురక్షించుకొనుటయొకటియొకటికదా! తుత్రియాంగనలకిత్తరిపాలనీయధర్మములు. అయిన విభార్యాపుత్రపుత్రికలవిషయమేమి ? ఈకుమారునిగతియెయ్యది! నాలీలాకుమారి నేటు రక్షింపవలయు. వీరండలు మనల ననుసరింతురకదా ? నిర్దమనము నిరపాయమా?

దుర్గా—జననీ! నేనేమందును! వీరిరక్షణమునకై నాప్రాణముల సతిసంతోషముననుసంగెదకాని నాప్రాణసమర్పణమాత్రముననీ కార్య

ముసాధింపవగునా! రహస్యమార్గములనన్ని యు శాస్త్రపు లెఱుంగుదురు. తెలియకున్నను వనింప సాగరీ లేడా? కాన మనమందఱము కలసిపోయిన ప్రమాదము సంభవించుట నిక్కము. మాయపాయమునకై వెఱచువారముకాము. కాని, రాజపుత్రీదేశమాతయగు సీశారవరక్షణమునకు భంగముకలుగునేమో యని భీతిలైద.

విక్ర—అక్కటకటా! నాకుమారీకుమారులపై తమునిందే విపక్షకరవాలముల కప్పగించిననుపోవలయునా? వీరి రక్షించువారెవ్వరును లేరా?

లీల—జననీ! మమ్మొరులేబరక్షింపవలయు? రసపుత్ర శౌర్యాన్ని సంజవితులమై, ప్రతాపసింహు సంతటివాని గర్భమున జనించిన మమ్మొకరు రక్షింపవలయునా? జననీ! నాకైచింతింపకుము. నేనునీతనయనుకానా! క్షత్రియ లక్షణాందిత కరవాలము నాచేత ప్రకాశించువఱకు శాస్త్రపులు నీతనయనేమియు చేయఁజాలరని విశ్వసింపుము. ఒకవేళ వారికిజక్కినను నీతనయామృతక లేబర మొక్కటియే యని విశ్వసింపుము. ఇంక నాలస్య మొనర్పకుము.

ఉ. భారతమాతగర్భమున † భాసిలువిక్రమదీప్తిరేఖచే

ధారుణి జన్మమొందుదుగు † దారన్యపాంగన లాఢ్యవీరులా

పూరుషులట్లుయోత్రీగుణ † భూషితలైదురితారివార సం

ప్రేరితదుష్కృతాప్తినటు † వీడుదురంచుడలంపుమమ్మరో.

అమ—జననీ! నాకొఱకుమాత్రమేలచింతిలైదవు? పూజనీయ బాహ్మరావు వంశమున జనించి, సకల వీరాధివీర శిరోభూషణుడగు ప్రతాపసింహరాణాకూర్మి తనయుడనై, వీరసూమతల్లియగు సీగర్భమున జనించి, నేను మాత్రము వెనుదీయుదునా! నాయోపినంత వగతురఁబరిమార్చి వీరవిహారమునలిపి, వీరశిఖామణుల సంస్తవమునకుఁ బాత్రుఁ

డనయ్యెద! అమరసింహుండను నామము సార్థకబరచెద. తల్లి మాకై
యోచింపకుము. క్షత్రియాంగనాధర్మరక్షణ మహాకార్యమునకు బూ
నుము. రాజపుత్రినామమునకే, కళంకమా పొందింపకుము. దేహములశా
శ్వితములు బ్రదికియుండిననీందనుడు మరలనీకుదనన్ని ధానమును చేర
గలడు. లేకున్న, చచ్చి, వీరస్వర్గమున నైన, నీసేవకై వేచియుండగలడు.

వికృ—కుమారీ కుమారులారా! మీమాటలు నాకెంతయునా
మోదముఁగూర్చెను. అయిన చిన్నారివసిపావలే! కరనాలమూనియుద్ధ
మెట్లానర్తురు? తల్లికొఁగిటవశింపజాలుమిమ్ము శాత్రువులకప్పగించియె
ట్లుపోవుదు. కుమారా! రాజ్యనుభముల ననుభవించు జేయజాలకున్న
ను, చెంతనిడి పోషింపజాలకున్నను, చూచిననరుకాదు పగవారికప్పగిం
చి నేనేమని యీభవిజీవించు! నాతనయుడేడి- నాపంశోద్ధారకుడేడి
యని మీతండ్రియేడిగిన నేనేమని ప్రత్యుత్తరమొసంగుదు?

అమ—తల్లీ! అంతటి యనర్థమేవాటిలు నేని, నాసాహసమునకు
మరణమే ప్రతిఫలంబగు నేని నాతండ్రితో-

ఉ. ధర్మముకే వరాభవమ + ధర్మముకున్ జయమాటఁజూచి, తా
నిర్మలభక్తి ప్రాణముల + వీడెనుస్వర్గముకేగ నెంచి, నీ
కూర్మినుతుండు, దైవమును + గొల్చి, తదీయకృపారసంబుచే
ధర్మమునే జయించునటు + భారుణి జేయగనంచుదెల్పుమా.

జననీ! యివియా క్షత్రియాంగనల కుండతగిన - గుణములు!
ట్టిసమయములయందు తుచ్చవ్యామోహమెందైన దగునా! మొన్న
బుండేలు ఖండమున రాణీదుర్గావతి యొనర్చిన సాహసమువినవా! ఆపీ
రజనని- తనయేకపుత్రుఁడు, రణమున, తనకన్నులయెదుట మడయుచుం
డుటఁగాంచియుశత్రుమథనమహా క్రీడమానక, యాశవముపై నేతనయ
శ్వమునుబఱిపిఁగొరరితీయుద్ధ మొనర్చి, వీరస్వర్గమలంకరించెనని నీవేనాకు

వచించవా? ప్రేమవాత్సల్యాదులన్నియు కల్ల! క్షత్రియాంగవలకు కిర్తి
యొక్కటియేస్థిరము! మానరక్షణమే భూషణము! కరాకృమమే యలం
కారము. ఇదే-నేనిందుండు కొలంది నితుచ్చవ్యామోహమావరించి కా
ర్యభంగమొనర్చుచున్నది. కావున, నేపోవుచున్నాడ. ఇదేకడపటి య
భివాదన మాచరించువాడి. శత్రుసాగరము నీడుచో, నాక పాయము
వాటిల్లినను నాధైర్యస్థైర్యములు నను బాయకుండునట్లును, నీనందనుడ
నుటసార్థకజటచునట్లును నాశీర్వదింపుము. మాతండికి, ప్రతాపసింహ
రాజాకు, నేనచిరకాలముననే తన పాదసరసీరుహముల చెంతచేరగల
ననియు, నాతని ధర్మరక్షణదీక్షయేసను రక్షింపగలదనియు, నొక వేళనా
క పాయమువాటిల్లినను నేనది వరమనంతోషమున భరించితి ననియు వచిం
పుము. సత్వరముగ నాకనుజ్ఞయొసంగుము. (నమస్కరించును)

విక్ర — భళీకుమారా! యిప్పుడు నీవు నాకు మారుడ వనుటయు, రాజ
కుమారుడవనుటయు సార్థకమయ్యె. సింగము కడుపునసింగమేకదాయు
డయించును. అయిన బాలుడవే! శత్రుసైన్యవారాసినినురక్షించువారెవ
రు? నీకుదిక్కెవరు?

అమ — జననీ! నేనసహాయుడనని తలచితివా?

సీ. సరసింహు నిర్భీతి ♦ మొరసి పోరాడిన

ఘనహిరణ్యకసిపుఁ ♦ గనిన తల్లి

కులవైరి శ్రీహరిఁ ♦ దలబడిమార్కొన్న

మధుకైటభుల యాత్మ ♦ మనిన తల్లి

ఇరువదియొకసారి ♦ ధరణిపాలురగూల్చు

వరశురాముని యాత్మ ♦ వరగుతల్లి

హరియొ రాముండని ♦ సరసియు సనిసేయు

దశకంఠమదిలోన ♦ తనరుతల్లి

గీ. భారతాపనిరక్షింప ♦ ప్రాణమొసగు
 పృథ్వీసింహాదిశూరుల ♦ బెంచుతిల్లి
 వీరవర్యులమానస ♦ వీధినలరు
 దేవి- ఆశౌర్యలక్ష్మియే? ♦ దిక్కునాకు

లీల—భలీ! సోదరా! యిప్పుడునీవు నాసోదరుడవనుటసార్థకమయ్యె.
 జననీ! యేలతామసిం చెదవు? ఇమ్ము తెగువవహింపుము! ఆలస్యమొనర్పితి
 మా మనయందఱిప్రాణములు చనగఁగలవు. మనలో కొందఱైన జీవిం
 చి యుండుటమేలుకాదే- ఇదే- నేనును నమస్కరించుచున్నదాన- నీ
 భవ్యతరాశిష మొసంగుము, ప్రాణహానికలిగినను మానహాని కలుగకుం
 డునట్లాశీర్వదింపుము-

విక్ర—కుమారీ! నిక్కము- ఇదేనేనును నిక్కం పుత్రత్రియాం
 గనాధర్మమును పాలించెద! పుత్రపుత్రీకాదిహీనప్రేమలతను ఛేదించెద!
 కుమారీ కుమారులారా! పోయిరండు! మీకు సర్వశుభములు
 కలుగుఁగాక! అమరసింహా! నీధైర్యమేనిన్ను రక్షించుఁగాక! అచిరకా
 లముననే మీతండ్రినిచేరుదువుఁగాక!

సీ. వైరికంధరసీమ ♦ జేరి నీ తరవారి

యెల్ల వేళల విహా ♦ రించుఁగాత

తూత్రవిక్రమదీప ♦ కలికనీమానస

వీధినిశ్చలమాచు ♦ వెలయుఁగాత

వంశీయపూర్విక ♦ బాప్సరాయల యశః

కొముది నీపైన ♦ గాఢుఁగాత

జన్మదేశోద్ధార ♦ సన్నుతదీక్ష ను

స్థిరలీల నీపైన ♦ చెలఁగుఁగాత

గీ. శరశరాసన లక్ష్మ్యసం ♦ స్ఫురణనెందు

తప్పకుండగ నీమది ♦ తనరుఁగాత

విజయలక్ష్మి సీభుజసీమ † వెలయుఁగాత

అమితశాత్రేవగజసింహ † అమరసింహ.

అమ—తల్లీ! సీయాశీర్వచనకవచరాజము నను రక్షించుచుం
డనందైననాకాపదఁగలుగునే? యోచింపకుము. నేశుభమున మరలివత్తు.

(నిష్క్రమించును.)

విక్ర—కుమారీ! లీలా! యిక సిగతియె న్నొది?

(కు) వేళము— శీఘ్రయానమున. రాణాబాయి)

రాణా—జననీ! లీలాకుమార్తెకై సీవుచింతింపకుము! నావృద్ధసే
వకుండగు కమలాదాసు సాయమున సీకుమారి సురక్షితస్థానమును
చేరఁగలదు.

దుర్గా—జననీ! యోచింపకుము— నిన్ను సురక్షితస్థానమునుఁ
జేర్చినపిదప సీదాసుడు మఱల నిందురాఁగలఁడు. ఈదుర్గాదాసు మేన
ప్రాణములుండువఱకు మాప్రభు కుటుంబమున కెట్టిహానియుఁగలఁగదు—
లెమ్ము.

లీల—జననీ— సీవీదుర్గాదాసు ననుసరింపుము. కోటయంతయు
మొగలులస్వాధీనమైయున్నది. అదేశాత్రేపులు మహాద్వారము నతిక్ర
మించిరి. అల్లజే కఃవాటములు భేదించుశబ్దము వినవచ్చుచున్నది. నేను
కమలాదాసుసాయమున రహస్యమార్గమునఁ బోయెద— సీవును వీర
జననివికమ్ము.

(నిష్క్రమము)

విక్రమ—సోదరీ! రాణాసతీ! సిగతియెయ్యది? సీవేము
నద్దువు? అయ్యో! మమ్ము చేరినకలన కదా సీకట్టిపాటుకలిగె!

రాణా—మహారాజ్ఞీ! నాకైచింతింపకుము. నాకిందుకార్యముఁ
గలదు. నేనును తుత్రియాంగనముకానా :

చ॥ కలఁగకుమమ్మునాకొఱకు; † కర్కశశాత్రుఁడంతియూఁధముల్
 నలఁచెదనమ్మ; తాత్రీకిర † ఇమ్ములు దేహముగ్గిమ్మియుండనే
 కలఁతయుకల్గదమ్మ; నృప † కామిని గౌరవమానసంపదల్
 కలననసువృతానమును † గైకొనకేగునఁటమ్మసోదరి!

విక్ర—సోదరి! విధిలేకపోవుచున్నదాన! ఎట్లునీసౌశీల్యమును
 రక్షించుకొనియెదవో? ఎట్లుమఱల మమ్మునేపనిమునచేరఁగలవో? దైవ
 మెఱుంగు! నీకుశుభంబగుఁగాక! సర్వదేవతలు నీకుసాయమొనర్తురుఁ
 గాక.

(నిష్క్రమము - దుర్గాదాసుతో)

రాణా—ఆహా నేడు మేవాడురాజ్యలక్ష్మి నశించె! నేడుచిత్తూ
 రుమహాగౌరవమెల్ల శాత్రువులపాలయ్యె! అయ్యో! యీసాగర్జీనిబోలు
 ననూయాపరులు - స్వార్థతత్పరులు భరతభూమినిజనించినకతిన కదా
 దేశమాత యిట్టి పారతంత్ర్యాంధ కారమున మునింగిత్పడితిట!

సీ॥ మణిహేమభాగ్య సా † మ్రాజ్యములంది తా

నేతల్లి మిన్నయై † యెనసెజగతి

విద్యాపరిజ్ఞాన † విపులైకమత్యత

నేతల్లి మిన్నయై † యెనసెజగతి

కారుణ్యధర్మాళి † ఘనరఘరామాదు

లనుగాంచి యేతల్లి † యెనసెజగతి

స్వార్థపరిత్యాగ † పరగాంధిసుమయుక్తి

నేతల్లి మిన్నయై † నెనసెజగతి

తే॥ గీ॥ పరగలోకనూన్యుల దేశ † బాంధవులను

ఆత్మగర్భంబు ననుదాల్చి † యలరుజనని

భారతావనినేడు తా † పారతంత్ర్య

శోకదురశనందెన † సూయకతన!

ఇట్టివేళ, యిట్టియూపడవేళ - నాజనకుండుండిన ప్రభువునకును, ప్రభు కుటుంబమునకును, తనప్రాణములనైన నర్పించుచుండగదా? అట్టివానిత నయనైన నేనుమాత్ర మేలయూరకుండవలయు? నేనును, ననాధరాజయు వతి బాలబాలికా రక్షణమునకు నాయావచ్చుక్తినిధారవోసెద. వేషాంతరధారణమొనర్చి మహమ్మదీయసైనిక వేషమున కార్యసాఫల్యమందెద.

(ప్రవేశము - గోపీనాథుడు - శీఘ్రయానమున)

గోపీ—అపాయము - అపాయము - అమరసింహుడు శాత్రువులచేఁజెక్కెను.

రాణా—యువరాణా! - అమరసింహుడా? ఎప్పుడు? ఎట్లు?

గోపీ—మొగలుసైనికాధములకు గొండటికి వీరస్వర్గసాఖ్యమునుఁజేకూర్చి భవానీదాను హతకునిచే వట్టువడియె.

రాణా—లెండు - గురూజీ! యింకతడయ నేల? తొలుతమేవాడుయువరాణాను రక్షింతము.

గోపీ—కుమారీ - ఇదిసాధ్యమా—?

రాణా—ఇట్టి మహత్తరకార్యముననా సాధ్యాసాధ్యవిచారణము? - అంత మితిమీరిన నీతుచ్చప్రాణములుకదా! వానికైమనము క్షరవ్యముల మానుదుమే?

గోపీ—కుమారీ! ప్రాణహానికి నేనావంతుడు శంకింపను- నీవుక్షత్రియాంగనామణివి - అందునూ -

రాణా—గురూజీ - అదియూ - మీసందియము (గుప్తఖడ్గమునుదీసి) దీనినిచూచితిరే - ఈఖడ్గరాజము నాచెంతనుండువఱకు నీరాణానతి కెట్టిహానియుఁ గలుగదు - అయినను మనమీవేషములఁబోవరాదు - (లోపల దీన్ దీన్ శబ్దములు) అదే - శాత్రువులే మనకు

మార్గమునుకల్పించుచున్నారు. లెండు వారిని యమలోకమున కతిథులఁజేసితిమా వేషధారణకుపలయుపరికరములు లభించు. గురువర్యా! యిదే నాప్రతిస నాలకింపుడు!

చ. హరిహరులాన! మీదు చ + రణాబ్జములాన! సురాసురావభుల్
 కరగిననై నశత్రుకర + వంజర మధ్యగరాజ పుత్రునిన్
 నరుదుగ మత్ప్రతాప విభు + సంఘులమ్మోలనుఁజేర్చుదాననే
 నతితగూర్చి; బాసెదను + సంతకుఁజాలక యున్నపాణముల్.

(నిష్క్రమము)

మేవాడుశౌర్యాగ్ని నాటకము.

తృతీయాంకము, తృతీయరంగము.

కొమల్మేరు - దుర్గము. బయలువ్రజేశము.

సైనికులు మధుపానమొనర్చుచుందురు.

(అనుబంధము 11)

1-సైని—అరే! భాయి! ఇదియేమికోటజే! యిక్కడలానా, గానా, బజానా, ఖేర్. జనానా, గినానా యేమిలేదు, అంతాయుద్ధం-
యుద్ధం-

2-సైని—అరే! వ్రతావసింహకీ జనానాయేమైందిజే!

రామ—అరే! వారుమనకు జిక్కుదురా! ఈమేవాడురాజపు
త్రాకామినుల శౌర్యసాహసములు సైతము పరమాద్భుతములని వినవా!
వ్రతాపునిజనని వీరాబాయిశౌర్యము జ్ఞాపకములేదా?

(వ్రజేశము - లీల)

2-సైని—అరే! భాయి! యిక్కడఘోరీవుందిరా!

రామ—(ఆమెనుబాచి) అరే! ఈమే వ్రతావసింహునికు
మారియె యుండవచ్చును.

1-సైని—ఏవరిలడికీ యైతేనేమిరా! ఎంతకూపనూరత్తుంది.
దీనివయస్సు సోబాబరన్తుండవచ్చు.

రామ—అరే! మనయసికారికి నీమొనర్పించవలెనని మనకు
హుకుంకాలేదా!

1. సైని — భేష్! భేష్! మంచిచూటచెప్పినావు. (లీలను సమీపించి)
 ఛోక్కి! యెవ్వరునీవు?

లీల — అయ్యలారా! నేననాథ బాలికను - నన్నేలచుట్టుముట్టి
 తిరి. నాదారివిడుపుడు.

2. సైని-దారియాడది; బలే మితారిగావుండావు. మామజూ
 ర్కి నిన్నుస్తే బలేఫనందుంటాది. బలేమంచిమంచి సొమ్ములో గిమ్ములో
 దొరుకుతాయి.

లీల-అయ్యా! మీదయకేనంతయు సంతసించితి. ఇచ్చట దా
 పున న నాతండ్రియున్నాడు. అతని దర్శించి, యాతనియూనతి గైకొనిమా
 అల వచ్చెద. దారివిడుపుడు.

1 సైని-తండ్రిగిండ్రిమాకు సరివడను. ఛోక్కిచిక్తే వట్కో బో
 వాలా అని- మామజూర్కి-మకుంపుంది ఊర్కే వల్లియెక్కు! నై
 తో వు కాళో బండ్లో వేస్తాము.

లీల-(గుప్తముగనున్న ఖడ్గముఁదీసి) ఓరీ! మీతో సామవచన
 ములెన్నఁడైన పనికివచ్చునా! ఊరక దారివిడచెదరా? లేదా?

1 సైని-అరే! భాయి యిదేమి లడ్కిబే? కత్తి లేకోలడాయి
 వస్తుంది.

రామ-చెప్పలేదేమిరా యీమె వ్రతావసంహుని తనయయని
 (వ్ర)వేళము- గోపీనాథుడు తురకసర్దారు వేషమున)

గోపీ-ఓరీ! యేమిచేస్తూన్నారక్కడ?

1 సైనిక-ఖావంద్-మాకీఛోక్కి దొరికిండాది. దీన్నిమామజూర్కి తీ
 స్కో బోవాలా నూస్తూన్నాము.

గోపీ-అచ్చా- నేని- ఛోక్కిని తేస్తాను- మీరుపొండు.

సైని-(జోహరొచ్చి నిష్క్రమింతురు)

లీల-ఓరీ నీవేల వచ్చితివి? ఊరకవచ్చిన శోనిబట్టవైతినా ఖడ్గమున కాశుతియగుదువు.

గోపీ-కుమారీ! భీతిల్లకుము.

(అనిసహజ కంఠస్వరమున మాట్లాడును)

లీల-గురువర్యా! మీరేలయిట్టి వేషమును ధరించితిరి? ఆహా! నను రక్షించుట కిట్టి వేషమును దాల్చితిరా? ఏమిమియూర్త త్రాణపరాయణత!

గోపీ-కుమారీ! యిది యంతయు నారాణాశాయి సాహసము! మేము మొగలు సేనానుల నిద్దరిని యమలోకమునకంపి యిందువచ్చితిమి. భీతిల్లకుము.

(ప్రవేశము సై నికులు.)

1 సైని-అరే! బామ్మన్. మాకీమోసంచేసినావ్- చెప్పనీ పెవరు? గోపీ-ఓరీ! నేను బామ్మన్ కాదు. ఈలడ్కిభయపడకుండా యీ వేషం వేసినాను.

2 సైని-మాకీ: హుజూర్ యెంశో తిట్టినాడు.

1 సైని-కాదురా! ఏడు కాదు. ఈ సైలాన్ వచ్చి తిట్టించింది. గోపీ-ఓరీ! నేనెవ్వరైనది తెలియదా? (అనిఖడ్గము చూపును)

3 సైని-అరే! యిది వజీర్ ఖాన్ సా హేబుదిరా.

గోపీ-నేనెవ్వరనుకున్నావు? మీకు మతిలేదా?

1 సైని-ఖావంద్! మీరేమైన సెప్పండి! మే మీ ఖోకీని ఖో డ్కోపోతే రహింఖాన్ సా హేబ్ మాగల్లా కడడ్దాల్తావన్నాడు. మాకీ హుకుంఁతియింది.

గోపీ-అచ్చా! అయిన పల్లకి తెచ్చినారా?

2 సైని-అక్కడవుంది.

గోపీ-పాండు, ఛోక్రీ! నీకీ. భయములేదు పో! నేనువస్తాను.

(నైనికులు- లీల నిష్క్రమము)

“శ్రీయాంసి బహువిఘ్నాని” యేమిచేయుద మన్నను మేవాడునకు కష్టములేకలుగుచున్నవి సలీం- రాజపుత్రప్రసవితల నుద్వాహమాడ నుద్విఘ్నరుచున్నాడు. మొగలు సేనాని యీబాలనుఁగాంచి గురుతింఁచెనా నిర్బంధింపక మానఁడు. ఈవార్త నాలకించిన యుత్తరక్షణముననే మానైకధనుడగు మహారాజా దేహ మగ్ని హోతుని పాలుకాదే! దైవమా! నేనేమొందు! ఆహ! నాకింతకన్నకర్తవ్యము కలదే? కరాక్రమముననైన, మోనివాగురులఁ బడవైచియైన రక్షింఁచెద లీలాకుమారిని!

(ప్రవేశము రాణాబాయి శీఘ్రయానమున)

రాణా-ఏదీ! లీలాకుమారి! గురువర్యా! ఏమొనర్చితిరి?

గోపీ-కుమారీ! యీమేవాడుపై దైవమున కింతసులభముగ కరుణకలుగునని తలంచితివా? లీలను శాత్రున సేనాని శిబిరమునకుచేచి తఁబంపినవాడనునేనే.

రాణా-ఏమి! ఏమి! ప్రతాపసింహ తనయనా! శాత్రువశిబిరమునకా!

గోపీ-కుమారీ! యోచింపకుము. మనమేనప్రాణములుండ రాజకుమారికి యనర్థమువాటిల్లఁగలదే? మనమాయలంఘీరు యక్షిరును సంహరించి, యాతని దుస్తులహరింపలేదా! అవియే మనకిప్పుడు శరణములు. రమ్మ, నేనుఘోరమయ్యెద-సీవునాకు శిష్యుఁడు కావలయురమ్మ! ఆలస్యమొనర్చిన-ప్రమాదమగును.

(యిరువురు-నిష్క్రమము)

మేనాడుశౌచ్యగ్ని చాటకము.

తృతీయాంకము — చతుర్థరంగము — మొగలులయొద్దశివీరము

(ఒక చోట సాగర్జి శయనించియుండును. సమీపపటగృహమున

రహీముఖవాసీ దాసులు నిద్రించుచుండురు.)

సాగర్జి—(నిద్రాయం దే) ఆహా! అదె యగ్ని ప్రజ్వలించుచున్నది! అల్లదె హుతాశనుడు. లయకాలకాలరుద్రిని సకలజీవహరణరోషక మాయితిఫాలనయన వీక్షణములఁజూలె. నగ్ని వేదినుండి కృతుభోజన సప్తార్పులు గగనము భోద్ధారితములగుచున్నవి. ఔరా! అదియేమి? యీవై శ్వానరసిఖాసంబోహమప్పుడె సాంధ్యరాగముచుకూడి యత్యంతారుణిమ సుందునుభయసమామోగకాలమరుదెంచెనా? మత్కల్పితమాయాతంత్రీ గాఢాంధతా మిసృము తొలఁగి, జోహారు వీతి హూతుచుండియభింగితమైన ధూమమున కలసెనా? భరిరే! ధూమగతమైనమదీయ తంత్రీధూతమా-లిన్యము తదగ్ని తేజమున, కూడి ద్విగుణితమై వెలయుచుండుటలేదా? హహహహ! (నవ్వి) ఆ! ఆ! ఏమి? ఏమది? ఆశ్వేతాంజర ధారిణి యెవరు? (ఆక సమువంక నొ మెత్తి) మేను ననుగంభ ద్రవ్యములంది, విముక్తకేశ పాశయైబ్రాహ్మణ వృద్ధాంగ వాళిషములఁగొని, స్వతంత్రప్రకాశధాటిచే మఱింత హుతాశబ్దాలల రగుల్చుచు, ప్రళయకాలాగ్ని సమర్పికలాపముల నాహ్వానించుచున్నది! ఆయమయేమోతాద్రాదేవి! అదుర్గాదాను భార్య! భవాసీదాన్! ఇంతటికి కారణమెవరు? నేనుకదా? ఇక నేతడయరాదు. అయ్యదె యప్పుడే మోతాద్రాదేవి మోత్రతేజమగ్ని దేవునిచే సన్మానింపఁబడి యగ్నిగుండము

నుండియులుదేరి వామువునందు లీనీభూతమై, గగనవధానుపర్తనమై, తనగమ్యస్థానమును జేర నేగుచున్నది. ఇప్పుడామె జ్యోతియెంత తేజోవంతమైయున్నది! అల్లదే! ఆత్మాత్మాదేవి తేజస్థానమాకృమింప వలువురు రాజపుత్రాంగనలు చనుచున్నారు? భవానీదాస్ ! ఇక నాలసించిన ప్రమాదమగు! ఆ! ఆ! ఏమనుచున్నావు? నీవేళులనెవరిని చూపుచున్నావు? భామానాభార్యనా? కుముదాబాయినా? ఆదుర్గము మూలదాగి యగ్ని కాముతియగుచున్న రాజపుత్రాంగనల కనులకుండువుగ గాంచుచున్న ప్రమదాభాష వైపుచూపుచు ధనంజయోహూయమాన నిజశరీరలగు క్షత్రియమానినులతో కలుకుపలుకులు వినుమనియా? అవును! ఆయనుయేమిపలుకుచున్నది? ఇంతటి రాజపుత్రలోక ప్రాణమానవంతనాశనమునకు కారణభూతులము నేనును, నాభార్యయునని కదా? అదినిక్కువమే! ఏమి? అదియధార్థము కాదనుచున్నావా? రచపుత్రీకూరులు తారతమ్యజ్ఞానకూన్యత భారతస్వామియైన యగ్భరు సార్వభౌమునితోననిసేయ నూల్కొనుటయే యింతటి విచిత్రదేవతా గమనమునకు కారణమనుచున్నావా? కానిమ్మా. వీదియెటులున్నను నేనుమాత్రమువకీర్తినొందనోప! అదే యాకస్మపుపొలంతితో చెలిమి నల్పనేగుచున్న కౌర్యదేవత వారాధించి నువ్వినన్నగనొనర్చి నైజత్వోతేజవర ప్రసాదమందెద. ఇంతటియనాచ్య, యనూహ్య దోహదంబములకు కారకులగు ప్రమాదాభాషను, యవరశాత్రులను హుతాశనునందు. రాజపుత్రాంగనాభస్యమునంటదహించెద. (అని ప్రక్కనున్న దీపమునుగొని ఆతురతతో పరుగిడువానిబోలె వేగముగ కొన్ని యడుగులు పోవ)

(ప్రవేశము—భవానీదాసు—రహీములు.)

భవా—మహారాణా! యిదియేమి? ఎక్కడికిపోవుచున్నారు?
సాగ—ఆ-ఆ-అగ్ని దేవత! నన్నాహ్వనించుచున్నది! తనహస్త

కరములనన్నానింగన మొనర్చ మందహాసమున నరుదెంచుచున్నది
నన్నిక తడయకుము!

రహీ—సాగర్జీ ప్రభూ! మీశేమికలఁగాంచుచున్నారా! అగ్ని
యేమి? మిమ్మాహ్వానించుటయేమి?

సాగ—అదియా! అది—మేవాడురసపుత్రుల— శౌర్యాగ్ని-
భవా—చాలు—చాలు—లెండు—అదే—దేవిగారు తమకైవార్య-
సంపీయున్నారు. మీకుమారుఁడు, అజితసింహాయువరాజుగారు, ప్రాతః
కాలమునుండి మీకై కలవరించుచున్నారట! యిదే—యాయవనశేవాని
మనసహాయమాను విజయవార్తయు పాదుషాకుఁ దెలుపమనబడోనినే
బంపియున్నాడట!

(లోపలపైనికుల కలకలము)

రహీ—అగుఁ డాగుఁడు! అందెవ్వరో! మనచేతకరుదెంచుచు
న్నట్లున్నది.

(ప) వేశము:- సైనికులు-లీల-లో)

సైని—ఖావంద్ మూకీ! యాభోకీ! రస్తామే పోతూవుంటే
చిక్కింది.

రహీ—మంచిది మీరుపొండు.

సాగ—(లీలనుఁగాంచి దిగ్భ్రాంతుఁడై పోబోవ)

లీల—పితాజీ నిలుము? నిలుము! ఏలబోయెదవు? సీపునాకు
పీసతండిప్రైసను, నిన్ను పితాజీయని సంబోధించుటకే నంతయు సిగ్గు
చెందుచున్నదాన.

మ॥ కనులుతొక్కింతములయ్యెనిన్నుఁగనగన్ ♦ కర్ణంబులీవాక్యముల్

విసలేకన్యవధానువర్తనమాలై ♦ వెన్నెన్ననేతెంచె, న

మృగమీదుమృతవంక సంస్కరణచే ♦ మానెన్ స్వవృత్తిన్ ; పితా
జినినున్ తండ్రియటంచుచిల్వనకటా ♦ సిగ్గొందెదన్ ధారుణిన్ !

నీవెట్టిపాతకివైనను, నాకు పూజనీయపదవియందుండుటచే, నిదేయభి
వాదన మూచరించుదాన. నీయన్నకుమారి, అంతఃపురముకుమారి,
శాత్రువనముక్షమునకీడ్వబడి కన్న కష్టముల బడుటకనులారగాంచ
వలయునని వచ్చితివా? మేవాడురాజపుత్రి శాత్రువకృతావమానముల
నెట్లు సహించునోతుదివలయు నీవు గాంచవలదా!

భవా—రాజకుమారి! నీకిటయెగ్గొనరించువారెవ్వరును లేరు.
భారతచక్రవర్తి కుమారుడగు సలీయువసార్యభౌముని కర గ్రహణ
భాగ్యము నీకుచేకూర్చి, యువచక్రవర్తినివైయ్యాభూచక్రమేలు చుండ
గాంచి సంతసించవలయునని నీవినతండ్రియభిలాష! అందుకై యే ని
న్నిందుకొనిరా నన్ను నియోగించెను.

లీల—అహ! యెట్టిసదుద్దేశము మీరుగదా రాజపుత్రధర్మా
భిమానులు. పితాజీ! యేలమానముదాల్చితివి? ఊత్రియనగర్భమున
జనించి ఊత్రియాంగనను, అన్నకుమారిని, పగవారికిచ్చి సంపదలగడిం
పనేంచి బలాత్కరించు, నీయట్టిమహిమదారుడు, నీయట్టిపూజ్య
చారిత్రుడీ భూలోకమున నెందైనగలడె? నీనుండిగదా శిశోదియ
వంశమే పావనమయ్యె,

సాగ—లీలా నామాటనినుము. మార్భ్యముమానుము. కాల శే
శములనారసి, మనయభిప్రాయాచారముల మార్పుకొనమియేకదా
మన జేళియదైన్యస్థితికి కారణము!

చ! ముదుసలితావసుల్ తొలిని ♦ మూర్ఖతవాసిరి వర్ణభేదముల్,

యెదకనరైరి జేశయభి ♦ వృద్ధిని సర్వజనైకమత్యమున్,

ముదమునఁగాంచురీతిని స + ముజ్వలధర్మయుగంబువచ్చెనే
డిదెనవధర్మయుక్తి జగ + దీశితక్తిని దేవరింపుమా!

చెలువారు రాయితలలో మేల్బులతివిక మ్ము. నీవు సమ్మతించినను, సమ్మ
తించకున్నను యీ కార్యము నిర్భంధమున నైన నెరవేరఁగలదు- కాన

లీల—దురాచారా! కులపాసనా! నీవేలశిశోది యావంశమున
జనించితివి? రాజపుత్రప్రాధన వృక్షమునకే వేరువితైతివి?
అధమా! తనవారిని, తన్ను పోషించి, ప్రేమించి, పెంచినవారిని, యా
కత్పరంవరలఁబడనోసి, పితృపితామహాప్రాప్తమైన జన్మదేశమును,
జన్మదేశరాజ్యశ్రీని, మొగలులకమ్మి, కన్నబిడ్డలనైతము కన్నహరిక
ప్పగించునీయట్టికిరాతకుని, నీయట్టిచండాలుని మోముచూడ పాతకము
దురాత్మా! నీవాప్రతాపసింహమహారాజా సోదరుఁడనునామమును
ధరించినకతనబ్రదికితివి! లేకున్న, నేనేమినుజంపి, నీయట్టివానిజనమున
కైపులాపించు మేవామజననిని నిష్కల్మషగమనర్హుచుంటి! స్వధర్మబా
హిరా! యిట్టియవాచ్య పాపకార్యమొనరించుటకుఁ దలఁచితివా? తుద
కునీకులభించునదెయ్యది? చిరకాలమనోవ్యధాబాధితనిస్త్రీజ, నిర్జీవమైన
కళేబరముకట్టియే! నిన్నాచంద్రతారార్కమునావరించియుండు దురం
తదుష్కీర్తివిషవల్లరియొక్కటియేయనియెఱుంగుము. నీవేయభిలాషకై,
యేమనోరథ సిద్ధికై, యంతఃజేసి, మరియంతః జేయనున్నాడవో య
ట్టిసీమనోరథ సిద్ధినికు కలఁచుండైన సమీపింపదని నమ్ముము. దురితధ
ననిధానమా! సమరితముల కెన్నటికైన ప్రతిఫలము లభింపకపోదు. నీ
హేయకృత్యదుష్ప్రారంభముల కెన్నటికైన చక్కని ప్రతీకారము ల
భింపకపోవదు. సహస్రాక్ష సహస్రపాద సహస్రశిరుండైన యాజగదీ
శ్వరుండు మీయట్టి దుండగీషుల కుచ్చితకు తంత్రిమార్గ ఘోరపాతక
ముల నవలోకించుచునే యున్నాఁడు. గుప్త శిక్షణమున జాగరూకమైన
యాదేవ దేవుని చిత్తము మిమ్మూరక విడువదు! నన్ను నీదోహమేమి

యుచేయఁజాలదు. అంతకుపచ్చిన యీక్షతీయబాల కరవాలము స్వ
మానరక్షణసాధనమై నన్ని వేళల రక్షింప సంసిద్ధమైయున్నది.
సమస్తకల్మష కిల్బిషవృజన మూలకందమా! మేవాడు రాజపుత్రీకుల
కళంకమా! జీవింప నెంచితివేని, తొలఁగుము నాదృష్టిపథమునుండి!
నీయట్టిదేశభ్రాతృద్రోహిణి ప్రాణదాన మొసంగిన బంధుభావమునెడు
నిరోధము తొలంగక మునుపే!

రహీ—ఉదయపుర మహారాజా! సాగర్జీమహారాజా! మిమ్ము
నిఖల రాజకీయకార్యము లాహ్వానించు చున్నవిగదా! వెడలుఁడు! భ
వానీదానజీ! మీరు మహారాజా ననుసరింపుఁడు.

(సాగర్జీ - భవానీదానులు నిష్క్రమము.)

బాలా! యేలకోపించెదవు, కోపమున నేమైన కార్యసాఫల్యము
గునని తలంచితివా?

లీల—ఉదయపుర మహారాజా సాగర్జీమిత్రులగు మీకుతొ
య్యలుల జలాత్కరించుటయే రాజకీయకార్యము కాఁబోలు. పాదుషా
నందచులకు రాజపుత్రీకామినులఁగూర్చుటయేనా మీకు కార్యము. అం
దుకుకైయే కాఁబోలు మీకు సేవాధిపత్య మొసంగఁబడినది!

రహీ—నీవు రాజకుమారి వగుటచే నీమాటకోర్పితిఁగాక, నొ
గులీ నిందావాక్యములాడి జ్ఞాతికి పోగలరని తలంచితివా! నాకు నైస్య
ముల నడపుటయందును, వైరుల చక్కాడుట యందునుఁ గలపాండి
త్యము, కాంతాను నయసరస వాక్యరచనలయందులేదు. కావున,
కోపగింకకుము. పాదుషా, నిన్ను కోడలిగానంగీకరించునట్లుఁ జేయుభా
రము నాయది. మాకు, రూపవివక్షతయేగాని మతవివక్షతలేదు. నీవు
హైందవ మతమునే యనుసరింప నెంచినను, సర్వమతసమ్మత పాతీయ
గఁ సార్వభౌముఁడు తత్పరయంగీకరించును.

లీల—అక్కరునందునుఁ దగుఁగాక, నాయభవుని నందనుఁడగుఁ గాక, నీలీలాకుమారి శాత్రువుల కలయందైన తలంప దనివిశ్వసింపు ము. నన్నువ్వరని యెంచితివి? పీరాధివిర వ్రతావసంహుని తనయయ నుటమఱచితివా? పావనతర శిశోదియ వంశరక్తము నామేన వ్రవ హించుచుండు పెఱుంగవా! ఈక్షత్రియాంగ నామణి ప్రాణము లీదే హమును బాసిన పిదపనే యెరులీదేహము సంటంగలుటయనియెఱుం గుము.

రహీ—కలికీ! యేలవాదులాడెదవు? మా చెఱిక్కిననీకు విముక్తి కలుగ వలయునన్న ముల్లాసన్ని ధానమున పాదుషానందనుని పరిణయ మాడిన పిదపనే? తెలసితివా! నీసమ్మతివైన, యసమ్మతివైన నీకీపరిణ యము తప్పదు. నీవుసమ్మతించితివా, నీజనకునకురు, మేవాడు వ్రజ లకును నుఖముచే కూర్పఁగలవు. యోచింపుము.

లీల—నేనంతయు యోచించియే వచించితివి. మేవాడుసస్యోద కాదుల వర్ధిలి, రాణావ్రతావ సరిపాలన సౌఖ్యాబ్ధిఁజేఱుప్ర తిరసపుత్రుఁడును, మ్లేచ్ఛశాంధవ్యమున కియ్యకొనుటకన్న తమరాణా పుత్రి మరణించుటయే మేలనితలఁచును. ఇఁకనాజనకుఁడన్ననో, మ హామహిమాంచిత భూమండల తిలకాయ మానమగు సూర్యవంశము నజనించిన మానధనుఁడు. ఆతని పుత్రిక పాదతలవరాగమునేని శాత్రువు లు స్పృశింపనర్హులు కారని యతినియభిప్రాయము.

రహీ—ఓసీ! యేమిఁకలికితివి? సార్వభౌమనుతుఁడు నీచెట్టపట్టు టకు నర్హుఁడుకాఁడా! అబలవనియునందుననుబాలికపనియు, నెంచి యూరక సామవచనముల బోధించినట్లంతయు మీరిమీరి వలికెదవా? చూచెద నీచెట్టపట్టించుకొని యెదవ్రా? యేవ్రతాఘ్నము నిన్నురక్షిం చునో చూచెద!

లీల—దైవవశమున ద్రోహముచేగల్గిన విజయమునే సర్వస్వముగ భావించి, మదాంధుడవై, యావృతావపుత్రిని బెదరించెదవా? అంతకు వచ్చిన నాప్రాణముల కదాసీపుగైకొనఁ గలవు? ఈతుచ్చప్రాణములకై భీతిల్లి, యావృతావ సింహతనయనీయిచ్చ వచ్చినరీతి యొనరించునని యెంచితివా? నేను బాలికనగుట కతననేసీవిట్టిమాటలాడి బ్రతికితివి. లేకున్న- అంతయేల! సీవువచ్చించు నట్లుసీవుశూరుడవేయైన నాకొకకరనాల మిప్పింపుము. గైకొమ్ము కరవాలమును! రమ్ము యుద్ధమునకు- అపుడీబాలిక యెవ్వరో యెఱుంగఁగలవు!

రహీ—భేష్! సీధైర్యసాహసముల కెంతయు నంగసించితి! కాని, యుద్ధమనఁగ నేమనిడలఁచితివి? చెలువారు చిలుకలతోటి సరససల్లాపము లనుకొంటివా?

లీల—అనాధయగు నొక బాలికను బాధించుచు వలుకుకారు లనుకొంటివా!

రహీ—ప్రేమంపు పతులయెడ ప్రేయసులు చూపువృత్తయి కోవమనుకొంటివా?

లీల—నోరెఱుంగని, యనూర్యంపశ్యలగు రాబాలికల బెదరించి యొనర్చుకీరాతక కృత్యము లనుకొంటివా?

రహీ—ఏమంటివి? సీవిట్లుకలిగిన మదీయనిశిత ఖడ్గధారసీలే మేనునుఖండిం పకమాను నని తెలంచితివా?

లీల—అభిమానై కథనయగు సీవీరక్షత్రియ కుమారి, యుగ్గుతోబుట్టిన శౌర్యమును పొడర్కింపకమాను నని తెలంచితివా?

రహీ—పలుగాకీ! యింకనిన్ను పేక్షింపను. నోటికి వచ్చినట్లంతయు కారులు పలికినభవదీయ ప్రాణసందోహమట్ట నిలుచునని తెలఁపకుము.

లీల—క్షత్రియాంగనను పరిభవించ నెంచుట కాలాపివాల
మ దొక్కినట్లేయని తెలియుము.

రహీ—వలుగాకీ ! యికనీయాయువు ముగిసినది. చూచెదని
నైవ్వరు రక్షింతురో! నీయెడల చీల్చినీవాలుకుకు బుద్ధిగఱపెద!

లీల—కలుషాత్మా! రమ్మ-నీవుశూరుడవేయైన. యీమేవా
డు క్షత్రియాంగనాశౌర్యాన్ని నెదుర్పశక్తి! నీకుకలదేని?

రహీ—పాపిని- చచ్చితివి- (అనిఖడ్గహస్తంబై లీలను సమీపిం
చును. లీలతనగుప్త ఖడ్గముచే నతని ఖడ్గ మెగుర గొట్టును.)

లీల—అయినచా! నీశూరత్వమునకు తగినవ్యతిథలము! ఇప్పుడు యు
ద్ధమనఁగ నేమియో నెఱింగితివా? వ్యతావసించా తనయనుచునకుటయ
న నేమియో తెలసితివా? పొమ్ము- నిన్ను పుడే సహా రించుచుంటినిగా
ని, క్షత్రియధర్మమునకు విరుద్ధముకాన, మానితి! నీకువిధాతయిడిన
యాయువుకల్ల! ఇదే! నేనెఱింగితి నీకు ప్రాణదానమును!

రహీ—కామినిమణి ! నీశౌర్యముకే నెంతయు సంతసించితి.
నీవావ్యతావసించా తనయవేయగుచువు ! నిను బాధించు-అయిన
నాధర్మమును నేను పాలింపనేవలయుకదా ! పాదుషా కీవార్తనం
పెద. ఆతని యాజ్ఞ వడయువఱకు మాత్రము నిను నిర్బంధమున నుంచె
ద. అందు నీకెట్టి కొఱుతయు కలుగకుండుట కేను త్రరవాదిని.

(లోపల-గానము)

అదే-యెవ్వరో వచ్చుచున్నట్లున్నది- (వ్యవేశము- గోపీనాథ
కాస్త్రీ వకీరువేసనము) వకీరీ! వందనములు. ఈవీరమున ల. కరింపుడు.
ఆర్యా ! తామెచ్చటనుండి వచ్చితిరి ?

గోపీ—బేలా ! నేను మక్కానుండి యీదేశమును చూడవ
చ్చితిని, నీవు అలంఘీరు వకీరు పేరు పాదుషావలన విని యుండువు.

అదియే నాపేరు. నేను పాదుషా యొక్క చే మీసైన్యముల చూడవచ్చితి. ఇదే పాదుషా యొసంగిన వృత్తిక.

రహీ—(తత్పరిగై గొని) ఆహా ! అలంఘీరు పకీరు లాతాము! పాదుషా మన్నించు గురువులు కదా మీరు! దేవా! తమ వృత్తావము కర్ణాకర్ణి వినియుంటిని, నేను కృత్యక్షముగ దర్శింపఁగలుగుటచే నుదినము వక్షిరీ ! శిష్యుల మనోరథముల దీర్చకదా ! మీరిం దేతెంచుట !

గోపీ—జేటా ! యీకుమారి మెవరు ?

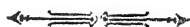
రహీ—దేవా ! యీబాలిక వృత్తాపుని తనయ-సలీం యన చక్కవర్తి సన్నిధానమునకు బంపనిర్ధరించి యున్నాడ.

గోపీ—కుమారా ! అల్లాయనుగ్రహముచే మీయుండతమం తయ్యు దెలసె ? అయిన కొలది దినము లీబాలిక నిచ్చటనేయుంచుము. సీకార్యమునంతయు సమంజసమైనరెద్ద-అయమకై మెట్టి శ్రమయైన సరకుఁగొనను. అందుకై కాదె ననిం దేతెంచుట? అయిన నెరులెవ్వరిందు రాకూడదు.

రహీ—భాగ్యము. త.నియొక్క శిరమున దాల్చెద. ఈకార్యము మాత్ర మనుకూలముగ నొనర్చితిరా మీశిష్యుని భాగ్యమునకు మేర యేలేదు. ఇన్ని పత్తరములుగ-పాదుషా, మానసింహులు సైతమొ సర్పజాలని వృత్తావసింహ పరాభూతి నేనుకొండనె యొనర్చిన వాడనగుమను. సైసికులారా ! మీరీబాలికను రాజాంతఃపురమునందలి యొకగదికి కొనిపొండు. వలయు నుపచారముల నొనర్పతగిన శ్రేవకులనియోగింపుడు. అహమద్ ! ఆగదికి నీవే కాపుగ నుండవలయు. నీకు బైరామ్ ఖాన్ నాయకుడఁగలఁడు. ఈపకీరు సాహేబు మాత్ర మెట్టివేళయైన సరాటంకముగ లోనప్రవేశించునట్లు మొనంగితి. ఇతరులెవ్వరును లోనప్రవేశించకూడదు. హెచ్చరిక ! పక్షిరీ ! సమాజకు వేళయైనది. పోవుదము రండు. (నిష్క్రమము)

మేవాడుశౌర్యాగ్ని నాటకము

తృతీయాంకము - వంచమరంగము.

కొమల్మేరు దుర్గము - బయలు - (ప్రవేశము రాణాబాయి)

రాణా - మొగలు జయపతాకమా ! ఇంకెంతకాలము విజృంభించెదవు ? ఆరంగల దీవమును, నస్తంగతికై యెదురుచూచు భానుమండలమును, మహావిజృంభణమున వెలరారుట లోకసహజముగాదే? ఈమేవాడు జననిపుత్ర పుత్రికల హృదయక్షేత్రముల నింకను ఊత్రవికృమజ్యోతి నిర్నామమై, విరూపమైపోవలేదు. కేవల ముదరంభరిత్వమునకై తనుమానసముల నమ్ముకొనిన చమూపతులవరాక్రమ ధైర్యసాహసములకును, దేశభక్తి ప్రశోధితములై, తమకన్న తల్లికై, ఆత్మగౌరవమునకై, తమగృహగృహిణి పుత్రపుత్రికలకై పోరెడు శౌర్యధైర్యములకును, గలతారతమ్య మచిరకాలముననే జగమెఱుంగఁగలదు. దేశభక్తి సామర్థ్య మచిరకాలముననే ప్రకటితము కాఁగలదు.

ఉ! పావనసు స్వశంత్రిదివి + భాసిలురాజపతాకభాను స
ద్యావరణంబునున్ పొదవ + నచ్చినకేతువు పోల్కి, రాజపు
త్రావని, కేతనస్థితి వి + రాజతవైన, నదెంతకాల మీ
వీచెలంగు? నీకతి ప + టిప్తసృపధ్వజవిక్రమార్కుడి
తావున వెలుకమ్మఱుము + దంబున మ్లేచ్ఛపతాకరాజమా!
ఆహ! యేమివామనోవాధునిధైర్యమా.

చ! ఎఱుఁగఁడు సైన్యసంకుదల! + నెవ్వరుసాయ మొనర్పరారు; తా
సరయఁడు కోశవృద్ధిని; మ + హాచలదుర్గమునై న, కానఁడా

యగదములున్ తురంగములు యక్కటశూన్యము; విక్రమంబునన్
తరుగఁడు ధైర్యలక్ష్మి, నను ♦ దారత పోరెడునప్పలంబగున్॥

(ప్రవేశము లీల)

కుమారి—శేమమున వచ్చితివా ? గురువర్యు లెందున్నారు ?

లీల—జననీ ! సర్వవిషయముల శేమమే కాకున్న యాలీల
ప్రాణములతో మీ చెంతఁ జేరునని తలఁచితివా ? అంతయేల ? గోపీనాథ
గురువర్యుడే యొకఁడుడియి యాలస్య మొనర్చియున్న యాలీలాకు
మారి యిప్పటికి వీరస్వర్గ నివాసివియై యుండరా ?

రాణా—అయి, సేబంధవిముక్తి యెట్లు కలిగె ?

లీల—ఆరా యమల్లుతనయను విమల మెఱుంగుచు కదా ?
విమల సార్వభౌమ సుతుని కరగ్రహణమునకై యెత్తి సాహసమునకైన
వెనుదీయదు. విమలయే, గురువర్యుని బోధనచే నీవకీరు వసనాచ్ఛాది
తయై నాచెంత కరుదెంచి, వాస్తవమును గైకొనుటచే నాకీబంధ విము
క్తి గలిగె.

ప్రవేశము గోపీనాథశాస్త్రి

గోపీ—కుమారి ! లెమ్ము-లెమ్ము- శాత్రువులు మన తంత్ర
మెఱుంగుటకు ముందే మన మీదుర్గపరిసరమును బ్రాయవలయు.

రాణా—గురువర్యా ! మీరును నీకుమారియు పొండు. నాకిం
కను నిందుకార్యముగలదు.

గోపీ—కుమారి—?

రాణా—ఆర్యా ! నను మన్నింపుడు. నేనా విమలాస్వారిణికి
బుద్ధిగరఘవల కీదుర్గమును బ్రాయజాలను. జేశభక్తిని వీటబుచ్చి,
స్వార్థమునకై. సనాతన ధర్మాచారముల మాని, శాత్రుపశంకుదల
వరించువారి నుపేక్షింపరాదు. అదే-అందెవ్వరో వచ్చుచున్నట్లున్నది.
తొలుతమీరు పొండు. (లీల-గోపీనాథులు నిష్క్రమము) అక్కట

కటా ! సుంపదలకును—గౌరవవిరుద్ధములకు నాశించి, వాత్సల్యగౌరవమును పాశమునందుకొని జీవించు నీచాధముల నుండియే కదా దేశజనని దుఃఖపారతంత్ర్యాంధకార కూటమున క్షణమున కొకమెట్టు దిగుచున్నది!

(ప్రశ్నము—దుర్గాదాసు)

దుర్గాదాస్ ! యేమి మరల వచ్చితివి ! మరల నెద్దియైన యా పదసంభవించెనా ? మహారాజు యెందున్నది ?

దుర్గా—మహారాజు భిల్లసైని కరక్షితయై యాగావళీపర్వతపు కనుమలచేరఁ బోవుచున్నది ? కాని యమరసింహయువరాజు యెందున్నాడు ? లీలాకుమారి గతియెయ్యది ?

రాజు—గురువర్షల సాయమున లీలాకుమారి దుర్గబహిః ప్రదేశము చేరినది! ఆకుమారికిఁక భయములేదు. అమరసింహుడు నాగర్జునహతకుని చెంతకిప్పుడే కొనిపోబడెనట ! రమ్మ—మనమందుపోవుదము. మనసైనిక వేషములే మనకు దారియొసంగఁగలవు ! పిదప మనఖడ్గములే శేషించిన కార్యమును నిరవశేషములఁ జేయగలవు.

(నిష్క్రమము)

చతుర్థాంకము—ప్రథమరంగము.

ఆరావళీ పర్వతస్థాంతము—ప్రతాపుని గుఱ్ఱము చచ్చి పడియుండును. ప్రతాపుడు చెంతమోకరించి యుండును)

ప్రతా—మేవాడునకును నాకునుఁ గలత్తుట్టతుదిబంధనము సైతము వీడెనా ! అశ్వరాజమా !

సీ ! అని లోన మునుమున్ను † సరిసేన దార్కొని

యాదరించెడు మేటి † జోదువీర !

వైఖడ్గాసార † వారంబునుండినన్

దప్పించి బోవు బాం † ధవుఁడవీర !

వ్యూహాచి శోభిష్టల + యుద్ధవేళ వ్యవేళ
 దర్శియకా మత్స్యాణ + చాతపీవ!
 రక్షకజన్మభూ + రక్షకై, యిపుడు నీ
 ప్రాణమర్పించిన + ప్రాణుడీవ!

తే. గీ. మేలికృత్యంబు బోధించు + మిత్రుడీవ!
 అన్ని వీడిన, ననువీడవ + టంచునుంటి
 నన్ను నేకాకిజేసితే + నన్ను తాంగ
 రంగమంబ ! నుబంధుతు + రంగమంబ!

దుర్గాదాసింకను రాడయ్యె. అంతఃపురవృత్తాంతమేమియు తెలియ
 దయ్యె! నాకొఱకై, నావేసమూని నన్నురక్షించిన యాశూరవతంతుడే
 మయ్యెనో! నన్నే సర్వస్వముగ భావించి నాకొఱకై సంతిపురమున
 వసించు నారాణానతిగతి యేమయ్యెనో! దైవయా! యింద రావత్సము
 ద్రమున మునింగియుండ నేనొక్కడమనియే మొనర్తు! సిపు నిక్కము
 గదీనదయావరుడవా? ధర్మోద్ధారకుడవా? అయిన నీమేవాడుజనని
 కేల నిట్టిదుస్థితి? ఖౌరా! నేనేల పొరనడియుండరాదు? జన్మదేశమని
 జన్మదేశస్వాతంత్ర్యమని శిశోదియావంశపరిపాలిత రాజ్యశ్రీని వరుల
 కౌసంగలేక యుద్ధమొనర్చుచున్నాడవా? ఇందరువ్రజలు నాయొక్క
 నికై తమప్రాపించిక సౌఖ్యసర్వస్వంబును త్యజించి దివికేగిరి, ఇందరి
 రోదనలకు, నిందరిప్రాణహానికి నేనుకారణమా? దైవమా? యేలపరి
 ష్టించెదవు? నేనధర్మమునకైనని చేసితివా? జన్మదేశస్వాతంత్ర్యోద్ధా
 రమునకైకదా? ఆహా! యింకను నెవ్వరునురారైరి! అంతిపురముననే
 మైన సత్యాహితము సంభవించియుండునా? ప్రాణహానికేని సమ్మ
 తింతు! కాని ప్రాణాధిక మానధనమునకేమైన భంగముకలిగియుం
 డునా! కలుగదు! కలుగదు! ధర్మమున కెన్ని బన్నములు సంఘటిల్లి
 నను నాశముసంభవించదు. శంకరా! నాకార్యమే వనిత్రతరమైన

ధర్మభంగము కలుగకుండుగాక! ఇదియేనీకును నాకును తుదికరీక్షణ మగుగాక!

మ! అరిసేనల్ దరిమించె; మామకబలం ♦ బంతంతక్షీణించె; నీ తరి సామంతగణంబు శాత్రువుల పా ♦ దాకాంతినాశించె; భూ ధరరాజుల్ భవనంబులయ్యె; తరువ ♦ తాహరమున్ నయ్యె; సం స్ఫురణన్ జెందెమనంబు; ధైర్యమవిసెన్ ♦ బోధింపవే యీశ్వరా॥
(ప్రవేశము - భామాసా)

భామా—మహారాజా రాజపుత్రప్రతాపమార్తాండ రాజేంద్రునకు జయమగుగాక!

ప్రతా—భామాసా! రమ్మ! యుద్ధమున శాత్రువులబారినుండి ప్రాణములకై పలాయనుడైన ప్రతాపునికెన్నటికైన జయముగలుగా?

భామా—దేవా? మీరుజీవించియున్నకదా దేశమంతకెన్నటికైన శుభముకలుగఁగలదు? మీకు నేనుజెప్పవాడనా? ఈదినమవ జయమైన మనకు జయమెన్నడైన కలుగదా?

ప్రతా—భామాసా! అదియుండనిమ్ము. అంతిపురోదంతములేమైన నెఱుంగుదువా? మీశేనాని ఝానాసరాపుత్రు యెయ్యది.

భామా—దేవా! ఝానాసరాపు వీరస్వర్గమలంకరించెను.

ప్రతా—ఏమి ప్రేమి - ఝానాసరాపు మడసెనా! నిక్కమా! అట్టిస్వర్గపరిత్యాగికినట్టి స్వామిభక్త్యలంకృతునకు దైవమిట్టిప్రతిఫలమొసంగునని నేవిశ్వసింపఁజాల.

భామా—ప్రభూ! వీరవతంసులకును, శౌర్యస్వర్గపరిత్యాగులకును వీరస్వర్గసౌఖ్యమునకన్న సమీక్షణీయమగు ప్రతిఫలమున్నదా! అదియుండనిండు. ఇదే “మేవాదుశౌర్యాగ్ని”చే నురక్షితమైన జయవతాకము!

సీ! రసపుత్రహృదయ ధైర్యంబు పోలికజ్జీర్ణ
 మయ్యు వైరుల కర ధిమందకుండ
 తనవారు శత్రుసా ధి దాకొంతితనరిన
 తాను వినమ్రమై ధి తనరకుండ
 క్షత్రియకాక్షేయ ధి సరణిశత్రులగాంచి
 చలియించి యొక్కచో ధి నిలువకుండ
 రాజపుత్రాధిమూల ధి రహిమానమునువీడ
 తనమానమున్నతి ధి తప్పకుండ

తే! గే! నెనసి మిన్నందిమేవాడు ధి ఘనతబెంచి
 నిన్ను, తనవ్రభు, పిల్వంగ ధి నేగుదెంచె
 ననంగ, మీకడకరుదెంచె ధి సధికభక్తి
 ధ్వజవతాకంబు గైకొమ్ము ధి ధరణిపాల!

ప్రతా—ఛత్రవతాకమా! నీకును నీవ్రతాపునిదుస్థితియేచే
 కూరెనా?

శా! శ్రీమేవాడునతి దరస్థితమనన్ ధి శ్రీరాజపుత్రోత్కరో
 ధామామూల్యయశంబనన్ వెలిగితిం ధి దాకన్విదేశంబులన్
 ఆమహాత్మ్యముమాననో? ధ్వజవతా ధి కాంబా! వగన్గుండ! నిన్
 ప్రేమకాకృమ్మరచేర్తు నీతలమునన్ ధి వీతార్తివై యుండుమా!

భామా—వ్రభు! అంతఃపురోదంతముల నేమైనవింటిరా

ప్రతా—లేదు, వచింపుము, నీకు తెలిసినదంతయు వచిం
 పుము.

భామా—మహారాణా! మనదుర్గాదానుసాహస వికృమము
 లంతిపురరక్షణజాగరూకములైయుండె, కాని శాత్రువతిమిరములెందును
 నానరించియుండు కతనను, శాత్రువులలో దుర్గగహస్యములన్నియు

నెఱింగినవాడుండుటచేతను నతని కార్యము సంపూర్ణజయసిద్ధి వడయుఁ జాలదయ్యె.

ప్రతా—భామాసా! యేలసంకోచించెదవు? వివత్సరంవరలే యావాసస్థానముగ నెన్నుకొనిన నీప్రతాపుని నెట్టియాకుదలైన భీతి గొలువజాలునే?

భామా—దుర్గాదాను మహారాజ్ఞి విక్రమబాయినిరక్షించెను.

ప్రతా—మహారాజ్ఞిరక్షించఁబడియెనా? నాకుమారుడు నాయనుంగు ఆమరసింహుడు—

భామా—అమరసింహ యువరాణాతానును వెంటవచ్చుట దేవిగారిమానరక్షణ మహాకార్యమునకు భంగమా సాదించు నేమో యని యెంచి స్వపరాక్రమ ప్రకటనమున నాత్మరక్షణ మొనర్పనిర్ధరించెనట!

ప్రతా—భళికుమారా! తరువాత—

భామా—యువరాణాగారు - దేవా! శాంతముగ నాకర్ణింపుడు

ప్రతా—భామాసా! తామసింహకుము, పిదపనేమైనది చెప్పుము - చెప్పుము!

భామా—దేవా! యువరాణాగారు శాశ్వతప్రళయజిక్కి శాశ్వత శేవాని చెంతకు కొనిపోవఁబడియెనట!

ప్రతా—దేశమాలా! జన్మదేశస్వాతంత్ర్యదేవతా! నీకొకరాజకుమారుని, నాకన్న - కుమారుని నెసంగితి-భామాసా! పిదప - నా లీల.

భామా—దేవా! శాశ్వతప్రళయఃపురముజొచ్చి లీలాకుమారిని నిర్బంధించ నహసించిరి.

ప్రతా—వాల్లీలవా ! శాత్రువులా!

భామా—దేవా! దీనినంతయునే సైనికులవలనవంటిని. లీలాకు మారి మొగలు శేనానిచెంతకు కొనిపోవఁబడియెనట! అమెను - దేవా క్షమింపుడు.

ప్రతా—భామాసా! తామసించిన నీప్రభువిక తాళజాలఁడు వదింపుము.

భామా—దేవా! ఆకుమారిని సలీంయువచక్రవర్తికి నర్పింప రేపుట్టికి జంపనున్నారట!

ప్రతా—ఏమి! ఏమి! అకాలప్రళయమును సలీమాసించెనా? చిచ్చరపిడుగును చెచ్చరసమీపింప సాహసించెనా? రాజపుత్రికామాన గౌరవములపై నీసకల “మేవాడుశౌర్యాన్ని” ప్రజ్వలించుచుండు అఱుగఁడా? భామాసా! తెమ్ము! వాకరవాలచాపభల్లముల ! ఆతురుష్క శేనాసామ్రాజ్య మొగలు సంతానసామ్రాజ్యవృక్షమును నొక్కపెట్టు ననున్నానించి, భేదించి, ఛేదించి, కలఁచి, దహించి, నీటకలిపెద! ఆశుంభని శుంభానురదమునియైన శార్వాణి విక్రమశ్రమ రీతి నిరర్గళ శర సంచయ రేణువజ్రశకలములచే, యవనభట సాముక మొగలు సామ్రాజ్య సర్వస్వమును గ్రహించి, నిగ్రహించి తొయధిముంచెద. విడపించెద నాపుత్రీ పుత్రుల! లయ కాలరుద్రిని పోలిక, శాత్రువకా సన ప్రధ్వంసమునర్చి, వైరి సంతానసంహార కీడానందము ననుభవించెద. అను భవింపఁజేసెద వారొనర్చిన కృత్యములకు ప్రతిఫలము ! (అనిసావేగముగ పోబోవ)

భామా—మహారాణానిలుఁడు. మాతృదేశము నేమిచేయ నెంచి తిరి ? మీప్రతిని నెందుచి నీతిరి?

ప్రతా—(తటాలున నిలచును)

భామా—మేవాడు స్వాతంత్ర్యోద్ధారణప్రతిము నేయేటఁగలు

వనెంచితిరి? మీరై కాదె మేమెందగమైన నంతసమున ప్రాణముల
నర్పించసిద్ధముగ నుండుట! మీమనుగడయే మూర్ఖదేశము మను
గడ. మీజీవితమే మేవాడు స్వాతంత్ర్యదేశత జీవితము. మీయునికి
యెత్తుత్రయధర్మ పరిపాలనయునికి. ఇట్టిచో మీరేకృత్యాకృత్యముల
నాలోచింపక సాహసమునకు దొరకొన్న మేవాడు మాతయే, యనా
ధయై, దిక్కులేక నశింపదా? అక్షాహిణీసేనల మీరొక్కరు మార్కొ
నినిర్జింప నెంచితిరా! మీరొనర్చిన వ్రతిన మఱచితిరా?

వ్రతా—భామాసా! నిక్కము నేపారవడితి. శ్రమింపుము
నీవే నాకుకృత్యముదోషించి యాచార్యుడ వైతివి! మీకుమార్గ దర్శి
గనుండవలసిన యీవ్రతాపుడే, తనభార్య పుత్రికలకునై దుఃఖించు
న్నాడని వగవకుము. జననీ! దేశమాతా! యిదేనా ప్రాపంచిక
సాఖ్య సర్వస్వము నుత్సజించితి. నీకొఱకై దారపుత్రికాది బంధంబుల
ఛేదించితి.

మి! సిరిపోడోలితి; రాజ్యసాఖ్యముల వా + సిన్ నీగితిన్, నీకునై
వరజాయానుతలన్ త్యజించితి; మనో + బంధంబుఛేదించితిన్
స్థిరధైర్యంబును ప్రాపుగొంటి; భవదు + తైజ స్వతంత్రత్వసం
భరణకొరితి; దేశమాత! సఫల + ప్రారంభునికేయనే!

జననీ! నాకైవగవను. అస్మదీయరాజ్య భ్రంశమునకైనించుకంతయు
చింతింపను. ప్రాణాధిక మామ కమిత్రసచివసేనాజ్ఞుండముల మృతి
కేని కొంచమేని దుఃఖంపను. మామక దారసుత ప్రాణాధికమానవరి
భవభీతికేని గూఢాంతయు వంతఁగనను. కాని, జననీ! నీకొఱకై, నీవ
విత్రాములకారవ స్వాతంత్ర్యవినాశనమునకై చింతిలైద, జననీ! సూర్య
వంశక్షోణీశకరలాలనమున నెంతయో వాసిగాంచితివి. అస్మత్కులపా
వనుడై, మదీయవంశ పాలనస్థాపకుండైన, బాహ్మరావులయమోఘతరవి
కృమకృమసాహసపరిపాటిచేభూమినినీవొక్కమానినివై, అభిమానినివై,

రాజ్యరహాభిమానివై, పొల్చితివి. అనంతసాహసవిక్రమాదిత్యుడనయ్యవక్రకృమాభంగురకీర్తిని గడించిన హమీరుశూరవతంసునిచే లోకోత్తరసమంచితాకార సద్గుణపౌండర్యాలంకార ఫలదేశవక్రశంసనీయాభ్యుదయంబుల జగత్కామినీతిలకాయితవై మ్రేచ్ఛచక్రవర్తి యగు మహమ్మదుట్లగునునైతము నోడించి చెరపట్టి కనికరంబున ప్రాణదాన మొసంగితివి. అస్ఫుత్పితామహుండును, వీర్యశౌర్యసాహసజనపితామహుండునునగు, సంగరాణాయప్రసంగరంగత్సంగరసమార్జితవీర్యస్వార్థత్యాగధురీణతచే నెంతయు చూపరులచే, పరులచే, వక్రశంసనీయ సిద్ధి నొందితివి. అమ్మరొ! యిప్పుడు హతభాగ్యుడగు నాయొక్కనిమనుగడచే తేజముడింది, కన్నపుత్రులఁ గోల్పోయి, స్వాతంత్ర్యోధనమునీగి యాత్మానాసమందిరము బాసి, భిక్షుకవై, యారావళిషర్వతగుహంతరములఁ జేరి, వృక్షైకళరణ్యవై, విముక్తకేళవై వినిస్సరదజనాశ్రుధారాసారసమభిషిక్తశరీరవై, దిక్కులేనిభంగి విలపింపవలసినచ్చగదాయని చింతిల్లద - దీనికై వగచెద - దీనికై దుఃఖించెద.

(ప్రవేశము గోపీనాథవిక్రమబాయి, లీలలు)

లీల—పితాజీ (అనినమస్కరించును)

వృత—(వెనుకకుజరిగి) అమ్మాయీ! లీలా! భీకరశార్దూలములనడుమ భవదీయమానధనశిశువు నిరపాయసిద్ధి నొంది నురక్షితమై నుశీలమైయున్నదా? అటుకాకున్న నీపితాజీ మీరిందువచ్చుటకన్న చచ్చుటయే మేలని తలంచుటెఱుంగవా?

లీల—జనకా! నీకుమారి ప్రేయసులనా నీవుసంజేహించుట! వృతావసింహ బాలికవైరిసంచయపిపీలికలకుఁ జిక్కునే? క్షత్రియైకమానలతామతల్లిక యింకనుపుష్పించి తనసౌరభమును మానకుండుట వలననే మిమ్ము చేరఁగలిగెనని విశ్వసింపుడు.

ప్రతా—ఇప్పుడు నేధన్యుఁడ! శంకరా! ఏకలింగేశా! నీకృపా
మాహాత్మ్యము వర్ణింప నేనెంతటివాఁడను!

ఉ॥ కూర్తువు దుఃఖతఁ నుఖము! ♦ కూర్తువు హలహలంబునకొ నుధక;
కూర్తువు దీప్తిచీకటిని; ♦ కూరిమి దీనులపెన్వగ్గ నదా
దీర్తువు ధర్మరక్షణ ము ♦ తఁక; కరుణామయ! నీదులీలనే
నేర్తునెనన్నుతింప! శృతి ♦ నిర్మలరూప! మునీంద్ర! జాననా!
గోపీ—కుమారా! యిది నీయాప్రతిమాన శౌర్యతరుకునుమ
మేగదా?

ప్రతా—(ఆశ్చర్యముననమస్కరించి) గురూజీ! మన్నింపుడు.
నేనుమిగుల వికలహృదయును నంతఃపురమానభంగసందేహవిషపాన
మున విస్మృతుండనై మిమ్ములఁగాంచనైతి. తామెప్పుడువిచ్చేసితిరి?
తమకృత్రియాపదయు శాత్రువులనుండి కలుగదుకదా?

వికా—నాథా! ఈమహానుభావుని సాయముచేతనేకదా మేవా
డురాజపుత్రీకా మానధనమింకను సురక్షితమైయున్నది. వీరి ధైర్య
సాహసములే మానప్రాణరక్షణమునకు కారణములు.

ప్రతా—గురువర్యా! మీయావకృతి యెన్నిజన్మములకుఁదీర్పఁ
గలను. మీయాశీర్వచన మొక్కటియేగాక మీశౌర్యసాహసములు
పైతము రాజకుటుంబ రక్షణార్థమై సాయమొసర్పవలయునా?

మ॥ భువనాపాలనకై భవాదృశతనో ♦ భూమంబుచెల్వొందు, ప్రా
భవజన్మావని పారతంత్ర్యగతి బా ♦ వజ్రబూనకళ్యాణములే
భువిచెన్నారవె? రాజతంత్రములు ♦ మిమ్ముగొల్వధన్యంబుతా!
కవిలోకోత్తర! మీశృంగ నడనా ♦ కార్యానుసాఫల్యములే!

గోపీ—కుమారా! దేశసేవకై బ్రాహ్మణులు తాత్రీధర్మ
మనుసరించిన నెట్టివైధర్మకరిత్యాగదోషమును కలుగదు. అదియుండ

నిమ్ము. మనదుర్గములన్నియు శాత్రువులచేజిక్కినను, సేవావారములు
యమపురికేగెను. ధనాగారములన్నియు శూన్యదేవతానర్తనశాల
లయ్యె. మనకిక మాతృభూమి మూశ్రయ మొసంగజాలదుగదా!

వ్రతా—నిక్కము. మేవాడుమాతను నాచేచేతిశాత్రువులకొ
సంగితి. కానిండు. నామేనప్రాణములుండువఱకు నమ్మాతను బాచు
జాల. ఈమేవాడుమాత కాకున్నను, వీరస్వర్గమైన నాకాశ్రయ మొసంగ
దేమోచూచెద.

గోపీ—కుమారా! యిట్టిమౌర్ఖ్యము కార్యసాధకమగునా?
సీవాక్కడవిందుండి యేమొనర్పగలవు? ఎల్లైన మేవాడుమాతకు
స్వాతంత్ర్యమును వఱల చేకూర్పవలదా? మనతనువు లీజన్మభూమిని
బాసినను మానసములిం దేయుండుగదా? సింధు ప్రాంతారణ్యములఁ
జేరియుండుండి ఢిల్లీకిబోవువస్తునిచయముల కొల్లగొట్టి, ధనమును సైనికుల
నుజేర్చుకొనికృమకృమమునజయలక్ష్మినిసాధింతుము. రమ్ము. నేనంతయు
వచింతు.

వ్రతా—జననీ! దేశమూతా! విధిలేదు. పోవనేవలయు! కన్న
లల్లిని రక్షింపజాలని నుతుండుండుటకంటె చచ్చుటయే మేలనియూర
టవహింపుము.

సీ, మాతను, మాస్యను, † మహిపైరులకునమ్మి
చనియెదననినన్ను † కనలకమ్మ!

తనువునప్రాణముల్ † తనరునందాక నీ
నుస్వతంత్రితఁబెంచ † జాతునమ్మ

నీనుతుల్ మాతృదో † హాసక్తులైరని
వలవంతనందంగ † వలవదమ్మ

సతినుతప్రాణాళి † జననిసీకర్పించి
నీసేవచేతు చిం † తింపకమ్మ

తే॥ గీ॥ వరహామిర్ సంగరాణాన్మ ధ పాలరక్త
మింక నామేనశుష్కమై ధ యింకదమ్మ
సతతవిహగరు తపమాళి ధ మంబులొసఁగి
జననభూమాత! నన్నింక ధ కనుపుమమ్మ!

సీ॥ భవ్యతానాను చాం ధ బలునదీజలముల

ద్రావించిపెంచిన ధ రాజమాత
ఆరావళీఫలా ధ ఈరమునర్పించి
మముబోచిమనిచిన ధ మహితజనని
పరమావధీరస ధ వ్యాప్తివ్యాధులమాన్వి
ఘనబలదాత్రీయా ధ కన్నతల్లి
స్వర్ణమణిధాతు ధ సమితిసస్మదభాగ్య
విభవములే చేకూర్చు ధ వీరమాత

తే॥ గీ॥ నిన్ను విడనాడి విధిలేక ధ నేగువాడ
సీదుపరతంత్రితాదూఃఖ ధ మిందుతాప
వలసి పోయెడసెలవిచ్చి ధ కనుపుమమ్మ
మహితమేవాడుజనయిత్రి! ధ మాన్యగాత్రి!

(నిష్క్రమము)

శ్రీ

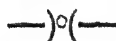
మేవాడు శౌర్యాగ్ని నాటకము.

చతుర్థాంకము.

ద్వితీయరంగము.

కొమళ్ళేరుదుర్గము - సాగరీభవనము.

ప్రవేశము - ప్రమద

ప్రమద—రాజపుత్రీస్థానసామ్రాజ్యమే వాగమ్యస్థానము, దానికై దేవమెన్ని యంతరాయములుఁ గల్పించినను మదీయశేముషీ ప్రభావమహాభద్రంబుననసాధ్యంబులసాధ్యంబులొనర్చి, యుపాయంబున మిన్నమన్న నేకంబుచేసెద. అంతటవిడుతువా! పీదకు యామొగలుల కంతపాశముల మదీయతంత్రజాలమహాశృంఖలములచే బంధించి భారతసామ్రాజ్య పదవినందెద! తొలుదొల్త నేమొనర్పఁబూనిన ప్రపంచద్విజయమహాయజ్ఞమునకు ప్రతాపుని, సమరసింహుని, ప్రథమ బలిగాచేసెద. నాహృదయశీల్యము బాపికొని, నిష్కంటకముగ రాజ్య మేలెద. పీదకు నామొగలులున్నారు. నేచున్నాను ధైర్యదేవతా! నీవొక్కతెపు నన్ను బాయకుము. అరివాహినులైననేమి? ప్రబలతరమరవా హినులైననేమి? శిలీసార్పభౌముడైననేమి? చిరుకుల్లియల ధాముడైన నేమి? వారిని నీకు సమర్పించి కన్నబన్నములబడునట్లొనర్చి భారతఖండము

నేనాకరతలంబుననిడుకొని, చేతనదిమి, నేలవిసరి, కాలవలచి, భూమిరాచి నిర్మామముగావించెద.

(ప్రవేశము సేవకుడు)

సేవకుడు—మహారాజీ! సైనికులొక బాలకునిబంధించి తెచ్చి యున్నారు.

ప్రమద—కానిమ్మ! మహారాజాగారెందున్నారు?

సేవకుడు—మహారాజాగారు రహస్యాలోచనమందిరమున భవానీదాసుతో మాట్లాడుచున్నారు.

ప్రమద—పోమ్మ! రాజాగారి కీవార్త వచ్చింపుము?

సేవకుడు (నిష్క్రమము)

అహ! వీడే అమరసింహుడైయుండునా? నాకార్యమంతయుఁ జక్కఁబడఁగలదు. నానాధుండేమొనర్చునో చూచెదఁగాక!

(నిష్క్రమము)

(యవనిక నెత్త ప్రవేశము అమరసింహుఁడు సైనిక నిర్బంధమున)

(అనుబంధము 12)

ప్రవేశము సాగర్జీ

అమర—పితాజీ (అనిభటుల తప్పించుకొని సాగర్జీ నాలింగన మొనర్చి కొనఁబోవును)

సాగ—దురాత్మా! ఆమాటనకుము! (అనిగోయును) చాపను న్ననీకు పితాజియైన నేమి? మృతాజియైన నేమి?

అమ—(దిగ్భ్రాంతుడై నిలచును)

సాగ—ఇదేనీకు మృత్యువాసనమైనది! తెలఁచికొనుము నీతలితండు! అ! తెలఁచికొనుము నీదైవమును!

అమ—నన్నా—! నీవు-సంహరించుటయా! నిక్కమా!

సాగ—నిక్కము! ముమ్మాటికిని నిక్కము! నీమృత్యువు నాచే నగుట విధివిధానము. దీనితప్పింప నీవు కాదాదైవము వచ్చినను కాజాలదు! మేవాడు భూమియందైదడుగులు భూమిమూల్యము నీకు కనికరమున మెసంగెదను!

అను—పినతండ్రి! నేడునీచందమతి విచిత్రముగ నున్నది! నీవు లాలించి, మన్నించి పెద్దజేసిన యమరసింహునా నీవుసంహరించుట!

సాగ—కావుననే నిన్నే మిచేయుటకును నాకుస్వాతంత్ర్యముకలదు. ఇకనిన్ను పాలించువాఁడా యముఁడు. నిన్నుచంపినకాని నాకు నుఖము కలుగదట! ఔను—నీవుండువఱకు నాకుమేవాడు సామ్రాజ్యమునిలువదా. శవములెన్నిటికిని మనుజులబాధింపవు. నాహృదయశల్యమైకాల్పవోకుమూన ఘోరసర్వస్వముగు నిన్నుచంపి నా మనశ్చింతబాపికొందును.

అను—పినతండ్రి! నేనునీకు హృదయశల్యమా! కాల్యపుడనా! పరిహాసమునకైనను కోపించియెఱుంగవే? అట్టిసీపు నన్నుచంపవచ్చిన నేనేమందును? కలయందైన నిమాటకు మారుపలికి యెఱుంగనే? నేనునిచెంత కేతించినంతనే “కుమారా! అమరసింహ!” యనియెంతయో, ప్రేమసింహార పలుకరించుచుంటివే? నాజనకుఁడు కోపింప నన్నెంతయో నాదరించుచుంటివే? ఏయత్సవముకాని, యేవినోదముకాని, నేనుచెంతలేకున్న నదివికోదోత్సవముకాదని యెన్నియో మూరులు మాతండ్రి మందలించినను, మానక, శ్రమగణింపక నాకై వేదియుందువే! ప్రాతఃకాలమున లేచుసరికి నన్నుఁగాంచకున్న నీకుమారుని నజితసింహుని సైతము తిలకింపవే? ఇప్పుడునన్ను సంహరింతువా? నిక్కమా! నేవిశ్వసింపజాల!

సాగ—అవన్నియుకల్ల! అదంతయుభ్రమ! ఇప్పుడునాచేయరణిం చుటమూల్యము ధృవము. ఇదిసీమెసట వ్యాసినవ్యాలు. నీకును, నాకు

ను చుట్టరికమున్నను, హాఖడ్గమునకును నిస్సాక్షిములకును చుట్టరికముకలుగదు- కలుగరాదు- కలుగనివ్వను.

అను—పితాచీ! నామొడ నేలకోవము? నీవుచింతాకాగింతుఁడవై యున్నతరి నీకుమరల సంతనము కలుగువఱకు భుజింపని నాపేమనుమఱచితివా? వాఁడునీవు రోగశాధితుడవై యున్నతరి, నీతలకడనుబవేళించి, లోకమేమునిగిన భంగివగచుచు, నీకువచారముచేయుచుండ, యెంతజేర్చి, ననుముద్దాడి “కుమారా! నీవేనా నెయ్యంపుకుమారుడ”వని వదించిన వలుకులమఱచితివా? ఎందుచనియె నీపేమ? ఎందుపోయెనీకూర్మి? నేనెనర్చిన నవరాధమైననెమ్మది? అజ్ఞానవశమున నవరాధమేమైన నెనర్చియున్న నిదేహహీయని పాదములబడెద! యమింపుము. (అనినమస్కరించును)

సాగ—కాలాహివాలమా! ఘోరవిషయ సంతానమా! నీయవరాధము నీవెఱుంగవా? నీతండ్రికి నీవుకుమారుఁడవగుట యొక్కటియే చాలదాయవరాధము!

అను—పితాచీ! యేమంటివి? నాతండ్రికి నేనుకుమారుడనగుటయే నేనెనర్చిన యవరాధమా! లోకైకవీరుడై, దేశభక్తిస్వార్థపరిత్యాగములకే యాదర్శప్రాయుడై, శిశోదియావంశమునకే లోకోత్తరకీర్తిఘటించిన ప్రతాపసింహ రాణాకు కుమారుడనగుటయే నేనెనర్చిన యవరాధమా! కానిమ్ము. అదియవరాధమే యెస, నాయవరాధమునకు నాస్సాక్షిముల వరమసంతోషమున నెసంగెద! నీవుప్రతాపసింహ సోదరుడవుకావా? నాకుపినతండ్రివికావా?

సాగ—కాను-కాను- నేనునీకు పినతండ్రినికాను. నీవునాకును తుండవుకావు. నీకునుచాకును నెట్టిసంబంధమునులేదు. అరివర్గముల రూపుమాప నేతెంచునీస్వీయకార్య దీక్షాబద్ధునకు, మేవాడు సామ్రాజ్యర

మాఖండలునకు, కుమారుడైనను, ముకుమారుడైనను, సోదరుడైనను, శాత్రువుడైనను నొక్కటియే! అనన్యసామాన్య మనోరోగముఖాపికొని నుఖించెద! నాకార్యకరణమహోత్సవమాన శెట్టియంతరాయములు కలిగినను నావిరూపుమావెద! ప్రేమవాత్సల్యాది బంధంబుల ఛేదించెద! విసర్జించెద మనోదార్పల్యమును. త్యజించెద మానావమానహీనతర శృంఖలమాల! అర్పించెద నీశిరమను భూమికి తొలిముద్దగా!

అమ—(మోకరించి) గైకొమ్ము. సంతసమున మెసంగెద! నా ప్రాణముల కదానీవుగైకొననెంచుట! అవిఘ్నీయశ్రేణునకు తృణప్రాయములు. జనకస్థానమలంకరించిన నీచేనవిచనుట నాకెంతయు సంతసమేయగు. నీకన్ననో ప్రాణాధిక కీర్తికాంతయే నీనుండితొలంగు. నీచేతప్రకాశించుచున్న కఠినతరలోహనిర్మితకరనాలమే, యీహింసాకరఘోరకృత్యమొనర్ప కరుణవహించి, చలించుచుండ, నాజనకస్థానమలంకరించిన నీకుకరుణకలుగ కున్ననిచ్చేమందును? అరులకు నిజరాజ్యప్రాణంబులనేని యర్పించిన పావనతరసూర్యవంశరక్తమింకను నీయందుప్రవహించుటలేదా? మానవజన్మ సామాన్యభూతదయావశ్యాత్తాపాదులు నీయందుమాత్రము నిస్తేజములై నిరూపములై పోయెవా?

సీ. నీపాపకృతికినై ♦ నీఖడ్గమసియాడు.

పినలండికరుణని ♦ న్నైనయరాదె?

వరశిశోదీయవంశ ♦ పావనరక్తమీ

దేహనాళికలందు ♦ తేజరిలదె?

ఘోరమాశిశుసాత్య ♦ “కూడదు; కూడదనె”

మలుకుమానససాక్షి ♦ మలుకలేదె?

క్షత్రియశోటిదు ♦ స్తరమైనయవకీర్తి

కలుగునంచనియాత్య ♦ తెలియలేదె?

గీ. రిపులు నైనను నీపాప † రీతి నేవ

గింతురిది య కార్యం బని † యెన్నవలదె!

నీచక్రత్యతనార్జించు † విభవమెల్ల

తిరముఁగాదంచు నుజ్జన † మరయవలదె!

సాగ—కానిమ్మో! మృత్యుముఖము నందర్థముఁ జొచ్చియర్థము భూమిపై వేలిలాడునో పేతమా! నీవేమన్నను సరకుఁగొనను. యమ భటకాలపాశ కాలదండ మర్దిత ప్రాణాపాయమృత్యు లేలిహ్యమానమహా శవమా! నిన్ను పేక్షించును, నాకుపశ్చాత్తాపమునకు కాలముమీరినది. కార్యానంతరమది కలిగినను నా కార్యతంత్రముల భేదింపఁజాలదు.

అను—ఆ యమభటకాలపాశ కాలదండములబారికీఁ జిక్కున పుడైన భేదింపఁజాలదా! నేనింతవచించుట నాప్రాణములకై వెఱచికాదు. ఈతుచ్చప్రాణములున్నను చన్నను నొక్కటియే. కాని, పినతండ్రి యగునీవు నన్ను సంహరించుటచే మహాదురితమున కొడిగట్టు చున్నాఁడ పుకదా యని చింతించు చున్నాఁడ! నే శూరుఁడ. శూరనందనుఁడ, దుర్మరణమొందనొల్లను. వేనవేలుతురుష్క సైనికులు నీచెంతనున్నాగు. నాకొక కరవాలమిప్పింపుము. నీసైనికులలో నెవ్వరినైన, నందరినైన, నాపైఁ బంపుము. నాకువీరమరణముచే కూర్పుము. ఇదియొక్కటియే నాప్రార్థన.

చ! జనకునిప్రీతికై తనువా † సంగెద, కాని, మదీయవిక్రమం బనితనరారు నైరుల హృ † దంతరప్రాణము లన్గిసింప పై ననసెడు! నీదుసైనికుల † నందరినైననుఁబి తల్పిశాం తినిఁగొలుకుంగ వేడెద! ను † దీర్ఘమతిన్ రణభిక్షనియ్యవే!

సాగ—(స్వగతము) మానసమా! ఐకృతకార్యనాశన ధూమకేతువైన కరుణారసమునుఁ బూనకుము! పుతుఁడే, దీనుఁడే,

శూరుఁడేయని చలించకుము. లోకవారసిన్నిద్రాకాలపురుషా! నాయుం
దావహించి, శాత్రువబీజాంకురమును నశింపఁజేసి, కరజాలధారారక్త
సిక్త కరవిరాజమానపంచాంగుళుల భీషణ, కఠోర, క్రౌర్యసమూలింగి
తుండవై పదిలముకమ్ము.

చ. ఖరతరకోపవహ్ని వ్రశి † ఖాప్తమనంబ ! దయారసానుసం
చరణతలైత్యమొందకు! వి † చారము నొందకు ! కృత్యజీవికిన్
స్థిరబలినిచ్చి వైరకృతు † దీక్షనుఁ దీర్చి, గతార్తి శాంతవై
వరగునురాజరాట్టదవి! † బాయును సంశయమేఘబృందమున్.

(వ్రాతము) ఓరీ! రమ్మ! నిన్ను తెగటార్చెద! నాకు పాపమే
కలుగుఁగాక!

అను—అయ్యా! యిదే సిద్ధముగ నున్నాఁడ. దీని నీకెట్టినుఖ
మైన కలుగునెడ నీసంతసమునకై, ప్రాణములనర్పించ సంసిద్ధుఁడుగ
నున్నాఁడ. ఇదియేకదా పుత్రధర్మము! అయిన, తొంద్రీవి, నీవు సిద్ధర్మ
మును పాలించుచున్నాఁడవా! యోచింపుము. తొల్లి, భోజకుమారుని
నతని పినతండ్రి ముంజుఁడు చంపనెంచెదవా? అతఁడెట్టి ప్రతిఫలమం
దె? “భోజ భోజ”యని వలవరించుచు, వశ్చాత్రావ బాధితుఁడై దుర్మ
రణమొందఁడా? మార్వారుచేకమున, భవాసీసింగు, తన యన్నకుమూ
రుని జంపి రాజ్యము నవహరించ వ్రయన్నింపఁడా? అతనికెట్టి భోగ
భాగ్యములబ్బె? దుర్మరణ మొక్కటియేకదా? నీవు మాత్ర మిహినచ
ఘోరకార్యమున నేమి సాధించెదవో చూచెదవట.

“సీ! భానాను చాంటులు † మహితమామేవాడు

శోణితవాహినుల్ † చూచునాడు,

మణిహేమ పుష్పమా † మాతృభూమిని సర్వ

నృపశిరస్తండముల్ † నెగడునాడు,

పేణువీణాగాన ♦ హృద్యమా నీభూమి

ననిశవ్రలాపంబు ♦ వినెడునాడు,

మృగమద సారథి ♦ మేవాడు భూమిని

శవగంధమెల్లెడ ♦ గవయునాడు,

తే! సర్వ సుత, బంధుసోదర ♦ సచివ మిత్ర

మరణములకెందువిలపించి ♦ మనెడునాడు

బ్రదికియే కారవనరక ♦ బాధలెల్ల

అనుభవించువు వెతలించె ♦ యనఘచరిత!”

నీవేమైన నొనర్చుము. నేనంతసమున భరించెద. నాధర్మము ను పాలించెద. నను సంహరించినను నది నాభాగ్యముగనే నెంచువాడ. ననుచెంత జేర్చినను, దూరికరించినను, పాలించినను, ఖండించినను నినుమానను. చూచెద నీకు దైవమెట్టి బుద్ధి నొసంగెడినో?

గీ. శిరము నర్పించి సుతకృత్య ♦ మరసిఁ దీర్తు;

తనయుపాలించి బ్రోచునీ ♦ జనకకృత్య

మెట్లు దీర్తువా? దైవంబు ♦ నేయెయొసఁగ

కలఁడో? చూచెద! కానిమ్ము ♦ క్షౌతలేంద్ర.

(అని యొక్క యెగురున పోయి సాగర్జీని వాలింగన మొనర్చికొనును)

సాగ—(కరవాలము క్రిందఁ బడును. తలవంచి, కన్నీరు నిండినిలువఁబడును. వ్రోవేశము. శిశుయోనమున వ్రోమద యొకవైపు నుండి, భవానీదాను మరియొక వైపునుండి)

భవా—మహారాణా! యిటురండు- పాదుషానుండ కమ్మఁగొని వ్రోవేశరియొకఁడు ద్వారమున మీకై వేచియున్నాఁడు. పొందు- (సాగర్జీని జలాత్కరణమున వావల బంపుచు) ఓరీ! నీమాయానటనలచే మహారాణా గారికి కరుణ కలిగించి, తప్పించుకొనఁ జాలితివా! నాయెడ నీయాటలు సాగిరావు.

అను—నిక్కము. దాసీపుత్రుడగు నీయెదుటనే నాట్యమాడఁగలనా? నీచాత్కా! యొనర్చుము నీయిచ్చవచ్చినరీతి! ఈవ్రతావసంహతనయుడు నీయట్టి నీచుల మాటాడింపనైన నెల్లడు. నేను నిరాయుధుడనని తలచితిని కాఁబోలు? ఈత్రీసహజ శౌర్యాగ్ని నాయందు వ్రజ్యలించుచు నేయున్నదని నమ్ముము.

భవా—దురాత్కా! చచ్చితి వింకెందు పోఁగలవు.

(ఖడ్గమెత్తి యమరసింహునిపైఁ బోవును. లోపలనుండి బాణమొకటి యతని హృదయము దూసి పోవును. “అ- హ- హ- చచ్చితి-” అని క్రిందబడును. వ్రజేశము యిరువైపులనుండి రాణాబాయి దుర్గాదాసులు. వ్రజేశుని దిగ్భ్రాంతయై నిలచియుండును)

(యవని కాపురో భాగమున వ్రజేశము రాణాబాయి దుర్గాదాసు అమరసింహులు)

రాణా—దైవకృపచే కృతకృత్యులమైతిమి. మనము రహస్య మార్గములన్నియు నెఱింగిన కఠిన సమయమున కందుచేరఁగల్గితిమి కాని లేకున్న నెంతవ్రమాదమగుచుండెను?

దుర్గా—మనయాకస్మికభాగమునముచే శాత్రువులు నిశ్చేష్టితులై మనకవకాశము కలిగించిరి కాని, లేకున్న మనలో నొక్కరైన యమపురమున నివృత్తికే పాతఁకావైయుండఁదా? (లోనకలకలము)

రాణా—అదే! శాత్రువనైనికులు నలువైపుల వరతెంచుచున్నారని పొమ్ము-నీవువ్రజేశునిచేరుము. నేనును, యవరాణాయు, భిల్లనైశ్యములగూర్చి కొని నిమ్ము కలసికొందుము. ఇంకతడయకుము.

అమర—దుర్గా! పొమ్ము! వాజనకునితో నాశేమమువచింపుము. విజయలక్ష్మీ కరగ్రహణమొనర్చికాని అమరసింహుడు తండ్రిని చేరఁడనివచింపుము.

గీ. అరులఁ జేరినరాసిరి † సరయఁబిలచి,
 విల్లు నెలవంకహారమ † ర్పించి, రాజ
 పుత్రనుస్థానమున నిల్పి † పూన్కి డీర్చి,
 తనయుఁడిటు వచ్చుననిఁ దెల్పు † తండ్రితోడ!

దుర్గా—ఏమీ? నాప్రాణములనైన యుద్ధావనికర్పించెదగాక—
 సైనికులు మార్కొన చనుదెంచుచుండ, వైరికంఠమాలికల ధరింప
 నాకరవాలయు వేకరుచుండ, శాత్రువులకు వెన్నిచ్చి వరువెత్తుదునా?
 చ. నవనములందు మంత్రితతి † సన్నుతి బిల్వ సురాళిమిన్నకన్
 భవనములందు నిల్చునె? య † పారవివక్షచమూపతుల్ ననున్
 బవరమొనర్పనంపగమి † పైవయిఁబిల్వ చనంగ పాడియే?
 అవనిని శూరధర్మమె? మ † హవయశంబిడిఁగాదె? మూనినీ!

రాణా—వలదు. శాత్రువుల కభిముఖముగనే తిన్నగ వెనుకకు
 పొమ్ము— ఆలసింపకుము.

దుర్గా—(మోకరించి) యువరాణా! శేలవిందు— సేవకుఁడు
 మరల మిమ్ముచేరఁగలఁడు. ఇదేకరవాలమునుఁ గైకొనుఁడు.
 ఉ. ఎట్టితపంబుఁజేసెనొకొ? † యీభరతాంబిక! విక్రమాధ్యు నీ
 యట్టి శిశు ప్రిసూనమున † నైనను సౌరభదేశభక్తి వే
 బుట్టగఁ గాంచె! యిట్టిగుణ † భూషణు లేపురుగల్గిలేని, తా
 నెట్టిస్వతంత్రీపీఠి విల † సిల్లును దేశమతల్లి ధారుణి!

అమ—(ఖడ్గమునుఁ గైకొని) దుర్గాదాస్! సింహాకిశోరము సిం
 హాకిశోర మేయగుఁగదా! చేతరాజులక్షణాంచిత కరవాలముండు వఱకు
 నీప్రభుకుమారుఁడుతనవంశమున కవయశముఁ గూర్పఁడనినమ్ముము.
 పొమ్ము. (నిష్క్రమము. అందరు.)

మేవాడుకొక్క నాటకము

చతుర్థాంకము.

—ప్రసంగము—

తృతీయరంగము.

[వర్వతగుహః; వ్రతాపుడొకచో చతికిలఁబడియుండును]

[లీలావిక)ములు దూరమున నుపవేళించియుండురు]

వ్రతా—సీ! మేవాడురాజన్యః † మేలిమిపుత్రివై

కటిక నేల పరుండఁ † గంటివమ్మ!

లీల—దేశసేవాభాగ్యః † దీప్తమీశయ్యయే

వరహంసతూలికః † పాన్పుతండి!

వ్రతా—సతతసామ్రాజ్యైకః † చక్రివర్తిని కాన

పాదచారిణికాగః † వలసెనబల!

విక) —మాతృసేవాభాగ్యః † మాన్యఁడౌపతివెంట

చరియించుటేపుణ్యః † సరణినాథ!

వ్రతా—పశ్వాన్నసమితిని † పారవైచెడునీకు

ఆకునలమ్ములా † హారమాయె!

లీల—స్వాతంత్ర్యపశ్వాన్నః † సాధిలాఘులకెందు

ఆకునలమ్ము ప † శ్వాన్నమయ్య!

వ్రతా—కౌశేయవస్త్ర సం † కాశినివాసేపు

నారచీరలుఁ గట్ట † వలసెనతివ!

విక్ర—సత్కిర్తియే నాకు + సతత కాశేయంబు

నారచీరలిల స్వ + ర్ణాంబరములు

ప్రతా—గీ. నాడు గర్భసీమను పుట్టి + నందుకతన

కంటి కడగండ్ల నెన్నియో + కన్నతల్లి!

లీల— లోకసన్మాన! నీగర్భ + లోకజాత

నగుట లోకకమాన్యనే + నైతివని!

ప్రతా—కుమారీ! నీసంతాపమును చూడజాల! వంశవరంప
రార్చిత దేశమాతను, మేవాడురాజ్యమాతను, నాచేచేత వరులకప్పు
గించి, వారొనర్చు సత్కాహితముల తిలకించి, యమ్మాత పరితాపమును
చూడనోప! శిశోదియావంశకీర్తి గౌరవముల శాత్రువులకు విక్రయించి
వారుతిని, యనుభవించి, పారవేసిన యుచ్ఛిష్టమును స్వీకరింపనోప!

సీ! మోరీలనోడించి + యారాజ్య రమనెక్క

మానిని యననిల్పె + మహిమకండు

మహామదుటగ్గకు + మహినోర్చి యాదేవి

పోషించి స్థైర్యత + బోధనెకండు

విజిత దేశాధీశ + విజయచిహ్నల వరా

భరణభూషితజేసి + మనిచెనెకండు

భరతమాతకై శిరో + మాణిక్యమనకీర్తి

మకుటధారిణిజేసె + మాన్యుఁడొకండు

తే. వారిశౌర్యాగ్నిజనిత మే + వాడుమాత,

పారతంత్ర్యానుశృంఖలా + బద్ధజేసి,

ప్రాణమీదేహముననుండు + వలకుచాల

శాత్రువోపభోగిని చేయఁ + జాల! చాల!!

[ప్రవేశము దుర్గాదాసు]

దుర్గా—దేవా! జయము జయము.

ప్రతా—దుర్గా! శ్రీమమునవచ్చితివా?

విక్ర—దుర్గా! అమరసింహునిగతి యెయ్యదియో నెఱుంగుదువా?

దుర్గా—మహారాజ్ఞీ! మేము యువరాజునాను రక్షించితిమి. రాజాబాయిజననియు, యువరాజుగారును భిల్ల సైనికులఁ జేరఁబోయిరి. శాత్రువులనుండి వారికిఁక నెట్టిభయమును నుండదు. దేవా! మనకిప్పుడు కర్తవ్యమేమి? మనసేనయంతయునశించె. శత్రుసైన్యమందమా! దానికి నాశమే ఘటిల్లదు. దీనికెయ్యదిమార్గము?

ప్రతా—దుర్గా! నిజము. ఉన్న సైన్యమంతయు శాత్రువులకు బలియొసంగి, సీమోక్కండపు, నేనొక్కండనుకదా మిగిలియుండుట! ఇదే శాత్రువులువచ్చిరి. అదే సమరసన్నాహము సమకూరుచున్నది! అయ్యదియేవిజయలక్ష్మీ సుముఖవార్తమని, యొక్కతావునుండి మరియొక్కతావునకు, నొక్కవృక్షప్రకాండమునుండి మరియొక్కవృక్షప్రకాండమునకు, నిజవత్ని శిశుసంసారముతో తిరగి తిరగి, రేయికనులార నిద్రయు, పగటివేళ నాకలిసణించు యోగిరమునులేక చరించు సీమేవాడురాజ్యరమానాథుఁడు జేశసంసేవ యెల్లసర్వగలఁడు? ఒక్కతూరి యత్యధికోన్నత మహాబలగరిష్టుఁడైన పాదుషాతో సంధికియ్యకొనుటయే కర్తవ్యమని తోచుచున్నది. మరియొక్కతూరి బాహ్మరావు పంశమున శ్రేకళంకమాపాదించు భూకాంత శత్రువమృత నాశ్రయింప వలయునాయనిసందియము పొడనూపుచున్నది. మామక ధైర్యవజ్రిధారా సహాయం బొక్కటిఁదక్క, త్వదీయవిక్రమోత్సాహ ఘత్రంబొండుఁదక్కమనకు వేరొండు సహాయసంపదకలజే?

దుర్గా—దేవా! యింకేలయోచన! దుర్గమమై, దుర్లభమై, దుర్దృశ్యమైయున్న యుద్ధవిజయమును భూమినిల్పివ్వ, రసాతలంబువ్రేచి, యాచ్ఛాదన మహాశిలాపటమును వదలించి, నిజశస్త్రముఖమున లేవనెత్తి, బాహుబల సమగ్రాకర్షణమున సేదదీచి, హృదయమందిరమున నిలుపుదము. లేకున్న నస్మదీయ చరణపంకేరుహద్వయమును వీరస్వర్గమున నిలుపుదము!

సీ॥ నయనలక్ష్మ్యోత్తర † నవ్యవిమానాగ్ర

దూర్వుశ్యయై మింటఁ † దోచుదాని

సాహసైకసుగమ్య † సాధనిగూఢయై

అరిహృదయ నాన † యైనదాని

మామక ప్రాణయు † జ్ఞాన్యసమాహార

పరమాభిలాషచే † పరగుదాని

శస్త్రహయాంచి త † స్యందనగమన స

ముత్సాహఘోరయై † యొప్పుదాని

గీ॥ హృదయసంకల్ప దుర్గమ్య † దృష్ట్యభాన్య

పట సమాచ్ఛాదమున నెప్పి † పరగుదాని

విజయకన్యక వెలిచీసి † విమలకీర్తి

పీఠి నిలుపుడ మిరకలెమ్ము † పృథివిపాల !

(లోపల - కలకలము.)

ప్రతా—అదే ! శాత్రువసేనాకోలాహలముఁ బోలెనున్నది.

దుర్గా! అది యెఱుఁగియో పరికింపుము.

దుర్గా—భాగ్యము. (నిష్క్రమము)

ప్రతా—జేయసే! విక్రమా! మరల యుద్ధము తటస్థి చెడి

కాబోలు! యుద్ధమే తటస్థించునెడ నీచిన్నిశిశువు నేమొనర్తువు?

విక్ర—నాథా! దైవయొసంగిన యీదిన్ని శిశువును దైవరక్షణమునకే యొసంగద! ఈవస్త్రమునచుట్టి యీవృక్షమునకుఁ గట్టెద. యుద్ధానంతరమున పాణిములతోనున్న వారీశిశువును రక్షింతురు. లేకున్నయే భిల్లాంగనయైన రక్షించును.

వృత—భళి! కాంతా! యిప్పుడు నీవు నానిక్కఁపు సహధర్మచారిణివైతివి! [వృషేశము - దుర్గాదాను]

దుర్గా—మహారాజా! లేండు! లేండు! నేలయీనినచందమున నరిశేనాకదంబములు, దివ్యవతాకాంచితాంజర సంస్పర్శనంబున, మేఘబృందముల నావలదోలుచు, నిజసంచలన వటాత్కారమహాశబ్దంబులవైరివాహినుల నాజికఁ బిలచుచున్నవో యనమిడిదేరి, విక్రమించి, సంచరించి, సంచలించి, మించుచు చనుదెంచుచున్నవి.

వృత—అరర! అరివాహినుల కింతకావరముఁ గలిగెగా? నేనెందు తలదాచుకొందునన్నను, నవకాశము కలుగనివ్వక, యాకొన్నసింగంబు నన్వేషించుచు చెంగుచెంగునవర తెంచు కురంగసంఘంబులక్రియ నావద్దకే చనుదెంచుచున్నవియా? దుర్గా! చూడుము చావక జ్ఞిదికియున్న మనసేనానులకరవాలములు కేలనున్నవో? కాలనున్నవో? లేక నేలనున్నవో?

దుర్గా—దేవా! మనరాజపుత్రీసేనానులందరు వలాయితలై శాత్రువకు మవలంబించిరని మున్నే నేను విన్నవింపలేదా!

వృత—కానిమ్ము. దుర్గపై న్యమేమైన జేవించియున్నదా?

దుర్గా—దుర్గపై న్యములు యమదుర్గమునుఁ జేరియుండుట మఱచితిరికాబోలు! సహస్రభిల్ల పై నికులుమాత్రమున్నవారు. శాత్రువపై న్యములు లక్షకుహ్నిరిసల్లు మనవారు వచించుచున్నారు.

వృతా-దుర్గా! ఇంకేలయోచన! లెమ్మ, భిల్లపైనికుల స్వప్రాణరక్షణమున జాగరూకతవహించి శాసింపుము. మనకాంతామణుల మంగళనూత్రముల కేలధరించి, వైరివిహరకీడ్డకు నువకగ్నిముతము !

మ! కరవాలంబాక కేల నాత్మసతిమాం + గల్వంబు వేటొక్కటన్
స్ఫురియింపన్ పరకంతముల్ దునిమిత + తొప్పాననిశ్శ్రేణికా
కర్కరవాలంబను పల్లకిన్ తనరి స్వ + ర్గంబేనిచేకొండ మో
వరపీరాగ్రిణి కీర్తి కామునకు నా + స్వర్గంబై యావాసమా!

విక్ర—నాథా! మేమును కరవాలములఁగొని యుద్ధమునకా
తృపుల నురుమాడి వీరస్వర్గమేనలంకరింపరాదు!

దుర్గా—జననీ! నీవంతకుచాలుదువు. కాని యిది మిక్కిలి
సాహసకార్యము. మాకపజయమునిద్దము. ఇట్టిచో మీరుకాతృపుల
చేజిక్కిన మీమానధనమునకే భంగముకలుగుగదా! మేవాడుస్వాతం
త్యదేవతను రక్షింపజాలకున్నమానెఁగాక, మేవాడురాజకుటుంబ
కీర్తి గౌరవములైన నిష్కళింకముగ నుండవలదా? అందును మొన్నఁ
గలిగిన వర్వతాపాతమున నీవును నీలీలాకుమారియు సమవజాలకు
న్నారు. కావున - దైవమా ! నాకెట్టిబుద్ధి స్ఫురింపజేసితివి?

వృతా—దుర్గా! నిక్కము. వీరిమానరక్షణమే కరణీయమగునెడ
పీరికమృతికంటె వేఱుపాయములేదు. ప్రేయసీ! నిన్నుయావజ్జీవము
పాలింప కంకణబద్ధుడైననీనాథుడే-నీనిర్భాగ్యపునాథుడే- నీకుమృతి
కంటె వేఱుమార్గములేదని నోరారవచించుచున్నాఁడు! లీలా (చెంత
జేర్చి) కుమారీ! నీవొక్కతేవైన బ్రదికియుండుట దైవమున కిష్టము
లేదా! అమ్మరో! నిన్నిన్నిదినములు పెంచి పెద్దజేసిన నీజనకుండే నిను
చల్లగమడయుమని శాసించుచున్నాడని దూరకుము. ఈవృతాపుండు

సకుటుంబముగ మడసిన శాని దైవమునకు మేవాడుపై కరుణ కలుగు నట్లు దోవదు.

దుర్గా—అక్కటకటా ! సాగర్జీహతశా! దీనిగాంచివలెన నీక న్నులకు సంతసముకలుగునా ?

విక్ర—నాథా! నాస్థాన నింతయాలకింపుడు. రాజపుత్రీక మినుల కిట్టివేళ మానరక్షణమున కొక్కటియేకదా శరణము.

సీ॥ శత్రులకనుబ్రామ + క్షత్రియసతులకు

మానధననిధి యే + మాన్యదీక్ష

భరతశూరాంగనా + స్వర్గసోపానమై

దీపించె నేవ్రత + దీక్షజగతి

నృపసతీహృల్లీస + విపులశౌర్యాగ్నికి

నూచకమయ్యె నే + శుద్ధదీక్ష

దోహులదుష్కృత్య + రూఢతమంబును

బాప దీపికయే ప + భాతదీక్ష

గీ॥ అట్టనుఖదీక్ష, కరిభవా + హ్లాదదీక్ష,

ధర్మయుతదీక్ష, యూపదు + త్రారదీక్ష,

వీరజనదీక్ష, సాహసో + ద్విగ్నదీక్ష,

అలరదే, నాథ! మాకు జో + హరుదీక్ష!

అయినశాత్రువులు నలువైపులనావరించియుండ, నగ్నినిజేర్చి మడయుట కిందుసాధనము లేందున్నవి? కావునమీఖడ్గముచే మముద్రించి, వైరి సంహరకీడ్డకు నుపక్రమింపుడు. శిశోదియావంశ కీర్తిని నిష్కళంకముగ నొనర్చుడు. ఎట్లునుచావనున్న మాకు మీఖడ్గముచే జచ్చుట భాగ్యమే యగుగాదే ?

ప్రతా—అయ్యో! నాభార్యమణిని నాకుమారిని చేచేతనం
హరించుటయూ! చాల - నేచంపజాల.

దుర్గా—అక్కటకటా! దైవమా! నీవెందున్నాడవు? ఇకనైన
నీవరీక్షమానవా? అరితేరినయరివర్గముల గర్వమడంచి వీరక్షీపరిణయ
నుమమాలికయోయన శాశ్రీవకంఠసీమల నటించుచు, వీరులప్రాణధన
మట్టెవగల్గి, నిజసన్నతపత్కిరినిఁ గైకొను వీరక్షత్రిపుశేఖరుని కర
మునునిజసాధ్వీమణిని, యాత్మసతిని కన్నతనయనుసంహరింపఁజేసెదవా?
నిరంతరప్రథనకర్కశ పరిపంథిమానసంబుల డీలుపుచ్చి రాజిల్లు నేత్ర
రాజీవంబులు కరుణారసమున, ప్రేమరసమున పరికింపఁదగిన భార్య
పుత్రికల శ్రౌర్యంపుదృష్టులఁ జూడ నియోగించితివా? నిన్నే మందును.

ఉ. కొందరు ధర్మసంస్థితిని + కొందువటందురు, తౌత్రివిక్రమా

మందవిహారశూరతతి + మానకయందువటందు రాక్కాదే

శేందిరకై నిజార్థతను + లిచ్చెడుచోట పసింతువందురే

నెందును నిన్నుఁగాన! మరి + యెందుననుందువో? హీనదైవమా!
ప్రభూ! నేనిదియంతయు చూడజాల. నాకు నెలవొసంగుము. శాశ్రీవ
కరవాలములకు నాప్రాణములర్పించి, వీరస్వర్గమునుఁజేరి మాతృవర్గము
సేవకై వేచియుండెద.

ప్రతా—దుర్గా! పొమ్ము. గుహద్వారముచెంత హతశేషులఁ
జేర్చికొని పోరుచుండుము. నేనునువీరిచూసరక్షణవిషయమున నిశ్చిం
తాత్ముడనై నినుఁజేరెద. (లోకల కలకలము) శీఘ్రముగఁ బొమ్ము.

మ. తనయాదారల రక్తతీర్థముల త + త్కంఠాబ్జవారంబులన్

తరున్జన్మ ధరాస్వతంత్రధనమున్ + దైవంబెఱాపించె! నే

గొనెదన్ ప్రేమతమంబుదోసి, మమతాఁక్షింబుపోదోలి, వే

కనెదన్ స్వర్గమునందునిన్ను! చనుమాఁతుత్రాస్వయాభూషణా!

(దుర్గాదాసు నిష్క్రమము)

విక్ర—నాథా ! యేలసంకోచించెదరు, మిముఁబోలు ధీరశేఖరులకు, భవాదృశ జేశ సేవావరాయణులకు భార్యయేడ? పుత్రికయేడ? అంతయు జేశ మేకాదే? లెండు. తెగువపహింపుఁడు, మేముమీ కొఱ్ఱకై వీరస్వర్గమువ వేదియుందుము. కాలవిశంబ మొక్కటియేఁగాక నందఱును నందుఁజేరవలసిన వారలేకదా ?

వృతా—దైవమా ! కానిమ్ము. నీవెట్టివిషమసంఘటనఁ జేకూర్చినను మదీయోద్యమమును మానను. తరుణిమణి! నీవేధన్యవు. నీకానదగతి కరతలామలకము ! మీమ్మతికై నేనావంతయుచింతింపను. అదిరసపుత్రకామినులకు, వీరవర్ణులభార్యపుత్రికలకు భేదావహము; కానేరదు. కాని వృతివక్షగంధసింధురములవరిమార్చి, వైరిసంతానవితానములదహించు మదీయవిక్రమభానునకు ననుజీవిత, నాతోడినుఖదుఃఖముల నద్వైతరీతి ననుభవించిన నిజభార్యమణిని, కన్నతనయును, యబలలను సంహరింపఁజేసిన దుర్విధికి నై వగచెద! హస్తమా ! వీరలక్షీధురంధకుఁడవై, నాకు మున్ముందుచనికాత్రీవదిగం తదంతావళముల సంహరించి వాకెంతయు సహాయుడవైయుండు నీకెట్టిదుస్థితి చేకూరె?

సీ॥ తలబ్రాలుఁబోసితి + వల జయలక్ష్మికి

ప్రేమమై సంగ్రామ + సీమలందు

ఆర్తార్చినిర్వాప + కాంచితరీతిచే

చెలఁగితి దీనుల + శిరములందు

భువనశాసన ధర్మ + పోషణసలిపితి

బహుధర్మవేద వి + ప్లవములందు

ఘనధనుర్బాణ ఖ + డ్గంబవై వెలిఁగితి

కాత్రీవకంధర + సౌధమందు

గీ॥ దానముల, హోమముల, దేవ + తార్చనముల,

తనరి, యివ్వుడు పుత్రికా + దారకంత

చేద మొనరింప నెంచి తే ? † సిగ్గులేక

క్షీణపుణ్యంబ! పాపి ద † క్షీణకరంబ!

మానసమా? నీవనవగత మెవ్వరిని, ప్రేమించి, వరించి యెనలేనిధన్యత కై
జేకరుచుంటివో? యేకామినీ రత్నమును, నజ్ఞానావస్థయందును,
జ్ఞానావస్థయందును, నిద్రాయందైనను, కలనైనను, రక్షింప నగ్ని సాక్షి
కముగ ప్రమాణ మొనర్చితివో? యేయంభోజాక్షి పోతానావాక్య
ములంది, ధీరుడనై నాకుమున్ముందు శాత్రువులపై నడచుచుంటివో?
అపదలునన్నావరించినవేళ, మనశ్చింతలు నన్నుదరికొనినసమయమున,
నేధీరాంగనావాక్యముల నూతగఁగొని వానినన్నిటిని వేల్చిడిసిదుచుం
టివో? అట్టివానెయ్యంపుదొంతిని, వికృమను, నబలయసిజంకక శ్రీ
వథాపాతకము లెక్కింపక, విదళించి, ఖండించుట కుపకృమించితివా?

సీ! తర వారిర్పులిపింప † ధర్మదారకొనంగు

రాజభోగంబిడే † రాజవదన !

యాక్షేప్తవీక్షణ † కోర్కెగొన్నిఁగురియింప

నవి ప్రేమచూడుకలే † యంబుజాక్షి !

కరవాలధార నీ † కంఠంబుద్రొంచుటే

యాశ్లేషసౌఖ్యమే † యమలగాత్రి !

తనునిస్పృతారక్త † ధారలు, కేశర

శ్రీగంధచర్పలే † నాగయాన !

గీ! దేశజననికై సర్వంబు † దీసివైచి

ఎటుల సైరింతు, కృతినెంతు, † నిలచరింతు,

మమతవిదళింతు, ధీరత † మహినిబెంతు,

అమలవికృమ! ధీకృమ ! † యుక్కుటకట !

కుమారీ ! లీలా ! నీకామేలుచేకూర్చుటయన్న, నీశుత్యధికముద్దులొ
లుకుటలుకులనాలకించుటయన్న, నదేవరమభాగ్యముగ నెంచునీపితాజ

తన యాభీలాభీలశాత్రీవశంధరమాలావిచ్ఛేదనమహాకీడాలాలసమైన
కరవాలమున ఖండించి చేదించున్నాడని కనలకుము. వీడు
నినుపంహరించుటకై విధాతచేసృజించబడిన కిరాతకుఁడుగాని తండ్రి
కాడు. లీలా! యెందోనిరుపేదలయిండ్ల, హీనసేవకులయిండ్ల, జనించి
యుండిన నీకిట్టివిషమపంకట మహా ఘోరమరణదుఃఖము సంభవించి
యుండదుకదా! కుమారీ! నినుకనులారఁగాంచనైతి. రాజ్యకార్యవర
తంత్రీత నీముద్దారుపలుకుల మనసారనాలింపనైతి.

సీ! వీణారవైక్యమై ♦ వెలయునీగానంబు

నింపార నపుడునా ♦ లింపనైతి

తలవంచి వినయంబు ♦ తభుకొత్త నామోల

శోభిల్లకనులార ♦ చూడనైతి

అంటిన తనుకాంతి ♦ యటుమాయు ననుభీతి

ప్రీతిమై నిను కౌగి ♦ లింపనైతి

దొరతనంపుభరంబు ♦ దరిమిర నొకనాడు

ప్రేమప్రేమీ, యని ♦ బిలువనైతి

గీ! యిపుడువర తెంచి, విధినంచి ♦ వివదనంచి,

కూర్చినడలించి, వ్రకిరాత ♦ ఘోరలీల

నెంచి, వధియువఁబూనితి, ♦ నీచుఁడైతి

రమ్యనుకుమారి! యకట! లీ ♦ లాకుమారి!

సీ వీణావేణవిద్యాగాన పాండితిఁగాంచి సంతసించని నాడు,
నేచనుదెంచినవెంటనే యత్రుతిమాన ప్రేమరసంబున చనుదెంచి,
నాయంకతలమున నువవేశించి, శోకిలకలస్వనమధురంబులగు నీవలు
కులనాలకించి సకలకార్య సమాజోచనాయాసమునుఁ జాయని
నాడు, నదియే జగత్ప్రళయంబుగ భావించుచుంటిగదా? ఆజాల్య
ముగఁపించి పెద్దఁజేసి రసరసాన్నముల పోషించినది నిజభిక్షధార

తుత్తుమురొనర్చుటకా ? అయ్యయో ! నిజకుమారి పేరేయసులకు
సమంచిత సౌఖ్యవరంపరలఁ గూర్చులండుల్లుభర్తలు నుందురుఁ
గాక నావలె నిజఖడ్గహతి కోమలకంఠనాళముల ఖండించు కఠిన
కిరాతకులుందులే ?

సీ. జననియంకమునంగు ♦ చనుబాలు స్త్రీలగా

రంజిలి పరిలు ♦ రక్త జలము

ఈకరమందుంచి ♦ నింపారఫలసార

రాజచేబెంచిన ♦ రక్త జలము

అలిగిన గారాబు ♦ పలుకుల పక్వాన్న

రసవర్ధితంబైన ♦ రక్త జలము

సరసవచోనంద ♦ పరత సాబుతిని

భుక్తమధురసాత్త ♦ రక్త జలము

సీ. లలిత కౌర్యసద్గుణ శుద్ధ ♦ రక్త జలము

రమ్యతరళిశోదియపుత్రి ♦ రక్త జలము

గౌరవాసినిరాఁ దీసి ♦ కాన్క నైసంగ

నైన, మేవాసు నుఖమున ♦ నలరంగలదో?

లీల—జనకా! నీనితయధీరుడవని నేనుక్కడాఁడై ననెఱుంగ!

మాకువీరస్వర్గమునుఁ జేకూర్చుటకా నీవుదుఃఖించుట! అయ్యది రస
పుత్రిలకు సర్వదాకాంక్షణీయమగుఁగాదె? ఇంకమామరణమునకా?
దేహికిమృత్యువు పుట్టుకనుండియే వెన్నంటియుండదా? నీవునాత్రేము
జీవించియుందువా? నివిట్లుభార్యాపుత్రికలకై దుఃఖించిన, పృజలకు
చేక నీవాస్వార్థపరిత్యాగాదుల నేమిబోధింపఁగలవు? దేశముననెందఱు
పృజలు తమసోదరుల, పుత్రిల, తండ్రిల చేతమాతపాదారవిందము
లకు నర్పింపలేదు. వారందఱు వగచిరే? వారికందఱికిని మార్గదర్శిగ
నుండవలసిన మీరేయిట్లు పామరమునఁబడిన నితరులగతియేమి !

ఉ॥ భూరులు, తొల్లి యేజనని + శుద్ధవదాంబుజసేవకై స్వకీ
యోరుతనూపశోణితన + ముజ్వలదాజ్యసమిధతాగ్నిలో
దారల, పుత్రపుత్రీకల + ధారుణీవేల్చి కృతార్థులైరి, యా
ధీర! స్వదేశమాత కుల + దేవత బంధువుగాదె మాకిలన్

వృత—ఆహా! నాకిదియేమి తుచ్ఛవ్యామోహము. లేరు. లేరు.
నాకుదేశరక్షణ మహాకార్యమునకన్న బాంధవులులేరు. భార్యపుత్రీ
కలులేరు. పుత్రులులేరు. అంతయుదేశమే అంతయుజన్మదేశమే!
మ. తనువుక దేశమే! తల్లిదేశమే! వృమీ + దండెల్ల నాదేశమే!

ధనమున్ దేశమే! తండ్రిదేశమే! యను + స్థానంబునుదేశమే !

దినమోక్షంబదిదేశమే! సతియునుదేశంబై! దైవంబు, భా

గ్యనవానందము, నూనుల్ సుతయు సత్స్వంబింక, మదేశమే !

లీలా! నిక్కమువచించితివి. ఇక స్వార్థమును త్యజించెద. ఓమేవాడు
మాతా! జన్మదేశమాతా! నీకొఱకై, నీపుత్రీకల మానరక్షణయునకై
నీనిక్కంపు క్షత్రియాంగవాభిమానవిజృంభితశౌర్యము కొఱకై,
యుష్మదీయోద్ధార జగన్ను తనస్కీర్తికొఱకై, నీనందనుడనైజనించిన
ఋణమును బాపికొనుటకై, నాకుమారిని, సుతుమారిని, లీలాకుమారిని,
మదీయార్థాంగలక్ష్మిని, సస్మదీయ గృహభాగ్యలక్ష్మిని, నీచరణంబుల
తెల్లవేళల వందనంబులిడు నాగృహిణీపుత్రీకల జలియొసంగి
నేనొక్కడమనువాడ. వారిమానధనరక్షణ జాగరూకుడనై, నీసేవ
యొనర్చువాడ. జననీ! నాకుస్త్రీవధాపాతకము రాకుండననుగ్రహింపు
ము. అరిలోకసందహనాగ్నిహోత్రీమనఃకాతన్యమా! నీవిజృంభణము
మాత్రము వృకటింపుము. లోకసంస్తవనీయ దారాపుత్రీసద్బంధ్వ
భిమానమా ! తొలగిపొమ్మునానుండి! యుగాంతసర్వజీవసంహరణ
మహామృత్యురసనాగ్రీమా! నీకక్తి నాకరవాలమున నిలుపుము. వీరాధి
వీరమారణకుటిష్ఠ మహాబలసారథు! నాయుర్ధాంగిని, నాకుమారిని

బలిగాఁగొని, శాత్రువులవధించుటకుఁ గడంగుము. దైవమా! రాజపు
త్రికలరక్తముఁగొని, సంతృప్తిఁజెంది, మేవాడుమాత్రమై నిశ్చలమైన నీస
వయాంతరంగితావలోకనములఁ బఱపుము. శత్రుమేదోఖండఖండమం
డితమండలాగ్నియే! శత్రుశిరఃపుండరీకములహరించి, వారిపాదఖండ
ముల భూమినలంకరించి, రాజపుత్రయశోఖండముల భరతఖండమున
వ్రసరింపఁజేసి వఱగుమా. శుంభనిశుంభానురదమనీ! శాంభవీ! భవా
నీ! రమ్మ! శాత్రువసృక్షము మహారక్తభారల కనులార తిలకింపుము.
పరికింపుము నీనందనునివ్రతావము! (ఖడ్గమున సంహరింపఁబోవ
వ్రవేశము శీఘ్రయోధానమున రాణాబాయి) “అ! అ! తాళుము, తాళుము,
జయము” అనియొకవైపునుండి, మరియొకవైపునుండి మొగలుసైని
కులు, డీన్ డీన్ శబ్దముల— (యవనిక వదురు.)

[యవనికాపురోభాగమున- లీలా- విక్రమబాయి- రాణాబాయియు

[వవేశము-]

విక్ర—సోదరీ! నీవెట్లందువచ్చితివి? ఈ పురుషవేషమేల?
మమ్మెట్లు రక్షింపఁగలవు?

రాణా—మహారాజీ! భాయాసా తన యవసానకాలమున
మహారాజుకర్పించిన, ధనముచే నైవ్యములఁజేర్చుకొని, శాత్రువులనను
సరించియే మహారాణాగారికీవార్తఁజెలిపి, ప్రోత్సహముపంగనిందు
వచ్చి మిమ్ములరక్షింపఁగల్గితి. అదే! అందుఁగాంచితే! రాజపుత్రయో
ధులు మొగలులపారఁదోలి విజృంభించుచున్నారు. వానుమీకు బారి
నివ్వఁగలరు. రండు. మిమ్ముల భిల్ల సాయమున సురక్షితస్థానమునుఁజేర్చి
మహారాణానుఁజేరెద.

విక్ర—సోదరీ-అయిన-నా-

రాణా—దేవి! ఇదివ్రోక్షోత్తరములకు వేశకాదు. మనకు
జయలక్ష్మిచేకూరునను ధైర్యముఁగలదు. రమ్మ. (విష్క్రమము)

మేవాడుశౌర్కాగ్ని నాటకము.

చ తు ర్థాం క ము.

తురీయరంగము.

(ప్ర)తా—మీ - నిశ్చేష్టితుడైయుండ-ప్ర)వేశమిరువైపులనుండి
రహిం - బడోని - మానసింహ - బైరాంఖానులు)

రహి—ఆ - ఆ - ఆగుముబడోని- ఆగుము. మోసమునవధిం
చుటకన్న నవమానముగలదే? పాదుషామీజ్ఞమతితివా? ప్ర)తాప
సింహరాణాదీ! ఇక నీవేమొనర్పగలవు? నీనైన్యమంతయుశించి?
దుర్గములన్నియు మాయధీనమయ్యె.

ప్ర)తా—యవనసేవాని ! శూరవర్మనకు జయమందైన నవజ
యమందైన నవశ్యాను సరణీయధర్మ మొక్కటియేకదా ! దానినే
యనుసరించెద. వివాదమేల?

రహి—రాణా! నీవు వీరుడవేయగుదువు; ఒప్పికొందు. ప్ర)తా
వశాలివేయగుదువు; అంగీకరింతు. కదనకొండశీతకలయందైన నెఱుం
గవు. సమ్మతించు! అయిన యుక్తాయుక్తముల వారయక పోరిన నేమి
ఫలము? పాదుషాకు లోబడితి ననువాక్య ముచ్చరించిన చాలును, నీకె
ట్టియవమానమును కలుగకుండునట్లును, రాజ్యమును, చేకూర్చెద.

ప్ర)తా—అయ్యా! మేవాడు పరిభవదుఃఖమున తమంతనె వీడ
నున్న ప్రాణాలకై, దైవభాగ్యములకుడప్పు తలవంచియెఱుంగనియీ
ప్ర)తామీడు శాత్రువులకు తలవంచి మెలంగగలడా?

మాన—ఇట్టిహార్యమున నేమిసాధించినట్లయ్యె నామమాత్రా
వశిష్టయైన మేవాడుస్వాతంత్ర్యమును నీవుకాదు మీవంశీయులందఱును
వచ్చి నను రక్షింపఁగలరా!

చ॥ ఘనతరవీతిహేమాత్మిణఁడగు + గాక ఘృతేంద్రనయోగహీనుడై
యెనయునే? జ్వాలలన్ వెన దహించునే? + వృక్షచతుంబు? కార్యకా
లనయగతిన్ రిపున్ లంఖ + రాస్థితినోర్వ హితంబు, రాచపా
డినిగనవితనైన్యుడయి + డీకొనఁబోలునె సార్వభౌమునిక?

వ్రతా—అమేవాడుస్వాతంత్ర్యోద్ధారమే దైవమునకు నమ్మ
తముకాదేని, జగతినిర్నామమై పోవుచున్న తాత్రీశౌర్యాగ్ని నొక్కవ
రివ్రజ్వరిల్లఁజేసి యందు నిర్నామమై పోవుచున్న మేవాడుస్వాతంత్ర్య
క్షీనినాచేచేతవైచి నేనును నిర్దగ్ధుడనయ్యెడ. శాత్రువాటవిడపిం
ప నీవ్రతావ వీతిహేమాత్మిణఁడొక్కఁడుచాలఁడా?

రహిం—కానిమ్ము, నీనిష్ఠులమూర్ఖ్యమునకుఁ దగిన వ్రతిఫల
మనుభవింపఁగలవు. [వ్రతేశము రాజాబాగుపురుష వేషమున]

రాజా—శాత్రువపర్ధనిదనీయులారా! ఒక్కయూధుని ననేక
యోధజవ సత్వప్రాణముల నొక్కరితిహారాడి గ్రసించి విశ్రాంతి
డైన వీరుని, మీరందఱేక కాలమున మార్కొందురే! మీకు సిగ్గులే
కున్నను, వ్రతావలక్షిద్దహితములైన మీనిశితకరములభల్లముల
లేని లజ్జవోడమదా?

మాన—ఓరీ! దాంబిక వ్రతావవ్రతాశకా! ఇది నీతప్పిదము
కాదు. వ్రతాపుండ్రుడనలేనిచనువిచ్చి నీకిడిన యెంగిలికూడు తప్పిదము,
నీయట్టివానికాయభుక్షత్రియలోకలక్ష్యభూతయుద్ధధర్మంబులనునోరా
రవచించుభాగ్య మబ్బుట! యెందోగిరికందరములనీడ వగలుతయు
వసించి, దరిద్వారములదాగి చోరులభాతివెనుకనుండి వరనైవ్యము
లపైఁబడి బందిపోటొనర్చువారికా యుద్ధధర్మవాద పరిపాటి?

ప్రతాప—ఔరా! మానసింహా! నీవుమానసింహుడవా? అవ
మానసింహుడ వగుదువుగాక! నీకుక్షత్రియుకులాభి యానమేమున్న
శాత్రువులకు నిజసోదరీపుత్రికల నొసంగియూ యెంగిలికూడుకుడుచుచు
జాతినితీరీతులయూని వశురీతి చరింతువే? గిరికందరములనైన నేమి? గగ
నకందరములనైన నేమి? సైన్యములను నేమి? చన్న నేమి? నిజవిక్రమైక
సహాయులమై, యాత్మీయభైర్యసావలంబులమై, స్వకీయకరవాలాగ్రిమా
త్రశరణులమై, శేనకీ కదంబులచూర్చి, నిజశత్రు ప్రరోమాంకు
రములపై సవారిగ వ్రాలఁచున్నవైరి మక్షికముల విడల్పుచుచు, సకల
భవనప్రశంసితజయలక్ష్మీపరిణయమున కెదురుచూచుచున్న మమ్ము
గాంచి సార మేయఁజాలెన్నిరీతులవదరిన నేమి? జగమెఱుంగ దామూ
విక్రమకళాపాండితి? అంతయేలమీ బావ యాయుక్తరుపాదుషాయెఱుం
గఁదా? నీమానసమెఱుంగదా? మాప్రతాపప్రభావవైఖరి!

రాణా—నీవు రాజమరండివనియెంచియు, శాత్రవపాదా
క్రాంతి వాశించినను, రసపుత్రీసహజ వరాక్రమతేజోకళికలింకను
నిర్నామమై పోవలేదనియెంచియు, సమచితగౌరవమునల్పినట్లంతయు
దుర్మృగముహెచ్చై, స్వవరాక్రమమునకుమారునోటికసిదీగయుచ్చావచ
ములాడ సమకట్టితివా? మేవాడుదేశవిరాజిత రాజలోకమంతయు శిశో
దియాపంశ్యసార్వభౌమునియెంగిలిని వరమపవిత్రముని భావించి, “యహ
మహమిక”చే నేనునేననియాళించి, మెప్పుడకసిభుజించుచున్నది. నీవన్న
నోశాత్రువులయెంగిలికై దేహచూనములనేని విక్రయించుచున్నాడవు.

మాన—చాలునిక నోరుమూయుము (=యానముతో మానసిం
హుడులతో ప్రతాపుడు యుద్ధమొనర్చును. బైరాముఖానుప్రతాపుని
మనుకనుండిచంప నెన్నింప దుర్గాదాసుప్రవేశించి ఖడ్గమెగురఁగొట్టును.
భిల్లపై న్యములుపచ్చును. ఖడ్గపాతములచే ప్రతాపదుర్గాదాసులుమూ
ర్ఛిల్లుదురు. లోపల జయభవానిశబ్దములు, మానసింహులు వెను

కకుపోవుదురు. రాణాబాయి వారిని వెంటబడించును. దుర్గాబానులేటి)

దుర్గా—ప్రభూ! మహాప్రభూ! అయ్యో! మాస్వామికిటిసితిఁ గలుటకే నట్లొర్పికొందు! యోధాగోసరుడై, యనమనధైర్యలక్ష్మీ ప్రణయపాతుడై, భారతపుత్రులలో నల్ల గాత్రబుపుతుడై, ఖడ్గ మాచేతఁగొని యనికినిలచినవారికెల్ల నాచార్యుడై, నేనుమన్నించుచే ప్రాణగు నీప్రతాపచంద్రుడు, నిరస్త సకలలోక ప్రతాపుడు, నేడిట్లు రణక్షోణి యుద్ధావనిసాధ్య కేనలేనియలఁకొనిపోయెనుడై పడియుండు దుస్థితి కనులారఁజూచి యోర్వహాసినచ్చెగా? మధ్యందినమూర్తాండ మండలము భూవతితంబైఁగరితి, కలఁగిని జ్వాలాగోళము దుష్ట కాలవిధ్వంసమున కైపుడమిపొలఁతిమోమునకు కైసేయుసింధూరంపునొట్టనఁ గనవలకవతరించినఁగిది, సకలజగద్ధర్మ శాసనమహాతేజోవిధాన మిందు ప్రకాశించుచున్న దనచూడ్కి, యిమ్మహామహుడు, యిమ్మాత్మదేశోద్ధారక మహామహుడు, భూమిపొలిచి, కమలుమోడ్చిపడియుండు దుస్థితిఁ గొంచుట కేనంతతొలిఁబుట్టువున మరంతరదుష్కర్మసమూహంబా ర్జించితి నో తెలియకున్నది. అక్కటకటా! యేకజాతియి యిండుక కెంపెనసిన శాత్రునకృదయధైర్య రసపూరంబంతయు నెక్క పెట్టున నిమికిపోవుచుండెనో? యేకనుగామరల్గి చాతకపోత జీమూతప్రాయంబులై, దీనజనావనప్రళస్తగదానారసవిధానములై, యెల్ల వేళలవిలసిల్లియుండెనో? యేనేత్రరాజవంబులు మేవాడురాజ్యలక్ష్మీ ప్రణయ పాత్రములై, నిఖలక్షోత్రసార ముద్గితచుణి హేమనన్నిధానంబులై, పోలుపారుచుండెనో? నట్టికన్నులిక్కుడు శోభాహీనములై, సంజకెంజాయరంజల్లు రవిపాలిక శోణితదుగ్ధంబులైయున్నవికదా! ఖేరా! విధిబలము! దుర్దమపరిపంథి గర్వంధరకంధరంబులకేబాహువు చటులజంగూ మారుతప్రాయమై చెలువారెనో? సకలభువనాశన, దుష్టశిక్షణ, శిష్టరక్షణ గోడ్విజపాలనాది పుణ్యతర కార్యధోరేయంబై రాజులుచుండెనో?

అట్టి దక్షిణభుజాదండము సముదంచిత మూర్ఛాపతితమైన శిరంబున
 కిప్పుడును సాయమొనర్చుచున్నదిగదా? వీరాధివీర సకలక్షోణిధవ
 శిరః ప్రణామసమ్పాదకఃనళితమై, విజయలక్ష్మీమణి తలజ్ఞానిబోయి
 నెంతయు వికస్వరభాస్వరమై, సకలమేవాడుభూభరణ ధురీణకనకమణి
 మయమకుటవిద్యోతమానమగు నీప్రతాపసింహరాజా యుత్తమాం
 గము, రుధిరధారా సారప్రవాహమునతడిసి, కన్నతల్లియును భరతభూ
 మతల్లికి పిన్నపించుచున్నదోయన, యద్ధధారుణి నిష్కరిధానమై, నిరస్తా
 పాధానమై, నిర్గతమకుటమైకడియున్నదిగదా? అకటా! నేడెట్టిదుర్ది
 నము! నేడు మేవాడుస్వాతంత్ర్యమతల్లియే నిర్ణామయయ్యె! అచి
 చ్చుకంటిదొరనైన చెచ్చెరకను మూయింపజాలు ప్రతాపునికా యిది
 దైవమిచ్చు ప్రతిఫలము! తనమాతృదేశమునకై, తద్ధర్మరక్షణమానకై,
 కటా! రాజభోగంబులనాశింపక, నిజనయాతనయ వత్తిప్రేమబంధం
 బులనేని యించుకంతయు సజ్జకుగొనక, అక్షరుచక్రవర్తి పరమసాహ
 ర్దభావమున తనకొసంగునున్న స్వాతంత్ర్యవిరహితానంత, వైభవసుఖ
 సమూదాయముల తృణగణంబు భాతిలెక్కింపక, నటవిజేరి, నాటవికుల
 గలసి, అన్నహార సుఖనిద్రాదులకే దత్తాంజలియొసగి, నిజగాత్రసంచర
 త్కక్షేయలతాసమాంశోభన సముదంచితసాట్యమును మనసారగై
 కొని, నాట్యయదేశోద్ధారణ మహావ్రతదీక్షమానక, తనశోణితధారవద
 జల్లి, పుత్రికాపత్ని రక్తబిందువులనవారిగ భూమికభిషేక మొనర్చి, స్వకీ
 యధైర్యైకసహాయుడై, శాత్రవసేనా మహార్ణవంబులు తనుముంపచ
 నుడెంచుచుండ నిజజామాదండసేతువుచే నిలిపినప్రతాపశేఖరునకా?
 యమేయ ధైర్యమేరునగమానకా? యస్థలితదేశరక్షణవీతునకా?
 యిట్టి దుస్థితి! యిట్టి దుర్దశ! యిట్టి కనరాని, వినరానిమోరా
 వద! దైవమా! నీవెందున్నాడవు? లేవు! లేవు! నీవులేవు! నీకు
 గుణవక్షపాతలేదు! నీవెప్పుడును, దోహతులకు, పాపకర్ములకే

సాయమొనర్చువు ! అక్కటకటా ! పిపీలికలుమా స్వామిని జేరుచు
న్నవి. ఓపిపీలికలారా ! మాస్వామి శోణితమును గోలనేగుచున్నారా!
మీరు మేవాడు ఫలోదకముల వర్షిల్ల గా! మీస్వామి, మీవృక్షవిట్టి
దుస్థితియందుండ నతని బాధింతురా ? అయ్యో ! లోకమంతయు కృత
ఘ్నతామయమైయుండ నీక్షుద్రపిపీలికలననలే ? రక్తము నర్థమువం
చుగొని జనించిన సాగర్జీయే భృత్యద్రోహమొనరింపఁబాల్పడిన నింకె
వరిననవలయు ? అహ ! కాదు, కాదు, క్షుద్రజంతుక్రిమికీటకాదుల కింకను
ననూయాదేవతాకరుణాకటాక్షముకలుగ లేదు. ఈపిపీలికలుమాస్వామి
శోణితమాంసమున నింకను నన్నిధైర్యవిక్రమరేణువులున్నవో యని
వరీక్ష మటకేగుచున్నవి కాఁబోలు! ఓమాంసశోణితగ్రసననమావతత్తాక
గుర్రధిములారా ! మావృక్షునంటకుడు, మాస్వామినిసమీపింపకుడు.
మాస్వామిని, మాజేతవంశస్వామినితాకకుడు. మిమ్ముల వేడికొందు!
అయ్యో ! సీచులకెక్కడదయ ? హీనులకెక్కడికరుణ ! ఓదుష్టవలం
గములారా ! నాస్పృహన నాలకింపరా ! నావృక్షువును దప్ప నితరుల
స్పృహించి యెఱుంగని యాదుర్గాదాసు స్పృహన నిరాకరించితిరా ?
చూడుడు మిమ్ముల నేమిఁజేసెదనో ? (లేవఁబోయి) అయ్యో ! లేవఁ
జాల ! కదలఁజాల ! ఓసిస్సారపిశాచీ ! నీవెక్కడ నాకు దాపురమై
తివి ? దైవమా ? యిది యెట్టివిషమవరీక్ష ! అయ్యో ! నాయాయుః
కాలమునంతయుఁ గొనియైన నాస్వామినిఁ జేరుశక్తి నాశాసంగువారు
లేరే ? ఓకిరాతకగుర్రధిములారా ! నానాక్షతమాంసశోణితమే మీరు
గ్రసించునెంచిన, మాంసభక్షణమే మీకు ప్రియమైన, నిదేమదీయో
రుతలవిరాజమానమృదులతరమాంసమునొసంగెద. మాస్వామిని
విడచిచనుడు, అస్మద్రేకవృక్ష మాదామణికై, మామకమాంసఖండ
ములొక్కటియేల, మదీయస్రావవంచకంబునేనినర్పించెద, (అని
తొడకోసి మాంసఖండముల విసరును)

మేవాడు రాజ్యపురంధ్రీమణి ! రాజపుత్రస్థానసౌధవిలాస
మానశౌర్యధైర్యసాహసరామామృత ! నీజీవితేశుని, నీవు మాన్నించు
బ్రోదను, నిజఖడ్గవంచలనమాత్రప్రదత్త శాత్రువకుటుంబిని సంతా
పుని, స్వీయధర్మశాసనధురీణ బాహుదండదర్శనమాత్ర కాండశీకిత
ప్రతిపక్షగంధసింధుర కలాపుని, మాప్రతాపుని, మీరేల యిట్లు
జేషించియున్నారు ? ధర్మజేవతా ! నీవు నిక్కమీవాడనాథవైతివి.
నిరర్థనిస్సరత్సకలావయవసంగీత పీఠనలారా ! మీరొకించుక నేత్ర
తాళుడు. నన్ను మాస్వామి చరణపరిసరముఁ జేరనిండు. అకటా !
అనదయై, చావనున్న వానివాక్యముల యందెవ్వరికి యాదరముగలు
గును ? కానిండు. మిమ్ముల సతికృపించియైన నీదుర్గాదాను స్వామిని
చేరఁగలఁడు. ప్రభుభక్తికున్న శక్తి మీకు కలదేమో చూచెద. (తిన్న
గప్రాకుచు ప్రతాపునిజేరును) ఇక మిమ్ముసరకుఁ గొనను. సకల
నాడికదంబవిఖండన సంచరివ్యమాణశోణితబిందు సందోహములారా!
మీరే సార్వభౌమ ప్రదత్తరసరసాన్నముల గోలియింతవఱకు వృద్ధి
నందితిరో నట్టివాని నుదాసీనింతురే ? అఖిలబలసారతేజస్సార,
సాహససారీభూతమాంసఖండవారములారా ! మీరే ప్రభువుచే
విజృంభించి, శాత్రువుల కసిఁదీరచక్కాడితిరో, యట్టి మహామహునికై
యేలనాత్మత్యాగమొనర్పకున్నారు ? సమంచితామూల్యాంబర
ప్రదాన, గౌరవసన్మానప్రదాన, అభయహస్తచాలన ప్రేమవాత్సల్య
సకలాధిపత్యప్రదానములచే మిమ్ము గౌరవించి, సన్మానించి, పెంచి
యింతవానినిఁజేసిన మీప్రేమంపుతేని నించుకసేపైన సూర్యారవము
నుండి యాచ్ఛాదనంబొనర్పకనేల మసలుచున్నారు ! హదుప్వజన
విజృంభితపాదచయచిత్తమా ! తదీయాభినవచ్ఛా యాగ్రాహితసకల
ప్రపంచమా ! యింకెన్నట్లు విజృంభించెదవు? హఃహిందుమహమ్మ
దీయైకమత్యప్రేమరస సుధామంజరీ ! యేల యింకను నీయావిర్భావ

మూర్తి భావంబులచే నకలైకమత్య సకల జనాదగ సకల జనప్రీతి
 నెసంగకున్నావు ? హ-దురంతము-యీ ఘోరభీషణ భీభత్సరంగావ
 లోకనము దురధిగమసంతాపమూలము-చూడఁజాల-చూడఁజాల-
 వ్రతాపా!-వ్రభూ!-మాటాడుమా ! దుర్గాయని యెక్క-మాటా
 డుమా ? నీదేశమాతననాధఁజేసితివే! నీసంపూర్ణస్వాతంత్ర్యాభిలా
 షను దూరీకరించితివా ? వ్రభూ ! దేవా ! అయ్యో-తాళఁజాల-
 దేవా-దే-శ-ము- వ్ర-భూ. (మూర్ఛిల్లును)

చతురాంకము—పంచమరంగము.

[యుద్ధభూమి వ్రవేశము రాణాబాయి]

రాణా—జననీ ! దేశమాతా ! యిట్టి క్రూరకేళిరుల, నిట్టి
 మహాత్ముల నాత్మగర్భంబునఁ దాల్చిన నీవేధన్యులు !

సీ. ముజ్జగంబులు పైన † మొనయ కేలాడక

నిలచువాడు తనంత † పొలచువాడు

కష్టాబితనుముంప † కలవ వైరులముంచి

కలఁచువాడు జయార్ధి † బిలచువాడు

నీకునై యరికంత † నీరజహార మ

ర్పించువాడు శుశంబు † నించువాడు

అరిరక్తజలముల † నభిషిక్తఁగా నిన్నుఁ

జేయువాడు ముదంబు † దాయువాడు

గీ. కీర్తి జయవైభవశుభమా † క్తికములఁ గొని

నిన్ను మేవాడు పీఠిని † నిలువవచ్చె

లెమ్ము ! యీవ్రతా పుని నెడు † రొక్కమ్ము వేగ

భవ్య మేవాడు స్వాతంత్ర్య † భాగ్యమాత.

వ్రతా—లేచుచు వీరి! శాత్రువులు! సేనాసీ! శాత్రువనైనయము
లందేగ? ఈవ్రతాపసింహుడు మడసెననియు, కృతకృత్యుల మైతి
మనియు వెడలిపోయిరా!

రాణా—వభూ! మహావభూ! అవరవీరలక్ష్మ్య వతార
స్వయాపులగు మీయెదుట శాత్రువులు నిలువగలరా?

వ్రతా—ఏమి! ఏమి! వరాజతులైరా! యిన్ని దినముల కీవ్ర
తాపునికి విజయమా!

రాణా—దేవా! వరాజతులైరి! పలాయతులైరి. అదే యం
దు పరికింపుడు శాత్రువ శవవరంపరల?

వ్రతా—భవాసీ! అంబా! నీయానతిచే, దేశజననికై, నాన
తీతనయాలెను రక్తమును భూమికభిషేక మొనర్ప సాహసించితి. ఉచ
వాసినై, పర్ణభక్షకుడనై, శరీరమును ధరించిన నాకిన్ని దినములకు
“జయ”మను రెండక్షరముల వీనులార వినుభాగ్యమును చేకూర్చితివా?
దేశమాతా!

శా. నాకైచింతిల! నాయరాజ్యకృత్తికై ♦ నా శిల్లి శోకింప, న
స్తాకారాతివి భిన్న దేహగతికై ♦ దుఃఖంప! భార్యానుతా
ద్యాకంతకృత్తికై కలంగ! జనసీ! ♦ త్వదైన్యసంస్కృతికై

సీకై, నీవివదాప్తికై వగచెదన్ ♦ నిక్కంబు మేవాదృతీ!

దుర్గా! దుర్గా! (వడియున్న దుర్గాదాసును జూచి) దుర్గా! యేల
యిట్లు పడియున్నాడవు? యిదియేమి? దేహమంతయు రక్తమయమై
యున్నది? దేశభక్తి స్వార్థపరిత్యాగ తేజో రేణువులచే పవిత్రతమైన
నీరక్తమును స్పృశించునంతటి శక్తి శాత్రువశరవాలముల కున్నదనినే
విశ్వసింపజాల! ఆహ! తెలసె! నను మూర్ఛిల్లినతరి నీశరీరమర్పించి,
ననురక్షించితివా? వ్రతాభక్తి వరాయణా! స్వార్థపరిత్యాగభూషణా!

నీవేధన్యుడవు. నీజ్జమే ధన్యము. స్వార్థపరిత్యాగ మొనర్చిననిగర్విం
చునాకు, స్వార్థపరిత్యాగ మిట్టిదని బోధించితివి. నాకాచార్యుడవైతివి.
నీమీ పృథ్విపకారమొనర్తు ? సేనానీ ! చూడుము. దుర్గాదాసెట్లు
న్నవాడో ?

రాణా—(నీరుచల్లి) దుర్గాదాస్-దుర్గాదాస్.

దుర్గా—(విస్మృతుడై) వృభూ ! వృభూ ! ఎట్లున్నాడవు!

పృతా—దుర్గా ! దుర్గా ! జీవించియున్నాడను! లెమ్ము! నీయద్వితీయ
సాహసవృథుభక్తులకు మెచ్చి దైవము నాకు ప్రాణదాన మొసంగియు
న్నాడు. దుర్గా ! మరియొక సంతోషవార్త! మనకు సంపూర్ణజయము
కలిగినది.

దుర్గా—ఏమి ! జయమా ! మనకు జయమా ?

రాణా—నిక్కము. ముమ్మాటికిని నిక్కము.

దుర్గా—నాయాయాసమంతయుఁ దీరె ? ఈయుత్సాహమే .

నాకు ప్రాణదాన మొసంగదా !

రాణా—తాళుడు-తాళుడం దెవ్వరో వచ్చుచున్నారు.

(ప్రవేశము-శీఘ్రాయానమున సాగర్జీ-అతని వెంబడించి-సోమసిం
హుడు-సాగర్జీ పృతాపాదులగాంచి నిశ్చేష్టుడై నిలచును)

రాణా—దోహో రమ్మ! యింకెందు పోగలవు? నీదోహము
లకెల్ల పృతిఫలమందఁజేసెద!

పృతా—తాళుము-తాళుము- తొందరచే నకార్యమొనర్ప
కుము. సోమసింహ! వృత్తాంతమేమి?

సోమ—దేవా ! యుద్ధమున శాత్రువులఁ దరుమును నీయువ
రాణానుఁ గాంచి యతని వెన్నింటి యిందువచ్చితిని.

పృతా—సోమసింహ ! నీకార్యమునకు మిక్కిలి సంతసించితి.

నీవృథువు మంచిస్థితియందున్న నే మొనర్చుచుండెనో ? యిపు డూరక
చృశంసావాక్యముల నిన్నానందింపఁ జేయుచున్నాఁడు.

సామ—వృథూ ! మావంశ మేమిచ్చే జీవించినది-జీవించునున్న
ది. సమస్త సిరిసంపదలకన్న మీచృశంసావాక్యములే నాకెక్కుడు
గాదరణీయములు.

దుర్గా—వీరెవ్వరు ? సాగర్జీ మహారాజాగారా ! ఉదయపుర
సింహాసనాసీనులా ! దేశద్రోహపుణ్యకార్యమున, పాదుషా యను
గృహముచే సంప్రాప్తమైన మేవాడు రాజ్యరమానాథులు కదావీరు ?
వృథువలంసమా ! యేల యిట్లునిరాయుధులై, నిష్పరివారులై యిందు వ
చ్చితిరి. మీసదయాంతరంగతమముఁజాలు నాటవికులకుదర్శన మొసంగి
యనుగృహించుచుదెంచితిరా? ఎంతటికరుణ?

శా. వరీ! నీవృజలేరి? మిత్రులు ధరా + ధీశుల్ భటోత్తంసులిం
జేరి? బంధులు, జన్మదేశసహజల్ + వీక్షింపనున్నారే? నీ
కూర్రాత్మోద్ధిత పాపవహ్నిబడి యా + క్రోశించుచున్చావరే?
యారాజస్థలదేశమాతకనియుక్ + హృత్తాపమొప్పారజే?

వృతా—దుర్గా! తాళుము, వాఁడెట్టివాఁడైనను నిట్టివేళనిందింపనగునా?
సాగరా! వదీ ననుచక్కగవరికింపుము. నీకురాజ్యకాంక్షయేయున్న
నేల నాతోవచింపవైతివి? నేనుసంతసమున, నానునసార నీకు రాజ్య
మొసంగి దేశసేవచేయుచుంటినే? దేశమాతకిట్టి దుస్థితిచేకూరకుండుట
కై యొక్కరాజ్యమేల, నాతనుప్రాణములనేని సంతసమున నీకొసంగు
చుంటినే? నీవునన్ను రాజ్యభృష్టునిఁజేసినందుకించుకంతయు చింతింపను.
నాకుమారినిశాత్రవులకర్పించి, నీచేచేతయా మెకుమానభంగమాపాదిం
పనెంచినందుకేని యావంతయు దుఃఖంపను. నాప్రాణములకెక్కువెట్టి
నన్నుచంపవృత్తియిచ్చించినందు కించుకేనియోచింపను. నాకన్నకుమా
రుని సంహరింపవృత్తియిచ్చించినందుకేని నేనేమియుదురపిల్లను, మేవాడు

రాజ్యమాతలకష్టములకేనినైరింతు. కాని, నీయట్టివాడు, నీయట్టి దేశద్రోహి, శాత్రువపాదాశ్రాంతి నాశించిననీయట్టిహీనుడు మావంశమున జనించినందున శిశోదియావంశమునకుఁ గలిగిన యవకీర్తికై వగచెద. నీకుసోదరుఁ డనుపించుకొనవలసిన నాదౌర్భాగ్యమునకై వగచెద!

మ! అరివారంబునకుఁ బదానతుడవై యర్పించినకొట సో దరుపుత్రిక యవనాళిఁజేర్చిన నుతుఁ డదర్శోద్ధతికొ చంపినక సరకోద్దామతులక్షియాఖలజనో! న్నాశంబుచేకూర్చినక పారిదుఃఖంబను; నీకునగ్రిజుడనై యుట్టొందదుఃఖంబెవక! నీ! వలచితిసిరిసంచు డవలికిన రాసిరి

శిరమునవ్రాలునం డచెఱుగవైతి

నీకునైసిరినేల? డిత్తునేననువుల

సనునాదు మనమును డనరయనైతి

జననభూస్వాతంత్ర్యి డమునకాత్మనుతదార

లనునైనమెఱగున డన్గనకపౌతి

హైన్యమే, నైచ్యమే డదైన్యకులక్షయ

మీసేతయంచని డయెన్నవైతి

గీ! అయినకానిమ్ము; దోహసం డప్రాప్తరాజ్య

విభవమైననుస్వాతంత్ర్యి డవృథనుఁగూర్చి

యార్షకావట్యమును మాని డయేలవన్న

పొడముదోహంబు విడనైన డవిడుగదన్న!

ఒకమాటయైన నిట్లని నాలోనాడితివా? నీజన్మదేశమాతలకష్టముల నాలోచించితివా? కానిమ్ము; నీవొనర్చినఘోరపాపకార్యములకేని వృతిఫలమందితివా! పొమ్ము. పాపకార్యాచరణలబ్ధమేవాడు రాజ్యశ్రీనైన చక్కగ బాలింపుము. అమ్మాతకు పారతంత్ర్యనాశనదుఃఖమునకుఁ దోడు, సర్వవృజాబాంధవ, హింసాదుష్కార్యావలోకన దుఃఖమును సైతముఁజేకూర్చుము. నీనుండియైన దేశజనని కింతసౌఖ్యముఁ గలిగిన నాకదియే సంతసము. సోమసింహ! నీవితనిని సగౌరవముగ

సురక్షితస్థానమును జేర్చవలయు. ఇతడు కోరిన యశ్వము నొసంగుము. సాగరా ! యిదేకరవాలమును గైకొనుము. మరల ననహాయుడవై యుద్ధమునకుగడంగకుము. పొమ్ము. నీకు దైవముశుభమొసంగుగాక.

(సాగర్జీ-తలవంచుకొని-సోమసింహుని పెంటనిష్క్రమించును)

సేనానీ ! అయిన మనకు జయమెట్లుగలిగె—సైన్యము లెందుడి వచ్చెను.

రాణా—దేవా! తమ సచివచంద్రుడగు భామాసా తనయవ సానకాలమున తనస్వత్వమునంతయు మీకొసంగిచనియె. దానిచే నిరు పదివేలసైనికుల నొకసంవత్సరము పోషింపవచ్చును. ఆసైనికులగొని విజయోన్మత్తులగు శాత్రువుల వెనుకనుండి దాకితి. మనధాటికోర్వఁ జాలక శాత్రువులు పలాయనోన్ముఖులైరి. తమ కీవార్త నెఱింగింప నే నిందువచ్చితి. దేవా ! ఈయుద్ధమున శాత్రువులు సమీపదుర్గా కేష సైన్యముల సైతముఁ దెచ్చియుండిరి. కాన, గోగుండాదిదుర్గము లిప్పుడు రక్షకభటహీనములై యున్నవి. మనసైనికులగొని నేనుగో గుండదుర్గముపై వెడలముదల యొసంగుడు.

ప్రతా—శేనానీ! మన సైనికులెందరున్నారు?

రాణా—దేవా ! భిల్లరసపుత్రసైన్యములు లెందుచు కలసిననే బదివేలు సంఖ్యయగును.

ప్రతా—దుర్గా ! నీవిందద్ధసైన్యము గైకొని రత్నస్తంభదుర్గ ముపై వెడలుము. జయలక్ష్మిని సాధించునున్నకొనుల్నేరు దుర్గప్రాంతమునఁ జేరుము. శేనానీ ! నీవును నిరుపదివేల సైనికుల గొనిగోగుండ దుర్గమును ముట్టిడింపుము. మరల సాయము వలయునేని నాచెంతకు జంప్తుడు.

రాణా— } భాగ్యము—(అనిమోకరింతురు)
దుర్గా— }

ప్రతా—ధర్మమునకు జయసిద్ధికలుఁగుగాక. ఓత్రీతేజమం దును నవత్రీహతమై చెలఁగుగాక— (యవనిక వడును)

మేవాడుకొక్క నాటకము

వంచయాంకము—పృథమరంగము.

ప్రవేశము—సాగర్జి కళాత్మకతప్రదై.

సాగ- సీ. మత్కోగ్రధప్రేయసీ ♦ మహిలానురాగమా

యిది ? రక్తపూరమె ♦ లైడలపారె !

నాయనూయాసతి ♦ నవకుసుమంబులా?

సఖబంధుసుత శిర ♦ స్తతులుదొరలె !

వాదోహవిషలతా ♦ నందవల్లవములా?

మాంసనాడిఖండ ♦ భరముదోచ!

నాపాపమృదుగాన ♦ నాదమా? “హనాథ”

యను ప్రలాపంబులె ♦ ల్లందుతనరె!

గీ! నాడుకొక్కాన్ని వితిరూప ♦ మాదరించి

యిదియె మేవాడుప్రజల ద ♦ హింపవెల్లె :

మాతృభూమి, శవమయభీ ♦ ఎంబునయ్యె!

యిదియె నాబంధుమాగ న ♦ మిద్ధఫలము !

అక్కటకటా ! యింతటికి కారణము నేనుకదా ! సర్వ

దుఃఖసర్వపాపములకు నేనుకదా కారణము ! అయ్యో ! యిదియే

గదా రాజపుత్రస్థానము ! ఇప్పుడిది రాజపుత్రస్థానముగాక, నానా

శిరోబాహుపాద విఖండన శవస్థానమైయున్నదిగదా ! అభినవతూత్రతే

జోరేణువులచే దిగంతములగెల్చి, దిశాంతకాంత పరశ్రీకీర్తి కాంతా

భిరామమై, యనంతసాహససమాసాదిత, సంపత్సమున్నతమై, నిరంత
 సీరశౌర్యావ విహారభానుచంద్రవంశభూపలపరిపాలితమైన మేవాడు,
 రక్తసదీపదములచే, మాంసకబళములచే నిబిడికృతమై యున్నది. ఇం
 తటికి కారణము నేనుకదా? అకటా! ఏకలింగస్వామి కృపాపాత్రమైన
 యాయారావళీ వర్వతప్రకారమునకును, నాకున్న నిష్కరుణయే,
 నాకున్న విద్వేషకోధములే యుదయించగా? లోకోత్తరమణివితా
 నకనకవిరాజితమైన కోశాగారమంతయు అనేకజంబుకనివాసస్థానమ
 య్యై. ఇంతటికి కారణము నేనుకదా! ఎందుజూచిన పతితపావనపుణ్య
 నదీతీర్థయు తారావళీవర్వతనిర్మలసీకరములచే నెంతయు మోక్షస్థానము
 ననలరారు నీపుణ్యభూమి ప్రజారక్తవాహనులనవారిగ ప్రవహింపఁ
 జేసితి. చందనమృగమదకర్పూరకుంకుమ కేసరాదిపరిమళశోభితమైన
 మేవాడున నిపుడుదుర్గంధబంధుర దుర్వాయుసంచారత కల్పించితి.
 అనారతకారడ కుచకుంభసంగీత సాహిత్యపరిశోభితవనితాజన సంతతి
 యంతయు “హ! పుత్ర! హ! జీవితేశ్వర! హ! జనక!” యనెడి ప్రలా
 పములచేవిహ్వలయై, నేకవిద్రోహియైననానామమునందలిపాపాక్షరము
 లనేజపించుచున్నది. సమస్త ప్రేతభూతవితానములాక సమున బారులుఁగ
 ట్టిఁ దిరుగుచున్నవి. ఇంతటికి కారణమునేనుకదా! అయ్యో! వీరశయన
 మలంకరించిన నిజభర్తృజనమునకై వాపోవుచు, చితిబేర్చి సహగ
 మన మొనర్చు సాధ్వీమణుల యగ్నికుండ లేజములే యీమేవాడునకం
 తయు దీపములై ప్రకాశించుచున్నవిగదా? అవాధవనితాదురంతప్ర
 లాపములే మేవాడునందు వీణావేణుమృదంగాది వాదిత్రీములై చెన్నా
 రుచున్నవిగదా! శుకపీకమరాళమయూరాది సత్పక్షిజాలము సైలము
 కన్నీరుమున్నీరై వగచుచు, కలస్వనమధురరుతంబు లొనర్పక, వికారచే
 ప్తాశబ్దంబులమదీయకృతచార్మితము నెంతయుజగముల చాటుచున్న
 ది. అరావళీవర్వతప్రతిగుహావృక్ష సామాగిరికందరములును, తమదస్థితి,

తనుదుర్వివాహము, నానుండికలిగినదని తుణతుణమును వేసోళ్ళ మదీయ
దురుద్యమదుష్టతంత్రీదుర్బుద్ధుల దిశాఫలకమున చక్కగ లిఖించుచు
న్నవి. నాయొక్కనినుమఁగడచే, కులవాతకుఁడగు నాయొక్కనియునికిచే,
రాజపుత్రస్థానమే విధ్వంసితమయ్యె. నాయుట్టిహతభాగ్యునిదుర్వివేకము
చే, ననేకవత్సరప్రాణధారణంబొనర్చి, తమతమ గృహిణీపుత్రపుత్రీ
కలఁ గూడి స్వమందిరోపాంతమున, స్వమందిరోద్యానమున, ననేకనుఖ
పారావారకల్లాలమాలికల నానందసామ్రాజ్యమేలు గృహమేధులం
దరును, పుత్రపుత్రీకా వ్యాయోగబాధాంతరితులై, నాకై, నాపేరు
నకై, వాజన్యమునకై శాపోదకంబులిడుచు, స్వకీయాంగనిరర్థశ ప్సవ
హాచ్ఛోణిత ధారాప్రవాహముల మాతృభూమికర్పించి, సకలదుష్కీ
ర్తిదుస్థితి మహాపాపపటలంబంతయు నాతలవైదిడివీరస్వర్గమలంకరించె!
ఇక నేనొక్కఁడకదా! తుత్రీయశబ్దమునకే పగతుఁడనై, దయాదాక్షి
ణ్యములకే పుట్టువైరినై, దేశాభిమాన దేశస్వాతంత్ర్యాదులకే ద్రోహి
నై, పంచమహాపాతకములక నేక పంచమహాపాతకములఁ జేర్చి, అనాధయు
వతిహింసకుఁడనై, యందరి శాపోదకములకు, సందర్శివలాపములకు, దావ
లనై, వాడివితకాలమంతయు తుణతుణమునుదుఃఖపశ్చాత్తాపమరణము
లననుభవించవలయు! ఆయ్యో! సోదరా! యిన్నిజన్మములనడియు
నన్నొకమాటయైన నాడితివా! ఆత్మజన్మమున సమృద్ధంశమునపుట్టి
నవారికిని, పుట్టనున్నవారికిని, మణిభూషణప్రాయుఁడై స్వప్రతాపతే
జో విలాసధూపాయిత శత్రునిచయుఁడై, సాంద్రీకీర్తి చంద్రికాప
రమాహ్లాదుఁడై, వెలుంగు నిన్ను, పరమదయాళుని, రక్తము సర్థము
పంచుకొని జనించిన యగ్రజుని, నన్ను పోషించిన వాజనకసమానుని,
యిన్నివంతలఁగూర్చిన ద్రోహిని మనసార తుపించిన శాంతశ్రీనిధిని,
నాచేతులార, మనసార, యుద్ధమున ఖండింపసాహించితినే! అంతటవిడ
చితివా? అగ్రజునంతఃపురవిద్యోహ మొనర్చి, పరవాహినుల, పరమత
స్థుల, పరుల ప్రేరేపించితి! అంతటఁ జాలక, రాజపుత్రాంతఃపుర కామి

నిని, వీరనందినిని, రాణాబాయిని నిర్బంధించి శాత్రువులకామె పరీ
 యోగవృత్తాంతమును చెలిపితిని. అంతట నైనమానివా! భాగ్యవం
 దనుని, నుమూరుని, పుట్టినదాది పోషించి పెంచిన బాలుని, “పినతండ్రి
 పాపీ”యని పాదములకుది నాపొవుపసిపాపను, వాక్రూరకృత్యముల
 గాంచియు ధీరతవిడచివీరకుశూరుని. నానేతులార, సహరింపఁబూనితి.
 నాయన్నకుమారిని, లీలాకుమారిని, శాత్రువుల కప్పఁగించి నాయెంగిలి
 కూడు భుజించి కఠినుఁడనై, కఠినకీఠాతకుఁడనై, ముందంజవేసితి! ఎన్ని
 పాపములుకలవో, యెన్నిద్రోహములు, దుష్కృత్యములు లోకమునపు
 ట్ట పుట్టినవో, యవన్నియు నేనె యొనర్చితి. నాజన్మమే దుష్కర్మ
 చండాలకృత్యముల కాకరము. అయ్యో! నేను కర్మముననున్నతరిమా
 తల్లికి గర్భస్థావమైయున్న మేవాడుజనని యింకను భూమిపై స్వాతం
 త్ర్య విరాజితయై వెలరాదుచుండుకదా! అక్కటకటా! యెందరిజీవము
 లకెసదహాసితి! ఎందరికై భారలుగోల పెనుభూతమునైతి! ఎందరి
 బాలబాలికాకంత నాశముల ఛేదించి ముందంజవేసితి? దేనికి దుఃఖంతు?
 దేనికి వలనింతు? దేనికి కఠితపింతు? పరమపాతకియగు నాపాదవిన్యాస
 మును సైవజాలక భూదేవియే తల్లడిల్లుచున్నది. అందుకాన్పించు శవచి
 తిసందోహ మహగ్నిజ్వాలలన్నియు నొక్క పెట్టున నన్నా వేళించిదహిం
 చుచున్నవి. అయ్యో! వలదు! వలదు! నాకీరాజ్యమువలదు- నాకీసౌఖ్య
 మువలదు. నన్ను మాప్రతాపునిచెంత జేర్చువారులేరే! శిశోదియా
 వంశమును భూమినినిలుపువారు లేరే! నాసంతాపమార్పుపుణ్యాత్ము
 లులేరే! కఠోరకల్పాంతానల్పరాద్రా ప్రాణిసాణహరణమృత్యుదేవతా
 స్వరూపమా! నాబాధకంత్యముకలుగఁజేయవా! యింకెన్ని దేశములధ్వం
 సమొనర్చుచున్నాడనో? లయకాలవిలోల పృథ్వీనిలవ్యాతాల్యమా!
 సీవాక్కుమ్మడి నాప్రాణవాయువుల హరింపవా! అయ్యో! సంక్షోభ
 కుయకాలవిజృంభితయమజిన్వాగ్గిమే యీఘోరపాతకిని గాంచి నె

నుదిరుగుచున్నది. మృత్యు దేవతనైతము నేనెట్టి దోహమొనర్చునో యని కేలనంట వెలచుచున్నది! లేదు. యీదుష్కర్మనకు నిష్క్రమి లేదు. ఈదేశభౌత్యదోహికి మనశ్శాంతిలేదు. నేనొనర్చిన ప్రతిఘోరకార్యమును, హింసయు, నాకిరాతకకృత్యములకు నాహుతియైన ప్రతికవరక బిందువును “వీడు కిరాతకచండాలుడు! వంచమహాపాతక” యని ఘంటాఘోషముగ నుద్ఘోషించుచుండ నాకెన్నటికైన మనశ్శాంతికలుగునే? చచ్చినను, బ్రదికినను, భరమహేయ కిరాతక, నరకసంజాత యాతవాభీరసంజాతక రాశీకప్రభారా సంజనిత దుర్గంధకూట మేదోమాంసపంకిలావలేపన సముజ్వలాగ్నిజ్వలన మహావేదన ననుభవించు నాయెట్టి చండాలుఁ డెవడు? అయ్యో! దుర్భరమే! యీమహావేదన దుర్భరమే! తాపమే-పాపమే-సంతాపమే- ఎందుఁజొత్తు? ఏవరికెరణోందుదు? ఏదిమింగుదు? అయ్యో-యీసాహి సాగర్జీ దేహవయవంబులన్నియు, కుల్చిదుర్గంధముపట్టి సశించు సంతోష కాలమెన్నటికైన కలుగదా! భరింపజాల-నిలువజాల- వలుకజాల! దుర్భేద్యగాఢతమతామిస్రవిమోహజాలము, కన్నుల గ్రమ్ముచున్నది. ప్రయాడభ్రమత్ప్రేమచమా! నీవు నాకు శాత్రువుడవు! సంతసమా! లేవు- నీవు నాపాలలేవు- దైవమా! యేకలింగేశా! ననురక్షింపవా! జననీ! మేవాడుస్వాతంత్ర్యాభిమాన దేవతా! ననురక్షింపవా! నేకిరాతు కుండనేయగుదు. అయిననునీనందనుడకావా! నన్నురక్షింపవా! అహ! పచ్చితివా? తల్లీ! యేమి నీపుత్రప్రేమ! నిన్ను శాత్రువులకర్పించినకూళపై సక్కటికమూసతివా? జననీ! వలదు- నీకౌర్యంపు దృష్టులకన్న నీ ప్రేమవాత్సల్యములే విశు సంతాపదాయకములు. వలదు- వలదు. నన్ను గాంచి యశ్రులవడలకుము. ఇదే నీచరణములంటి ప్రమాణముఁ జేసేద. నిన్ను మరల నుద్ధరించి నీకు స్వాతంత్ర్యముఁ గలుగఁజేసి నీకు మారుని, ప్రతాపుని మరల చిత్తూరుఁజేర్చెద. జననీ! యేలహసించె

దవు? ఈ ఘోర పాతకివచనములెన్నడైన విశ్వాసార్హములగునాయనిహ
 సిందెదవా! జననీ! అయ్యో! యేలపోయెదవు? నిలుము- ఒక్కమా
 టాడుము. కట్ట్యా! యీజననిపోయె! ఆహా! యెవరందువచ్చునది?
 విభిన్న మస్తకమై, మేనంతయు రక్తము స్రవింపుచుండ, కృపాణహ
 స్తమై యెట్టి ఘోరాకారము వచ్చుచున్నది- ఓపికాచమా! నీవెవ్వరు?
 యిందేలవచ్చితివి? ఈసాగర్జిని బెదరింపవచ్చితివా! అహా! యిపుడీయా
 కారమెంత తేజోవంతమై యున్నది, భవానీదాను! భవానీదాను! దో!
 హీ! మరలనేమిదోహ మొనర్ప చనుదెంచితివి? ఆ-ఆ- యేమంటివి?
 దోహమునకు ప్రతిఫలమా! అయినవిదే చూడుము. (అనిసంసారిం
 వఁజూయి) హా!హా! అంతయు వ్యర్థము! అపేమి? అనేకనిశితధారాకూ
 రకరవాలదిలా సవిద్యోతము లొక్కసారియేనను పొలియింపచనుదెంచు
 న్నవి. అనేకశతకోటిప్రేతసందోహములు కంటమంటలు గ్రమ్ముచు
 చేతకరవాలయిలానివచ్చుచున్నవి. ఓప్రేతయిలారా! రాకుండు-రాకుం
 డు. మత్సన్నిధానమునకు రాకుండు- ఆహా- ప్రతాపా! సోదరా! రక్షిం
 ప్తుము - రక్షింపుము - ఆహా! వచ్చితివా! యికనిన్ను విడువను-
 అయ్యో! పోయితివా! చాల - భరింపజాల - వచ్చితి - చ - చ్చి-
 తి -

(మూర్ఛిల్లును)

(ప్రవేశము ప్రమద)

ప్రమద—చేతకివచ్చినరసాలఫలం బట్టె గగనంబున కెగిసిన చంద
 మయ్యె. ఇంతయొనర్పియు నిపుడవజయమా? కార్యమువట్ల నానాధు
 నిసం దేహమేకజా యీ యనర్థమునకు మూలము. యుద్ధభూమిని
 పైతమాతనిజాయక నింతదూర మేకెంచి యేమునర్పితి? నూనససాక్షి
 జీదేవతా! యిదియంతయు నీవిలాసము! నానాధునిజేరినాకార్యతంత్ర
 ముల నిరోధించితివా! నీవెవ్వరును, ధైర్యహీనులను దుర్బలులనే
 యాశ్రయింతువు! కానిమ్మ! మదియకార్యసాధనైక దీక్షకంటెనీశక్తి

యెక్కుడగునేమో చూచెద. నాకును నీకును నిదేతుదిపరీక్ష జరుగుచున్నది. (సాగరీనిఁగాంచి) ఆహ! ఏలయితఁడు మూర్ఖుల్లియున్నవాఁడు! (చెంతకుఁబోయి) ఆహ! ఇదియేమి మూర్ఖయందును నిలనిముఖమింత భీతిఁగొలుపుచున్నది. కానిమ్ము; వచ్చినయూపద వలదన్నఁబోవునా! నాథా! నాథా!

సాగ—చిరంతన కాలవిరాజమానమేవాడుస్వాతంత్ర్యదేవతా! జన్మదేశమాతా! రక్షింపుము! రక్షింపుము! (నమస్కరించును.)

ప్రమ—తీరినది - ఇతనికిరోగము ముదిరినది.

సాగ—జననీ! ఏలపలుకవు? నిపాదములానవదించెద. నీస్వాతంత్ర్యమున్నకై నాప్రాణముల నేనినర్పించెద. ఒక్కమాటాడుము. ఒక్కపరి నీదయావలోకనముల నాపైఁ బఱపుము. అప్పుడు నాకూరట కలుగును.

ప్రమ—నాథా! నాథా! దేశమాతయేమి? స్వాతంత్ర్యమేమి? నేనెవ్వరగుటయు నెఱుంగరా! నేను మీప్రియసిని - ప్రమదనుకానా!

సాగ—ప్ర - మ - ద - ప్రమ - ద - నా - ప్రియసి!

ప్రమ—మనోరమణా! ఎల నన్నట్లుపరికించెదరు? మీకేమి యూపద వాటిల్లినది? వదింపుడు. నాకంటెమీకుఁగూర్పువారెవరు? (భుజమునకరమిడి)

సాగ—ఓరా కానీ! నీకింకను తృప్తికలుగదా! నీరాక్షసకార్యములకింకను సంత్యముకలుగదా?

ప్రమ—ఆహ! యిందేమీయనర్థమున్నది! ఇప్పుడు బుద్ధిబల మొక్కటియే కార్యసాధకము.

సాగ—పిశాచీ! మరల నేదేశమును విధ్వంసమొనర్చినాలో చించుచున్నదానవు?

ప్రమ—ఉదయపురమహారాజా ! అదే యందుపరికించితిరే!
మీసేవకులు సామంతులును నందుమీసేవకై వేచియున్నారు. వారి.

సాగ—ఉదయపురమహారాజీ! యిదే! యిందుపరికింపుము;
చూచితివా ! ఆయన్నిజ్వాలల! రాజపుత్రమునిసేమణులు నీదుర్బోధ
నచే నేనునర్చిన ఘోర కార్యములకు తమభర్తలనాహుతియొసంగి, సహ
గమన మొనర్చుటకై పేర్చిన యన్నిజ్వాలల! అందుపరికించితివా! నిప్ర
జల! కాక ఘూకములచే నర్ధక్షీతములగు శవముల! ఇప్పుడైన నీకు సం
తనముకలిగెనా! వాయాత్మత్యాగమున నీకుత్పప్తిగలిగెనా ?

ప్రమ—ఆత్మత్యాగముట! లోకమున చేతఁగానివాటికందరికిని
సీయాత్మత్యాగమే శరణ్యము! వీరశేఖరులు తమకార్యసాధనకైవరుల
త్యాగము నాధారముగఁ గొందురు. ప్రతాపునిపక్షమువారందఱు
మడయుటఁగాంచి సంతసించుటకు మారు దుఃఖంతురా!

సాగ—సంతననూ! దేశమంతయు నిర్మానుష్యమై, నిర్గర్భమై
నిర్మానుష్యమైపోవుట నీకు సంతననూ! గోదనధ్వానంబులే నీకు మంగళ
వాదిత్రములా!

ప్రమ—ఓను. శాత్రువరోధనధ్వనులే నాకు మంగళవాదిత్ర
ములు - తన్మారణోత్సవమే నావిజోదోత్సవము! ప్రతాపసింహస్వర్గ
గమనదినమే నాకు వండుగదినము.

సాగ—ప్రతాపస్వర్గగమనదిననూ! రాక్షసి! ప్రతాపుఁడేల !
నిన్నే యాస్వర్గమునకుఁ బంపెద-

ప్రమ—అ - అ - ఇదియూ - శౌర్యము ?

సాగ—చావుము - చావుము - (పోదురును)

ప్రమ—మూర్ఖా! పిరికివందా! ఘనకార్యమునర్చితివా! సంత
సింపుము - నీయందలిప్రేమయే నన్నింతకుఁ దెచ్చి - అఁ - అఁ - రా
జ్యము - ప్రతా - పుఁడు - ముందు (చచ్చును)

సాగ—(మేనంతయు రక్తమయమైయుండ) అంతయు ముగిసి! అంతయుతీర! అంతయు సమంజసమయ్యె! - రక్తపాతమున ప్రారంభింపబడిన కార్యము రక్తముననే సంతమయ్యె. హాహాహా! ఉదయపురమహారాజ్ఞ! నీకువ రేతలోక రాజ్యత్వము చేకూరెనా! హాహాహా! అందెవ్వరికిదో! హామొనర్తువు? ఆ-ఆ-అదియేది? అనంతానంతసంక్రాంతదుష్కలము భూతిభావోదయమేది? అనదృశ్యదుఃఖపాపకల్పతాప దోహదవివేదనవిహింసనవిదగ్ధవివరీతపరిణామభావోదయమా- అయ్యది? అల్లదే! అందున్నది? నిఖిలావయవనిరస్తేంద్రియనిర్ముక్తాశామనోరథస్పృదయకరాంభిక - జీవప్రణాళిక-అదిప్రాణప్రయాణిక సమారంభముకాదా? నాళికకాదా? అంతయులేదా? ప్రబుద్ధసంబద్ధజీవద్వివేకవిదళాత్మవిపాకాంగ నిర్దహనప్రయాణమంతమేనా- యింతయేనా- నావంతయేనా? ఇత నావంతయెందుండగలదు? ఆ- ఆ- నిలుము-నిలు-ము-ప్రభీకరదర్శిక రదంప్రాంకురనిషపురమంతయు చేరెనా? చేరకుము. చేరుము- కలితవికృతప్రకృతప్రజ్ఞేనవిజ్ఞేనమృత్యుముఖజహ్వనుక్షణమేయిది-యీక్షణమే-యాక్షణమే - రమ్మ - రమ్మ - హా! కంధరమౌగల్యకఠోర కల్పాంతకరవాలమా! నీవు ప్రారంభించిన కార్యము నీవే ముగింపుము- అంతయునీవే - ఆక్రమింపుము. సాగర్జీ - - దేశదోహి పాలసితివి. హా - హా - దేశజనని - వచ్చితి - వ - చ్చి - తి (పొడచుకొనుచు) హా - ప్ర-తా- పా - సోదరా- రాజే- (లోనధ్వని- సోదరా- యిదేవచ్చితి-అని-) ప్రవేశము—ప్రతాపగోపీవాధులు.

అప - రాధ - ము-క్ష - చూపణ - దా - హము - నీ - రు - (ప్రతాపుడు నీరొసంగును) మనసార - క్షమింపుము - అపుడు-నుఖముగ ప్రాణ-ముల-వి-డతు-

ప్రతా—సాగరా! మనసార క్షమించితి. చిక్కమాటాడుము, అయ్యో! ఎన్నిదోహము లొనర్చినను వాని ననుభవించుటకైన నీవు

జీవించియున్న నాకదియే సంతోషముగనుండుకదా! (సాగర్జీని తొడ
పైనుంచుకొనును)

సాగ—(కన్నులు తెరిచి) అమరసింహ - లీల - అప - రా
ధము - చె - ప్పు - ము - హా - వ - మ - (కండ్లుమూయును)
(యవనిక వడును)

మేవాడుశౌర్యాగ్ని నాటకము.

పం చ మూం క ము.

ద్వితీయరంగము.

కొమళ్ళేరు దుర్గపరిసరము. సైనికగుఱారము.

(ప్రవేశము ప్రతాపదుర్గాదాసులు.)

ప్రతా—దుర్గా! అది శేషాంగ పరివేష్టనంబువగిది, మేరుభి
త్రికావలయంబుమాడ్కిదురంతదుస్సాధ్య దేవతాస్ఫూర్తి, నగాధపరిఘా
వృతంబగు నీదుర్గమునుసాధించుట కడుంగడుకష్టమనిఁ దోచుచున్నది.

సీ! పాతాళనిర్గత ధి పాటప రసపుత్ర

రాజితశౌర్య ధైర్యంజనంగ!

కళ్యాణకార్య దీక్షిత శ్రేయమునపొల్పు

దర్పాంతరాయ దుర్జైవమనంగ!

దుర్లంఘ్య, దుర్గమ్య ధి దుర్భావ్యమేవాడు

దుష్కర్మఫణిఫణా దస్త్రమమనంగ

దుఃఖార్తమూర్త్యభూః ♦ దోర్దండయుఖయోగ

నారాయణప్రార్థ ♦ సంబంధం

గీ. హరియో రసపుత్రసాహసం ♦ జరయఃగోరి

వైకినేత్తివంధ్య వ ♦ ర్వతమనంగ

వంశస్థపదర్పలక్షణ ♦ వలయమనంగ

క్షోణినటులొప్పుచున్నదీ ♦ కోటభళిలె!

దుర్గా—ప్రభూ! గోగుండదుర్గము సాధించినగిన సేనయింత
లోవిజయవార్తతోరాగలదు. వచ్చినదీదుర్గమునుసాధింపజాలమా!

చ. జలదచయంతరేషదళి ♦ నిర్వితభానుమరీచిపోల్కి, నీ

విలయపరాజయంబుననె ♦ వెల్లుజయంబు! తొలంగునావదల్!

చెలంగును జన్మభూమి కరి ♦ చింతితపాపననుస్వతంత్రతల్!

కలుగువిసంబునంద మృత ♦ కంజముసిద్ధముచూడు భావరా!

(ప్రవేశము - శీఘ్రయానమున సోమసింహుడు.)

సోమ—దేవా! జయము! జయము! కోట మనస్వాధీనమైనది
భిల్లనైనయములెందుండియో నాకస్మికముగ చనుదెంచి కోటబురుజుల
నధిరోహించి శాత్రువుల నురుమాడుచున్నవి.

దుర్గా—సేనానీ! ఆనైనయముల నాయకుడెవడు?

సోమ—సేనాయకుఁ డొక బాలుడట! వరాకృతులక్ష్మియే
నాతని మేననావహించినభంగి, దుర్నిరీక్ష్యప్రభాభానురుడై శాత్రువ
సేనాటవిని నిర్దహించున్నాడట.

ప్రతా—ఏడి యాబాలుడు? ఏడి! ఆతూరాధితూరచక్రవర్తి?

ప్రవేశము శీఘ్రయానమున అమరసింహుడు.

ప్రతా—(ఆలింగనమొనర్చుకొని) కుమారా! మరలనిన్నున్నిదిన
ములకుఁ గాంచగలిగితి.

ఉ॥ కంటి ముదామృతాబ్ధి శశి! † కంటి ప్రతాప దినేశబాలునిన్!

కంటి శిశోదియాస్వయ ను † కౌస్తుభమన్! సుకృతారవిందమున్
కంటినిమాతృభూహృదయ † కల్పకరాజముకంటి! విరోధికాలునిన్
కంటి! యిదే మదక్షిణల † కంబిదియేనుదినంబు నాకిలన్!

దుర్గా—సోమ! (మోకరించి) జయ్! అమరసింహాయవరా
ణాకుజయ్!

అమ—దుర్గాదాస్! శేనానురాలా! మీదేశభక్తి శౌర్యస్వార్థ
త్యాగాదులే మేవాడుగారివాభిమానముల నింతవఱకు పాలించుచు
న్నవి. మీరాజభక్తి స్వార్థపరిత్యాగాదుల కైనైవమే సంతసించి
మనకు విజయము ప్రసాదించె. స్వామిభక్తి పరాయణులారా! లెండు!
దేశమాత మఱల స్వాతంత్ర్యవదవినలరారువఱకు యువరాణాయగు
గాక, సామాన్యసైనికుడగుగాక; నందఱును పవిత్రమాతృదేశో
ద్ధారప్రతిక్షాజన్మలనుట మాత్రము మరువకుండు.

గీ. ధైర్యమానస సత్పతి † తనరసల్పి,
దేశభక్తికుసుమపూజ † శేసి, రక్త
సమభిషేకమొనర్చి, దే † శజనసస్య
తంత్రిపూజ్యసల్పిన గదా † తనయులగుట!

ప్రతా—నిక్కము. దుర్గా! మీభావిమహారాణా మగు నీయ
మరసింహుండు మదీయ దేశోద్ధారణనోద్యమమును నిర్వహించు నను
ధైర్యమిప్పుడొకింత కలుగుచున్నది .

మ॥ అలగోగుండముఖాదిదుర్గములుమా † యాధీనతన్వేత్ర! దు
ష్ఫలచిత్తూరుదయాదులన్ కొనఁగ మ † జన్మంబువే నోచదే
ని, లవంబైన సధైర్యమానకలువా † నిక గెల్తుమేమంచు మీ
వలుకే మొక్కటికోరదన్! ఒసఁగుఁడో † భవ్యాత్మలారాదయన్.

మీకుఁ నాయందునిక్కంపు భక్తియేయున్న, నాయాత్మకు ఫలసము
కలిగింప నెంచితిలేని నే జెప్పబోవునట్లు ప్రమాణమొనర్పఁడు, మారు
మాటాడకుఁడు! “మీజీవితకాలమున మేవాడునకు సంపూర్ణస్వాతం
త్యములభింపదేని మీయనంతరమున నైతము నీయమరసింహునికినిట్లే
సాయమొనరుము.”

దుర్గా—సోమ—“మీజీవితకాలమున మేవాడునకు సంపూర్ణ
స్వాతంత్యములభింపదేని, మీయనంతరమున నైతమీయమరసింహయు
వరాణాశిలే సాయమొనరుము.”

ప్రతా—“ఈయమరసింహుఁడు విషయేచ్ఛచేనైన, మరెద్దాని
చేనైన, మేవాడుస్వాతంత్య్రద్ధారప్రతమునందు విముఖుఁడగునేని, నత
నికికృత్యముదోషింతుము.”

దుర్గా, సోమ— (అట్లేయందురు)

ప్రతా—“అప్పటికినినితఁడు సమ్మతించకున్న, నితనిమానియైన
తుదకు రాజ్యభిష్టునిగ నొనర్చియైన, మేవాడుస్వాతంత్య్రద్ధారకము
ప్రతమునుమానము? ఇందుకుతత్ప్రతిమేని, రసపుత్రరక్తమునకు జనిం
చినవారముకాము!”

దుర్గా—సోమ! (అట్లేయందురు)

ప్రతా—ఇకచాలును. పాయనియుద్ధములచే డస్సిన నీశరీర
మెప్పుడు ననువీడినను నాకించుకంటయు వంతకలుగదు, అయిన

గీ. వీరనాకాధివాసి నై † వేడ్కదార

పుత్రికలఁజేరియైన, మీ † పూజ్యధైర్య

దేశభక్త్యాదులనుగఱు † తింపవాడు

నాత్మ యిందెఁదలంగునం † చరయుఁడయ్య!

అను—జనక! నా సోదరీజనను లెందున్నార?

ప్రతా—కుమారా! వారే పుణ్యాత్ములచేసిన రక్షింపఁ జడి
రో? లేక,

గీ. ద్వేష, మాత్సర్య, విద్రోహ + తివ్రమైన
హీనచండాలభూమిజీ + వింశనొల్ల
కెపుడు, ఊత్రతేజమువ్రజ్య + రిల్లునచట
వారలచ్చోటనిర్లిను + లైరా? తనయ!

(ప్రవేశము విక్రమలీలా - గోపీనాథులు)

గోపీ—లేదు! లేదు! నిర్దీనులు కా లేదు. ఊత్రశౌర్యాగ్నిలోవారి
సౌఖ్యస్వార్థపరిత్యాగములకు వెఱచి, కేలనంటక మీకర్పించుచు
న్నది.

ప్రతా—(లీలావిక్రమలనాలింగనమొనర్చుకొని) లీలా! మనల
నీజనికునికి సంతసము చేకూర్పవచ్చితివా! ప్రేయసీ! తనచేచేతఖండింప
సాహసించినభర్తనుచేరితివా! మీరునిక్కముగ ప్రాణములతోనున్నా
రా! లేక వీరస్వర్గమునుండి యీప్రతాపుని పరిహసింపవచ్చితిరా?

గోపీ—కుమారా! యిదియంతయు వారాణాబాయికృత్యము.
నీవానాడు వీరిపట్టునంహరింప నెంచుతరి నాసాధ్య నీకు సైనికసహాయ
మును, విజయవార్తయుఁ జెలువవచ్చి యొకస్మికముగ నీఘోరరంగ
మునుగాంచి వీరిరువురిని రక్షింపఁగలిగె. భిల్లసైనికుల మీకుసాహాయ్య
మొనర్పబోధించుచు భిల్లవాటికనున్నతరి, వారాణానతియే వీరినినాక
ర్పించెను. సమయముజేచి వీరినిందుఁ బిలచుకొనవచ్చితిని.

ప్రతాప—గురువర్యా! నిరతవేదాధ్యయననిష్ఠల కాలము
గడపు మీకు నానుండి యెట్టిపాటుఁగలిగె?

గోపీ—కుమారా! వేదశాస్త్రాధ్యయనము మాత్రమే తా
హ్మణకృత్యములని తలచితివా!

గీ. తగుజపతపంబులెద్దిజక్క ♦ త్యములుకావు!

“నుర్విసర్వేజనాన్ముఖ ♦ నోభవంతు”

య నెడివాకంబెద్దిజధర్మ ♦ మైవెలుంగు;

దేశక్షేమంబు చే ♦ కూర్చుదేశభక్తి!

బ్రాహ్మ్యధర్మమై వెల్గదే ♦ భరతభూమి!

విక్ర—నాథా! ఆతరుణిలలామ యువకార మొత ప్రిశంసించి ననుతీరదు. మాకొనర్చినయువకార మటుండ, హిరాఘాటుయుద్ధమున మీకు సంపూర్ణవిజయమును చేకూర్చెను.

దుర్గా—ఏమి! పురుష వేషమున మానసింహు నెదిర్చి మమ్ము రక్షించినదాసాధ్వియేనా? ఆహా! యిప్పుడుకదా మేవాడుమాత ధన్య యగుట!

సీ॥ కనకకంకణార్పుణ ♦ త్కారంబునొకవంక,

యురు ధనుష్పంకృతి ♦ యొక్కవంక;

వలపు బిత్తరిజగి ♦ వాల్చూపు లొకవంక

యుగ్రవీక్షణములు ♦ నొక్కవంక;

నవ్యపూర్ణాబ్జమా ♦ నగుమోము, నొకవంక,

నుజ్వలార్కానన ♦ మొక్కవంక;

హరిణఖాదన తృణాం ♦ కురకరం నొకవంక

నుద్రేక శరశరం ♦ బొక్కవంక;

గీ॥ ముగలనలరించి, బోధించి, ♦ మానుషంబు

వెలయుభారతీ యాంగవల్ ♦ వీరచరిత

లాత్మదేశంబు రక్షింప ♦ నలరుకతన,

భళిర! మేవాడు స్వాతంత్ర్య ♦ భాసిగొదె!

లీల—యుద్ధమున మూర్ఛితులగు మీకును, దుర్గాదానునకును

ప్రాణదాన మొసంగినది పైతమామెయే. గోగుండడుర్గమును నేనును, నాసాధ్వీయు సాధించి, యందు మనరాయముల్లునుంచి వచ్చితిమి.

వ్రతా — రాణా సతీవతంసమా! నిన్నే మనువాడ. నీయినర్హు ప్రాణోపకృతికై, తావకీసమనోనిధారపూజనీయామల దేశ పాలనభద్రకార్య కరణమునకై యేమిప్రత్యుపకృతియొనర్చువాడ. నాజీవిత కాలమంతయు ధారవోసి యొనర్పజాలనిదేశోద్ధారణమహాకార్యమును, నీవొక్క తెవ్వె, యసహాయవై యొనర్చితివి. భవాదృశ దేశ సేవావరాయణచిత్తలై నసముదంచిత నిశ్చలనిరుపమానధైర్యవిరాజితలైన వనితామతల్లులు, భరతదేశ మహాద్యౌముల, మహాన్నతకార్యక్షేత్రముల, స్వార్థపరిత్యాగ సుగుణ ఫలపుష్పవిద్యోతమానలై, గ్రామచుండువలకు మాతృదేశముసక శతరదేశగణజగజ్జగియమానమై నిరంకుశనిష్కళంక స్వాతంత్ర్యమహాభ్యుదయముల రాజ్యుదే!

సీ. వెరికొర్రాబివ్రతా + వానాతలీనయా

నాదుమాతనుబోయి + నాకవీవే!

శత్రుకరాగ్ని వి + వృ కుమారి రక్షింప

లోభవర్షాంబుద + మూలవీవే!

అరిపుండరీక వా + రాంతరస్పృహవంశ

హరిగరక్షకయోధ + తరుణి వీవే!

రసపుత్రగౌరవ + రాజకీరి సముద్ధ

రించుజగన్మాత + వీవకావే!

గీ. భారతీయాంగనాదేశ + భక్తికార్య

మూల జగంబుల చాటిన + పోలతివీవే!

నాదు రాజ్యంబు, తనుప్రాణ + సవ్యవిభుత

లెల్లనీయవె; గైకొమ్ము; + యిందువదన!

ఓమాతృదేశకాళిమాననందినీ; ఈరాజ్యమునీయది; యాప్రాభవము

నీయది. నాతనుప్రాణములు, నాకుటుంబప్రాణములు నీయవి-అంతయు నీకర్పించువాడ. నిన్నే మేవాడుసింహాసనాధిదేవతగ నర్పించువాడ.

(వ్ర)వేళము. రాణాబాయి. సన్యాసిసీవేషమున)

విక్ర—సాదరి!యిదియేమి! నీకేలనిట్టివేషము?

రాణా—మహారాజీ!జగద్రంగమునదైవవృష్టియంతయు పాత్ర ధాతులేకారే!

గోపీ—మహారాణా! యిదిమేవాడునకు సంతోషకాలము. కాని, మనలోనింకను నొకరికి సంతసము చేకూరవలసియున్నది. యిటువరి కింపుమీరాణాసాధ్వని; ఈకూరపనికాలలానుకా యిట్టివేషము! కుమారా! మీవివయమంతయు నేనెఱుంగుదు. నీవీకుమారిని నిరాకరించు కారణమును నెఱుంగుదు. నామాటపాటింపుము. నీకిందెట్టివచనభంగ దోషమును కలుగదు. మీయిరువురి వివాహమును నాయభీష్టము. ఇదిసీగురుశాసనముగ భావించవలయు.

వ్రతా—(మందహాసమున) గురూజీ! నామాటయటుండనిండు. తొలుతనాసాధ్వినేవ్రక్షింపుడు.

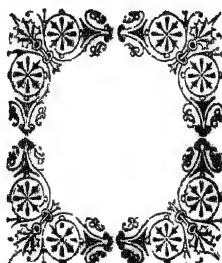
గోపీ—కుమారి! నీవేమందువు?

రాణా—గురుచంద్రమా! నేనేమందును! నాయుహలోకసౌఖ్యములన్నియునుత్యజించితి. నాతనుప్రాణముల దేకసేవకై వినియోగించుతరి శేషించినవాడీవితమునుదైవమునకు వినియోగించనిర్ధరించితి-నేనుధరించిన సన్యాసిసీవససములే వ్రక్మతము నాకావంద దాయకములు. ఇంక నాకు, నాయభిలాషకు, నామోహమునకు తావులభింపదు లేదు, లేదన్న నీజన్మమున లేదని నాయాశయము. మనోరమణా! నాయభిలాషలకు నునికియైతివి! నామనోరథములకు నేను గడ్డవైతివి! ఏపుననుదూరికరించినను, నేనుసీయందు తన్మయియై యున్నదాన-సీపు

నావ్రాణాయా నురాగాంకురమును నశింపఁ జేసినను, నీవేనాయనురాగమ
యుండవై యున్నాడవు, నీయనురూపప్రేయసీజనంబులఁ గూడివిహరించు
నపుడు నన్నించుక స్మరించిన చాలును—నీయానందజ్యోతిని ప్రకాశించె
ద! నీసుఖమునకు సుఖస్వరూపిణిని వెలుగొందెద—ఇంతకన్న నాకు వే
రుకొరిక లేదు—వేరుయ లేభిలాష లేదు. జేవా! నాపవిత్రామలమనోనిధా
నానురాగప్రేమలనీకర్పించితి—ఇక నీతుచ్ఛశరీరసౌఖ్యములు మాత్రము
లేకున్న నేమి? మనయిరువురిమనోబంధము నక్షేపైన భంగముకలుగునే!

ప్రకా—భరీ! రాణాసతీ! నీవేధన్యప్ర! గురుచంద్రమా! మే
వాడుమాతప్రసదయాంతరంగతజయముఁగూర్చి నయాజేవ దేవునినారా
ధించుమంగళ మొనర్చుడు—

మం గళము.

అనుబంధములు.

- 1 శ్రీసమేతజేశమాత-చిరభావితమానిజాత! శ్రీస!
వాసవవిభవ వ్రభూత-భారతభాగ్యవిధాత! శ్రీ॥
హంసాద్వయ విహితజలధి-అమితశూర సంభావితే!
హంసాద్వనిశుభగనినద-అఖిల నిగమకళలావితే! శ్రీస!
- 2 అమరసింహుడు—హిం! భైరవిరాగము-అదితాశము,
భారతావనిజనసి-వాణి-వినుతమణిగణశ్రోణి! ఓ! భార!
సదా-సస్యచయరుచిరా-నందినీదేవీమువాబోగోజ్వ
లాంబరమాత-జనదాతా-నిగమభావితమాత-
పాలింకున్ -కను మభూసురపూత-ఓ! భాం!
- 3 బోయలు—ఇంగ్లీషునోటురాగము-రూపకతాగము.
కనుడాహాహా-వినుడాహాహా-దారినందువై రులనుకనుడాహాహా
మీయస్త్రంబుల్ -విలసిల్లుంగా-మిట్టవల్లముల్ గాంచిచనుడాహా
- 4 రాణాబాయి—సింహేంద్రమధ్యమరాగము-ఏకతాళము,
హా కరుణాసింధో-ననువరమకరుణమనువవ-దీపబంధో! హాక!
దీననాచు-దేవుదాన-దేవదేవా-కావవె-
వరమపురుషా-నిరతతోషా-సరసభూషా-శేవచాసా! హాక!
- 5 రాణాబాయి— రాగము. తాళము.
సంతసమయ్యెనుగా-నానునోహరునేగాంచగ-మదిలోనకొకడు!
చెలుపునెప్పునుండరు-నానాధుని - బలుతమి మీరగకనుగొను
కతనను! సంతస!
అవనంబు-శశిబింబము మీరెడు-అంబుజంబుగేరు
కనులచందము-మారునలరు-విరుల-శ్రీకళల
వే-బోలును-చాలును-బానిగూరుకు! సంత!

- 6 అందురు— మోహనరాగము-రూపకతాళము.
 బాహుబలక్షత్రాచిత-భరతరామకరలాలిత॥ ఈహ॥
 ఈహరహిత మునివినుతా-మోహనగజరిపువాహన॥ శ్రీస॥
- 7 రాణాబాయి— రాగము-తాళము.
 కలవెనీదా-శక్తిజాప-రమణజేరి-మోహమా॥ కల॥
 మరుమరీచిన-నీరుగోరి-తిరుగ నేలకోపీరిడి-
 కలిగెనేమోకంటకంబు-వెకలివోచు వె-మోహమా॥ కల॥
- 8 వ్రతాపుడు— రాగము-తాళము.
 వేదవిలాస-గృహించితమాత-శంకరి-శుభగణజాతా॥
 దేవినామనోభావసంభావ-నంబునువారత-దెల్పుమునేత॥
 భరతధరణిదు స్తరవివదాళి-పొగలగ నెటువగ
 నడంతుమాత-కాత్రవజైత్రా-సంస్మతిగాత్రా-రిపుదా
 శుభదా-రణచణవర వదపాహివరమచారిత్రా॥ వేద॥
- 9 విక్రమబాయి— రాగము-తాళము.
 గౌరీమనోహరా-బోధవవెవిజయము-గూర్పవె నీకృపచే॥ గౌరీ॥
 నానాభున్ గని-దృఢతరమాసస-జనరక్షణమును-రిపు
 విదళనమును-కరుణాత్మకయో-దేశ పాలనాశుభదామము నీ
 పరిపాలనయే-అవదకలగ జేయకీటుమది-న్పురియింప
 వె-వర-వరదా-మనుపుము-మమ్మిక॥ గౌరీ॥
- 10 లీలా—అమర ఇంగ్లీషునోటు-ఏక తాళము,
 మించెదన్-నలంచెదన్-రిపుతరినిదెగూల్తున్॥ ఏంచుచు-నరి
 మించుచు-నదలించుచు॥ ధర॥ చూతరొ॥నానతియొసగ వె-
 రణమునకిప్పుడున్ దురమునందునరులపొందునణతు నిందు॥ మి॥
- 12 అమరసింహుడు—రెండవపాటయే.

త ప్పా ప్ప ల వ టి క.

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు
1	5	పరిక్షీణ	పరిక్షీణ
3	7	నర్హుడు	యర్హుడు
"	10	సమ్మాత	యమ్మాత
"	22	చూర్ణితమై	చూర్ణితమై
6	2	ప్రాయమై	ప్రాయమై
"	3	వాటమై	వాటమై
"	"	నిర్భయమైన	నిర్భయమైన
"	5	వర్గవీర	వీరలోక
"	7	ర్విభుని	రేందు
"	9	రాడ్విభు	రాణ
"	11	వీరరమా	లోకేంద్ర రా
7	7	స్వాతత్వ	స్వాతంత్ర్య
"	10	సమున	సమును
10	20	పదవి	పదవీ
11	18	నదియు	యదియు
14	4	ప్రమద	లేదు
15	2	సన్ననభూత	సన్నననుభూత
20	5	సున్నాతుండనై	నిత్యస్నాతుడై
"	18	సమున	సమును
21	25	క్షోణిశుండు	క్షోణిశుండు
32	8	క్షత్రియ శూరాం	} లేదు
	X	నామణులకు	
36	15	నాకింత	నాకింత
39	7	స్వకీయ పరిపాలన	} లేదు
		మునకే	

పుట,	పంజీ. తప్పు.	ఓప్పు
"	" డించిగా	డించిగాలుచున్ననునదే
"	10 నెదగొ	నెదగొల్ప
"	11 లుచున్ననునదేల్పు	లేదు
"	17 తమ	తను.
41	4 వీధివ్	వీధిన్
"	6 ద్దామ	ద్దామ
"	20 రసని	సరని
43	16 దేహము	దేహ
44	16 వైభవము	వైభవమున
45	8 అర్థాంవి	అర్థాంగివి
47	8 రంధ్రమూకెందు	రంధ్ర కిందు
"	21 వికీర	వికీర
54	5 వృత్త	వృత్త
59	19 హృతమయ్యె	హృతయయ్యె
60	6 సిద్ధుని	సిద్ధుల
61	25 విత్తాది	విత్తాధి
62	5 నిర	నిజ
"	6 సుసంగి	సుసంగుటచే
63	6 కుక్కల	కుక్కలపై
65	5 కుంభతా	కుంభనా
66	8 యను	యన
"	9 మీతల్లి	మతల్లి
67	13 ప్రత్యక్షము	ప్రత్యక్షమున
68	5 ముంచె	ముంచు,
77	18 చేరన	చేరన

పుట.	పంక్తి.	తత్ప.	పిత్త
79	11	క్షుర	క్షుతి
89	2	యాపు	యాప
"	12	మాన	యాన
90	5	ఎటికా	ఎటికా
91	15	మన	మనము
93	3	శౌర్య	శౌర్య
"	"	లంఘకామ్య	లసత్కామ్య
"	13	విస్ఫురించె	యింపుబెంచె
105	2	నక్షణ	నక్షణ
106	5	బాంధన	బాధన
"	12	రాజీవత	రాజీత
107	7	లక్ష్మీయ	లక్ష్మీయా
"	15	నందనుల	నందనులను
111	4	వ్రతాప	వ్రతాపు
"	"	మాపెదన్	మాపెడున్
112	6	దేశమతల్లుల	దేశతరుణీమతల్లుల
"	8	నీపృత్య	నృత్య
"	12	మనల్	మనల
"	17	నంతిపుర	నంతఃపుర
118	1	మమ్మ	మమ్మ
"	"	యాధముల్	యాధమున్
128	23	దేశయధి	దేశమధి
129	12	జనమున	జననమున
"	22	సహస్ర	సహస్ర
130	16	అందుకు	అందుకై
134	5	వేళయైన	వేళనైన
135	18	పాదప	పాదుప